

**Algemene Volks- en Woningtelling
op 1 maart 1991**

**SCOLARISATIE, ONDERWIJSNIVEAU
EN INSCHAKELING IN DE
ARBEIDSMARKT**

Monografie nr. 9

1998

Ministerie van Economische Zaken
Nationaal Instituut voor de Statistiek

Federale Diensten voor Wetenschappelijke,
Technische en Culturele Aangelegenheden

**Algemene Volks- en Woningtelling
op 1 maart 1991**

**SCOLARISATIE, ONDERWIJSNIVEAU
EN INSCHAKELING IN DE
ARBEIDSMARKT**

Christine MAINGUET
Marc DEMEUSE
Service de Pédagogie expérimentale
Université de Liège

Verkrijgbaar bij het Nationaal Instituut voor de Statistiek
Leuvenseweg 44, 1000 Brussel

Rubenslei 2, 2018 Antwerpen
Coupure Rechts 620, 9000 Gent

Prijs : België : 600 BEF
Buitenland : 750 BEF

Postrekening nr 000-2005886-23 van het NIS,
Leuvenseweg 44 - 1000 Brussel

Nr. 9

Auteursrecht voorbehouden.

Het reproduceren van de inhoud van deze publicatie is niet toegelaten, noch geheel, noch gedeeltelijk, noch in de oorspronkelijke, noch in bewerkte vorm, tenzij met schriftelijke machtiging vanwege het Nationaal Instituut voor de Statistiek.

Het gebruiken van de inhoud van deze publicatie als toelichting of bewijsvoering in een artikel, een boekbespreking of een boek is toegestaan, mits de auteurs en de bron duidelijk en nauwkeurig worden vermeld.

De auteur(s) is (zijn) verantwoordelijk voor de analyse van de basisgegevens alsook de commentaren.

Verantwoordelijke uitgever: Claude CHERUY, Leuvenseweg 44, 1000 Brussel.

WOORD VOORAF

Al meer dan een eeuw betekenen de volkstellingen om de tien jaar een omvangrijke administratieve operatie, maar ook de gelegenheid een echte socio-economische balans van de bevolking op te maken op het niveau van al de administratieve eenheden in het Rijk. De telling is een erg belangrijk werktuig om de kenschetsende elementen van onze bevolking te kennen. Het is een momentopname van de demografische, economische, sociale en culturele realiteit in het land. Doordat ze exhaustief is, biedt de telling aan de professionele en wetenschappelijke wereld vele mogelijkheden voor de exploitatie van de gegevens.

In die optiek vond het Nationaal Instituut voor de Statistiek het bijzonder nuttig om de gegevens uit de telling van 1991 te integreren in het door de Diensten van de Eerste Minister - Diensten voor Wetenschap, Techniek en Cultuur (D.W.T.C.) - ontwikkelde "Valoriseringsprogramma voor de federale socio-economische databanken". Er werd dus een budget vrijgemaakt voor de uitwerking van een coherent programma om te komen tot een geheel van Monografieën van de telling. Er werden een veertigtal ontwerpen ingediend, die door een college van Belgische en buitenlandse experts werden getoetst aan criteria van kwaliteit en conformiteit aan de doelstellingen van het "Programma".

Uiteindelijk werden elf monografieën uitgekozen, die in deze verzameling zijn opgenomen. Zij is de vrucht van een nauwe samenwerking tussen de D.W.T.C., het N.I.S., de auteurs en de professoren R. Lesthaeghe (VUB) en H. Van der Haegen (KUL), die instonden voor de wetenschappelijke coördinatie van het project.

Een atlas van de telling zal eveneens geraliseerd worden in het kader van dit project.

Lijst van de monografieën (publicatie in 1997, in volgorde van beschikbaarheid van de studies)

- 1 De bevolkingsevolutie. De bevolking naar leeftijd en geslacht.
- 2 Bevolkingsmigraties
- 3 De allochtone bevolking van België
- 4 Huishoudens en gezinnen
- 5 Nuptialiteit en vruchtbaarheid
- 6 Werkgelegenheid en regionale sociaal-economische structuren
- 7 Ruimtelijke dimensie van de werkgelegenheid
- 8 Werkgelegenheid voor vrouwen en segregatie
- 9 Scholarisatie, onderwijsniveau en tewerkstelling
- 10 Huisvesting in sociaal-economisch en geografisch perspectief
- 11 Verstedelijking en pendel

Op het einde van elk boekdeel komt een abstract in het Engels.

De promotoren danken alle personen die het op welke wijze ook mogelijk hebben gemaakt dit project te verwezenlijken. In het bijzonder gaat hun dank naar Roger Vanrenterghem (N.I.S.), en Patrick Deboosere (steunpunt Demografie) voor zijn beschikbaarheid en efficiëntie bij het leveren van de basisgegevens.

INHOUDSTAFEL

HOOFDSTUK I. INLEIDING.....	I
1.1. Het onderwijs in vragen	2
1.2. Voorstelling van de monografie : scolarisatie, onderwijsniveau en inschakeling in de arbeidsmarkt	3
1.3. Voorstelling en bespreking van de vragen van de algemene volkstelling van 1991	5
1.4. De volkstelling ten opzichte van de andere gegevensbronnen	6
1.5. Onderwijssystemen en permanente vorming in België	8
1.5.1. Onderwijsaanbod	8
1.5.2. Kort historisch overzicht : het onderwijssysteem voor de communautarisering	9
1.5.3. De onderwijsstelsels in het federale België	10
1.5.4. Leerplicht	11
1.5.5. Structuur van de onderwijsstelsels	11
1.5.5.1. Onderwijsniveaus en -vormen	11
1.5.5.2. Onderwijstypes	13
1.5.6. Schoolloopbanen en diploma's en getuigschriften in het leerplichtonderwijs	14
1.5.7. Beroepsopleidingen	15
HOOFDSTUK II. SCOLARISATIE	17
2.1. Sclarisatie per leeftijd en geslacht	18
2.1.1. Sclarisatie per leeftijd	18
2.1.1.1. Aantal schoolgaanden en percentage schoolbezoek per leeftijd	18
2.1.1.2. Aantal schoolgaande personen per leeftijd. Vergelijking met de Steekproefenquête voor de Beroepsbevolking	21
2.1.2. Schoolbezoek volgens leeftijd en geslacht	21
2.1.3. Schoolbezoek per leeftijd, volgens woonplaats	23
2.1.4. Schoolbezoek per leeftijd en per geslacht, volgens woonplaats	24
2.1.5. Schoolbezoek in bepaalde leeftijdscategorieën volgens gemeente van domicilie	26
2.1.5.1. Schoolbezoek van kinderen onder de 3 jaar, volgens woonplaats (gemeente)	26
2.1.5.2. Schoolbezoek tussen 15 en 34 jaar, volgens woonplaats (gemeente)	27
2.1.5.3. Schoolverlaters gedurende de periode van de schoolplicht	30
2.2. Sclarisatie per onderwijsniveau en -vorm	33
2.2.1. Sclarisatie per onderwijsniveau. Algemene resultaten	33
2.2.2. Sclarisatie per onderwijsvorm in het secundair onderwijs	36
2.2.3. Percentage schoolbezoek per leeftijd, volgens onderwijsniveau en onderwijsvorm	38

2.2.4. Schoolbezoek per leeftijd en per geslacht, volgens onderwijsniveau en onderwijsvorm.....	39
2.2.4.1. Percentage schoolbezoek per leeftijd en per geslacht, volgens onderwijsniveau en onderwijsvorm	39
2.2.4.2. Gemiddelde leeftijd per onderwijsniveau en per onderwijsvorm volgens het geslacht.....	42
2.2.4.3. Percentage leerlingen ouder dan de verwachte leeftijd	43
2.2.4.4. Aantal meisjes voor 100 jongens per onderwijsniveau en per leeftijd	43
2.2.5. Schoolbezoek per onderwijsniveau en onderwijsvorm, per leeftijd, volgens woonplaats.....	45
2.2.6. Sclarisatie per onderwijsniveau en onderwijsvorm, per leeftijd en geslacht, en volgens gewest of gemeente.....	48
2.2.6.1. Gemiddelde leeftijd van de leerlingen en studenten per geslacht en woonplaats, volgens onderwijsniveau en onderwijsvorm	48
2.2.6.2. Schatting van de schoolachterstand tijdens de schoolplicht, per geslacht en per Gewest of gemeente	49
2.2.6.3. Sclarisatie in het secundair onderwijs per onderwijsvorm en per geslacht, volgens Gewest of gemeente	51
2.2.6.4. Sclarisatie in het secundair onderwijs per onderwijsvorm en per geslacht, volgens woonplaats	55
2.2.6.5. Sclarisatie in het hoger onderwijs per onderwijsniveau en per geslacht, volgens Gewest of gemeente	56
2.2.6.6. Sclarisatie in het hoger onderwijs per onderwijsniveau, per geslacht, per leeftijd, volgens woonplaats.....	58
2.2.7. Verhouding tussen het aantal schoolgaande leerlingen en het aantal gedomicilieerde leerlingen, per gemeente.....	60
2.3. Sclarisatie per studiedomein in het hoger onderwijs.....	63
2.3.1. Sclarisatie per studiedomein in het hoger onderwijs, in België.....	64
2.3.2. Sclarisatie per studiedomein in het hoger onderwijs per woonplaats, per leeftijd en per geslacht	66
2.3.2.1. Sclarisatie per studiedomein in het hoger onderwijs per woonplaats, en per geslacht	66
2.3.2.2. Gemiddelde leeftijd per studiedomein in het hoger onderwijs, volgens woonplaats en volgens geslacht	69
2.4. Sclarisatie en opleiding met beperkt leerplan	70
2.4.1. Sclarisatie en opleiding met beperkt leerplan, België	71
2.4.2. Sclarisatie en opleiding met beperkt leerplan, per leeftijd, per geslacht en per woonplaats	72
2.4.2.1. Aantal personen die studeren of een opleiding volgen met beperkt leerplan	72
2.4.2.2. Aantal jongeren die studeren of een opleiding genieten met beperkt leerplan per niveau en per onderwijsvorm	73
HOOFDSTUK III. ONDERWIJSNIVEAU.....	75
3.1. Afgeleverde diploma's	76
3.1.1. Diploma's afgeleverd in België	76

3.1.2. Diploma's afgeleverd in het buitenland	80
3.2. Studiedomeinen	82
3.2.1. Studiedomein van diploma's van secundair onderwijs, die in België afgeleverd zijn	82
3.2.1.1. Studiedomein van diploma's van lager secundair onderwijs van diegenen die geen hoger diploma behaald hebben	82
3.2.1.2. Studiedomein van diploma's van hoger secundair onderwijs	84
3.2.2. Studiedomein van diploma's van hoger onderwijs, in België afgeleverd	87
3.2.3. Studiedomein van de hoogste diploma's, afgeleverd in het buitenland	89
3.3. Bepalen van een onderwijsniveau	90
3.4. Niveau van het hoogste diploma, afgeleverd in België of in het buitenland.....	92
3.4.1. Onderwijsniveau in België.....	93
3.4.1.1. Onderwijsniveau per leeftijdsgroep	93
3.4.1.2. Onderwijsniveau per leeftijdsgroep. Vergelijking met de Steekproefenquête naar de beroepsbevolking	96
3.4.1.3. Onderwijsniveau per leeftijdsgroep en per geslacht.....	97
3.4.2. Onderwijsniveau volgens woonplaats.....	100
3.4.3. Onderwijsniveau per gemeente waar men woont.....	105
3.4.3.1. Personen die enkel een diploma van lager onderwijs bezitten (in België of in het buitenland afgeleverd).....	105
3.4.3.2. Personen die op zijn minst een diploma van hoger secundair onderwijs bezitten.....	109
3.4.3.3. Personen die een diploma van hoger onderwijs bezitten.....	109
3.4.3.4. Personen die een diploma van universitair of hoger onderwijs van het lange type bezitten	110
3.4.3.5. Personen die hun hoogste diploma behaald hebben in het buitenland	118
3.4.4. Kenmerken van personen waarvan het onderwijsniveau ongekend is. Eerste elementen.....	118
3.4.5. Onderwijsniveau van personen die onderwijs of een opleiding volgen met beperkt leerplan	120
3.5. Studietrajecten.....	123
3.5.1. Traject in het secundair onderwijs en overgang van het secundair naar het hoger onderwijs. Personen afgestudeerd in België	123
3.5.2. Aanvullend diploma in het hoger onderwijs in België.....	130
3.5.2.1. Analyse van de antwoorden op de gesloten vraag 7b6.....	131
3.5.2.2. Analyse van de antwoorden op de open vragen 7b7 en 7b8	132
3.5.2.3. Aandeel van de meervoudige diploma's in het hoger onderwijs in België, per leeftijdsgroep en per geslacht (7b7 et 7b8).....	139
3.5.3. Studietrajecten in het buitenland.....	142
3.5.3.1. Schoolloopbanen in het buitenland	142
3.5.3.2. Combinatie van diploma's die in het buitenland en in België afgeleverd zijn	142
3.5.4. Aandeel van de diploma's van secundair niveau in het onderwijs met beperkt leerplan	145
3.6. Leeftijd bij het beëindigen van regelmatige studies, volgens onderwijsniveau.....	145

3.6.1. Leeftijd bij het beëindigen van regelmatige studies van diegenen waarvan het onderwijsniveau bekend is	146
3.6.2. Leeftijd bij het beëindigen van regelmatige studies van diegenen waarvan het onderwijsniveau onbekend is	147

HOOFDSTUK IV. POSITIE OP DE ARBEIDSMARKT VOLGENS ONDERWIJSNIVEAU.. 149

4.1. Posities op de arbeidsmarkt volgens het onderwijsniveau	151
4.1.1. Percentage werkzoekenden volgens onderwijsniveau	152
4.1.1.1. Onverwerkte gegevens	152
4.1.1.2. Vergelijking met de gegevens van de RVA	153
4.1.1.3. Percentage werkzoekenden	154
4.1.2. Werkgelegenheid volgens onderwijsniveau	156
4.1.2.1. Onverwerkte gegevens	156
4.1.2.2. Tewerkstellingscijfers volgens onderwijsniveau	157
4.1.2.3. Beroepsstatuut volgens onderwijsniveau	159
4.1.3. Percentage niet tewerkgestelden volgens onderwijsniveau	160
4.1.3.1. Onverwerkte gegevens	160
4.1.3.2. Percentage niet tewerkgestelden	161
4.1.4. Percentage niet gevaloriseerde diploma's per onderwijsniveau en per gewest van woonplaats	163
4.1.5. Positie op de arbeidsmarkt van personen waarvan het onderwijsniveau ongekend is	165
4.1.6. Positie op de arbeidsmarkt van personen die het onderwijs met volledig leerplan verlaten hebben en die onderwijs of een opleiding met beperkt leerplan volgen	165
4.1.6.1. Onverwerkte gegevens	166
4.1.6.2. Deelnamecijfers aan permanente vorming/opleiding	166
4.1.6.3. Permanente vorming en opleiding van werkenden	167
4.1.6.4. Permanente vorming en opleiding van werkzoekende werklozen	171
4.2. Positie van de jongeren op de arbeidsmarkt tijdens de overgang school/werk	172
4.2.1. Positie op de arbeidsmarkt in functie van de periode na het einde van regelmatige studies	173
4.2.2. Positie op de arbeidsmarkt in functie van de periode na het einde van regelmatige studies, volgens geslacht	180
4.2.3. Positie op de arbeidsmarkt in functie van de periode na het einde van de regelmatige studies, volgens de aard van diploma van het secundair onderwijs	181
4.2.3.1. Afgestudeerden van het lager secundair onderwijs	182
4.2.3.2. Afgestudeerden van het hoger secundair onderwijs	184

HOOFDSTUK V. CONCLUSIES EN VOORUITZICHTEN 187

5.1. Voornaamste resultaten	188
5.1.1. Levenslang onderwijs en opleiding	188
5.1.2. Onderwijsniveau	192

5.1.3. Positie op de arbeidsmarkt en overgang school/beroepsleven	197
5.2. Vergelijking met andere federale of communautaire/ regionale databanken.....	201
5.2.1. Steekproefenquête naar de beroepsbevolking.....	201
5.2.2. Statistieken van de departements van onderwijs van de gemeenschapsministeries en van regionale instanties.....	202
5.2.3. Naar een harmonisering.....	203
5.3. Mogelijke bijkomende analyses op basis van de volkstelling.....	203
5.4. Voorbereiding van de volkstelling van 2001	205
<i>BIBLIOGRAFIE</i>	209
<i>ENGLISH SUMMARY OF THE MONOGRAPH</i>	219
Bijlage 1 : Algemene Volkstelling op 1 maart 1991	
Bijlage 2 : Aantal personen van 2 tot 34 jaar die een onderwijs of een opleiding volgen, per geslacht, leeftijdsgroep, onderwijsniveau en onderwijsvorm en woonplaats.	
Bijlage 3 : Onderwijsniveau (hoogste diploma, in België of in het buitenland afgeleverd) per leeftijdsgroep en per arrondissement, Bevolking die het onderwijs met volledig leerplan verlaten heeft	

TABELLEN

HOOFDSTUK II. SCOLARISATIE

Tabel 2.1 :	Aantal schoolgaande personen en percentage schoolbezoek per leeftijd (totale bevolking).....	18
Tabel 2.2 :	Aantal personen die een onderwijs of een opleiding volgen.....	21
Tabel 2.3 :	Aantal schoolgaande personen voor verschillende niveaus (schooljaar 90/91).....	34
Tabel 2.4 :	Schoolgaanden in het secundair onderwijs per onderwijsvorm.	36
Tabel 2.5 :	Aantal schoolgaanden in het secundair onderwijs per onderwijsvorm en onderwijsniveau, schooljaar 1990/1991.	37
Tabel 2.6 :	Gemiddelde leeftijd per onderwijsniveau en per onderwijsvorm, volgens het geslacht.	42
Tabel 2.7 :	Percentage leerlingen ouder dan de verwachte leeftijd in het basis- en secundair onderwijs.	43
Tabel 2.8 :	Gemiddelde leeftijd van de leerlingen per geslacht en per woonplaats, volgens onderwijsniveau en onderwijsvorm.....	48
Tabel 2.9 :	Aandeel van de studenten van het onderwijs van het korte type in verhouding tot de studenten van het hoger onderwijs, volgens geslacht en woonplaats.	56
Tabel 2.10 :	Studentenaantal in het hoger onderwijs volgens de volkstelling. Vergelijking met de UOC-vragenlijst (1991) en de statistieken van de Universitaire Stichting.....	65
Tabel 2.11 :	Aantal ingeschreven studenten met beperkt leerplan volgens onderwijsniveau en studievorm.	71
Tabel 2.12 :	Aantal personen die studeren of een opleiding volgen met beperkt leerplan, per leeftijdscategorie, geslacht en woonplaats.	72

HOOFDSTUK III : ONDERWIJSNIVEAU

Tabel 3.1:	Vraag 7a Bent u houder van diploma('s) van voltooide studiën afgeleverd in België ?.....	76
Tabel 3.2 :	Vraag 7b1, 7b2, 7b3 en 7b6 : Aantal afgeleverde Belgische diploma's. Verdeling per onderwijsniveau en onderwijsvorm.....	77
Tabel 3.3 :	Verdeling van de verschillende onderwijsvormen binnen eenzelfde onderwijsniveau Behaalde diploma's per geslacht en in twee leeftijdsgroepen.....	79

Tabel 3.4 :	Vraag 8a : Bent u houder van diploma('s) van voltooide studiën afgeleverd in het buitenland ?.....	80
Tabel 3.5 :	Vraag 8b: Aantal diploma's afgeleverd in het buitenland, per onderwijsniveau.....	81
Tabel 3.6 :	Vraag 8c: Niveau van de diploma's van hoger onderwijs in het buitenland afgeleverd.....	81
Tabel 3.7 :	Vraag 8c: vormen van diploma's van secundair onderwijs in het buitenland afgeleverd.....	81
Tabel 3.8 :	Vraag 7b4: Studiedomein van diploma's van lager secundair onderwijs die afgeleverd werden in België, in verhouding tot het totaal aantal diploma's van lager secundair onderwijs. Personen die geen hoger diploma behaald hebben.....	82
Tabel 3.9 :	Aandeel van de technische- en beroepsvormen per studiedomein. Diploma's van lager secundair onderwijs. Personen die geen hoger diploma behaald hebben.	83
Tabel 3.10 :	Studiedomein van diploma's van lager secundair onderwijs door vrouwen behaald in België, in verhouding tot het totaal aantal diploma's van lager secundair onderwijs. Personen die geen hoger diploma behaald hebben.....	84
Tabel 3.11 :	Vraag 7b4: Specialiteit van diploma's van hoger secundair onderwijs afgeleverd in België, in verhouding tot het totaal aantal diploma's van hoger secundair onderwijs.	85
Tabel 3.12 :	Aandeel van de technische en beroepsvormen per studiedomein. Diploma's van hoger secundair onderwijs.	86
Tabel 3.13 :	Studiedomein van diploma's van hoger secundair onderwijs dat door vrouwen behaald werd in België, in verhouding tot het totaal aantal diploma's van hoger secundair onderwijs.	86
Tabel 3.14 :	Vraag 7b et 7b8: Studiedomein van diploma's van hoger onderwijs in België afgeleverd.....	87
Tabel 3.15 :	Vraag 8.c: Studiedomein van het hoogste diploma, afgeleverd in het buitenland.	89
Tabel 3.16 :	Onderwijsniveau (hoogste diploma, afgeleverd in België of in het buitenland). Totale bevolking vanaf 18 jaar die het onderwijs met volledig leerplan verlaten heeft, per leeftijdsgroep.	94
Tabel 3.17 :	Verdeling per onderwijsniveau (hoogste diploma, afgeleverd in België of in het buitenland) van de totale bevolking van 18 jaar en meer die het onderwijs met volledig leerplan verlaten heeft, per leeftijdsgroep.	94
Tabel 3.18 :	Bevolking van 14 jaar en meer : niveau van het laatst behaalde diploma per geslacht en per leeftijdsgroep.	96
Tabel 3.19 :	Verdeling per niveau van het laatst behaalde diploma. Totale bevolking van 14 jaar en meer, per leeftijdsgroep.....	97

Tabel 3.20 :	Onderwijnsniveau (hoogste diploma, in België of in het buitenland afgeleverd). Mannen van 18 jaar en meer die het onderwijs met volledig leerplan verlaten hebben, per leeftijdsgroep.....	97
Tabel 3.21 :	Verdeling per onderwijnsniveau (hoogste diploma, in België of in het buitenland afgeleverd). Mannen van 18 jaar en meer die het onderwijs met volledig leerplan verlaten hebben, per leeftijdsgroep.....	98
Tabel 3.22 :	Onderwijnsniveau (hoogste diploma, in België of in het buitenland afgeleverd). Vrouwen van 18 jaar en meer die het onderwijs met volledig leerplan verlaten hebben, per leeftijdsgroep.....	98
Tabel 3.23 :	Verdeling per onderwijnsniveau (hoogste diploma, in België of in het buitenland afgeleverd). Vrouwen van 18 jaar en meer die het onderwijs met volledig leerplan verlaten hebben, per leeftijdsgroep.....	98
Tabel 3.24 :	Onderwijnsniveau (hoogste diploma, in België of in het buitenland afgeleverd). Bevolking van 25 tot 64 jaar die het onderwijs met volledig leerplan verlaten heeft, per woonplaats.	100
Tabel 3.25 :	Verdeling per onderwijnsniveau (hoogste diploma, in België of in het buitenland afgeleverd). Bevolking van 25 tot 64 jaar die het onderwijs met volledig leerplan verlaten heeft, per woonplaats.	101
Tabel 3.26 :	Percentage van personen waarvan het onderwijnsniveau onbekend is, per leeftijdsgroep en per geslacht. Bevolking die het onderwijs met volledig leerplan verlaten heeft.....	119
Tabel 3.27 :	Deelname-aandeel aan beroepsopleiding in het bijzonder en aan onderwijs of opleiding met beperkt leerplan in het algemeen, volgens onderwijnsniveau (hoogste diploma in België of in het buitenland afgeleverd). Personen van 18 tot 64 jaar.	121
Tabel 3.28 :	Vraag 7b6: Aantal personen die in België meerdere diploma's van hoger onderwijs behaald hebben.....	131
Tabel 3.29 :	Vraag 7b7: Studiedomein van het Belgisch diploma van hoger onderwijs dat als eerste aangegeven is in de vragenlijst.	133
Tabel 3.30 :	Vraag 7b8: Studiedomein van het Belgisch diploma van hoger onderwijs dat als tweede aangegeven werd in de vragenlijst.	134
Tabel 3.31 :	Vraag 7b7 et 7b8: Aantal personen die twee Belgische diploma's van hoger onderwijs behaalden, in verhouding tot de houders van meerdere diploma's van het hoger onderwijs in België (Totale bevolking).	136
Tabel 3.32 :	Aandeel van de personen die twee Belgische diploma's van hoger onderwijs behaalden, volgens het oorspronkelijk studiedomein.	136
Tabel 3.33 :	Aandeel van de personen die twee diploma's van hoger onderwijs in België behaald hebben van hetzelfde domein, naargelang de specialiteit van het initieel diploma.	137
Tabel 3.34 :	Combinaties van diploma's van hoger onderwijs afgeleverd in België , personen van 25 tot 64 jaar.	139

Tabel 3.35 :	Aandeel van de personen die twee diploma's van het Belgisch hoger onderwijs combineren , in verhouding tot het totaal aantal afgestudeerden van het hoger onderwijs, per leeftijd en per geslacht.	139
Tabel 3.36 :	Meest voorkomende combinaties van diploma's van hoger onderwijs afgeleverd in België, personen van 25 tot 64 jaar volgens geslacht.	140
Tabel 3.37 :	Vraag 8b: Aantal personen die één of meer diploma's behaald hebben in het buitenland, in percentage tot de personen die een diploma in het buitenland behaald hebben. Totale bevolking.	142
Tabel 3.38 :	Kruising van de antwoorden op de vragen over het al dan niet in het bezit zijn van een buitenlands en een Belgisch diploma. Bevolking 18 jaar of ouder die het onderwijs met volledig leerplan verlaten heeft.....	143
Tabel 3.39 :	Verdeling van de antwoorden op de vragen over het al dan niet in het bezit zijn van een buitenlands en een Belgisch diploma. Bevolking 18 jaar of ouder die het onderwijs met volledig leerplan verlaten heeft.....	143
Tabel 3.40 :	Vraag 8a: Aantal personen die een diploma behaalden in het buitenland per leeftijdsgroep, per woonplaats en per geslacht. Percentage van deze personen die geen diploma in België behaald hebben.....	144
Tabel 3.41 :	Aantal personen die een Belgisch en buitenlands diploma combineren per leeftijdsgroep, per woonplaats en per geslacht.	144
Tabel 3.42 :	Vraag 7b5: Werd dit diploma afgeleverd na het volgen van onderwijs met volledig leerplan (dagelijks verstrekt, gewoonlijk tijdens de daguren en gedurende een volledig schooljaar) ?	145
Tabel 3.43 :	Gemiddelde leeftijd bij het beëindigen van studies volgens het onderwijsniveau (hoogste diploma in België of in het buitenland afgeleverd) volgens woonplaats. Gemiddelde leeftijd bij het beëindigen van studies, per geslacht. Personen van 25 tot 64 jaar.	146
Tabel 3.44 :	Gemiddelde leeftijd bij het beëindigen van studies van personen waarvan het onderwijsniveau onbekend is volgens woonplaats en per geslacht. Personen van 25 tot 64 jaar.....	147

HOOFDSTUK IV : POSITIE OP DE ARBEIDSMARKT VOLGENS ONDERWIJSNIVEAU

Tabel 4.1 :	Aantal werkloze mannen die een betrekking zoeken per leeftijdsgroep en per onderwijsniveau.....	152
Tabel 4.2 :	Aantal werkloze vrouwen die een betrekking zoeken per leeftijdsgroep en per onderwijsniveau.....	152
Tabel 4.3 :	Aantal volledig uitkeringsgerechtigde werkzoekenden in 1991, per geslacht en onderwijsniveau (situatie op 30 juni). Alle leeftijden.	153
Tabel 4.4 :	Aantal tewerkgestelde mannen per leeftijdsgroep en per onderwijsniveau.	156
Tabel 4.5 :	Aantal tewerkgestelde vrouwen per leeftijdsgroep en per onderwijsniveau.	157

Tabel 4.6 :	Aantal niet tewerkgestelde mannen per leeftijdsgroep en onderwijsniveau.....	160
Tabel 4.7 :	Aantal niet tewerkgestelde vrouwen per leeftijdsgroep en onderwijsniveau. ...	160
Tabel 4.8 :	Percentage niet gevaloriseerde diploma's, per geslacht en per woonplaats, in de leeftijdsgroep van 25 tot 34 jaar.	163
Tabel 4.9 :	Percentage niet gevaloriseerde diploma's, per geslacht en woonplaats, in de leeftijdsgroep van 35 tot 64 jaar.	164
Tabel 4.10 :	Positie op de arbeidsmarkt van personen waarvan het onderwijsniveau ongekend is, per leeftijdsgroep.	165
Tabel 4.11 :	Onderwijsvorm en onderwijsniveau in functie van de positie op de arbeidsmarkt, vrouwen en mannen van 18 tot 64 jaar.	166
Tabel 4.12 :	Percentage en aantal deelnemers aan permanente vorming of opleiding in functie van het beroepsstatuut.	168

GRAFIEKEN

HOOFDSTUK II : SCOLARISATIE

Grafiek 2.1 :	Aantal personen die een onderwijs of een opleiding volgen volgens leeftijd (15 tot 34 jaar).	20
Grafiek 2.2 :	Percentage schoolbezoek (opleiding inbegrepen) per leeftijd, per geslacht.....	22
Grafiek 2.3 :	Percentage schoolbezoek (opleiding inbegrepen) per leeftijd, volgens woonplaats.	23
Grafiek 2.4 :	Percentage schoolbezoek (opleiding inbegrepen) per leeftijd en per geslacht, volgens woonplaats (15 tot 20 jaar).....	24
Grafiek 2.5 :	Percentage schoolbezoek (opleiding inbegrepen) per leeftijd en per geslacht, volgens woonplaats (21 tot 34 jaar).....	24
Grafiek 2.6 :	Percentage schoolbezoek (opleiding inbegrepen) per leeftijd en per geslacht, volgens woonplaats (35 tot 64 jaar).....	25
Grafiek 2.7 :	Schoolbezoek per leeftijd. Verdeling per onderwijsniveau en per onderwijsvorm.	38
Grafiek 2.8 :	Percentage schoolbezoek van mannen naargelang de leeftijd. Verdeling volgens onderwijsniveau en onderwijsvorm.....	40
Grafiek 2.9 :	Percentage schoolbezoek van vrouwen naargelang de leeftijd. Verdeling volgens onderwijsniveau en onderwijsvorm.....	40
Grafiek 2.10 :	Aantal deelnemers in het beroepsonderwijs per leeftijd en per geslacht.	41
Grafiek 2.11 :	Aantal meisjes voor 100 jongens in het secundair onderwijs per leeftijd, naargelang de onderwijsvorm.....	44
Grafiek 2.12 :	Aantal vrouwen voor 100 mannen in het hoger onderwijs per leeftijd, naargelang het onderwijsniveau	45
Grafiek 2.13 :	Percentage schoolbezoek per leeftijd in Vlaanderen. Verdeling volgens onderwijsniveau en onderwijsvorm.	46
Grafiek 2.14 :	Percentage schoolbezoek per leeftijd in Brusselse Gewest. Verdeling volgens onderwijsniveau en onderwijsvorm.....	46
Grafiek 2.15 :	Percentage schoolbezoek per leeftijd in Wallonië. Verdeling volgens onderwijsniveau en onderwijsvorm.	47
Grafiek 2.16 :	Percentage leerlingen ouder dan de verwachte leeftijd per geslacht en per woonplaats, volgens onderwijsniveau en onderwijsvorm.	49
Grafiek 2.17 :	Verdeling per onderwijsvorm van het secundair onderwijs naargelang het geslacht en het woonplaats.	51
Grafiek 2.18 :	Aantal meisjes voor 100 jongens in het algemeen vormend secundair onderwijs, per leeftijd, volgens woonplaats.	55

Grafiek 2.19 :	Aantal meisjes voor 100 jongens in het technisch secundair onderwijs, per leeftijd, volgens woonplaats.	55
Grafiek 2.20 :	Aantal meisjes voor 100 jongens in het secundair beroepsonderwijs, per leeftijd, volgens woonplaats.	56
Grafiek 2.21 :	Aantal meisjes voor honderd jongens in het hoger onderwijs van het korte type per leeftijd, volgens woonplaats.	59
Grafiek 2.22 :	Aantal meisjes voor honderd jongens in het universitair en in het hoger onderwijs van het lange type per leeftijd, volgens woonplaats.	59
Grafiek 2.23 :	Verdeling van mannen onder de 35 jaar per discipline in het hoger onderwijs van het korte type, volgens woonplaats.	67
Grafiek 2.24 :	Verdeling van vrouwen onder de 35 jaar per discipline in het hoger onderwijs van het korte type, volgens woonplaats.	67
Grafiek 2.25 :	Verdeling van mannen onder de 35 jaar per discipline in het universitair onderwijs, volgens woonplaats.	68
Grafiek 2.26 :	Verdeling van vrouwen onder de 35 jaar per discipline in het universitair onderwijs, volgens woonplaats.	68
Grafiek 2.27 :	Gemiddelde leeftijd van de studenten van het hoger onderwijs van het korte type per discipline, volgens geslacht. Indeling volgens de gemiddelde leeftijd van de mannen.	69
Grafiek 2.28 :	Gemiddelde leeftijd van de studenten van het universitair en het hoger onderwijs van het lange type per discipline, volgens geslacht. Indeling volgens de gemiddelde leeftijd van de mannen.	69
Grafiek 2.29 :	Gemiddelde leeftijd van de studenten van het hoger onderwijs van het korte type per discipline volgens woonplaats. Indeling volgens de gemiddelde leeftijd in Vlaanderen.	70
Grafiek 2.30 :	Gemiddelde leeftijd van de studenten van het universitair en het hoger onderwijs van het lange type per discipline volgens woonplaats. Indeling volgens de gemiddelde leeftijd in Vlaanderen.	70
Grafiek 2.31 :	Aandeel van de mannelijke studenten onder de 35 jaar die een beperkt leerplan volgen per woonplaats, volgens niveau en onderwijsvorm.	73
Grafiek 2.32 :	Aandeel van de vrouwelijke studenten onder de 35 jaar die een beperkt leerplan volgen per woonplaats, volgens niveau en onderwijsvorm.	73
Grafiek 2.33 :	Aandeel van de studenten met beperkt leerplan per discipline van het hoger onderwijs, volgens geslacht. Indeling volgens dalend aantal deeltijdse mannen.	74

HOOFDSTUK III : ONDERWIJSNIVEAU

Grafiek 3.1 :	Percentage vrouwen volgens type van diploma. Bevolking van 25 tot 64 jaar die het onderwijs met volledig leerplan verlaten heeft.	78
---------------	--	----

Grafiek 3.2 :	Onderwijsniveau (hoogste diploma, in België of in het buitenland afgeleverd). Bevolking van 18 jaar en meer die het onderwijs met volledig leerplan verlaten heeft, per leeftijdsgroep.	95
Grafiek 3.3 :	Onderwijsniveau (hoogste diploma, in België of in het buitenland afgeleverd). Bevolking van 25 tot 64 jaar die het onderwijs met volledig leerplan verlaten heeft. Vergelijking mannen / vrouwen.....	99
Grafiek 3.4 :	Onderwijsniveau (hoogste diploma, in België of in het buitenland afgeleverd). Bevolking van 25 tot 64 jaar die het onderwijs met volledig leerplan verlaten heeft, per woonplaats.	101
Grafiek 3.5 :	Onderwijsniveau (hoogste diploma, in België of in het buitenland afgeleverd). Bevolking van 25 tot 64 jaar die het onderwijs met volledig leerplan verlaten heeft. Vergelijking mannen/vrouwen, per woonplaats.	102
Grafiek 3.6 :	Het aandeel van de vrouwen met een onderwijsniveau van hoger onderwijs ten opzichte van het geheel van de vrouwelijke bevolking, per leeftijdsgroep, volgens de woonplaats. Bevolking die het onderwijs met volledig leerplan verlaten heeft.	103
Grafiek 3.7 :	Het aandeel van de vrouwen per onderwijsniveau (hoogste diploma, in België of in het buitenland afgeleverd), per woonplaats. Bevolking van 25 tot 64 jaar, die het onderwijs met volledig leerplan verlaten heeft.	103
Grafiek 3.8 :	Het aandeel van de vrouwen onder de afgestudeerden van het hoger onderwijs, per leeftijdsgroep, en volgens woonplaats. Bevolking die het onderwijs met volledig leerplan verlaten heeft.....	104
Grafiek 3.9 :	Onderwijsniveau (hoogste diploma in België of in het buitenland afgeleverd) van personen van 18 tot 64 jaar die onderwijs of een opleiding volgen met beperkt leerplan, volgens niveau en gevolgde onderwijsvorm.	121
Grafiek 3.10 :	Niveau van studies met beperkt leerplan volgens het onderwijsniveau (hoogste diploma dat voorheen in België of in het buitenland behaald werd) en volgens geslacht. Bevolking van 18 tot 64 jaar.	122
Grafiek 3.11 :	Aandeel van elk type van diploma van het Belgisch hoger onderwijs. Mannen per leeftijdsgroep, ten opzichte van het totaal aantal mannen die twee diploma's van hoger onderwijs behaalden.....	141
Grafiek 3.12 :	Aandeel van elk type van diploma van het Belgisch hoger onderwijs. Vrouwen per leeftijdsgroep, ten opzichte van het totaal aantal vrouwen die twee diploma's van hoger onderwijs behaalden.....	141
Grafiek 3.13 :	Gemiddelde leeftijd bij het beëindigen van studies van personen van 25 tot 64 jaar volgens hun onderwijsniveau (hoogste diploma, in België of in het buitenland afgeleverd) en volgens geslacht.....	146
Grafiek 3.14 :	Gemiddelde leeftijd bij het beëindigen van studies volgens onderwijsniveau (hoogste diploma, in België of in het buitenland afgeleverd) volgens geslacht en woonplaats. Bevolking van 25 tot 64 jaar.	147
Grafiek 3.15 :	Verdeling volgens leeftijd bij het beëindigen van studies van personen waarvan het onderwijsniveau onbekend is, per leeftijdsgroep en per geslacht.	148

**HOOFDSTUK IV : POSITIE OP DE ARBEIDSMARKT VOLGENS
ONDERWIJSNIVEAU**

Grafiek 4.1 :	Percentage werkzoekende mannen per leeftijdsgroep en per onderwijsniveau.....	154
Grafiek 4.2 :	Percentage werkzoekende vrouwen per leeftijdsgroep en per onderwijsniveau.....	155
Grafiek 4.3 :	Percentage tewerkgestelde mannen per leeftijdsgroep en per onderwijsniveau.....	157
Grafiek 4.4 :	Percentage tewerkgestelde vrouwen per leeftijdsgroep en per onderwijsniveau.....	158
Grafiek 4.5 :	Aandeel van de verschillende beroepsstatuten volgens onderwijsniveau.	159
Grafiek 4.6 :	Percentage niet tewerkgestelde mannen per leeftijdsgroep en per onderwijsniveau.....	161
Grafiek 4.7 :	Percentage niet tewerkgestelde vrouwen per leeftijdsgroep en per onderwijsniveau.....	162
Grafiek 4.8 :	Deelnamecijfers aan permanente vorming / opleiding van personen van 18 tot 64 jaar die het onderwijs met volledig leerplan verlaten hebben, in functie van de positie op de arbeidsmarkt, het geslacht en woonplaats.	167
Grafiek 4.9 :	Verdeling van werkenden die onderwijs of een opleiding met beperkt leerplan volgen, in functie van het gevolgd onderwijsniveau, per geslacht en woonplaats.	168
Grafiek 4.10 :	Verdeling van werkenden die een permanente vorming of opleiding volgen, per gevolgd onderwijsniveau, in functie van het beroepsstatuut.	169
Grafiek 4.11 :	Aandeel van de beroepsopleiding volgens beroepsstatuut en Gewest van woonplaats.	170
Grafiek 4.12 :	Aandeel van de deeltijdse universitaire studies volgens beroepsstatuut en woonplaats.	170
Grafiek 4.13 :	Verdeling van werkzoekende werklozen die onderwijs of een opleiding met beperkt leerplan volgen, per onderwijsniveau, volgens geslacht en woonplaats.	171
Grafiek 4.14 :	Evolutie van het percentage werkzoekenden in de jaren na het beëindigen van regelmatige studies, in functie van het niveau van het hoogst behaalde diploma.	175
Grafiek 4.15 :	Evolutie van de tewerkstellingscijfers in de jaren na het beëindigen van regelmatige studies, in functie van het niveau van het hoogst behaalde diploma.	176
Grafiek 4.16 :	Evolutie van de deelname aan onderwijs / permanente vorming in de jaren die het beëindigen van regelmatige studies volgen, in functie van het hoogst behaalde diploma.	177

Grafiek 4.17 :	Posities op de arbeidsmarkt en vervolg van opleiding minder dan één jaar na beëindiging van regelmatige studies, volgens het niveau van het hoogst behaalde diploma.	178
Grafiek 4.18 :	Posities op de arbeidsmarkt en vervolg van opleiding 5 of 6 jaar na beëindiging van regelmatige studies, volgens het niveau van het hoogst behaalde diploma.	179
Grafiek 4.19 :	Afwijkingen tussen de percentages werkenden, werkzoekenden en deelname aan vorming van mannen en vrouwen minder dan één jaar na het beëindigen van regelmatige studies.	180
Grafiek 4.20 :	Afwijkingen tussen de percentages werkenden, werkzoekenden en deelname aan vorming van mannen en vrouwen vijf tot zes jaar na het beëindigen van regelmatige studies.	181
Grafiek 4.21 :	Percentage werkzoekenden die als hoogste diploma een diploma van lager secundair onderwijs behaalden, volgens de gevolgde onderwijsvorm, het geslacht en de tijd verstreken sedert het beëindigen van regelmatige studies.	182
Grafiek 4.22 :	Tewerkstellingscijfers voor personen die als hoogste diploma een diploma van lager secundair onderwijs behaalden, volgens de gevolgde onderwijsvorm, het geslacht en de tijd verstreken sedert het beëindigen van regelmatige studies.	183
Grafiek 4.23 :	Percentage werkzoekenden die als hoogste diploma een diploma van hoger secundair onderwijs behaalden, volgens de gevolgde onderwijsvorm, het geslacht en de tijd verstreken sedert het beëindigen van regelmatige studies.	184
Grafiek 4.24 :	Tewerkstellingscijfers voor personen die als hoogste diploma een diploma van hoger secundair onderwijs behaalden, volgens de gevolgde onderwijsvorm, het geslacht en de tijd verstreken sedert het beëindigen van regelmatige studies.	185

KAARTEN

HOOFDSTUK II : SCOLARISATIE

Kaart 2.1 :	Percentage schoolbezoek van kinderen onder de 3 jaar.	26
Kaart 2.2 :	Percentage schoolbezoek van de 15- tot 19-jarigen.....	27
Kaart 2.3 :	Percentage schoolbezoek van de 20- tot 24-jarigen.....	28
Kaart 2.4 :	Percentage schoolbezoek van de 25- tot 29-jarigen.....	28
Kaart 2.5 :	Percentage schoolbezoek van de 30- tot 34-jarigen.....	29
Kaart 2.6 :	Niet-schoolgaande jongeren van 13 tot 17 jaar tenopzichte van het totaal aantal leerlingen in het secundair onderwijs gedomicileerd in de gemeente. ..	31
Kaart 2.7 :	Kinderen ouder dan 11 jaar die naar de lagere school gaan, in verhouding tot het totaal aantal leerlingen van het lager onderwijs gedomicileerd in de gemeente.	31
Kaart 2.8 :	Jongeren van 17 jaar en meer die naar het secundair onderwijs gaan, in verhouding tot het totaal aantal leerlingen van het secundair onderwijs gedomicileerd in de gemeente.	53
Kaart 2.9 :	Verhouding van de leerlingen van het algemeen secundair onderwijs gedomicileerd in de gemeente ten opzichte van het totaal aantal leerlingen van het secundair onderwijs.....	53
Kaart 2.10 :	Aandeel van de studenten van het hoger onderwijs van het korte type gedomicileerd in de gemeente in verhouding tot de bevolking van 18 tot 24 jaar.	57
Kaart 2.11 :	Aandeel van de studenten van het universitair en het hoger onderwijs van het lange type gedomicileerd in de gemeente in verhouding tot de bevolking van 18 tot 24 jaar.	57
Kaart 2.12 :	Aandeel van de studenten van het universitair en van het hoger onderwijs van het lange type gedomicileerd in de gemeente in verhouding tot het geheel van de studenten van het hoger onderwijs.	58
Kaart 2.13 :	Verhouding tussen het aantal schoolgaande leerlingen van een gemeente en het aantal leerlingen gedomicileerd in de gemeente. Secundair onderwijs.....	61
Kaart 2.14 :	Verhouding tussen het aantal schoolgaande leerlingen van een gemeente en het aantal leerlingen gedomicileerd in de gemeente. Hoger onderwijs van het korte type.....	62
Kaart 2.15 :	Verhouding tussen het aantal schoolgaande leerlingen van een gemeente en het aantal leerlingen gedomicileerd in de gemeente. Universitair en hoger onderwijs van het lange type.	63

HOOFDSTUK III : ONDERWIJSNIVEAU

Kaart 3.1 :	Aandeel van de inwoners van 25 tot 34 jaar die enkel een diploma van lager onderwijs bezitten.	107
Kaart 3.2 :	Aandeel van de inwoners van 35 tot 64 jaar die enkel een diploma van lager onderwijs bezitten.	107
Kaart 3.3 :	Aandeel van de inwoners van 25 tot 34 jaar die minstens een diploma van hoger secundair onderwijs bezitten.	111
Kaart 3.4 :	Aandeel van de inwoners van 35 tot 64 jaar die minstens een diploma van hoger secundair onderwijs bezitten.	111
Kaart 3.5 :	Aandeel van de inwoners van 25 tot 34 jaar die een diploma van hoger onderwijs bezitten.	113
Kaart 3.6 :	Aandeel van de inwoners van 35 tot 64 jaar die een diploma van hoger onderwijs bezitten.	113
Kaart 3.7 :	Aandeel van de inwoners van 25 tot 34 jaar die een diploma van universitair of van hoger onderwijs van het lange type bezitten.	115
Kaart 3.8 :	Aandeel van de inwoners van 35 tot 64 jaar die een diploma van universitair of van hoger onderwijs van het lange type bezitten.	115
Kaart 3.9 :	Aandeel van de vrouwen onder de afgestudeerden van het universitair onderwijs. Bevolking van 25 tot 34 jaar.	117
Kaart 3.10 :	Aandeel van de vrouwen onder de afgestudeerden van het universitair onderwijs. Bevolking van 35 tot 64 jaar.	118
Kaart 3.11 :	Aandeel van de onthoudingen op vragen met betrekking tot behaalde diploma's. Bevolking van 25 tot 64 jaar.	120

SCHEMAS

HOOFDSTUK III : ONDERWIJSNIVEAU

Schema 1 :	Schoolloopbanen van mannen ouder dan 24 jaar (twee tegenoverstaande bladzijden).	124
Schema 2 :	Schoolloopbanen van vrouwen ouder dan 24 jaar (twee tegenoverstaande bladzijden).	128

Wij bedanken in het bijzonder :

- de Federale Diensten voor Wetenschappelijke, Technische en Culturele Aangelegenheden, voor de financiering van het project;
- het Nationaal Instituut voor de Statistiek, voor de levering van de gegevens;
- de Service général d'Informatique (Algemene Informaticadienst) van de Universiteit van Luik, voor de terbeschikkingstelling van de vereiste computerinfrastructuur;
- het Steunpunt Demografie van de VUB, in het bijzonder Patrick Deboosere, voor zijn hulp bij het bestandsbeheer;
- de professoren Van der Haegen (KUL) en Lesthaeghe (VUB), wetenschappelijke coördinatoren van het project;
- Mevrouw Gobert en De heer Sajotte van het Nationaal Instituut voor de Statistiek, voor hun advies;
- Marcel Crahay, verantwoordelijke van de Service de Pédagogie expérimentale (Dienst Experimentele Pedagogie) van de Universiteit van Luik;
- onze collega Professor Tatjana Koke, van de Universiteit van Riga, die dankzij een onderzoeksbeurs toegekend door de Federale Diensten voor Wetenschappelijke, Technische en Culturele Aangelegenheden gedurende 9 maanden deel heeft uitgemaakt van ons team;
- onze Belgische en buitenlandse collega's die ons hun ervaringen hebben meegedeeld;
- Michel Vandekeere, van het Centre liégeois d'Etude de l'Opinion (Luiks Centrum voor Opinie-onderzoek), voor zijn hulp bij de uitwerking van de informaticaprogramma's;
- Anne Van Damme en Caroline Mottoulle, voor de afwerking van de grafieken en kaarten;
- Steve Dept Translations voor de Nederlandse vertaling van dit document.

HOOFDSTUK 1.

INLEIDING

De tienjaarlijkse volkstelling vormt een onschatbare bron van informatie die tot nog toe op het gebied van onderwijs nog nooit echt was benut. Er bestonden alleen tabellen van ruwe gegevens, b.v. met betrekking tot het aantal personen met een opleiding in elke gemeente. Het programma voor de valorisatie van de federale databanken die dit onderzoek heeft gefinancierd, heeft een eerste grondige analyse van de in 1991 ingezamelde gegevens mogelijk gemaakt.

Bij de opstelling van deze monografie hebben we in eerste instantie de structuur van de Belgische bevolking beschreven en ons toegelegd op de variabelen verbonden met de deelname aan het onderwijs en de opleiding en met de diploma's die werden behaald en vervolgens een aantal van onze hypothesen over het onderwijssysteem getoetst. De uitgesplitste gegevens van de algemene volkstelling die ter beschikking worden gesteld van de onderzoekers zijn een unieke gelegenheid om zeer gedetailleerde analyses uit te voeren.

In deze publicatie wordt slechts een deel van de uitgevoerde analyses weergegeven. We hebben ervoor gekozen om sommige thema's prioritair te behandelen teneinde in een synthesesdocument de informatie van algemeen nut ter beschikking te stellen van het publiek. We hebben geprobeerd om verder te gaan dan de opstelling van traditionele statistische tabellen en hebben tevens indicatoren uitgewerkt. Toch zijn de analyses in dit stadium voornamelijk beschrijvend. De vergelijking met andere databanken brengt een aantal methodologische problemen met zich mee, die worden besproken.

We hebben bewust geopteerd voor een leesvriendelijke voorstelling met grafieken en kaarten, omdat een goede leesbaarheid van het document primeert. Met dit document, dat op grote schaal zal worden verspreid, willen wij de geïnteresseerde lezer immers basisinformatie bezorgen. We hebben ook ruim gebruik gemaakt van de mogelijkheid die ons werd geboden om een cartografische voorstelling te geven van de verdeling van de bestudeerde variabelen. Daarnaast kan de lezer aanvullende kaarten vinden in de *Volkstellingsatlas*, die in 1997 werd gepubliceerd (B. MERENNE, H. VAN DER HAEGEN et E. VAN ECKE, *België. Ruimtelijk doorgelicht*, *Bulletin du Crédit Communal*, n° 202, 1997/4).

Om de publicatie niet onnodig zwaar te maken, hebben wij hier slechts een deel van de cijfergegevens overgenomen. De opgenomen tabellen moeten geïnteresseerde lezers in staat stellen zelf bepaalde statistieken te berekenen. Andere analyses kunnen op verzoek worden uitgevoerd of zullen het voorwerp uitmaken van andere publicaties.

Bij de afsluiting van dit werk, kunnen wij alleen de wens uiten dat het in de toekomst opnieuw mogelijk zal zijn om over dit soort gegevens te beschikken waarvan de vergelijkbaarheid op Belgisch niveau perfect gegarandeerd is. Onderwijs en opleiding zijn voor talrijke waarnemers een van de belangrijkste uitdagingen waarmee de politiek in

komende decennia zal worden geconfronteerd. De nood aan relevante informatie om de onderwijssystemen te sturen laat zich hoe langer hoe sterker gevoelen. We hopen dat wij tot een verduidelijking van de debatten hebben kunnen bijdragen.

1.1. HET ONDERWIJS IN VRAGEN

De nood aan informatie over de werking en de resultaten van de onderwijssystemen wordt in politieke verklaringen, zowel op nationaal als op internationaal niveau, hoe langer hoe meer benadrukt. Deze vragen komen meer bepaald tot uitdrukking in het huidige streven naar kwaliteitszorg en sturing van de onderwijssystemen¹.

De vragen en verwachtingen met betrekking tot onderwijs en opleiding zijn veelvoudig. De vraagstelling is opgebouwd rond de verschillende taken die aan de school worden toegekend. Zowel in de Vlaamse als in de Franstalige Gemeenschap werden de algemene doelstellingen van het onderwijs en de minimumbekwaamheden waaraan moet worden voldaan onlangs opnieuw gedefinieerd². We zullen hier niet op de talrijke verschillende facetten ingaan, maar gewoon proberen om de denkoefening hieromtrent te ondersteunen door een aantal kwantitatieve gegevens aan te brengen.

Van kwaliteitsonderwijs wordt doorgaans verondersteld dat het aan een zoveel mogelijk aantal personen een voldoende onderwijsniveau garandeert om hun inschakeling in de arbeidsmarkt en hun deelname aan het politiek, maatschappelijk en cultureel leven te vergemakkelijken. Dit niveau wordt hoe langer hoe vaker beschouwd als ten minste equivalent met een eindexamen van het hoger secundair onderwijs³. We kunnen ons dus terecht afvragen hoeveel mensen dit onderwijsniveau effectief hebben bereikt of hoe de percentages voor de verschillende categorieën van afgestudeerden in de laatste jaren zijn geëvolueerd⁴.

1 Voor een grondiger analyse van het concept van sturing verwijzen wij naar LANDSHEERE, G. (1994), TUIJNMAN, A. & POSTLETHWAITE, T. (1994), OESO-CERI (1994), THELOT, C. (1993), MAGY, J. (1992).

Een analyse van de beschikbare middelen voor de sturing van de Europese onderwijsstelsels wordt op dit ogenblik uitgevoerd door de Service de Pédagogie expérimentale (Dienst voor Experimentele Pedagogie) in het kader van een onderzoeksproject dat door het SOCRATES-programma (project 95-01-SPE-0432-00) wordt gesubsidieerd.

2 In de Vlaamse Gemeenschap worden het concept van minimumcurriculum en het principe van de eindtermen en ontwikkelingsdoelen bepaald door een decreet dat in juli 1991 werd goedgekeurd. Deze doelen, die op dit ogenblik voor de verschillende onderwijsniveaus worden uitgewerkt, beperken zich niet tot een opsomming van de te verwerven kennis. Er wordt eveneens aandacht geschonken aan meer algemene bekwaamheden en gedragingen.

In de Franse Gemeenschap werden in 1994 voor het basisonderwijs en voor de eerste graad van het secundair onderwijs minimumbekwaamheden vastgesteld. Deze worden op dit ogenblik ter discussie voorgelegd. Het decreet betreffende de taken van de school, dat in juli 1997 door het parlement van de Franse Gemeenschap werd goedgekeurd, bepaalt de algemene doelstellingen van het basis- en het secundair onderwijs.

De Franse en de Vlaamse gemeenschap nemen overigens reeds verschillende jaren deel aan de internationale surveys van InterNationale Vereniging voor de Evaluatie van het onderwijs (InterNationale Association for the Evaluation of Educational Achievement). Voor de resultaten van die enquêtes, zie de opeenvolgende uitgaven van « Education at a glance - OECD Indicators ». De Vlaamse Gemeenschap heeft enkel deelgenomen aan de enquête over de alfabetisering van volwassenen (InterNationale Adult Literacy). De besluiten van deze studie, over het Vlaamse landsgedeelte, zijn gepubliceerd in Survey IALS.

3 In België is het einde van de leerplicht sinds 1983 vastgesteld op 18 jaar. Alle jongeren dienen dit niveau dus te bereiken. Voor een analyse van de invloed van deze wet op het schoolbezoek, het niveau van de behaalde diploma's en de verhouding van de scholen met de economische omgeving in de Franse Gemeenschap, zie CABITSIS et al., 1994.

4 Sommige gegevens van de volkstelling werden echter gebruikt om een prognose te maken van de schoolbevolking van het secundair onderwijs (bv. VANDERSTRAETEN, 1993).

Een efficiënt onderwijssysteem moet eveneens de noodzakelijke gelijke behandeling van mensen met verschillend geslacht, maatschappelijke en geografische herkomst garanderen. Het is dus belangrijk om, bijvoorbeeld, de verdeling tussen jongens en meisjes te analyseren volgens de verschillende studierichtingen en de behaalde resultaten, ook wat hun plaats op de arbeidsmarkt betreft.

Personen met een laag onderwijsniveau zijn de eerste slachtoffers van werkloosheid, maar houders van een diploma van het hoger onderwijs worden evenmin gespaard. De moeilijkheden van schoolverlaters om een plaats te vinden op de arbeidsmarkt vormen een aanhoudende zorg zowel voor de ouders als voor de economische en politieke verantwoordelijken.

Het onderwijsproces beperkt zich niet meer tot de periode van de aanvankelijke opleiding. Tegenwoordig moet men ook over informatie beschikken over de personen die een permanente vorming volgen : leeftijd, geslacht, niveau van de basisopleiding...

Recente maatregelen in de twee grootste Gemeenschappen zijn erop gericht een steeds grotere autonomie toe te kennen aan de onderwijsinstellingen. Dit decentralisatieproces gaat gepaard met de nood om de informatie steeds verder uit te splitsen teneinde het onderwijs nauwer te doen aansluiten op het maatschappelijk en economisch weefsel waarin het ingebed is.

De algemene volkstelling biedt originele informatie over deze verschillende punten waarmee de klassieke schoolstatistieken (leerlingen, leerkrachten, uitgereikte diploma's, ...) kunnen worden aangevuld¹.

1.2. VOORSTELLING VAN DE MONOGRAFIE : SCOLARISATIE, ONDERWIJSNIVEAU EN INSCHAKELING IN DE ARBEIDSMARKT

In hetzelfde volume stellen we een beschrijving voor van de deelname aan het onderwijs/de opleiding en een analyse van de onderwijsniveaus (in termen van behaalde diploma's) die verder gaan dan de categorieën die gewoonlijk worden gebruikt in de tabellen die door het Nationaal Instituut voor Statistiek worden gepubliceerd. Er worden twee subpopulaties beschreven die niet volledig los van elkaar staan : enerzijds de mensen die onderwijs of een opleiding volgen en anderzijds de mensen die geen onderwijs met volledig leerplan meer volgen.

---

¹ Aanvullende informatie over de door de leerlingen verworven kennis en de bekwaamheden van de volwassenen is uiteraard noodzakelijk voor de analyse van de werking van de onderwijsstelsels. In beide Gemeenschappen worden, in samenwerking met de schoolinspectie, diverse maatregelen genomen om dit soort gegevens in te zamelen. Zo worden in de Franse Gemeenschap in het begin van het schooljaar in alle onderwijsinstellingen gestandaardiseerde evaluatieproeven doorgevoerd die een diagnose van de bekwaamheden van de leerlingen mogelijk moeten maken. Elk schooljaar wordt één graad geanalyseerd. De proeven hebben een vormende bedoeling en worden opgesteld op basis van de minimumbekwaamheden die in 1994 werden vastgesteld in D. VAN DAMME, L. VAN de POELE, E. VERHASSELT, *Hoe geletterd / Gecijferd is Vlaanderen, Functionele taal - en rekenvaardigheden van Vlamingen in internationaal perspectief*. Leuven/Apeldoorn : Garant, 1997.

De statistieken over de onderwijsdeelname die in hoofdstuk 2 worden voorgesteld, beperken zich niet tot de aanvankelijke opleiding. In een moeilijke economische context vatten immers steeds meer personen opnieuw voltijdse - of meestal deeltijdse - studies aan of volgen beroepsopleidingen teneinde hun kwalificaties aan te vullen en zodoende hun kansen op inschakeling in de arbeidsmarkt te verbeteren. Deze nieuwe opleidingsvraag kadert in het perspectief van "levenslang onderwijs en opleiding"¹. Het is belangrijk om hierover een balans op te maken.

De voorgestelde informatie is zeer veelzijdig : participatiegraad aan het onderwijs en studiedomeinen naargelang van leeftijd, geslacht, ..., schoolachterstand, schatting van het aantal leerplichtige jongeren die niet naar school gaan ...

Nadat een overzicht van de behaalde diploma's is gegeven, wordt in hoofdstuk 3 een originele indicator voor het bereikte onderwijsniveau voorgesteld en besproken. Deze indicator houdt rekening met de diploma's die in België en in het buitenland zijn behaald. De vastgestelde verschillen worden besproken : vergelijking mannen/vrouwen, leeftijdscategorieën. De nadruk ligt op de bevolkingsgroep tussen 25 en 64 jaar. Op een aantal kaarten worden verschillende indicatoren weergegeven volgens de woonplaats.

In het vervolg van het hoofdstuk proberen we de verscheidene stappen van de schoolcarrière te analyseren van personen die het onderwijs met volledig leerplan hebben verlaten. Hierbij worden de schoolloopbanen in het secundair en hoger onderwijs en de combinaties van Belgische en buitenlandse diploma's besproken. Daarna wordt dieper ingegaan op het basisonderwijsniveau van personen die opnieuw deeltijdse studies aanvatten.

Aan het einde van dit hoofdstuk worden verschillende resultaten besproken die een verband leggen tussen de leeftijd waarop het regulier onderwijs werd beëindigd en het behaalde onderwijsniveau.

In hoofdstuk 4 worden de posities op de arbeidsmarkt (tewerkstelling, werkloosheid, inactiviteit) van de verschillende categorieën van afgestudeerden voorgesteld. Hierbij wordt de nadruk gelegd op jongeren tussen 18 en 35 jaar die nog studeren of recent zijn afgestudeerd. Deze bevolkingscategorie, die zich in een overgangperiode tussen studeren en werken bevindt, vormt immers het voorwerp van specifieke maatregelen die hun inschakeling in de arbeidsmarkt te vergemakkelijken. De analyse houdt rekening met de datum van beëindiging van de formele opleiding teneinde hun anciënniteit op de arbeidsmarkt van dichtbij te bekijken.

In alle hoofdstukken wordt de analyse eerst op nationaal niveau en vervolgens per Gewest uitgevoerd. Het meest gedetailleerde analyseniveau is dat van de gemeente waar de betrokkenen hun voornaamste woonplaats hebben. De gegevens per gemeente worden alleen op kaarten weergegeven en in dit volume dus niet in tabellen opgenomen.

Als bijlage bij dit werk vindt u het telformulier van de volkstelling, tabellen over de schoolgaande bevolking per geslacht, per leeftijd, per onderwijsniveau en onderwijsvorm en per woonplaats (Gewest), voor de bevolking van 2 tot 34 jaar, en tabellen over het niveau van de hoogste in België en in het buitenland behaalde diploma's per leeftijdscategorie, geslacht en arrondissement.

---

¹ Deze thema's worden behandeld in het *Witboek over de Opleiding en de Vorming*, dat in 1995 door de Commissie van de Europese Gemeenschappen werd gepubliceerd.

1.3. VOORSTELLING EN BESPREKING VAN DE VRAGEN VAN DE ALGEMENE VOLKSTELLING VAN 1991

Deze monografie gaat voornamelijk dieper in op de vragen 4 en 5 betreffende het onderwijs en de opleiding die op dit ogenblik worden gevolgd en op de vragen 6 en 8 over de behaalde diploma's (zie telformulier als bijlage).

De antwoorden op de volgende vragen worden geanalyseerd :

Voor personen die onderwijs volgen :

- *onderwijs met volledig of beperkt leerplan (V4);*
- *gevolgd onderwijsniveau (V5a A tot J);*
- *onderwijstype in het secundair onderwijs (V5a C tot F);*
- *onderwijstype in het hoger onderwijs (V5a G tot I);*
- *beroepsopleiding of ander type van opleiding (V5a J open);*
- *specialisatie in het hoger onderwijs (V5b open);*
- *gemeente van de bezochte instelling (V5c open).*

Voor personen die geen onderwijs met volledig leerplan meer volgen

- *leeftijd waarop de school werd verlaten (einde van het regelmatig volgen van de lessen in een onderwijsinstelling in België of in het buitenland) (V6);*
- *land dat het einddiploma heeft afgeleverd (België en/of buitenland) (V7a en V8a);*
- *niveau en type van alle in België behaalde diploma's (V7b1 tot b3, van A tot I, V7b6 van J tot N);*
- *code van het diploma van secundair onderwijs (V7b4 open);*
- *diploma behaald na onderwijs met volledig leerplan of niet (V7b5 U of V);*
- *code van het/de diploma('s) van hoger onderwijs (V7b7 en b8 open);*
- *niveau van het hoogste in het buitenland uitgereikte diploma (V8b);*
- *code van het in het buitenland uitgereikte diploma (V8c open).*

Verscheidene antwoorden konden spijtig genoeg niet worden geanalyseerd omdat zij niet werden onderzocht : categorieën van beroepsopleiding (*V5a J open*), naam en adres van de bezochte instelling (*V5c open*), datum waarop het diploma van hoger onderwijs werd behaald, naam en plaats van de instelling (*V7b7 en 8b open*), datum waarop het diploma in het buitenland werd behaald en plaats van opleiding (*V8c open*).

De datum waarop het diploma werd behaald, wordt alleen gevraagd (maar niet gecodeerd) aan de houders van een diploma van hoger onderwijs en aan de personen die in het buitenland een diploma hebben behaald, maar niet aan afgestudeerden van het secundair onderwijs. Wanneer deze informatie in verband was gebracht met de leeftijd van het einde van de regelmatige studies (V6) zou het bijvoorbeeld mogelijk zijn geweest om vast te stellen welke jonge afgestudeerden van het secundair onderwijs sommige jaren in het secundair onderwijs hebben gedubbeld (zeer talrijk in België¹), welke jongeren na beëindiging van normale studies in het secundair onderwijs zonder succes hebben geprobeerd om hogere studies te volgen of welke na een periode op de arbeidsmarkt opnieuw zijn beginnen studeren... De datum van beëindiging van de regelmatige studies, die overeenstemt met het

---

¹ Zie bijvoorbeeld CRAHAY, M. (1996), DELVAUX, B. (1996).

moment waarop de jongeren het regulier schoolsysteem voor het eerst hebben verlaten, maakt slechts een grove schatting mogelijk van de datum waarop een diploma werd behaald.

De vraag om "alle behaalde diploma's" te vermelden, werd niet door alle respondenten nageleefd. De analyse van de gegevens, bijvoorbeeld van sommige schoolloopbanen, wordt daardoor bemoeilijkt. Vele gegevens ontbreken. Zo is het niet mogelijk om rechtstreeks het aantal personen te kennen die een diploma van hoger secundair onderwijs hebben behaald. Een heel aantal houders van diploma's van hoger onderwijs hebben immers niet aangeduid dat ze uiteraard in het bezit zijn van een diploma van secundair onderwijs.

De vraag naar informatie over het diploma van hoger onderwijs is niet voor alle richtingen even nauwkeurig. Er wordt zeer gedetailleerde informatie gevraagd voor het pedagogisch hoger onderwijs van het korte type (V7b6), terwijl het onmogelijk is om te weten wie aan de universiteit een diploma van geaggregeerde voor het hoger secundair onderwijs heeft behaald !

De gediplomeerden van het hoger niet-universitair onderwijs van het lange type kunnen alleen van de universitair gediplomeerden worden onderscheiden door de benaming van de diploma's.

STROOP en SURKYN (1997) hebben de ondernemingen die het Nationaal Instituut voor Statistiek heeft uitgevoerd om het aantal niet beantwoorde vragen te verminderen, in detail geanalyseerd. De gegevens over onderwijsniveau of de lopende studies/opleidingen niet konden worden geraamd voor de personen die de vragenlijst niet of niet volledig hebben beantwoord. Inderdaad geen enkele andere bron bevat deze informatie. De enige correctie bestond erin dat leerplichtige jongeren die vraag 2a niet hadden beantwoord, als "student" werden beschouwd. Deze automatische "correctie" beperkt jammer genoeg de draagwijdte van onze analyses over jongeren die afhaken (zie 2.1.5.3).

Van sommige categorieën van mensen is het minder waarschijnlijk dat ze in de volkstelling opgenomen zijn. Vanuit ons standpunt moeten we er rekening mee houden dat jonge alleenstaande volwassenen moeilijker door de volkstellers werden bereikt. Het is dus mogelijk dat de scholinggraad na de leeftijd van 18 jaar lichtjes werd onderschat.

De vragen over behaalde diploma's werden vooral onbeantwoord gelaten door mensen van buitenlandse Nationaliteit (voornamelijk Turken en Marokkanen), oudere mensen, etc... Hoe hoger de leeftijd, hoe minder mensen de vraag naar de behaalde diploma's hebben beantwoord. We hebben dus besloten om onze analyses meestal te beperken tot mensen van minder dan 65 jaar. Dit sluit overigens ook aan bij de statistieken die voor interNationale vergelijkingen worden gebruikt (b.v. OESO, 1996). Daarnaast hebben we ook geprobeerd om de kenmerken te bepalen van de mensen van wie het onderwijsniveau niet gekend is.

1.4. DE VOLKSTELLING TEN OPZICHTE VAN DE ANDERE GEGEVENSBRONNEN

De schoolstatistieken zijn voornamelijk beschikbaar in de statistische jaarboeken die door de Ministeries van de Gemeenschappen worden gepubliceerd en in de jaarrapporten van de Universitaire Stichting. Deze publicaties leveren meer bepaald gedetailleerde informatie

over het aantal ingeschreven studenten en over het aantal diploma's¹ dat elk jaar wordt uitgereikt. Ze hebben voor het overgrote deel betrekking op de opleidingen die in het formeel onderwijsstelsel worden georganiseerd.

Daarnaast geven de Steekproefenquête naar de Beroepsbevolking, die elk jaar volgens de richtlijnen van EUROSTAT worden uitgevoerd, op basis van een steekproef van de bevolking een raming van de deelname aan het onderwijs of aan opleiding tijdens de vier weken die aan het onderzoek voorafgaan (in de lente) en over het behaalde onderwijsniveau. De vragen verschillen lichtjes van die van de volkstelling.

Samen met de volkstelling zijn deze enquêtes de enige bronnen die ons toelaten een verband te leggen tussen de onderwijsdeelname of het onderwijsniveau en de plaats op de arbeidsmarkt.

De statistische diensten van de ONEM en de VDAB publiceren tabellen over het hoogste diploma dat werd behaald door de verschillende categorieën van werkzoekenden die door hen worden geïnventariseerd. Deze bron is echter niet volledig; niet alle jonge werkzoekenden bv. schrijven zich in de werkloosheidsbureaus.

Statistische informatie over de beroepsopleiding is zeldzaam in België. Een onderzoek dat in 1993 in het kader van het Europees FORCE-programma werd uitgevoerd, heeft cijfergegevens opgeleverd over opleidingen in bedrijven (DE BRIER, 1996). Spijtig genoeg werd niet naar het onderwijsniveau van de deelnemers gevraagd.

In vergelijking met deze bronnen levert de volkstelling dus originele en nuttige informatie voor de analyse van onderwijsgegevens.

Het is immers nodig dat men over individuele gegevens beschikt om sommige categorieën van doelgroepen van politieke acties te bepalen : jongeren met schoolachterstand, werkloze jongeren, volwassenen die een beroepsopleiding volgen, ... Bovendien zijn in de volkstelling - in principe - het studiedomein, het beroep en de activiteitensector voor alle individuen gekend².

Een van de voornaamste troeven van de geografisch uitgesplitste gegevens is de mogelijkheid om de bestudeerde fenomenen cartografisch weer te geven.

De vragenlijst van de volkstelling biedt eveneens originele analysemogelijkheden. We halen er twee aan :

- aan iedereen die onderwijs of een opleiding volgt wordt de situatie ten opzichte van de arbeidsmarkt gevraagd. Zo wordt het mogelijk om de werkenden of de werkzoekenden op te sporen die een opleiding volgen of nog aan het studeren zijn. De leerlingen van de leercontracten komen in een aparte rubriek aan bod.
- aan iedereen die het voltijds onderwijs heeft verlaten, wordt gevraagd de voornaamste stappen van zijn schoolloopbaan op te sommen : diploma van secundair onderwijs, diploma van hoger onderwijs, leeftijd waarop het regulier onderwijs werd beëindigd, diploma's die in het buitenland werden behaald.

1 De statistieken zijn wel degelijk gebaseerd op het aantal diploma's en niet op het aantal afgestudeerden. Het is dus zeer moeilijk om deze statistieken te gebruiken voor de bepaling van het opleidingsniveau van de afgestudeerden. Dubbele tellingen komen zeer frequent voor, vooral bij de kwalificatiegetuigschriften.

2 Diepgaandere analyses wijzen echter op een aantal coderingsproblemen. Voor sommige vragen ontbreken vaak gegevens en zijn de antwoorden onvolledig (zie STOOP & SURKYN, 1997 voor een analyse van de niet beantwoorde vragen). Zo ontbreekt voor 12,6% van de actieve werknemers de code van de activiteitensector (VAN HOOFF, 1997).

De wijzigingen die in 1991 aan de vragenlijst van de volkstelling werden aangebracht, maken nieuwe analyses mogelijk die met de gegevens van 1981 niet konden worden uitgevoerd :

- in het deel over de lopende studies/opleidingen, werden het voorschools onderwijs en de beroepsopleiding ingevoerd, werd onderwijs van het korte type van de andere opleidingen uit het hoger onderwijs afgescheiden, en wordt vooral naar het precieze studiedomein in het hoger onderwijs gevraagd. Het is wel niet meer mogelijk om de studenten van het buitengewoon onderwijs van de rest te onderscheiden.
- in het deel over de behaalde diploma's is de vraag nu uitgebreid tot alle behaalde diploma's, wordt het precieze studiedomein gevraagd voor de diploma's van het secundair onderwijs en worden de niveaus van de in het buitenland behaalde diploma's beter onderscheiden. Het is echter niet meer mogelijk om rekening te houden met niet-schoolse opleidingen.

1.5. ONDERWIJSSYSTEMEN EN PERMANENTE VORMING IN BELGIE¹

1.5.1. ONDERWIJSAANBOD

De vrijheid van onderwijs is bij Grondwet (art. 24) bepaald. De organisatie van onderwijsinstellingen mag aan geen enkele restrictieve maatregel worden onderworpen. Het is dus mogelijk om scholen op te richten en te organiseren zonder enige binding met de overheid. Toch moeten scholen die officieel erkende diploma's of getuigschriften willen afleveren en subsidies willen ontvangen van de Gemeenschappen aan wettelijke, decretale en reglementaire bepalingen voldoen. De overgrote meerderheid van de onderwijsinstellingen wordt hetzij betoelaagd hetzij gesubsidieerd door een Gemeenschap. De verantwoordelijkheid voor een school wordt gedragen door de natuurlijke of rechtspersoon die de "inrichtende macht" ² wordt genoemd.

Artikel 6 van de Schoolpactwet (29/9/59), die een einde maakte aan de zogenaamde Schoolstrijd, stelt het volgende : *"Op voorwaarde dat een wettelijk bepaald minimumleerplan en minimumlesrooster in acht worden genomen, beschikt elke inrichtende macht over de vrijheid voor haar onderwijsnet en zelfs voor elke onderwijsinrichting de lesroosters vast te stellen en, onder voorbehoud van goedkeuring door de Minister met het oog op het waarborgen van het studiepeil, haar leerplannen op te stellen. Elke inrichtende macht kiest vrij haar pedagogische methodes "*.

Het onderwijsaanbod is dus als volgt gestructureerd :

- Officieel onderwijs
- Gemeenschapsonderwijs (in de Vlaamse Gemeenschap georganiseerd door de ARGO, Autonome Raad van het Gemeenschapsonderwijs)
- Officieel gesubsidieerd onderwijs

¹ Deze beknopte weergave is gebaseerd op de Nationale Dossiers over de onderwijsstelsels die zijn uitgegeven onder verantwoordelijkheid van de Eurydice-Eenheden, het informatienetwerk over onderwijs in de Europese Gemeenschap. De geïnteresseerde lezer kan daar meer gedetailleerde informatie over onze onderwijsstelsels vinden. Deze dossiers worden regelmatig bijgewerkt en zullen binnenkort ook beschikbaar zijn op Internet.

² "Schoolbestuur" in het Basisonderwijs.

- Provinciaal onderwijs
- Gemeentelijk onderwijs, of georganiseerd door elke publiekrechtelijke persoon
- Vrij gesubsidieerd onderwijs (georganiseerd door verenigingen of privé-persoonen), in overgrote meerderheid katholiek.

Een zeer klein aantal privé-instellingen, die voornamelijk hoger onderwijs verstrekken, wordt door de overheid niet gesubsidieerd.

Het Schoolpact legt aan de Gemeenschappen verplichtingen op teneinde de vrije schoolkeuze te garanderen zodat de ouders hun kinderen de opvoeding kunnen bieden die ze wensen. De keuze van een onderwijsinstelling is vrij.

1.5.2. KORT HISTORISCH OVERZICHT : HET ONDERWIJSSYSTEEM VÓÓR DE COMMUNAUTARISERING

Sinds de oprichting van de Belgische Staat (1830) heeft er zich een secundair onderwijs ("middelbaar" onderwijs genoemd) ontwikkeld dat zowel in katholieke instellingen als in staatsinstellingen werd verstrekt. In het begin organiseerden deze instellingen praktisch uitsluitend de "klassieke of oude humaniora" (Latijn-Grieks, Latijn-Wetenschappen of Latijn-Wiskunde).

Om te beantwoorden aan de behoeften en aan de vraag van diverse economische en industriële sectoren naar opleidingen, voerden de onderwijsinstellingen geleidelijk nieuwe vakken en studierichtingen in. Naast de klassieke humaniora, werd ook de moderne humaniora ingevoerd (wetenschappelijke afdeling en commercieel-industriële afdeling). In het laatste kwart van de 19de eeuw ontwikkelde zich, onafhankelijk van het middelbaar onderwijs, ook het technisch onderwijs, dat zich op de landbouw, tuinbouw, industrie en handel richtte. Die scholen werden vooral georganiseerd in de steenkoolbekkens en in de streken waar de staal- en metaalverwerkende nijverheid waren gevestigd. De lessen werden 's avonds en op zondag gegeven. Dit technisch onderwijs won in de daaropvolgende jaren aan belang, maar ontwikkelde zich op een incoherente manier, zonder statuut en eenheidsstructuur (GROOTAERS, 1994).

Na de Tweede Wereldoorlog, en in het bijzonder na de jaren 1950-'60, werden in de athenea technische afdelingen opgericht. De gecoördineerde wetten van april 1957 regelden enerzijds het middelbaar onderwijs en anderzijds het technisch onderwijs. De reglementering voorzag wel overgangen tussen deze twee onderwijsvormen, maar die werden alleen gebruikt om van het middelbaar of algemeen vormend onderwijs naar het technisch onderwijs en, in geval van mislukking, naar het beroepsonderwijs over te gaan. In die tijd bestond er eveneens een secundair onderwijs dat "normaalonderwijs" werd genoemd en instond voor de opleiding van toekomstige leerkrachten.

De algemene structuur van het hoger onderwijs werd gereorganiseerd door een wet van 1970. Door deze wet werden alle opleidingen die na het secundair onderwijs kunnen worden gevolgd gegroepeerd en dicht bij elkaar gebracht. Ze werden onderverdeeld volgens de organisatie van de studies en de finaliteit ¹.

¹ In de 2 Gemeenschappen hebben recente maatregelen het landschap van het hoger onderwijs herschapen door nieuwe structuren op te richten die men « Hautes écoles » noemt (Hogescholen in de Vlaamse Gemeenschap) en door verscheidene besluiten te wijzigen in verband met het universitair onderwijs.

Sinds het begin van de jaren '70 heeft de vernieuwing van het basis- en secundair onderwijs meerdere fasen doorlopen. Deze hervorming werd vooral voorgesteld als een middel ter democratisering van het onderwijs dat de toegang tot verdere studies, met inbegrip van het hoger onderwijs, moest vergemakkelijken voor kinderen uit kansarmere bevolkingsgroepen.

Een belangrijke vernieuwing van het onderwijs werd op 19 juli 1971 goedgekeurd. Er werd een nieuw type van secundair onderwijs ingevoerd dat "vernieuwd" secundair onderwijs of onderwijs van het type I wordt genoemd. Deze onderwijshervorming was erop gericht de definitieve keuze van studierichting uit te stellen tot de leeftijd van 15-16 jaar en de technische - en beroepsrichtingen aantrekkelijker te maken. Vanaf de eerste jaren werden testactiviteiten aangeboden. De studies werden onderverdeeld in drie grader : observatie, oriëntatie en determinatie. Er werden onthaalklassen ingevoerd om de overgang van het basis- naar het secundair onderwijs te vergemakkelijken. De leerlingen hadden een groot aantal keuzemogelijkheden.

Sinds het begin van de jaren '80 worden ook verschillende acties ondernomen om de curricula van het beroepsonderwijs te hervormen. De beroepssectoren worden hoe langer hoe meer bij dit proces betrokken.

Het secundair onderwijs werd gereorganiseerd ingevolge de goedkeuring, op 29 juni 1983, van de Wet op de verlenging van de leerplicht (zie 1.5.4). Deze hervorming had tot doel om de kwalificatie van de leerlingen te verbeteren en hen zodoende meer mogelijkheden te bieden voor een inschakeling op de arbeidsmarkt. Door de intrede van de studenten op de arbeidsmarkt uit te stellen, droeg dit initiatief eveneens bij tot een vermindering van het percentage jonge werklozen.

Bij Koninklijk Besluit van juli 1984 werd ook een deeltijds beroepssecundaironderwijs ingevoerd, dat sindsdien verscheidene keren werd aangepast. Op dit ogenblik wordt het alleen bezocht door een vrij kleine groep van de schoolbevolking, voornamelijk jongeren die een groot risico lopen om uit de maatschappelijke boot te vallen.

1.5.3. DE ONDERWIJSSTELSELS IN HET FEDERALE BELGIE

De politieke ontwikkelingen in België hebben een belangrijke weerslag gehad op de organisatie van het onderwijs. De federalisering heeft na de grondwetsherziening van 1988 tot een overdracht van de bevoegdheden inzake onderwijs aan de drie Gemeenschappen geleid. De Nationale restbevoegdheden hebben betrekking op de bepaling van het begin en het einde van de leerplicht, de minimumvoorwaarden voor de uitreiking van diploma's en het pensioenstelsel van het personeel.

Sinds 1/1/89 behoren de organisatie en het beheer van het onderwijs tot de bevoegdheid van de Gemeenschappen die hun onderwijsbeleid volledig autonoom kunnen uitstippelen. Zo reorganiseert de Vlaamse Gemeenschap sinds 31/7/1990 het secundair onderwijs in een eenheidsstructuur.

De organisatie van het onderwijs was traditioneel zeer gecentraliseerd. Sinds enkele jaren worden verscheidene decentralisatiemaatregelen genomen met het oog op een vergroting van de beheersautonomie van de onderwijsinstellingen vooral in het hoger onderwijs.

1.5.4. LEERPlicht

De Wet van 19 mei 1914 voerde de leerplicht in voor alle kinderen van 6 tot 12 jaar en bepaalde dat deze leerplicht geleidelijk zou worden opgevoerd tot de leeftijd van 13 en vervolgens 14 jaar. Deze wet werd echter pas in 1919, na de Eerste Wereldoorlog, effectief toegepast. Nadien werden verscheidene wetsvoorstellen ingediend om de leerplicht eerst tot 15 en dan tot 16 jaar te verlengen, maar geen enkel daarvan werd goedgekeurd.

Sinds de Wet van 29 juni 1983 is een minderjarige die in België verblijft, onderworpen aan de leerplicht gedurende een periode van 12 jaar die begint met het schooljaar dat aanvangt in het kalenderjaar waarin hij de leeftijd van 6 jaar bereikt en eindigt met het einde van het schooljaar in het kalenderjaar waarop hij 18 jaar wordt¹.

Sinds september 1984 is er een voltijdse leerplicht tot de leeftijd van 15/16 jaar met maximum zeven jaar lager onderwijs en minstens de twee eerste jaren van het voltijds secundair onderwijs met volledig leerplan. Pas wanneer een jongere op 15 jaar de twee eerste jaren van het secundair onderwijs niet heeft gevolgd, is hij verplicht om tot de leeftijd van 16 jaar in het voltijds onderwijs te blijven. Wanneer hij (zelfs zonder geslaagd te zijn) zijn tweede jaar van het voltijds secundair onderwijs heeft beëindigd, is een leerling van 15 jaar niet meer voltijds leerplichtig. In geen geval kan de voltijdse leerplicht tot na de leeftijd van 16 jaar worden verlengd. Aan de deeltijdse leerplicht wordt voldaan wanneer de adolescent het secundair onderwijs met volledig leerplan verderzet, wanneer hij deeltijds secundair beroepsonderwijs volgt of een erkende opleiding die beantwoordt aan de leerplichtvereisten, voornamelijk leerovereenkomsten georganiseerd door het Vlaams Instituut voor het Zelfstendig Ondernemen.

1.5.5. STRUCTUUR VAN DE ONDERWIJSSTELSELS

1.5.5.1. Onderwijsniveaus en -vormen

Het onderwijs is georganiseerd in vier niveaus, die overeenstemmen met de volgende leeftijdscategorieën :

- voorschools onderwijs (of kleuteronderwijs) voor kinderen van 2,5 tot 6 jaar.
- lager onderwijs, voor kinderen van 6 tot 12 jaar.

Deze twee niveaus samen vormen het basisonderwijs.

- secundair onderwijs, voor leerlingen van 12 tot 18 jaar en ouder, georganiseerd in drie graden van 2 jaar. Vanaf de tweede graad worden vier onderwijsvormen onderscheiden: algemeen vormend onderwijs, technisch secundair onderwijs, kunstsecundaironderwijs en beroepssecundaironderwijs. Deze zijn georganiseerd in twee studierichtingen²; de doorstromingsrichting (algemeen secundair, technisch of kunstonderwijs), bestemd voor personen die hoger onderwijs willen aanvatten, waarbij echter wel de mogelijkheid

¹ Sinds de goedkeuring van de wet die de burgerlijke meerderjarigheid vaststelt op 18 jaar (mei 1990) kan een jongere in de Franse Gemeenschap op zijn 18de verjaardag de school verlaten. Onder sommige voorwaarden kan men ook in Vlaanderen stoppen met zijn studies.

² Dit wordt niet meer gedaan in Vlaanderen, sinds het oprichten van de eenheidsstructuur.

bestaat om in het beroepsleven te stappen, en de kwalificatierichting (technisch, kunst- of beroepsonderwijs), bestemd voor personen die op het einde van het secundair onderwijs in het beroepsleven willen stappen, waarbij evenwel de mogelijkheid bestaat om de studies in het hoger onderwijs (vaak van het korte type) verder te zetten.

- hoger onderwijs, met een wisselende duur naargelang de studierichtingen, voor jongeren van 18 tot 25 jaar en ouder¹. Het hoger onderwijs is onderverdeeld in universitair en niet-universitair onderwijs. Het niet-universitair onderwijs kan van het korte of van het lange type zijn². Het lange type is van universitair niveau.

Het hoger niet-universitair onderwijs is onderverdeeld in zeven richtingen : technisch, economisch, agrarisch, paramedisch, sociaal, kunst en pedagogisch hoger onderwijs. Het onderwijs van het korte type is georganiseerd in één enkele cyclus van drie studiejaar (soms vier, in het paramedisch onderwijs)³. Het paramedisch hoger onderwijs en het pedagogisch hoger onderwijs worden alleen georganiseerd in het onderwijs van het korte type. Voor de vijf andere richtingen bestaat er zowel een onderwijs van het korte type als een onderwijs van het lange type. Het opleidingsaanbod is echter het meest gevarieerd in het korte type.

De studies van universitair niveau zijn georganiseerd in drie studiecycli :

- eerste cyclus : kandidatuur (2 of 3 jaar)⁴
- tweede cyclus : licentie (2 of 3 jaar), ingenieur (3 jaar), apotheker (3 jaar), arts (bijvoorbeeld : vier jaar voor de studies geneeskunde), ...
- derde cyclus : doctoraat met proefschrift.

Na afloop van de tweede cyclus worden diverse aanvullende en gespecialiseerde studieprogramma's aangeboden (van 1 tot 3 jaar) die niet noodzakelijk tot de derde cyclus behoren, maar wel vereisen dat de student de tweede cyclus heeft voltooid. Ze hebben betrekking op de meest diverse vakken en leiden tot zeer gevarieerde graden : postgraduaatdiploma, specialisatiediploma, aanvullend getuigschrift, speciale licentie, masters, geaggregeerde voor het hoger secundair onderwijs, ...

De verschillende studierichtingen van het universitair onderwijs zijn : landbouwwetenschappen, rechtsgelerdheid, geneeskunde, letteren en wijsbegeerte, psychologie en pedagogische wetenschappen, wetenschappen, toegepaste wetenschappen, economische, politieke en sociale wetenschappen, godgeleerdheid en kerkelijk recht.

---

1 Behalve in de Ingenieursfaculteiten , aantal kunstrichtingen en nautische wetenschappen worden aan het begin van het hoger onderwijs geen ingangsexamens georganiseerd.

2 In de Vlaamse Hogescholen onderscheidt men nu het onderwijs in 1 cyclus (het vroegere korte type) en het onderwijs in 2 cycli (het vroeger lange type).

3 Vóór 1990 waren talrijke graduatoren in de landbouw-, economische en technische wetenschappen alsook verscheidene afdelingen van het hoger kunstonderwijs georganiseerd in een cyclus van twee jaar. Een van de gevolgen van de Europese richtlijn betreffende de erkenning van de diploma's uitgereikt na een cyclus van minstens drie jaar hoger onderwijs (21 december 1988) was de beslissing van de Ministers van Onderwijs om de graduaatsstudies in het hoger niet-universitair onderwijs op drie jaar te brengen.

4 Dit eerste diploma heeft weinig waarde op de arbeidsmarkt. Het wordt tot op heden in de Steekproefenquête naar de beroepsbevolking noch in de volkstelling opgenomen.

1.5.5.2. Onderwijstypes

Naast het gewoon onderwijs met volledig leerplan, wordt ook buitengewoon onderwijs voor gehandicapte kinderen en jongeren van 3 tot 21 jaar of ouder georganiseerd op het niveau van kleuter, lager en secundair onderwijs¹.

Een deeltijds secundair onderwijs ontwikkelt zich langzaam uit de Centra voor Deeltijds Beroepssecundair Onderwijs. Dit deeltijds beroepsonderwijs wordt in de interNationaale statistieken echter onder het voltijds onderwijs opgenomen omdat het een combinatie vormt van een opleiding op school en in het bedrijf. Andere formules van alternerend leren worden door het Vlaams Instituut voor het Zelfstandig Ondernemen georganiseerd in het kader van leerovereenkomsten.

In België worden twee types kunstonderwijs aangeboden : kunstonderwijs met volledig leerplan, voornamelijk bestemd voor jongeren die zich naar de praktijk van de Schone Kunsten richten, op secundair en hoger niveau (van het lange en het korte type), en zogenaamd deeltijds kunstonderwijs voor socio-culturele promotie. Dit laatste onderwijstype wordt op secundair en hoger niveau (alleen van het korte type) georganiseerd.

Het onderwijs voor sociale promotie (of tweedekansonderwijs) is bestemd voor jongeren en volwassenen die het regulier onderwijssysteem hebben verlaten, de behoefte voelen om nieuwe kwalificaties te verwerven of hun vaardigheden bij te werken en tegelijk een erkend diploma willen behalen. Het gaat hierbij om deeltijds secundair onderwijs (met inbegrip van het buitengewoon onderwijs) en hoger onderwijs (van het korte en het lange type). De lessen worden 's avonds of overdag gegeven en zelfs in het weekend. Dit onderwijstype wordt in de interNationaale statistieken als deeltijds onderwijs beschouwd.

De Vlaamse Gemeenschap organiseert sinds 1990 basiseducatie voor laaggeschoolde volwassenen. In deze cursussen wordt basiskennis Nederlands en rekenen gegeven als voorbereiding op een herneming van de studies of het zoeken naar werk.

Sommige opleidingen in het hoger onderwijs kunnen ook worden georganiseerd in avondcursussen. In dit geval is het programma over een groter aantal studiejaren gespreid en vergelijkbaar met dit van studies met dezelfde finaliteit die overdag worden gegeven. Het onderwijs in avondcursussen is onderwijs met volledig leerplan. Het diploma dat na afloop van een dergelijke voltooide opleiding wordt uitgereikt, heeft dezelfde waarde als dit van dezelfde opleiding die in dagcursussen wordt georganiseerd. Op dit ogenblik worden voornamelijk opleidingen uit het economisch hoger onderwijs van het lange type in avondcursussen aangeboden. Op het niveau van het hoger onderwijs van het korte type is de organisatie van opleidingen in avondcursussen nog beperkt (b.v. tot de opleiding van sociaal assistent).

Het afstandsonderwijs kan geen diploma's afleveren, maar wel opvolgingsgetuigschriften. Het afstandsonderwijs stelt iemand in staat om zijn beroepssituatie te verzekeren en te verbeteren door middel van administratieve examens, een vreemde taal te leren, kennis op het niveau van het hoger onderwijs of op universitair niveau bij te werken, aan de leerplicht te voldoen voor kinderen die in het buitenland verblijven, en lacunes op te vullen wanneer het schoolbezoek wegens ziekte, een gevangenisstraf, etc., werd verstoord.

---

¹ Kinderen met een handicap kunnen in het kader van het geïntegreerd onderwijs eveneens bijzondere programma's volgen in gewone scholen.

Het systeem van de Gemeenschapsjury's (voorheen Middenjury / Centrale Examencommissie) is een alternatieve manier om examens af te leggen en een diploma van secundair of hoger onderwijs te bekomen zonder de traditionele trajecten van het schools onderwijs te doorlopen.

Naast deze verschillende opleidingsmogelijkheden die door het formeel onderwijsstelsel worden geboden, werden ook tal van beroepsopleidingen ontwikkeld (zie 1.5.7).

1.5.6. SCHOOLLOOPBANEN EN DIPLOMA'S EN GETUIGSCHRIFTEN IN HET LEERPLICHTONDERWIJS

Het kleuteronderwijs is weliswaar niet verplicht, maar vormt toch een deïntegreerd deel van het onderwijsstelsel. Al jarenlang beogen verschillende maatregelen de overgang van het kleuteronderwijs naar het lager onderwijs te vergemakkelijken.

België past een jaarlijks beoordelingssysteem van de door de leerlingen verworven kennis toe. Slagen voor examens is de voorwaarde om naar het volgende jaar te mogen overgaan. Deze beoordeling gebeurt alleen op lokaal niveau¹. Sinds enkele tijd proberen de onderwijsoverheden echter een systeem van cycli in te voeren, waarbinnen de overgang van het eerste naar het tweede jaar automatisch gebeurt.

Een kind dat het basisonderwijs met vrucht beëindigt, krijgt een getuigschrift van basisonderwijs. Na de eerste cyclus van het secundair onderwijs worden meerdere studierichtingen aangeboden. De keuze van de richting in het derde jaar van het secundair onderwijs is van kapitaal belang want ze is bepalend voor zowel de studies als het latere beroepsleven.

Een getuigschrift van lager secundair onderwijs wordt uitgereikt aan regelmatige leerlingen van het secundair onderwijs die met vrucht het derde jaar van de doorstromingsrichting in het algemeen, technisch of kunstonderwijs of het vierde jaar van de kwalificatierichting in het technisch, kunst- of beroepsonderwijs hebben voltooid.

Het kwalificatiegetuigschrift van het vierde jaar van het secundair onderwijs wordt uitgereikt aan regelmatige leerlingen die het vierde jaar in een kwalificatierichting hebben gevolgd en met succes een kwalificatieproef hebben afgelegd. Na afloop van het vijfde jaar kan een kwalificatiegetuigschrift van het vijfde jaar vervolmaking of specialisatie worden bekomen.

Een getuigschrift van hoger secundair onderwijs wordt uitgereikt aan regelmatige leerlingen van het secundair onderwijs die met vrucht het zesde jaar van het algemeen vormend, technisch of kunstonderwijs met volledig leerplan hebben voltooid (doorstromings- of kwalificatierichting). Sinds 1988-'89 wordt een diploma dat gelijkstaat met het getuigschrift van hoger secundair onderwijs uitgereikt aan regelmatige leerlingen die met vrucht een zevende jaar beroepsonderwijs hebben voltooid dat minstens 40% algemene vorming bevat. Dit diploma geeft alleen toegang tot het hoger onderwijs van het korte type. De studies in de kwalificatierichtingen worden bekrachtigd door kwalificatiegetuigschriften, meer bepaald een kwalificatiegetuigschrift van het zesde jaar secundair onderwijs en een

¹ Voor een interpretatie vanuit Europees perspectief en een kritische evaluatie van deze initiatieven, zie CRAHAY, 1996.

kwalificatiegetuigschrift van het zevende vervolmakings- of specialisatiejaar van het technisch, kunst- of beroepsonderwijs.

Het hoger onderwijs is toegankelijk voor alle houders van een getuigschrift van hoger secundair onderwijs. Op het ogenblik van de volkstelling werden alleen ingangsexamens georganiseerd door de Ingenieursfaculteiten, aantal kunstrichtingen en de nautische wetenschappen.

1.5.7. BEROEPSOPLEIDINGEN

In België wordt er een zeer brede waaier van aanvankelijke en voortdurende beroepsopleidingen aangeboden, maar het aanbod is bijzonder versnipperd en talrijke operatoren zowel in de privé- als in de openbare sector zijn op dit vlak actief.

De voltijdse werknemers uit de privé-sector kunnen met behoud van loon, maar op voorwaarde dat zij één of meer door de wet bedoelde opleidingen volgen, "betaald educatief verlof" krijgen, met andere woorden, van het werk afwezig blijven om hun algemene of beroepsopleiding te vervolmaken. Er hoeft niet noodzakelijk een verband te zijn tussen het gepresteerde werk en de gevolgde opleiding. De toekenning van betaald educatief verlof is aan geen enkele voorwaarde qua leeftijd of Nationaliteit onderworpen.

De meeste grote ondernemingen investeren in opleiding want de bijscholing en vervolmaking van hun personeel zijn een noodzaak geworden. Er werden sectorale opleidingscentra opgericht die, alleen of in samenwerking met de overheid, de permanente vorming van de werknemers verzekeren. Deze centra worden eveneens betrokken bij de aanvankelijke opleiding en de ondersteuning van de inschakeling op de arbeidsmarkt van diverse doelgroepen (jongeren die nog school lopen, werklozen, ...). Deze initiatieven resulteren meestal uit partnerschapsakkoorden, waarbij behalve de sectoren en de ondernemingen ook de openbare aanbieders van opleidingen (scholen, waaronder die voor sociale promotie, FOREM, VDAB, etc.) en de verenigingswereld betrokken zijn. De werkgeversfederaties en de vakbonden nemen eveneens deel aan de vormingsinitiatieven die zich tot pas afgestudeerde jongeren en werkzoekenden richten (CABITSIS et al., 1994).

De doelstelling van de opleidingen in het kader van het leerlingenstelsel die door het Franstalig Institut des Classes moyennes en het Vlaamse Instituut voor Zelfstandig Ondernemen (VIZO) worden georganiseerd, bestaat erin de verwerving van de algemene en beroepskennis mogelijk te maken die noodzakelijk zijn voor de uitoefening van een zelfstandig beroep (met andere woorden voor ambachten, kleinhandel en sommige intellectuele beroepen). Sinds het Koninklijk Besluit van 1984 beantwoorden deze opleidingen aan de vereisten van de deeltijdse leerplicht. Dit alternerend onderwijs richt zich tot jongeren die minstens de volle leeftijd van 15 jaar hebben bereikt en tot volwassenen. Het leercontract omvat een dubbele verplichting : bezoldigde inschakeling in het productieproces gedurende een dertigtal uren per week bij een patroon-opleider (vaak een meester-ambachtsman) en het verplicht volgen van lessen in een erkend centrum. Zo kan in twee tot drie jaar een kwalificatiediploma (getuigschrift van beroepsbekwaamheid, leerattest) worden behaald. Het Instituut voor Permanente Vorming biedt ook nog andere opleidingen aan.

De Office communautaire et régional de la Formation professionnelle et de l'Emploi (FOREM), de Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding (VDAB) en de Office régional bruxellois de l'Emploi (ORBEM) organiseren zowel basisopleidingen als aanvullende opleidingen. Zo wordt aan werkzoekenden die niet over geschikte kwalificaties beschikken de mogelijkheid geboden om de kennis te verwerven die zij nodig hebben om opnieuw in het arbeidscircuit te worden ingeschakeld. Dit initiatief is in de allereerste plaats bedoeld om elementaire kennis mee te geven die nuttig is in het beroepsleven.

De beroepsopleiding voor het personeel uit de landbouwsector stelt deze personen in staat nieuwe kwalificaties te verwerven en hun beroepskennis te verbeteren. Deze opleidingen worden georganiseerd door erkende en gesubsidieerde centra of organisaties.

Sommige ministeries organiseren opleidingen voor hun personeel. Het oudste voorbeeld is dit van het Ministerie van Financiën dat reeds in de jaren '50 een opleidingscentrum heeft opgericht, waar zowat 5.000 ambtenaren per jaar technische, beroepsgerichte cursussen of een communicatie-opleiding volgen. De interne opleiding wordt gezien als een element waardoor het personeel van ministeries, vooral van de lagere niveaus, (opnieuw) wordt gemotiveerd. Sinds een groot aantal materies, die vroeger tot de Nationale bevoegdheid behoorden, aan de Gemeenschappen werden overgedragen, hebben de drie Gemeenschappen een opleidingsbeleid voor hun personeel ingevoerd.

Ook zeer vele organisaties voor voortdurende volwassenenvorming op nationaal, regionaal en lokaal vlak, en organisaties voor socio-culturele promotie van werknemers bieden aan hun leden diverse opleidingen aan.

HOOFDSTUK 2.

SCOLARISATIE

We hebben ons in dit hoofdstuk niet enkel beperkt tot de aanvankelijke scolarisatie binnen de schoolstructuren. Om een overzicht te geven van wat men meer en meer omschrijft als "een levenslange leerschool" hebben we eveneens rekening gehouden met de permanente vorming, onder de vorm van beroeps- of andere opleidingen. Deze keuze helpt ons eveneens om een betere omschrijving te geven van de scolarisatie van jongeren, die vanaf 15 jaar hun studies binnen het kader van de schoolplicht verder kunnen zetten door zich in te schrijven in alternerende leerprogramma's.

Alhoewel de permanente vorming in België niet erg ontwikkeld is in vergelijking met onze buurlanden, zoals talrijke studies hebben aangetoond (OESO, 1996, EUROSTAT, 1995), leidt de keuze van een bredere definitie van de scolarisatie tot een voorstelling die licht afwijkt van de traditionele schoolstatistieken.

In maart 1991 (schooljaar 1990/1991) verklaarden 2.187.116 personen een onderwijs te volgen, terwijl 82.447 personen verklaarden dat ze een opleiding volgen. Deze 2.269.563 personen vertegenwoordigen bijna een kwart (23%) van het geheel van de getelde belgische bevolking, alle leeftijdsgroepen inbegrepen.

De volgende tabellen en grafieken stellen de antwoorden voor die we verkregen op de vragen 4 en 5 van kader III van het individueel telformulier (zie bijgevoegde vragenlijst).

Zowel in het eerste deel waarin het schoolbezoek globaal behandeld wordt als in het tweede deel dat de verscheidene niveau's en vormen van opleiding apart behandelt, zijn de gegevens opgesplitst naar leeftijd en geslacht. Regionale verschillen worden in acht genomen. We hebben verschillende indicators berekend : percentage schoolbezoek, gemiddelde leeftijd, percentage van leerlingen ouder dan de verwachte leeftijdslimiet, het aantal meisjes tenopzichte van honderd jongens,... Een cartografische voorstelling per gemeente vervolledigt deze analyse. Op het einde van het tweede deel trekken we een vergelijking tussen de informatie over de gemeente waarin de leerling gedomicilieerd is en de gemeente van scolarisatie.

In een derde deel overlopen we de keuze van de studenten van het hoger onderwijs voor de verschillende studierichtingen. Tenslotte geven we in een vierde deel een korte uiteenzetting over het onderwijs met beperkt leerplan.

De gegevens van de volkstelling worden vergeleken met deze van de Ministeries van Gemeenschappen (Departement Onderwijs) en met het jaarlijks rapport van de Universitaire Stichting.

2.1. SCOLARISATIE PER LEEFTIJD¹⁰ EN GESLACHT

2.1.1. SCOLARISATIE PER LEEFTIJD

2.1.1.1. Aantal schoolgaanden en percentage schoolbezoek per leeftijd

Tabel 2.1 klasseert het aantal schoolgaande personen per leeftijd. Deze tabel werd opgesteld op basis van de antwoorden op vraag 4 en houdt zowel rekening met de scolarisatie binnen het onderwijs met volledig leerplan als met de scolarisatie of opleiding met beperkt leerplan. De percentages verwijzen naar het deel dat deze schoolbezoekers vertegenwoordigen binnen de leeftijdsgroep waartoe zij behoren (percentage schoolbezoek).

Tabel 2.1 : Aantal schoolgaande personen en percentage schoolbezoek per leeftijd (totale bevolking).

leeftijd	aantal schoolgaanden	percentage schoolbezoek	leeftijd	aantal schoolgaanden	percentage schoolbezoek
1 ² jaar	145	0,1%	18 jaar	103.402	76,4%
2 jaar	45.197	37,4%	19 jaar	84.570	60%
3 jaar	99.489	83,9%	20 jaar	66.153	46,5%
4 jaar	107.809	91%	21 jaar	48.276	33,8%
5 jaar	108.804	94,4%	22 jaar	33.376	23,3%
6 jaar	116.568	99,7%	23 jaar	21.968	15%
7 jaar	118.072	100%	24 jaar	15.051	9,9%
8 jaar	120.868	100%	25-29 jaar	39.017	4,8%
9 jaar	124.253	100%	30-34 jaar	20.520	2,6%
10 jaar	124.463	100%	35-39 jaar	12.874	1,7%
11 jaar	123.591	100%	40-44 jaar	7.711	1,0%
12 jaar	121.749	99,6%	45-49 jaar	3.559	0,6%
13 jaar	118.883	97,8%	50-54 jaar	1.946	0,3%
14 jaar	117.630	97,8%	55-59 jaar	1.202	0,2%
15 jaar	116.165	97,7%	60-64 jaar	670	0,1%
16 jaar	120.604	97,4%	65 jaar en meer	407	
17 jaar	124.509	96,1%	totaal	2.269.501 ³	

Bron : Algemene volkstelling van 1991

Het schoolbezoek van heel jonge kinderen ligt zeer hoog : 37% van de kinderen van 2 jaar bezoeken reeds een schoolinstelling. Vermits sinds 1965 de school slechts toegankelijk is voor kinderen vanaf 2 jaar en een half, mogen we veronderstellen dat ongeveer drie vierden van de kinderen tussen 2 jaar en een half en drie jaar, naar school gaan. Vanaf 3 jaar hebben bijna alle kinderen (84%) de weg naar de schoolbanken gevonden.

- 1 In het geheel van de analyses, verwijst de variabele "leeftijd" naar de bereikte leeftijd op 1 januari 1991.
- 2 Voor het vervolg van het onderzoek werd er geen rekening meer gehouden met de kinderen van 1 jaar vermits deze niet in de school toegelaten zijn. Het gaat hier waarschijnlijk om kinderen die andere onthaalstructuren bezoeken. (kinderdagverblijven...).
- 3 Het totaalcijfer van de personen, die onderwijs volgen, dat we hier verkrijgen, verschilt lichtjes van dit van de voorafgaande paragraaf omdat hier alleen deze personen worden weergegeven die precies konden aangeven of ze onderwijs volgden met een volledig of met een beperkt leerplan.

Zowel in de Vlaamse als in de Franse Gemeenschap is er sprake van om de leeftijdsgrens van de toegang tot het kleuteronderwijs te verhogen. Een decreet van de Vlaamse Gemeenschap van februari 1997 bepaalt dat kinderen de volle leeftijd van 3 jaar moeten bereikt hebben om op school toegelaten te worden. De verschillende voorwaarden die aan dit besluit verbonden zijn, vertragen voorlopig de toepassing ervan. De hoge preschoolistie van kinderen van 2 jaar, geeft ons een idee van de impact van zulke toegangsberperking.

Volgens de wet van 29 juni 1983 begint de schoolplicht voor elk kind vanaf het schooljaar dat begint in het jaar waarin het kind de leeftijd van 6 jaar bereikt. Bij de volkstelling van maart 1991 worden dus de kinderen die nog niet volledig 6 jaar oud zijn niet als schoolplichtig aanzien. We mogen hierbij benadrukken dat 94% van de kinderen van 5 jaar reeds naar school gaan.

Het regelmatig schoolbezoek, dat maximaal is tussen 6 en 12 jaar, gaat lichtjes naar beneden in de laatste verplichte schooljaren. Deze verplichting eindigt aan het einde van het schooljaar in het jaar waarin de jongere de leeftijd van 18 jaar bereikt. Sinds de wet van de meerderjarigheid op 18 jaar goedgekeurd werd in mei 1990, mogen de jongeren enkel in de Franse Gemeenschap de school verlaten op de datum van hun achttiende verjaardag.

Op het tijdstip van de volkstelling van 1991 zijn de jongeren die reeds hun 18 jaar bereikt hebben en de Franstalige jongeren die 18 jaar geworden zijn in de loop van de twee eerste maanden van het jaar¹ dus niet meer schoolplichtig.

Na 17 jaar vermindert het regelmatig schoolbezoek aanzienlijk. Terwijl op de leeftijd van 20 jaar ongeveer de helft van de jongeren nog studies of een opleiding volgt, bemerken we dat vervolgens dit percentage zeer snel zakt : 34% op 21 jaar, 23% op 22 jaar, 15% op 23 jaar en amper 10% op 24 jaar.

Vanaf 27 jaar stabiliseert het schoolbezoek zich rond een zeer laag percentage.

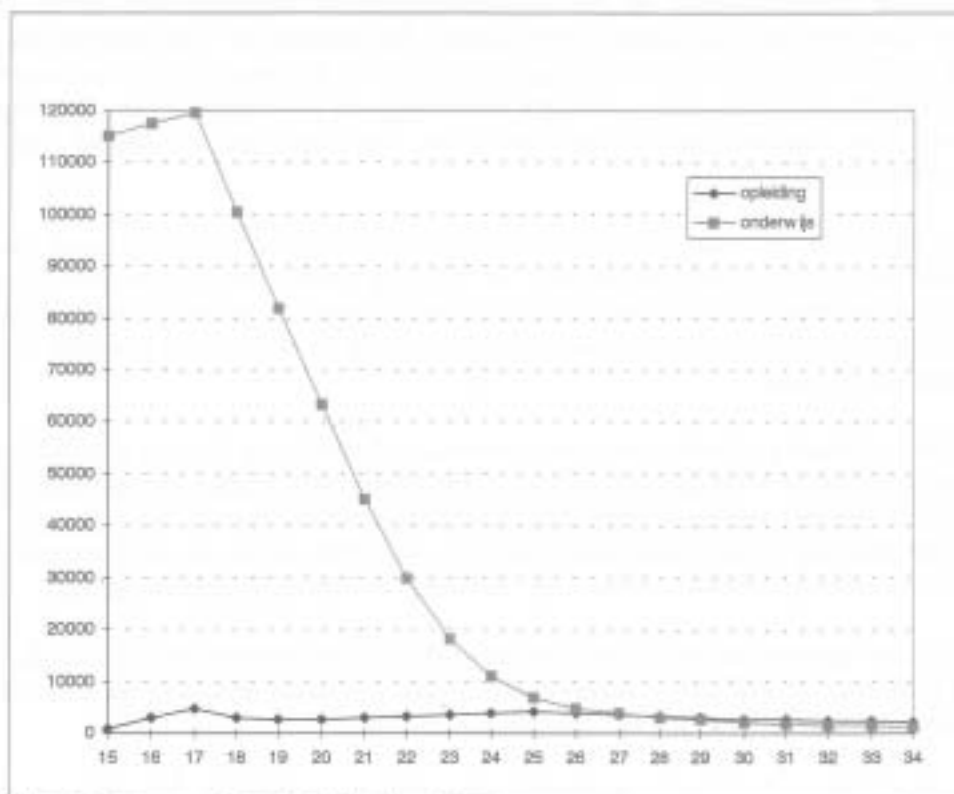
Het grootste deel van de analyses die hierop volgen hebben betrekking op de bevolking onder de 35 jaar : 98.8% van de schoolgaanden behoren tot deze leeftijdsgroep. We tellen niet meer dan 28.000 personen (27.962) boven de 34 jaar die nog studeren of een opleiding volgen.

---

¹ Een zesde van de Franstalige jongeren die 17 jaar oud zijn, zijn niet meer onderhevig aan de schoolplicht. Maar vermits de geboortemaanden niet in het onderzoek zijn opgenomen, is het onmogelijk om deze groep af te zonderen in de hier gebruikte gegevens.

Grafiek 2.1 : Aantal personen die een onderwijs of een opleiding volgen volgens leeftijd (15 tot 34 jaar).

Bron : Nationaal Instituut voor Statistiek : Volkstelling 1991

Berekeningen : Service de Pédagogie expérimentale, Ulg.

Deze eerste grafiek toont het onderscheid aan tussen de scolarisatie in de schoolinstellingen enerzijds en beroeps- of andere opleidingen anderzijds. Hij verduidelijkt de evolutie van het aantal personen tussen 15 en 34 jaar, die studeren of die een opleiding volgen.

Het aantal personen dat een opleiding volgt, varieert weinig van het ene jaar naar het andere tijdens de beschouwde periode. De bezetting ligt zeer laag : 2.000 tot 5.000 personen volgen een opleiding voor elke in acht genomen leeftijd. Het grootste aantal wordt waargenomen op de leeftijd van 17 jaar (3,7% van de jongeren van die leeftijd volgen een beroepsopleiding ¹) en rond de 25 jaar (2,5% van de 25-jarigen). Buiten deze twee leeftijdsgroepen ligt het percentage van de personen die een opleiding volgen rond de 2%.

Het aantal personen dat verder studeert na het einde van de schoolplicht blijft daarentegen hoog gedurende de eerste jaren. Dit aantal zakt geleidelijk tussen 18 en 22 jaar, en bereikt rond de 26 jaar een bezettingscijfer dat in dezelfde lijn ligt als dat van diegenen die een opleiding volgen. Vanaf 28 jaar ligt het aantal personen die een opleiding volgen iets hoger dan het aantal personen die verder studeren.

¹ Een deel van de jongeren die het onderwijs met volledig leerplan verlaten hebben, vervolgen waarschijnlijk inderdaad hun scholing binnen het kader van de schoolplicht door zich in te schrijven in opleidingsstructuren zoals het leerlingensysteem van het Vlaamse Instituut voor Zelfstandig Ondernemen. Het is echter onmogelijk om deze hypothese te bevestigen omdat de antwoorden op de open vraag in verband met het type opleiding dat deze personen volgen, niet verder werden onderzocht.

2.1.1.2. Aantal schoolgaande personen per leeftijd. Vergelijking met de Steekproefenquête voor de Beroepsbevolking

Tabel 2.2 : Aantal personen die een onderwijs of een opleiding volgen.

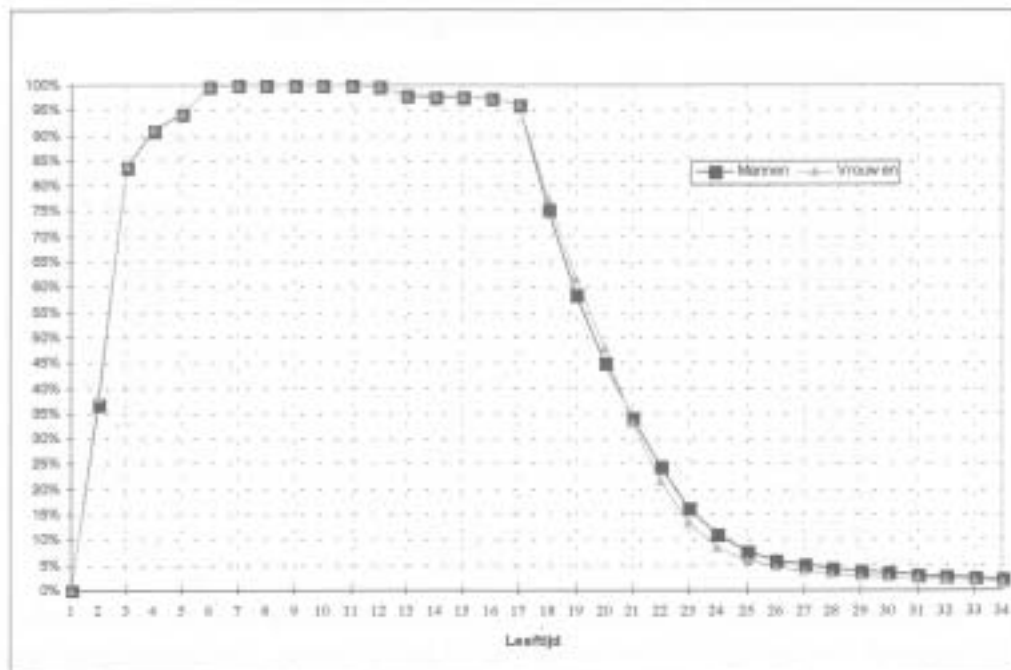
	Steekproefenquête voor de Beroepsbevolking 1991	Volkstelling 1991
14-19 jaar	685.381	666.880
20-24 jaar	239.226	184.824
25-29 jaar	43.492	39.017
30-34 jaar	21.879	20.520
35-39 jaar	13.822	12.874
40-44 jaar	12.921	7.711
45-49 jaar	5.642	3.559
50-54 jaar	5.021	1.946
55-59 jaar	2.105	1.202
60-64 jaar	1.413	670
65 jaar et +	4.034	407
TOTAAL	1.034.936	939.610

De vergelijking met de gegevens van de Steekproefenquête naar de Beroepsbevolking kan de gemaakt worden voor de bevolking van 14 jaar en ouder. De volkstelling schat het aantal personen die schoolgaand zijn of in opleiding 100.000 eenheden te laag. Dit verschil kan men met name uitleggen door het feit dat de referentieperiode verschillend is in de 2 bronnen : de vraag van de volkstelling houdt verband met de studies/opleiding die gevolgd worden op het moment van de enquête, daar waar het in de Steekproefenquête naar de Beroepsbevolking, gaat over de 4 weken die aan de enquête voorafgaan.

2.1.2. SCHOOLBEZOEK VOLGENS LEEFTIJD EN GESLACHT

De grafiek 2.2 is op zodanige manier opgesteld om het percentage schoolbezoek, deelname aan een permanente vorming inbegrepen, van jongens en meisjes duidelijk te stellen in functie van hun leeftijd.

Grafiek 2.2 : Percentage schoolbezoek (opleiding inbegrepen) per leeftijd, per geslacht.

Bron : Nationaal Instituut voor Statistiek : Volkstelling 1991

Berekeningen : Service de Pédagogie expérimentale, Ulg.

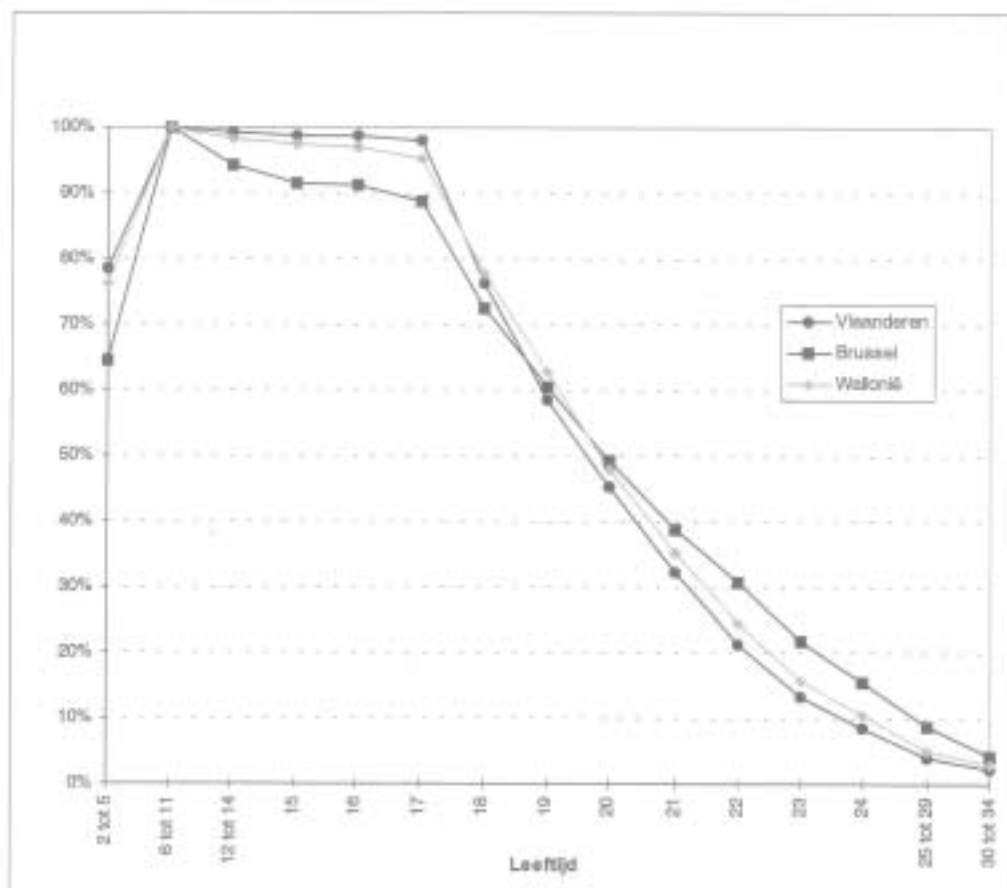
Het percentage schoolbezoek van jongens en meisjes is vergelijkbaar gedurende de ganse periode van de schoolplicht. Op 2- en 3-jarige leeftijd en tussen 18 en 20 jaar is het schoolbezoek van de meisjes verhoudingsgewijs hoger dan dat van de jongens¹. Vanaf 21 jaar stellen we het tegenovergestelde vast. We vinden deze zelfde relatie terug indien we enkel rekening houden met schoolbezoek met uitzondering van de vorming.

1. Het schoolbezoek is afzonderlijk berekend voor elk geslacht. Een hoger schoolbezoek bij meisjes van 2 en 3 jaar betekent niet dat de meisjes in groter aantal aanwezig zijn in de kleuterklassen. In werkelijkheid werd het tegenovergestelde vastgesteld want de jongens zijn talrijker dan de meisjes in deze leeftijdsgroep.

2.1.3. SCHOOLBEZOEK PER LEEFTIJD, VOLGENS WOONPLAATS

Het schoolbezoek naargelang het Gewest wordt beschreven in onderstaande grafiek.

Grafiek 2.3 : Percentage schoolbezoek (opleiding inbegrepen) per leeftijd, volgens woonplaats.

Bron : Nationaal Instituut voor Statistiek : Volkstelling 1991

Berekeningen : Service de Pédagogie expérimentale, Ulg.

Het schoolbezoek varieert weinig naargelang de woonplaats. We bemerken dat het schoolbezoek van jongeren die gedomicilieerd zijn in het Brusselse Gewest, lager ligt dan in de twee andere Gewesten zowel vóór als tijdens de periode van de schoolplicht. Vanaf 20 jaar ligt het schoolbezoek van de jonge Brusselaars echter hoger.

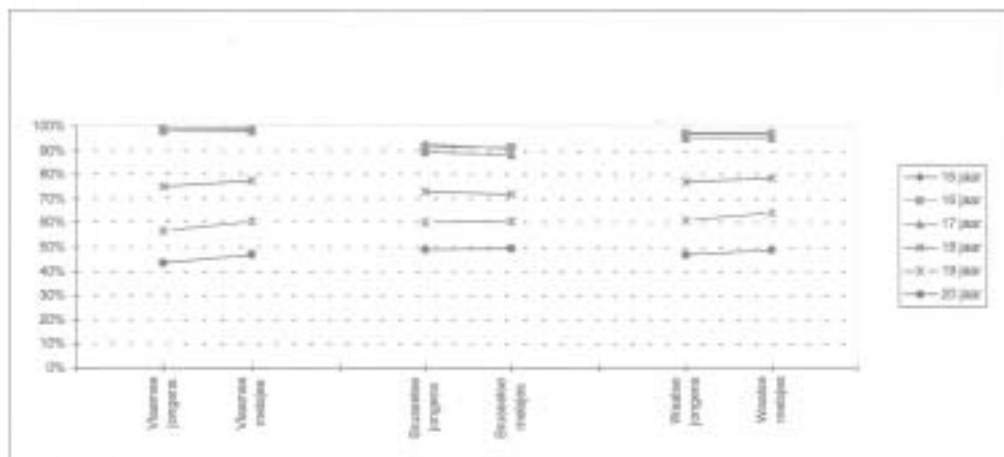
Het Waalse Gewest, dat iets meer geraakt wordt door schoolverzuim tegen het einde van de schoolplicht dan het Vlaamse Gewest, vertoont echter een hogere scolarisatie dan Vlaanderen vanaf 18 jaar.

Er zal een diepgaander onderzoek moeten gevoerd worden omtrent de kenmerken van de bevolking van het Brusselse Gewest, want de houding van de Brusselse jongeren in vergelijking met deze van de twee anderen Gewesten lijkt nogal eigenaardig.

Deze eigenaardigheden vinden we eveneens terug in de volgende grafieken die het schoolbezoek per leeftijd, per geslacht en volgens de woonplaats behandelen.

2.1.4. SCHOOLBEZOEK PER LEEFTIJD EN PER GESLACHT, VOLGENS WOONPLAATS

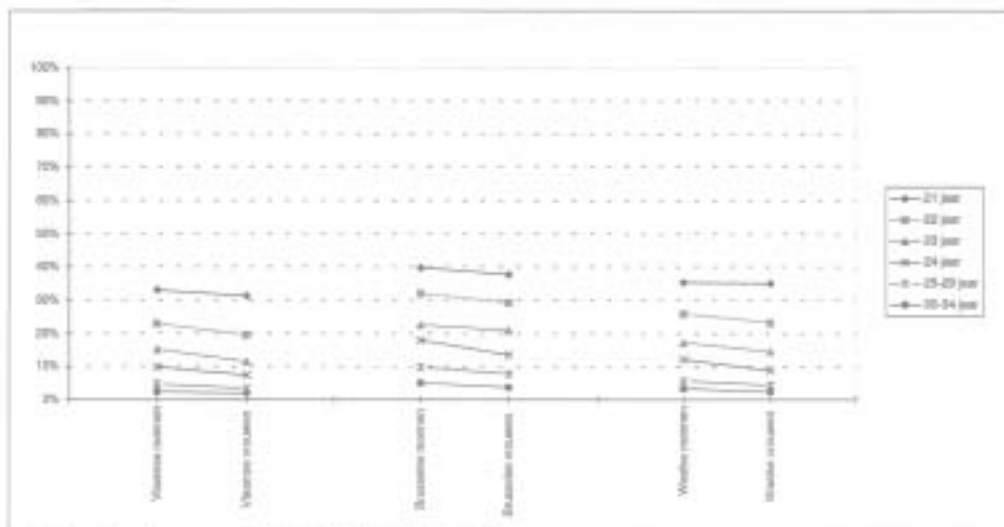
Grafiek 2.4 : Percentage schoolbezoek (opleiding inbegrepen) per leeftijd en per geslacht, volgens woonplaats (15 tot 20 jaar).

Bron : Nationaal Instituut voor Statistiek : Volkstelling 1991

Berekeningen : Service de Pédagogie expérimentale, Ulg.

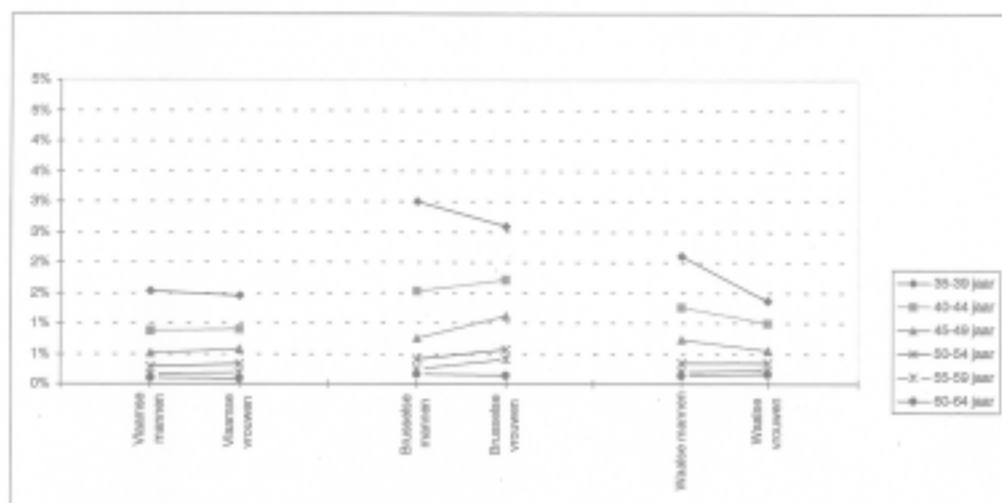
Grafiek 2.5 : Percentage schoolbezoek (opleiding inbegrepen) per leeftijd en per geslacht, volgens woonplaats (21 tot 34 jaar).

Bron : Nationaal Instituut voor Statistiek : Volkstelling 1991

Berekeningen : Service de Pédagogie expérimentale, Ulg.

Grafiek 2.6 : Percentage schoolbezoek (opleiding inbegrepen) per leeftijd en per geslacht, volgens woonplaats (35 tot 64 jaar).

Bron : Nationaal Instituut voor Statistiek : Volkstelling 1991

Berekeningen : Service de Pédagogie expérimentale, Ulg.

De schoolgaande bevolking volgens Gewest, geslacht en per leeftijdsgroep, zijn terug te vinden in bijlage 2.

We bemerken dat bij de jongeren, die gedomicilieerd zijn in Vlaanderen, het verschil in scolarisatie tussen jongens en meisjes het grootst is in de leeftijdsgroep van 18 tot 20 jaar. Verhoudingsgewijs ligt de studiefrequentie van meisjes iets hoger dan die van de jongens, maar het verschil is klein. We bemerken dezelfde tendens bij de jongeren gedomicilieerd in Wallonië, maar op nog kleinere schaal.

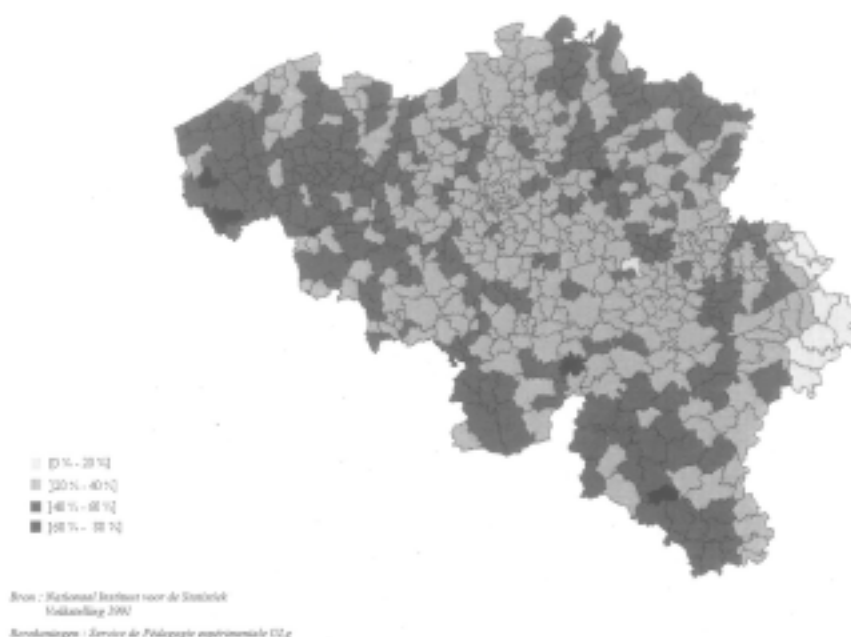
Tussen 22 en 24 jaar is het verschil jongens/meisjes groter. In deze leeftijdsgroep ligt het schoolbezoek het hoogst bij de mannelijke bevolking. Deze bemerking geldt voor de drie Gewesten van het land.

Zoals we reeds voordien aangehaald hebben, daalt het aantal personen dat een opleiding volgt zeer sterk vanaf 34 jaar. De schaal van de grafiek werd overeenkomstig aangepast. Het percentage van het schoolbezoek na 34 jaar ligt ietsjes hoger in het Brusselse Gewest. Het ligt het laagst in Vlaanderen, maar het verschil met Wallonië is klein. Het verschil tussen de beide geslachten is weinig merkbaar. In Brussel, terwijl het percentage iets hoger ligt voor mannen tussen 35 en 39 jaar, bemerken dat boven deze leeftijd vrouwen meer opleidingen volgen dan mannen. Het percentage ligt in Wallonië iets hoger voor mannen tot 50 jaar.

2.1.5. SCHOOLBEZOEK IN BEPAALDE LEEFTIJDSCATEGORIEËN VOLGENS GEMEENTE VAN DOMICILIE

2.1.5.1. Schoolbezoek van kinderen onder de 3 jaar, volgens woonplaats (gemeente).

Kaart 2.1 : Percentage schoolbezoek van kinderen onder de 3 jaar.

Het schoolbezoek onder de 3 jaar ligt gemiddeld per gemeente rond de 39%. Het merendeel van de gemeenten vertoont een percentage dat dicht bij dit gemiddelde aansluit. Enkele gemeenten vertonen echter extreme waarden. In de Duitse Gemeenschap, bijvoorbeeld, ligt het percentage van de vóórscholing onder de 3 jaar bijzonder laag. We vinden hier waarschijnlijk een bepaalde invloed terug van het Duitse opvoedingssysteem waarin Kindergarten niet toegankelijk zijn voor kinderen onder de 3 jaar. In tegenstelling hiermee vinden we enkele schaars bevolkte gemeenten, verspreid over het territorium, die een percentage bereiken dat hoger ligt dan in de meeste belgische gemeenten.

De kaart werd op zodanige manier voorgesteld dat de marginale waarden van deze verdeling gemakkelijk in het oog springen. Er werd gekozen voor gelijkwaardige intervallen.

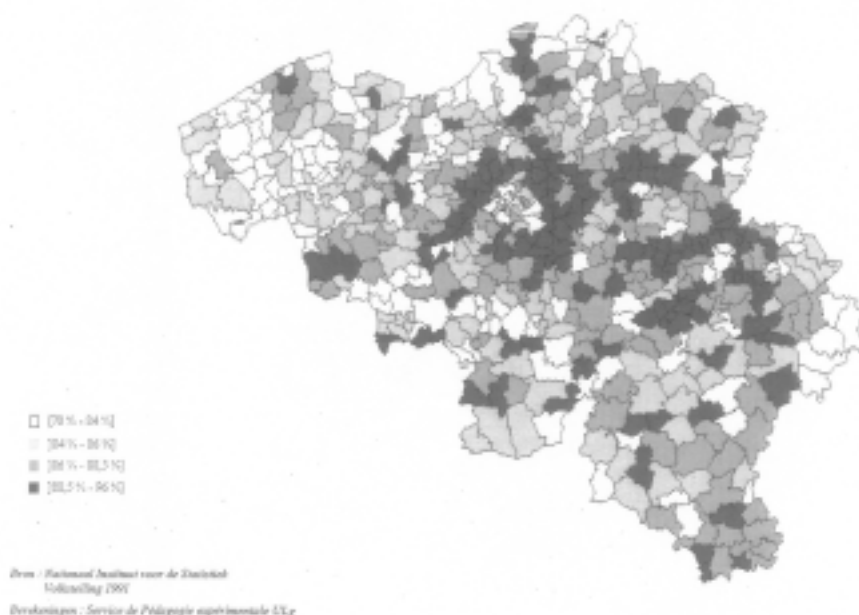
Spijtig genoeg werden er geen tellingen uitgevoerd voor andere institutionele kinderopvangcentra zoals crèches, private onthaalmoeders,... We hebben dus geen enkel onderzoek kunnen uitvoeren in dit domein.

2.1.5.2. Schoolbezoek tussen 15 en 34 jaar, volgens woonplaats (gemeente)

Om het schoolbezoek per gemeente te kunnen vergelijken doorheen het hele land, hebben wij voor de vier volgende kaarten gebruik gemaakt van een classificatiesysteem per kwartiel. We hebben op die manier vier groepen van gemeenten gevormd : het eerste kwartiel groepeerde die gemeenten die het laagste percentage schoolbezoek vertonen ; het laatste groepeerde die gemeenten waar het schoolbezoek het hoogst ligt. Elke groep telt hetzelfde aantal gemeenten.

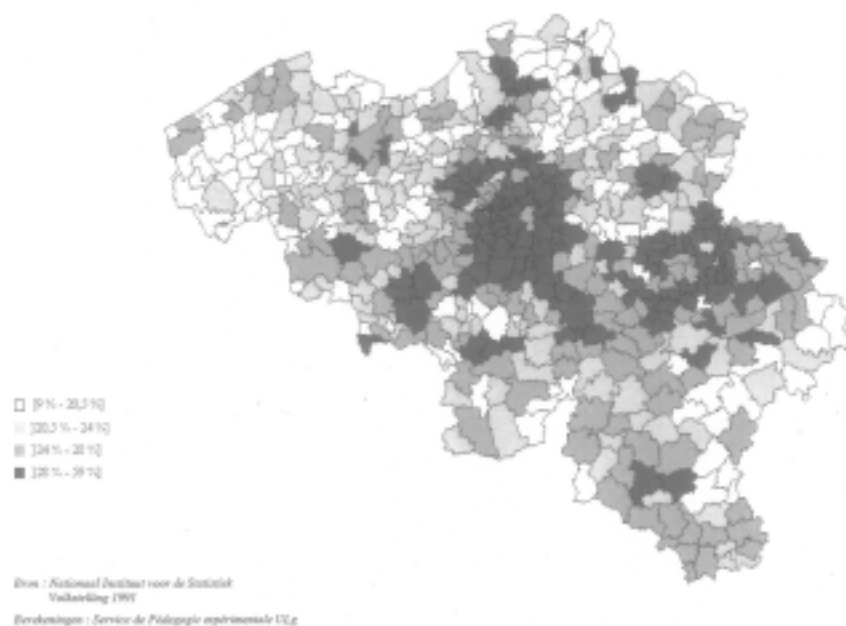
Deze manier van voorstellen laat ons toe om de vier kaarten, die elk een andere leeftijdsgroep voorstellen, te kunnen vergelijken ondanks de grote schommelingen van het gemiddelde percentage voor elke kaart.

Kaart 2.2 : Percentage schoolbezoek van de 15- tot 19-jarigen.

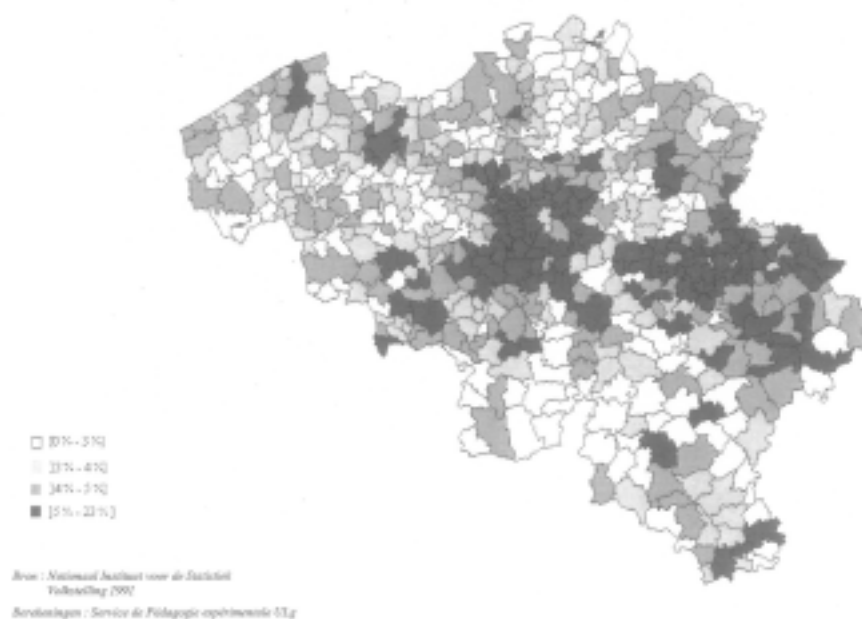

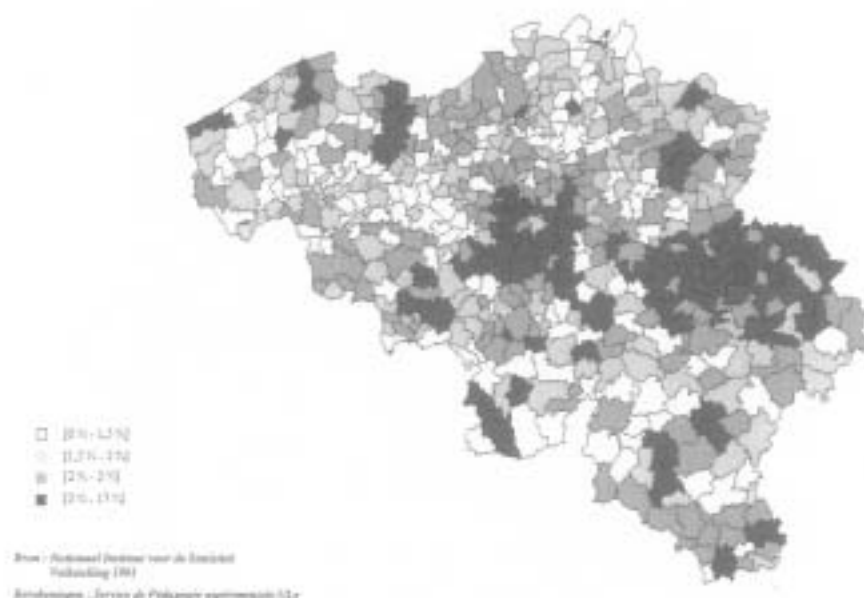
Kaart 2.3 : Percentage schoolbezoek van de 20- tot 24-jarigen.

Kaart 2.4 : Percentage schoolbezoek van de 25- tot 29-jarigen.

Kaart 2.5 : Percentage schoolbezoek van de 30- tot 34-jarigen.

Het gemiddelde schoolbezoek per gemeente bedraagt 86% voor de leeftijdsgroep 15-19 jaar, 25% voor de 20- tot 24-jarigen, 4% voor de 25- tot 29-jarigen en 2% voor de 30- tot 34-jarigen.

Verschillende gemeenten in West-Vlaanderen en Henegouwen vertonen een zeer lage scolarisatie in de leeftijdsgroep van 15 tot 19 jaar. De hoogste cijfers worden gemeten in de Gentse randgemeenten, de Brusselse en de Luikse randsteden en omstreken, ten westen van Hasselt,...

De Brusselse gemeenten behoren tot diegenen die het laagste schoolbezoek noteren in de leeftijdsgroep van 15 tot 19 jaar. In de andere leeftijdsgroepen daarentegen bevinden zij zich tussen de hoogste percentages, zoals het onderzoek per Gewest reeds aangetoond heeft.

Naargelang de leeftijd vordert, tekenen de gemeenten met de hoogste scolarisatie zich af: de gemeenten ten zuiden van Brussel, de provincie Luik en enkele verstedelijkte gebieden vooral rond Gent, Hasselt, Bergen en Brugge. De gemeenten met de laagste scolarisatie daarentegen bevinden zich ten zuiden van Namen, in de provincie Luxemburg, in West-Vlaanderen en in de Kempen.

2.1.5.3. Schoolverlaters gedurende de periode van de schoolplicht

België legt een lange periode van schoolplicht op, zoals verschillende Europese landen. Deze strekt zich uit over de periode van 6 tot 18 jaar zoals in Duitsland¹. Het percentage schoolbezoek zou dus ongeveer 100%² moeten bedragen voor deze twaalfjarige periode. We merken echter op dat dit blijkbaar niet het geval is volgens de gegevens die we onderzocht hebben : volgens de volkstelling zouden 16.593 jongeren tussen 13 en 17 jaar geen enkel leerproces volgen³.

Er bestaan ongelijkheden tussen de verschillende gemeenten, zoals de volgende kaart aantoon, wat betreft het aantal niet-schoolgaande jongeren van 13 tot 17 jaar in verhouding tot het totaal aantal leerlingen van het secundair onderwijs. We hebben de gemeenten verdeeld in vier kwartielen (met elk hetzelfde aantal gemeenten).

In sommige gemeenten bereikt het aantal leerlingen dat niet meer naar school gaat (ten opzichte van het totaal aantal schoolgaande jongeren in het secundair onderwijs) een veel hogere graad dan diegene die men zou kunnen wijten aan fouten die gebonden zijn aan de volkstelling zelf : dit is bijvoorbeeld het geval voor de stad Brussel (12.2%), Sint-Pieters-Woluwe en Saint-Ghislain (10.6%), Tervuren (10.5%) en Overijse (8.9%). Algemeen gezien zijn het vooral de stedelijke agglomeraties die door dit verschijnsel getroffen worden: Brussel, Bergen, Luik.

Volgens de volkstelling worden de gemeenten van de Waalse en de Brusselse Gewesten meer getroffen door schoolverzuim dan de Vlaamse gemeenten.

Elk Gewest ontwikkelt tegenwoordig een systeem om controle uit te oefenen op de inachtneming van de schoolplicht, door de leerlingenlijsten te vergelijken met bestanden van het Nationaal Register. De gebruikelijke schoolstatistieken, die per Gemeenschap zijn opgesteld, zijn inderdaad onvoldoende om dit doel te bereiken. Het gezinshoofd bezit immers de vrijheid om een schoolinstelling te kiezen die buiten de gemeente kan liggen waarin de familie verblijft⁴.

In de Franse Gemeenschap werd onlangs een systeem met streepjescode ingevoerd. De combinatie tussen de leerlingenlijsten die met de hulp van de instellingen en de inspectie zijn opgesteld en de gegevens van het Nationaal Register levert echter nog geen afdoende "dekking". Zodoende waren de cijfers eind 1996 als volgt : 91% voor het lager onderwijs en 88% voor het secundair onderwijs in het Brusselse Gewest, 96% voor het lager onderwijs en 92% voor het secundair onderwijs in het Waalse Gewest⁵.

1 De schoolplicht geldt van 5 tot 18 jaar in Nederland, van 4 tot 16 jaar in Noord-Ierland, van 5 tot 16 jaar in de andere delen van het Verenigd Koninkrijk en van 4 tot 15 jaar in Luxemburg.

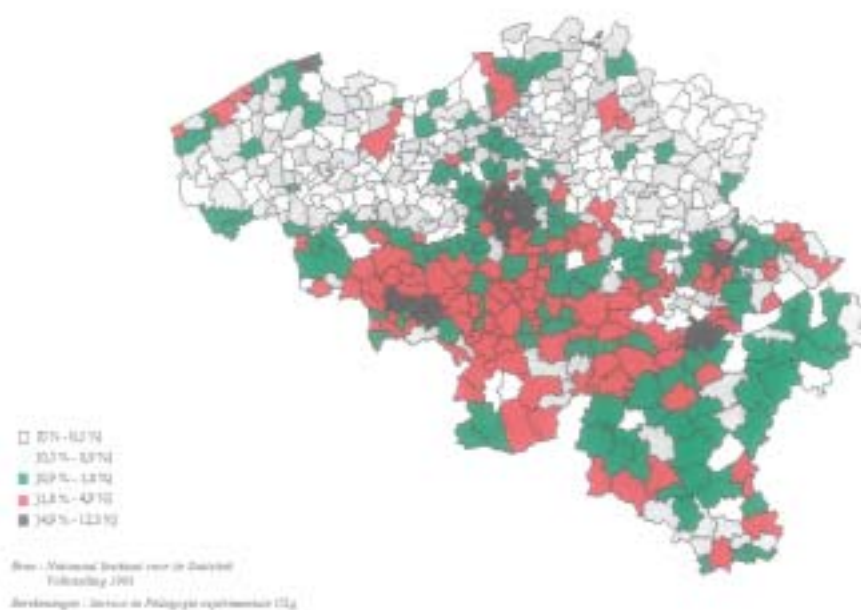
2 Vrijheid van onderwijs laat ouders toe om de scholing van hun kinderen op zich te nemen, maar deze praktijk is vrij uitzonderlijk.

3 Diet aantal wordt waarschijnlijk onderschat. Stroop & Surkyn wijzen er inderdaad (1997, pagina 13) op dat het Nationaal Instituut van Statistiek onder de studenten de jongeren geklasseerd heeft van minder dan 18 jaar, die geen enkel antwoord gegeven hadden op vraag 2 (zie vragenlijst in bijlage). De volkstelling van 1981 duidde aan dat tijdens deze periode waarin de schoolplicht maar tot 14 jaar goldde, 9.912 jongens en 9.225 meisjes onder de 14 jaar geen onderwijs met volledig leerplan volgden. (NIS, persoonlijke mededeling met Mrv GOBERT, nog niet gepubliceerde gegevens).

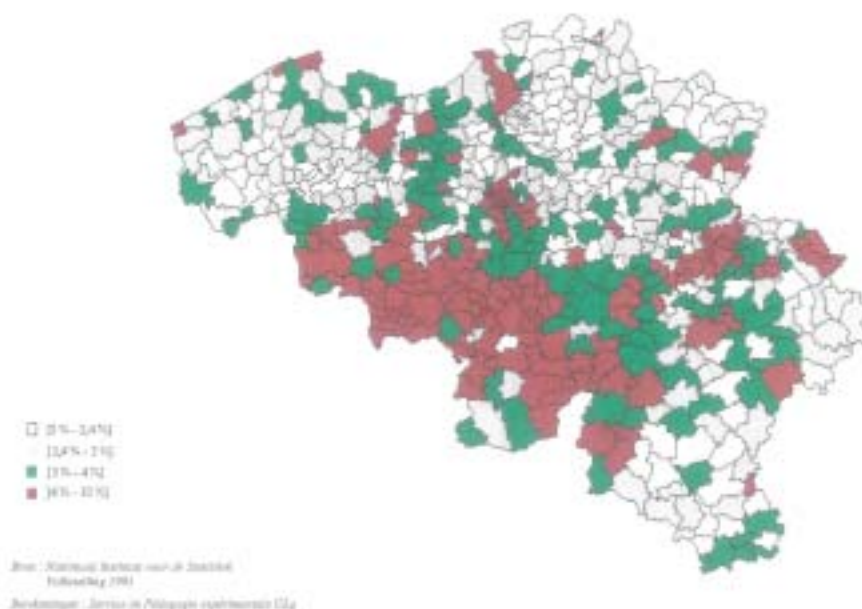
4 Zie ook 2.2.7

5 Circulaire du 16/6/97. contrôle de l'obligation scolaire, JMh/jmh/9705013. Service des Statistiques. Bureau de l'Inscription scolaire. Ministère de la Communauté française.

Kaart 2.6 : Niet-schoolgaande jongeren van 13 tot 17 jaar tenopzichte van het totaal aantal leerlingen in het secundair onderwijs gedomicileerd in de gemeente.

Kaart 2.7 : Kinderen ouder dan 11 jaar die naar de lagere school gaan, in verhouding tot het totaal aantal leerlingen van het lager onderwijs gedomicileerd in de gemeente.

Een volledige volkstelling maakt een globaal overzicht mogelijk van de scolarisatie van alle jongeren tussen 6 en 18 jaar die in België gedomicilieerd zijn, en dus van een meting van het percentage van afhaken van de studies.

2.2. SCOLARISATIE PER ONDERWIJSNIVEAU EN -VORM

We trachten in dit gedeelte eerst en vooral een beschrijving te geven van de schoolbevolking voor elk onderwijsniveau en elke onderwijsvorm, over het geheel van het land (2.2.1 en 2.2.2). We zullen hierbij onze aandacht vestigen op het schoolbezoek per leeftijd en per geslacht (2.2.3 en 2.2.4) in functie van diezelfde vormen en niveaus van onderwijs. Nadien worden deze variabelen voorgesteld per Gewest (2.2.5) en per gemeente van domicilie (2.2.6). Tenslotte trachten wij gegevens, die betrekking hebben op de woonplaats enerzijds en de plaats waar zij naar school gaan anderzijds, in verhouding te brengen (2.2.7).

2.2.1. SCOLARISATIE PER ONDERWIJSNIVEAU. ALGEMENE RESULTATEN

Vanzelfsprekend kennen het lager onderwijs en het secundair onderwijs de hoogste cijfers van scolarisatie (71% van de schoolgaanden) vermits deze binnen de periode van de schoolplicht vallen. Het kleuteronderwijs is, zoals we reeds vroeger opgemerkt hebben, zeer verspreid en telt 16,4% van de schoolbevolking, wat neerkomt op ongeveer de helft van het aantal leerlingen in het lager onderwijs of in het secundair onderwijs, die elk gespreid zijn over 6 jaar.

Het hoger onderwijs, in al zijn vormen, vangt 12,6% van de schoolbevolking op over zeer wisselende periodes die kunnen gaan van 3 jaar voor het hoger onderwijs van het korte type tot meestal 4 tot 5 jaar voor het universitair onderwijs of hoger onderwijs van het lange type, met uitzondering van geneeskunde of studies van de derde cyclus. Het universitair hoger onderwijs telt minder studenten dan het niet-universitair onderwijs van het korte en het lange type tesamen. Wanneer we echter in éénzelfde categorie het hoger onderwijs van het lange type en het universitair onderwijs bekijken, dan stellen we vast dat meer dan de helft van de studenten aangetrokken is door onderwijs van langere duur.

De tabel 2.2 vergelijkt 3 bronnen van gegevens :

- de bezetting van de jonge schoolgaanden in België op 1 maart 1991 volgens de algemene volkstelling van 1991, (kolom 2, 3, 4),
- de bezetting van de schoolgaanden in België volgens de E-REG-tabellen van EUROSTAT voor het schooljaar 1990-1991¹ (kolom 5),
- de bezetting van de schoolgaanden in België volgens de UOC-vragenlijst voor het schooljaar 1990/1991² (UNESCO, OESO, EUROSTAT, 1992), (kolom 6).

¹ Deze gegevens zijn eveneens terug te vinden in *l'Annuaire statistique de la Communauté Française (Statistisch jaarboek van de Franse Gemeenschap)* voor het jaar 1990/1991, p. 11.

² De UOC-vragenlijsten zijn gemeenschappelijk opgesteld door EUROSTAT, OESO en UNESCO. De diensten voor Statistiek van de drie Gemeenschappen (Department Onderwijs) geven hen elk jaar een synthese-bestand voor België door. We hebben hier gebruik gemaakt van het bestand van het schooljaar 90/91.

Tabel 2.3 : Aantal schoolgaande personen voor verschillende niveaus (schooljaar 90/91).

	aantal schoolgaande personen (volkstelling)	% tenopzichte van het geheel van personen die onderwijs of opleiding volgen	% tenopzichte van personen die onderwijs volgen	personen die onderwijs volgen (E-REG)	personen die onderwijs volgen (UOC (91) 1 en 3)
kleuter- onderwijs	358.162	15,7%	16,4%	376.265	374.343
lager onderwijs	768.850	33,9%	35,1%	749.128	719.372
secundair onderwijs	784.689	34,7%	35,9%	1.027.345	769.438¹ + 228.053 (sociale promotie)
Hoger niet- universitair onderwijs van het korte type	122.281	5,4%	5,6%	167.847	123.970
Hoger niet- universitair onderwijs van het lange type	22.215	1%	1%		
Universiteit	130.919	5,8%	6%	111.845	152.278
TOTAAL hoger onderwijs	275.415			279.692	276.248
Beroeps- opleiding of andere	82.447	3,6%			
TOTAAL	2.269.563	2.269.563 (100%)	2.187.116 (100%)	2.432.430	2.367.454

Bron : Algemene volkstelling van 1991

Op het eerste zicht lijkt het dat de volkstelling het aantal schoolgaanden onderschat : met 245.314 eenheden als we de E-REG-tabel als referentie nemen en 180.338 eenheden als we de UOC-vragenlijst gebruiken.

We kunnen verschillende veronderstellingen naar voren schuiven om deze verschillen tussen de drie informatiebronnen uit te leggen.

1. Leerlingen en studenten uit onze schoolinstellingen die op 1 maart hun vaste woonplaats niet in België hadden, werden opgenomen in de statistieken van de Ministeries van Opvoeding, maar hebben geen telformulier ingevuld. Ons educatief systeem staat open voor een groot aantal vreemde studenten, vooral uit buurlanden zoals Frankrijk, Nederland, Duitsland. Het aantal studenten uit aangrenzende landen is niet te onderschatten in sommige zones zoals bijvoorbeeld in Henegouwen². We vinden 10,4% vreemde studenten in ons hoger onderwijs, wat ons aan het hoofd van de lijst van ontvangslanden plaatst

1. Leercontracten zijn niet in deze statistiek opgenomen. Het aantal bedraagt 10.067 in Vlaanderen en 7.725 in de Franse Gemeenschap in 1990/1991.

2. Volgens een studie van DE FALLEUR & VAN GHELUWE, volgden in 1991 bijna 7.000 jonge Franse grensbewoners een onderwijs in België. Een niet te verwaarlozen gedeelte (1.500) zijn ingeschreven in het buitengewoon onderwijs ("Entre Belgique et Nord-Pas-de-Calais : les frontaliers scolaires" in Dossiers de Profils n° 39, februari 1996 ; citaat uit Le Monde de l'Education, oktober 96, p. 31.).

binnen de 12 beschouwde Europese landen. Het Europese gemiddelde lag toen rond de 5% (Europese Commissie, 1995, b)¹. Een deel van deze studenten van het hoger onderwijs is nochtans ingeschreven in het vreemdelingenregister en heeft dus in principe een volkstellingsformulier ingevuld.

2. In de statistieken van de Ministeries neemt de telling van de leerlingen vroeger plaats dan de volkstelling : oktober '90 voor de leerlingen van het voorschoolse onderwijs en het verplicht onderwijs, 15 december '90 voor de studenten van het niet-universitair hoger onderwijs van de Franse en de Duitse Gemeenschappen, 1 februari '91 voor de studenten van het niet-universitair hoger onderwijs van de Vlaamse Gemeenschap en voor het universitair onderwijs. Op 1 maart 1991, op het moment van de volkstelling, zou een deel van de studenten die niet meer leerplichtig zijn, hun studies opgegeven kunnen hebben. Het aantal kleuters daarentegen zou moeten stijgen in maart vermits de kinderen zich kunnen inschrijven in de loop van het schooljaar. Dit is echter niet wat men bemerkt. We kunnen veronderstellen dat sommige heel jonge kleuters die niet regelmatig naar school gaan niet aangegeven zijn door hun ouders als schoolgaande, maar dat ze wel opgetekend zijn in de schoolregisters.
3. Het grootst verschil tussen de drie informatiebronnen situeert zich op niveau van het secundair onderwijs. Deze kunnen deels verklaard worden door het feit dat de diensten voor statistieken van de Ministeries de sociale promotie klasseren op het niveau van secundair onderwijs. Wij kunnen geen afzondering in de volkstelling maken van de jongeren die verklaren dat ze een opleiding volgen, maar die in feite lessen volgen met beperkt leerplan binnen het kader van het secundair onderwijs : de antwoorden op deze vraag 5a)J werd inderdaad niet verder onderzocht. Het is dus onmogelijk om een verschil te maken tussen diegenen die bijvoorbeeld ingeschreven zijn in een opleiding voor sociale promotie (en dus opgenomen zijn in de schoolstatistieken) en diegenen die een opleiding volgen buiten de schoolstructuren (bijvoorbeeld in een bedrijf). Dit ongekend aantal personen die een "opleiding" volgen en dus bij het aantal schoolgaande personen gerekend hadden kunnen worden, volstaat niettemin niet om het volledige verschil uit te leggen tussen het leerlingenaantal van de officiële bronnen van de schoolstatistieken en de volkstelling.

In de gegevens van de Ministeries (Departement Onderwijs) is het mogelijk dat dubbele tellingen voorkomen tussen leerlingen die ingeschreven zijn in een opleiding voor sociale promotie : voor het schooljaar 1990/91 bezitten we inderdaad alleen het aantal inschrijvingen. Eenzelfde persoon kan zich meermaals inschrijven voor verschillende opleidingen binnen hetzelfde schooljaar. Dit probleem werd opgelost voor de daarop volgende schooljaren. Bijkomende gegevens hebben echter duidelijk aangetoond dat enkel 10% verschillende opleidingen voor sociale promotie tegelijkertijd volgen of opeenvolgend binnen één schooljaar en dus twee keer opgetekend zijn. Een tweede faktor die tot dubbele tellingen leidt, kon niet altijd vermeden worden in de schoolstatistieken : een aantal leerlingen uit het onderwijs met volledig leerplan volgen daarnaast een opleiding voor sociale promotie. De huidige gegevensbestanden zijn onvoldoende om de draagwijdte van deze praktijk te meten.

---

¹ Deze cijfers hebben betrekking op het schooljaar 1991/1992.

4. Dat het aantal leerlingen van het lager onderwijs volgens de volkstelling hoger ligt, kan eventueel te wijten zijn aan het feit dat sommige jonge Belgen in het buitenland naar school gaan... Wij kennen echter geen enkele studie die deze veronderstelling kan ondersteunen¹.
5. In het hoger onderwijs, waar de bezetting ongeveer gelijk is in de verschillende bronnen, bekomen we toch enkele verschillen wanneer we de verspreiding per niveau van onderwijs bekijken. Een deel van de getelde personen blijkt geantwoord te hebben dat ze universitaire studies volgen terwijl ze in feite ingeschreven zijn in instellingen van het niet-universitair hoger onderwijs van het lange type.

2.2.2. SCOLARISATIE PER ONDERWIJSVORM IN HET SECUNDAIR ONDERWIJS

Meer dan de helft van de leerlingen (55%) die ingeschreven zijn in het secundair onderwijs volgt het algemeen vormend onderwijs. Het resterend gedeelte verdeelt zich gelijkmatig over twee andere onderwijsvormen : 23% vinden we terug in technische richtingen of in artistieke richtingen en 22% in het beroepsonderwijs. Voor de volgende onderzoeken werden de leerlingen uit de artistieke richtingen samengebracht met de leerlingen uit het technisch onderwijs.

Tabel 2.4 : Schoolgaanden in het secundair onderwijs per onderwijsvorm.

	Aantal leerlingen	% voor elke vorm
algemeen vormend onderwijs	432.3454	55,2%
technisch onderwijs	170.444	21,7%
kunst onderwijs	9.773	1,2%
beroepsonderwijs	172.127	21,9%
TOTAAL	784.689	100%

Bron : Algemene volkstelling van 1991

Het relatieve gedeelte van de verschillende vormen varieert naargelang het beschouwde niveau. De in de volkstelling gestelde vragen laten ongelukkigerwijze niet toe om de hogere en de lagere cyclus van het secundair onderwijs te onderscheiden. De schoolstatistieken tonen aan dat het deel van het algemeen onderwijs het hoogst ligt gedurende het lager secundair onderwijs². Vanuit de gegevens van de telling kunnen we

1 De enige leerlingen die in het buitenland schoollopen, die meegerekend worden in de statistiek van de Gemeenschappen in het schooljaar 1990/91, zijn de 6 453 leerlingen van het personeel van de Belgische strijdkrachten, die in Duitsland schoollopen (Tabel E-REG, EUROSTAT).

2 Afhankelijk van de gebruikte informatiebron varieert het percentage tussen het algemeen vormend onderwijs en het technisch/beroepsonderwijs (*vocational* in het Engels). Volgens *Regards sur l'Education* (OESO, 1993, p.119) zakt in België het aantal leerlingen van het algemeen vormend onderwijs van 81 % gedurende de eerste twee jaren naar 41,5 % de vier volgende studiejaren (schooljaar 1990/1991). Zoals in de meeste Europese landen is in België het beroepsonderwijs (*vocational*) in de meerderheid voor de hogere cyclus van het secundair onderwijs. In Ierland, het Verenigd Koninkrijk, Spanje en Portugal nemen we het tegengestelde waar : het algemeen onderwijs is hier in de meerderheid voor dezelfde leerniveaus.

alleen maar een analyse uitvoeren van de evolutie van het deel van het algemeen vormend onderwijs volgens de leeftijd van de leerlingen. We zullen deze verder ontwikkelen in de volgende paragraaf.

De statistieken van de Ministeries (Departement Onderwijs) van de drie Gemeenschappen medegedeeld aan EUROSTAT voor het schooljaar 1990/1991 zijn volgens andere categorieën ingedeeld dan deze van de volkstelling.

Tabel 2.5 : Aantal schoolgaanden in het secundair onderwijs per onderwijsvorm en onderwijsniveau, schooljaar 1990/1991.

	Aantal leerlingen	% voor elke onderwijsvorm
Algemeen vormend onderwijs 1 ^e cyclus	323.614	31,5%
Algemeen vormend onderwijs 2 ^e cyclus	213.924	20,8%
technisch- en beroepsonderwijs	489.807	47,7%
TOTAAL	1.027.345	100%

Bron : Questionnaire E-Reg EUROSTAT, Dienst voor Statistieken, 1992, p. 11.

De verschillen tussen tabel 2.3 en 2.4 zijn beduidend. Zoals we reeds vroeger aangehaald hebben, worden de cijfers van de bezetting van het technisch- en beroepssecundaironderwijs doorgegeven aan EUROSTAT, in vergelijking met de verzamelde gegevens in de volkstelling door de personen die een vorming volgen voor sociale promotie.

Deze vergelijkingen tussen de verschillende informatiebronnen geven duidelijk weer dat deze statistieken met omzichtigheid moeten behandeld worden. In de loop van de daarop volgende jaren werden er pogingen gedaan om de definities te harmoniseren met het doel deze statistieken gemakkelijker vergelijkbaar te maken, zowel op nationaal als op internationaal vlak.

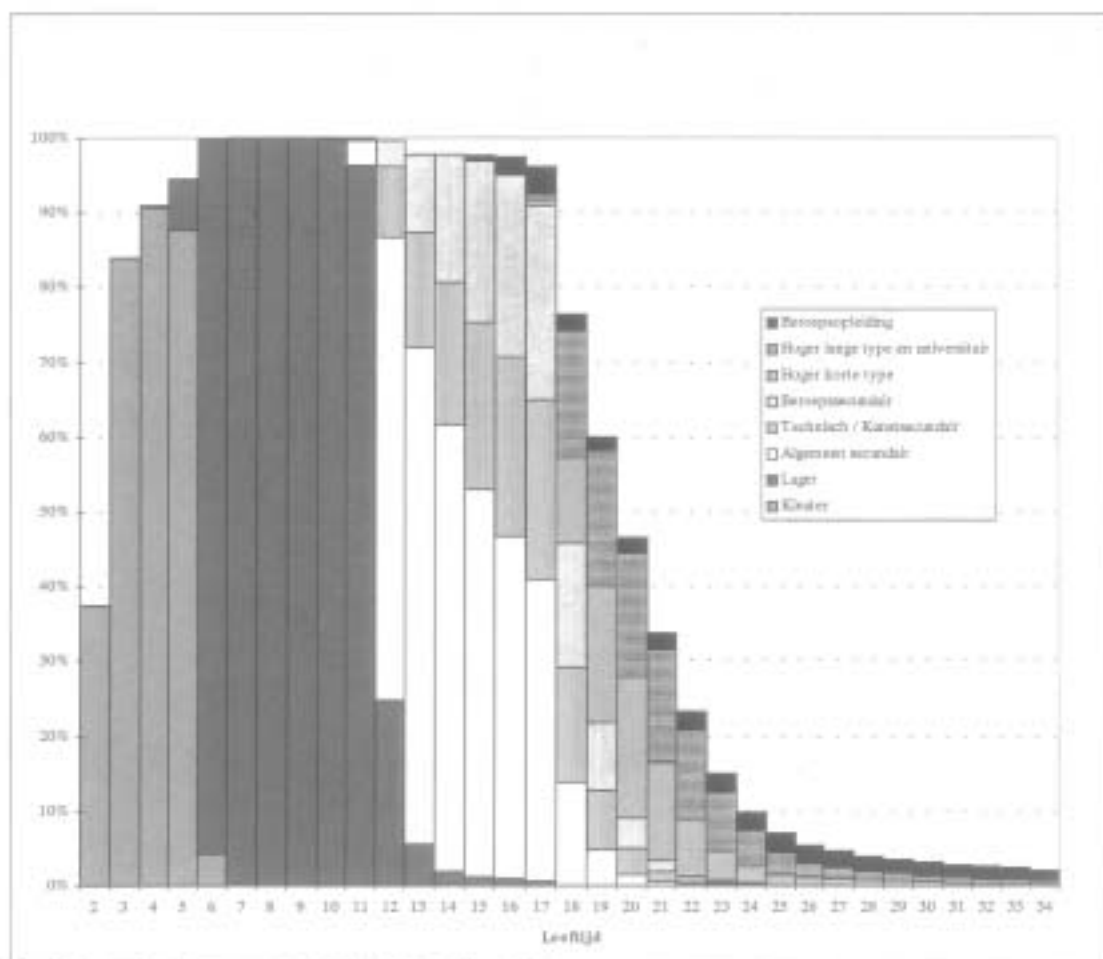

Volgens *Chiffres clés de l'Education* (Europese Commissie, 1994, p. 23) bedraagt gedurende het schooljaar 1991/1992, het eerste schooljaar waarvoor de gegevens voorhanden waren, in België het aantal leerlingen van het algemeen onderwijs 35 % van het aantal leerlingen in het secundair onderwijs. In de lijst van de landen waarin het algemeen vormend onderwijs in de meerderheid is, komt het Verenigd Koninkrijk niet meer voor maar wordt Frankrijk daarentegen genoemd, naast Spanje, Ierland en Portugal.

2.2.3. PERCENTAGE SCHOOLBEZOEK PER LEEFTIJD, VOLGENS ONDERWIJSNIVEAU EN ONDERWIJSVORM

De grafiek 2.7 vertoont voor elke leeftijd het aantal schoolgaande personen. De overeenkomstige bezetting vinden we terug in de bijlage 2. Deze personen zijn opgedeeld in functie van het schoolniveau waarin ze zich bevinden. Deze voorstelling helpt ons om de leerlingen die "op tijd zijn" en diegenen die achter staan of voorop staan¹, te visualiseren. De totaliteit van elke leeftijdsgroep fungeert als referentie (100%). Het is dus gemakkelijk om het deel te berekenen van diegenen die het schoolsysteem verlaten hebben.

Grafiek 2.7 : Schoolbezoek per leeftijd. Verdeling per onderwijsniveau en per onderwijsvorm.

Bron : Nationaal Instituut voor Statistiek : Volkstelling 1991

Berekeningen : Service de Pédagogie expérimentale, Ulg.

1 Onze analyse heeft hier enkel betrekking op het niveau en op de onderwijsvorm. Het was onmogelijk om rekening te houden met het leerjaar en zodoende het eventueel aantal leerlingen te berekenen die achter staan per studiejaar. Er werd evenmin in de volkstelling niet gevraagd om het reeds afgelegde schoolparcours van diegenen die nog studeren, aan te duiden. Deze zullen daarentegen aan bod komen in het volgende hoofdstuk op basis van de gegevens van diegenen die het voltijds onderwijs verlaten hebben (zie 3.5).

Terwijl de meeste jongeren zich op het verwachte onderwijsniveau bevinden, bestaat er een aantal jongeren dat hiervan afwijkt. Een aantal kinderen (4,3%) die 6 jaar zijn geworden in 1990 en dus onder de schoolplicht vallen, bevinden zich nog in het kleuteronderwijs in 1991. Deze tendens om kleuters die niet rijp genoeg geacht worden, later te laten overgaan naar de lagere school vindt men ook terug in andere Europese landen².

Een klein aantal kinderen (6,7%) de lagere school begint vóór 6 jaar. Een groot aantal leerlingen nog altijd op 12 jaar (24,8%) in de lagere school aanwezig en zelfs op 13 jaar (5,6%) of zelfs ouder.

Op 12-jarige leeftijd zijn 62% van de leerlingen ingeschreven in het algemeen vormend onderwijs. Dit cijfer daalt tot 40,4% op 17 jaar. De technische- en beroepsrichtingen verhogen op regelmatige wijze naargelang de leeftijd vordert. Op 17-jarige leeftijd tellen zij elk ongeveer een kwart van de leerlingen. Het is ook in deze richtingen dat we het grootste aantal leerlingen ouder dan 17 jaar aantreffen. In sommige gevallen gaat het om leerlingen die hun studies verder zetten na hun eerste kwalificatiegetuigschrift, ofwel gaat het om leerlingen die één of meerdere jaren gedubbeld hebben tijdens hun schoolisatie.

De scharnierleeftijd is 18 jaar. Bevrijd van de schoolplicht zijn er nog 76% van de jongeren die hun studies verder zetten, maar de verschillende situatie's liggen ver uit elkaar : terwijl 28% van deze jongeren het hoger onderwijs aanvat (11% in het korte type, 17% in het lange type of universitair onderwijs), volgen 17% een beroepsonderwijs, 15% het technisch onderwijs en 14% een algemeen secundair onderwijs. Enkel 2% volgen een opleiding.

In het hoger onderwijs vinden we meer jongeren in het onderwijs van het lange type. We mogen twee uitzonderingen aanhalen op deze regel : op 19 jaar is het aantal leerlingen gelijkwaardig in beide richtingen. Op 20-jarige leeftijd vinden we meer ingeschrevenen in de richtingen van het korte type dan in die van het lange type.

2.2.4. SCHOOLBEZOEK PER LEEFTIJD EN PER GESLACHT, VOLGENS ONDERWIJSNIVEAU EN ONDERWIJSVORM

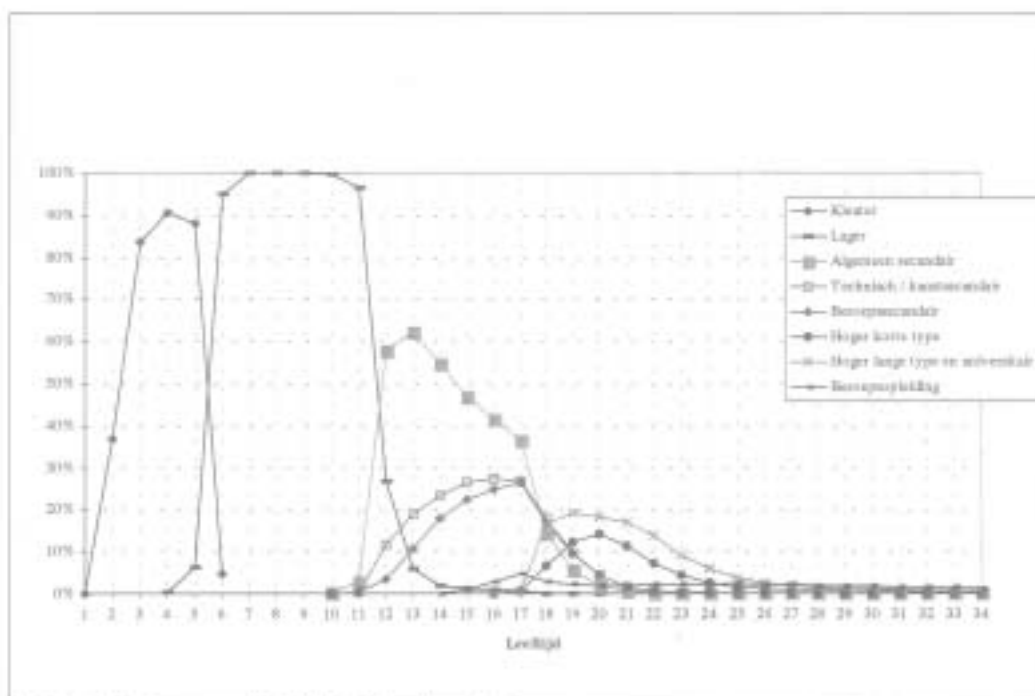
2.2.4.1. Percentage schoolbezoek per leeftijd en per geslacht, volgens onderwijsniveau en onderwijsvorm

De twee volgende grafieken tonen, afzonderlijk voor mannen en voor vrouwen, het onderwijsniveau en de onderwijsvorm in functie van de leeftijd.

1 Een late intreding in het lager onderwijs komt meer en meer voor in de Franse Gemeenschap sinds de goedkeuring van de wet van 1983, die niet alleen de schoolplicht verlengt maar die eveneens de tijd die leerlingen in het lager onderwijs doorbrengen tot een duur van 7 jaar begrenst (DELVAUX, 1994, p. 21).

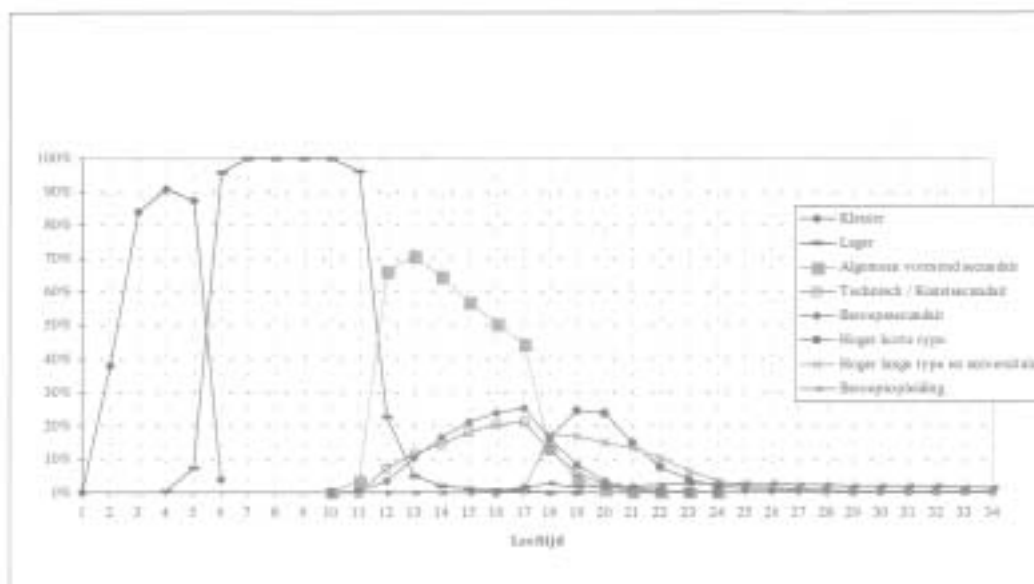
2 Oostenrijk heeft *pre-school classes* ingevoerd die 10 % van de kleuters van 6 jaar ontvangen. (OESO, Regards sur l'Éducation, 1996, p. 253).

Grafiek 2.8 : Percentage schoolbezoek van mannen naargelang de leeftijd. Verdeling volgens onderwijsniveau en onderwijsvorm.

Bron : Nationaal Instituut voor Statistiek : Volkstelling 1991
 Berekeningen : Service de Pédagogie expérimentale, Ulg.

Grafiek 2.9 : Percentage schoolbezoek van vrouwen naargelang de leeftijd. Verdeling volgens onderwijsniveau en onderwijsvorm.

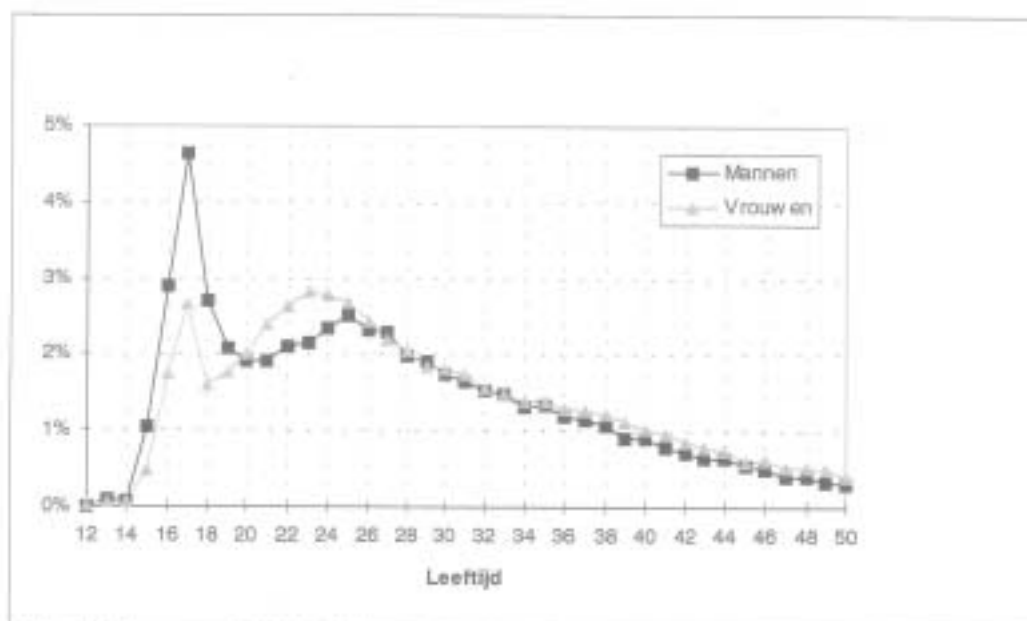

Bron : Nationaal Instituut voor Statistiek : Volkstelling 1991
 Berekeningen : Service de Pédagogie expérimentale, Ulg.

Meisjes kiezen vaker dan jongens voor het algemeen vormend onderwijs. Het schoolbezoek van jongens, daarentegen, ligt hoger dan dat van meisjes in het technisch onderwijs.

Verhoudingsgewijs schrijven meer meisjes dan jongens zich in voor het hoger onderwijs van het korte type. Vanaf 22 jaar daarentegen, ligt het aandeel van de jongens die nog ingeschreven zijn in het onderwijs van het korte type hoger dan het aandeel van de meisjes. In het universitair onderwijs zowel als in het hoger onderwijs van het lange type is de verhouding jongens hoger dan de verhouding meisjes, en dit ongeacht de leeftijd.

Grafiek 2.10 : Aantal deelnemers in het beroepsonderwijs per leeftijd en per geslacht.

Bron : Nationaal Instituut voor Statistiek : Volkstelling 1991
Berekeningen : Service de Pédagogie expérimentale, Ulg.

Heel weinig personen verklaren een beroeps- of andere opleiding te volgen. De deelnemingspiek, die rond 17 jaar ligt, betreft vooral de jongens. Vanaf 20 jaar ligt de verhouding deelnemers aan een beroepsopleiding meestal iets hoger bij de meisjes.

De open vraag naar het type van de gevolgde opleiding werd ongelukkigerwijze niet gecodeerd. De beroepsopleiding zal dus in zijn geheel moeten bekeken worden in de volgende analyses zonder dat we een onderscheid kunnen maken tussen bijvoorbeeld leerovereenkomsten van de Middenstand, de opleidingen van het FOREM of van het VDAB, betalende commerciële cursussen of beroepsopleidingen in een bedrijf...

2.2.4.2. Gemiddelde leeftijd per onderwijsniveau en per onderwijsvorm volgens het geslacht

Uitgaande van de gegevens van het schoolbezoek per leeftijd, hebben we de gemiddelde leeftijd berekend per onderwijsniveau en onderwijsvorm. Deze indicator geeft een samenvatting van alle gegevens van de scalarisatie per leeftijd. Deze werd berekend door voor elk onderwijsniveau het aandeel van de personen van elke leeftijd (uit alle schoolgaanden van dit niveau), vermenigvuldigd door deze leeftijd, op te tellen. De leeftijd stemt overeen met de bereikte leeftijd op 1 januari 1991.

Tabel 2.6 : Gemiddelde leeftijd per onderwijsniveau en per onderwijsvorm, volgens het geslacht.

	jongens	meisjes	allen	theoretische gemiddelde leeftijd
kleuteronderwijs	3,6	3,6	3,6	3,5
lager onderwijs	8,7	8,7	8,7	8,5
algemeen vormend onderwijs	14,5	14,5	14,5	14,5
technisch/kunst secundair	15,7	15,8	15,8	14,5
secundair beroepsonderwijs	16,1	16,1	16,1	14,5
hoger korte type	21,5	20,5	20,9	19
hoger lange type - universitair onderwijs	21,7	21	21,4	20

Bron : Algemene volkstelling van 1991

De leerlingen die ingeschreven zijn in de technische en beroepsrichtingen van het secundair onderwijs zijn gemiddeld meer dan één jaar ouder dan de leerlingen van het algemeen secundair onderwijs. De gemiddelde leeftijd is het hoogst in het beroepsonderwijs. Dit resultaat kan gedeeltelijk uitgelegd worden door het feit dat het algemeen vormend onderwijs beter vertegenwoordigd is in het begin van het secundair niveau. Anderzijds toont het aan dat de jongeren die het algemeen vormend onderwijs beëindigen over het algemeen minder achterstand opgelopen hebben dan de anderen. Deze indicator kan eveneens beïnvloed geweest zijn door het feit dat in de technische en de beroepsrichtingen een groot aantal leerlingen verder studeren nadat ze hun eerste kwalificatiegetuigschrift behaald hebben.

De verschillen tussen jongens en meisjes zijn miniem in het secundair onderwijs. In de korte en de lange types van het hoger onderwijs is de gemiddelde leeftijd hoger dan de theoretische duur van de studies. Deze tendens is vooral merkbaar bij de mannelijke bevolking. Dit resultaat kan onder andere verklaard worden door het feit dat de richtingen van het korte type in verhouding meer leerlingen ontvangen die uit het technisch- en beroepsonderwijs komen, die proportioneel meer kans lopen om hun secundaire studies met één of meerdere jaren achterstand beëindigd te hebben¹. De richtingen van het korte type betekenen dikwijls een uitgangsweg voor de jongeren die eerst een richting van het lange type zonder succes aangevat hebben. De hogere gemiddelde leeftijd van de mannelijke studenten die een universitair of gelijkwaardig onderwijs volgen, kan gedeeltelijk uitgelegd worden door het feit dat de studiedomeinen die zij kiezen verschillend zijn. (zie ook 2.3.2).

¹ Vergelijk met de analyse van de verschillende stappen van scalarisatie in 3.5.1.

2.2.4.3. Percentage leerlingen ouder dan de verwachte leeftijd

Een analyse van het aandeel van de leerlingen dat ouder is dan de verwachte leeftijd in het basis- en secundair onderwijs, onderlijnt de verschillen tussen de mannelijke en de vrouwelijke bevolking. Dit percentage wordt berekend door het aantal leerlingen met schoolachterstand op een bepaald onderwijsniveau te vergelijken met het totaal aantal leerlingen van hetzelfde niveau. Worden als leerlingen met schoolachterstand aanzien : kinderen boven de 6 jaar voor het kleuteronderwijs, leerlingen boven de 12 jaar voor het lager onderwijs en boven de 18 jaar voor het secundair onderwijs.

Tabel 2.7 : Percentage leerlingen ouder dan de verwachte leeftijd in het basis- en secundair onderwijs.

	jongens	meisjes	Totaal
kleuteronderwijs	1,5%	1,3%	1,4%
lager onderwijs	5,9%	5,1%	5,5%
algemeen vormend onderwijs	7,8%	5,8%	6,8%
technisch/kunst secundair ond.	22,7%	21,4%	22,2%
secundair beroepsonderwijs	26,3%	25,4%	25,9%
geheel secundair onderwijs	16%	12,9%	14,5%

Bron : Algemene volkstelling van 1991

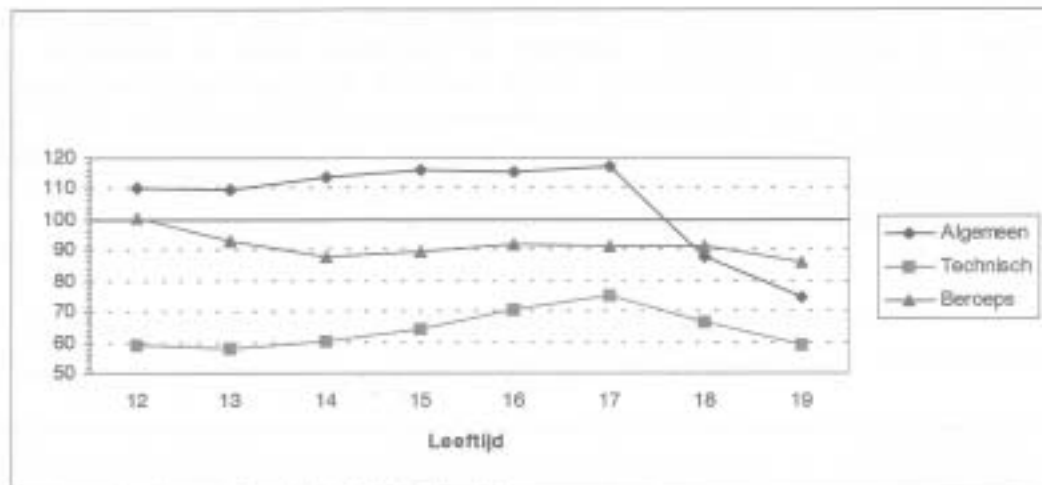
Vanaf het kleuteronderwijs ligt het aantal kinderen, ouder dan de verwachte leeftijd, tenopzichte van het totaal aantal leerlingen van één niveau hoger bij de mannelijke dan bij de vrouwelijke bevolking.

2.2.4.4. Aantal meisjes voor 100 jongens per onderwijsniveau en per leeftijd

De twee volgende grafieken helpen ons de voorgaande analyses over het verschil in schoolbezoek bij jongens en meisjes, te verduidelijken.

Grafiek 2.11 :Aantal meisjes voor 100 jongens in het secundair onderwijs per leeftijd, naargelang de onderwijsvorm.

Bron : Nationaal Instituut voor Statistiek : Volkstelling 1991
Berekeningen : Service de Pédagogie expérimentale, Ulg.

De verhouding waarin jongens en meisjes de verschillende onderwijsvormen volgen, is niet dezelfde. Tot 17 jaar telt het algemeen vormend onderwijs meestal iets meer meisjes dan jongens. In het technisch onderwijs daarentegen vinden we minder meisjes. De verschillen zijn vaak opmerkelijk groot : in de eerste jaren van het technisch onderwijs tellen we maar 60 meisjes voor 100 jongens. De verhouding meisjes neemt vervolgens toe ; we tellen 70 meisjes voor 100 jongens op 16 jaar en 75 op 17 jaar.

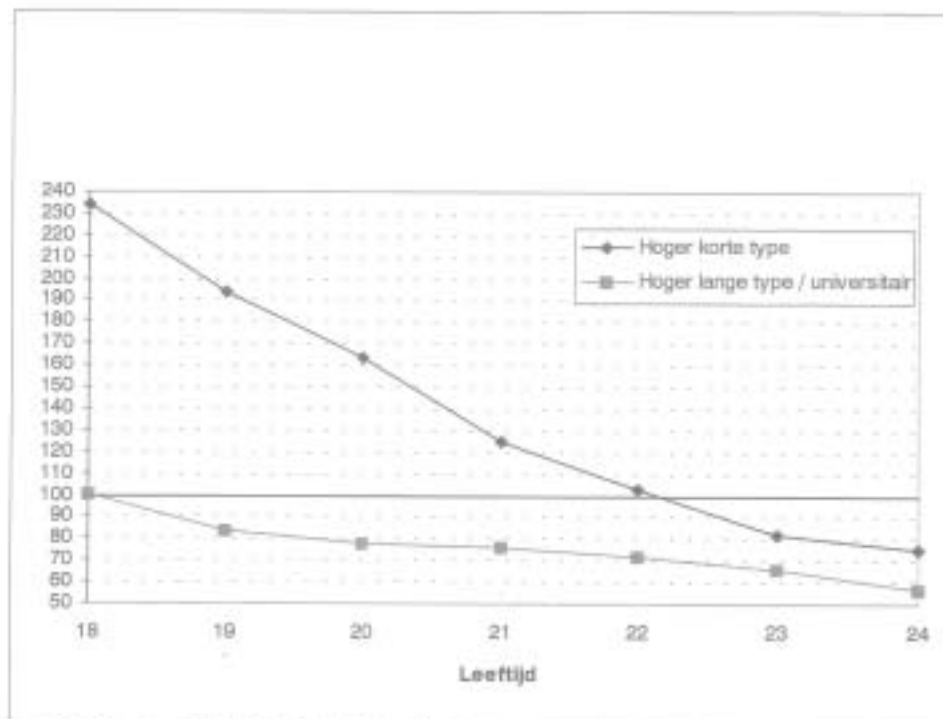
In het beroepsonderwijs is de verdeling tussen de geslachten het evenredigst, alhoewel de jongens in de meerderheid zijn.

Na de periode van de schoolplicht wordt het grootste aantal jongeren die hun studies voortzetten in het secundair onderwijs door jongens gevormd. De analyses voorgesteld in 3.6.1 bevestigen dat de leeftijd op het einde van de secundaire studies hoger ligt bij de jongens dan bij de meisjes, zowel voor de lagere als voor de hogere cyclus.

Terwijl het hoger onderwijs globaal gezien evenveel mannen als vrouwen telt (99 vrouwen voor 100 mannen), komen de verschillen tussen de twee geslachten naar boven wanneer we de verschillende onderwijsvormen bestuderen. We vinden 141 meisjes voor 100 jongens in het hoger onderwijs van het korte type, maar enkel 75 meisjes voor 100 jongens in het lange type.

Onderstaande grafiek helpt ons het deel dat de vrouwen innemen op verschillende leeftijden in het hoger onderwijs, te visualiseren.

Grafiek 2.12 :Aantal vrouwen voor 100 mannen in het hoger onderwijs per leeftijd, naargelang het onderwijsniveau.

Bron : Nationaal Instituut voor Statistiek : Volkstelling 1991
Berekeningen : Service de Pédagogie expérimentale, Ulg.

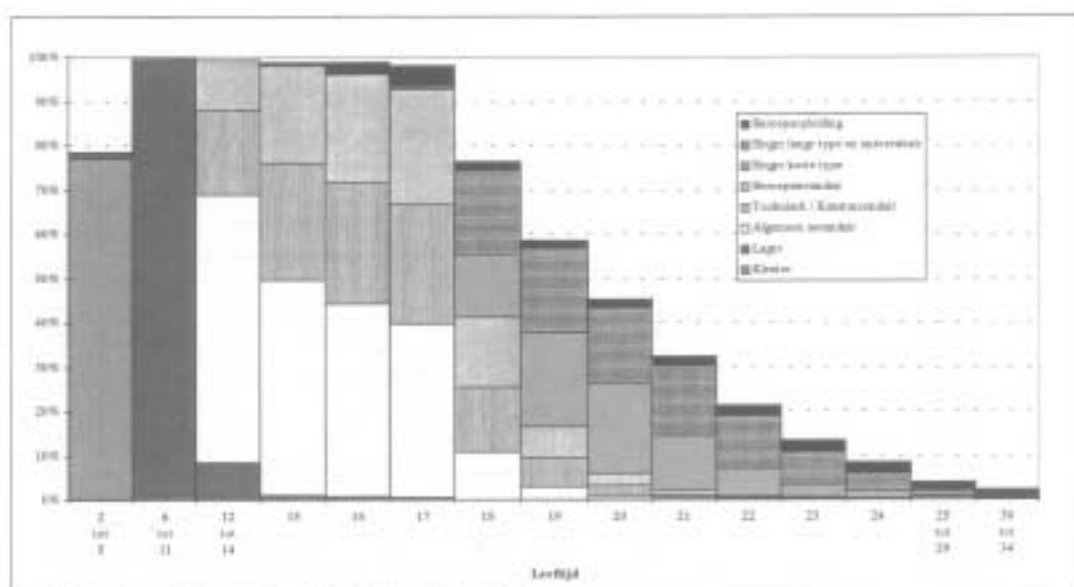
De meisjes zijn duidelijk in de meerderheid in het hoger onderwijs van het korte type, maar de meeste studenten van het onderwijs van het korte type die ouder zijn dan 22 jaar, zijn jongens.

Vanaf 18 jaar telt het universitair en het hoger onderwijs van het lange type meer jongens dan meisjes. De verhouding zakt van 75 meisjes voor 100 jongens op 21 jaar naar 57 meisjes op 100 jongens op 24 jaar. Tussen de nog oudere studenten ligt het aantal vrouwen steeds lager om zich te stabiliseren rond 40 vrouwen voor 100 mannen.

2.2.5. SCHOOLBEZOEK PER ONDERWIJSNIVEAU EN ONDERWIJSVORM, PER LEEFTIJD, VOLGENS WOONPLAATS

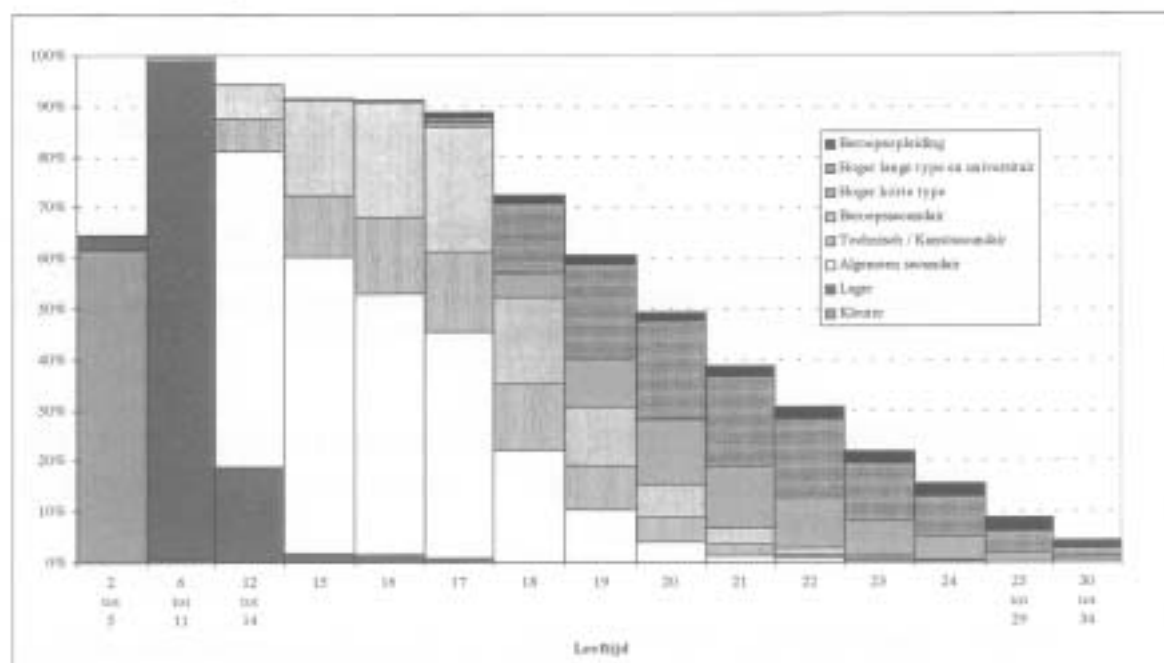
De drie volgende grafieken tonen de verdeling van de jongeren volgens hun leeftijd, in functie van het niveau en de onderwijsvorm die ze bezoeken, voor elk van de drie Gewesten van het land. Het aantal schoolgaanden per onderwijsniveau, onderwijsvorm, leeftijd, geslacht en volgens de woonplaats is aangeduid in bijlage 2. De structuur van de grafiek is analoog met deze van grafiek 2.7, maar sommige leeftijdsgroepen werden samengebundeld. De percentages werden berekend volgens woonplaats van de student.

Grafiek 2.13 :Percentage schoolbezoek per leeftijd in Vlaanderen. Verdeling volgens onderwijsniveau en onderwijsvorm.

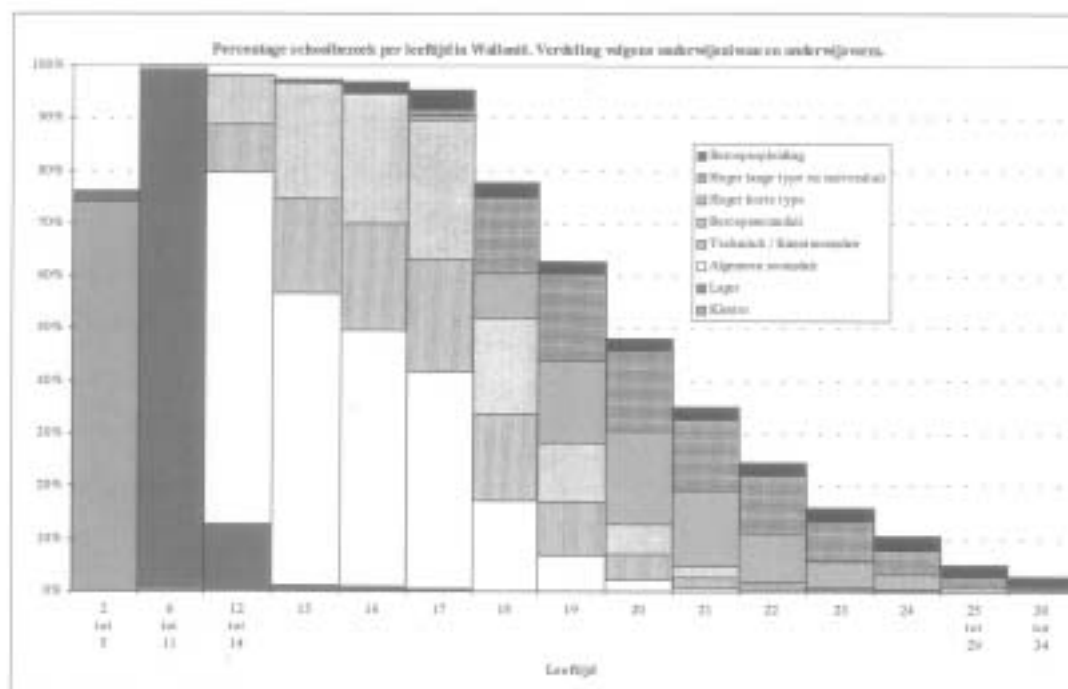
Bron : Nationaal Instituut voor Statistiek : Volkstelling 1991
Berekeningen : Service de Pédagogie expérimentale, Ulg.

Grafiek 2.14 :Percentage schoolbezoek per leeftijd in Brusselse Gewest. Verdeling volgens onderwijsniveau en onderwijsvorm.

Bron : Nationaal Instituut voor Statistiek : Volkstelling 1991
Berekeningen : Service de Pédagogie expérimentale, Ulg.

Grafiek 2.15 :Percentage schoolbezoek per leeftijd in Wallonië. Verdeling volgens onderwijsniveau en onderwijsvorm.

Bron : Nationaal Instituut voor Statistiek : Volkstelling 1991

Berekeningen : Service de Pédagogie expérimentale, Ulg.

Deze reeks grafieken brengen vooral de bijzonderheden van het Brusselse Gewest aan het licht. De voorscholing ligt lager in Brussel (61% van de 2- tot 5-jarigen) en hoger in Vlaanderen (77% tegen 74% in Wallonië). Een groter aantal Brusselse jongeren volgen nog steeds het lager onderwijs boven 11 jaar. Het aandeel van de schoolverlaters vóór het einde van de schoolplicht, ligt hier eveneens hoger. Anderzijds ligt de scalarisatie in het universitair onderwijs hier het hoogst vanaf 20 jaar. De piek van de verhouding ingeschrevenen in het beroepsonderwijs op 17 jaar, vinden we in Brussel niet terug.

Het aandeel van het technisch onderwijs ligt hoger bij diegenen die in Vlaanderen gedomicilieerd zijn, dan in de andere Gewesten. Het is eveneens in Vlaanderen dat het aandeel van de studenten van het hoger onderwijs van het korte type het hoogst ligt, tenminste gedurende de eerstvolgende jaren die het einde van de schoolplicht volgen.

2.2.6. SCOLARISATIE PER ONDERWIJSNIVEAU EN ONDERWIJSVORM, PER LEEFTIJD EN GESLACHT, EN VOLGENS GEWEST OF GEMEENTE

2.2.6.1. Gemiddelde leeftijd van de leerlingen en studenten per geslacht en woonplaats, volgens onderwijsniveau en onderwijsvorm

Een eerste indicator laat ons toe om de scolarisatie per onderwijsniveau en per onderwijsvorm te vergelijken in de verschillende Gewesten. Deze wordt berekend door in elk onderwijsniveau het aandeel van de personen van elke leeftijd (uit de schoolgaanden van hetzelfde niveau), vermenigvuldigd door deze leeftijd, op te tellen. De leeftijd stemt overeen met de volle leeftijd op 1 januari 1991.

Tabel 2.8 : Gemiddelde leeftijd van de leerlingen per geslacht en per woonplaats, volgens onderwijsniveau en onderwijsvorm.

	Vlaanderen		Brussel		Wallonië		Theoretisch gemiddelde leeftijd
	jongens	meisjes	jongens	meisjes	jongens	meisjes	
kleuteronderwijs	3,6	3,6	3,6	3,6	3,6	3,6	3,5
lager onderwijs	8,7	8,7	8,8	8,8	8,8	8,7	8,5
algemeen secundair onderwijs	14,4	14,4	14,8	14,7	14,6	14,5	14,5
technisch/kunst secundair	15,4	15,4	16,6	16,7	16,2	16,4	14,5
secundair beroepsonderwijs	15,9	15,9	16,7	16,7	16,4	16,3	14,5
hoger korte type	21,1	20,2	23,4	22,3	21,8	20,7	19
hoger lange type-universitair	21,2	20,6	23,3	22,3	21,8	21,1	19,5

Bron : Algemene volkstelling van 1991

Er zijn slechts weinig verschillen vastgesteld wat de gemiddelde leeftijd betreft in het kleuteronderwijs en in de lagere school tussen de verschillende Gewesten, zowel wat de jongens als de meisjes betreft. De Waalse en de Brusselse jongens gaan iets langer naar de lagere school.

Voor alle andere niveaus is de gemiddelde leeftijd het laagst in Vlaanderen en het hoogst in het Brusselse Gewest. Op secundair onderwijs niveau is het verschil tussen jongens en meisjes weinig merkbaar in alle drie Gewesten.

De gemiddelde leeftijd van de studenten uit het hoger onderwijs varieert meer naargelang het Gewest en het geslacht, dan volgens het onderwijsniveau. De gemiddelde leeftijd van de studenten van het universitair en het hoger onderwijs van het lange type liggen zeer dicht of liggen zelfs gelijk met de gemiddelde leeftijd van deze van het korte type, nochtans per definitie korter.

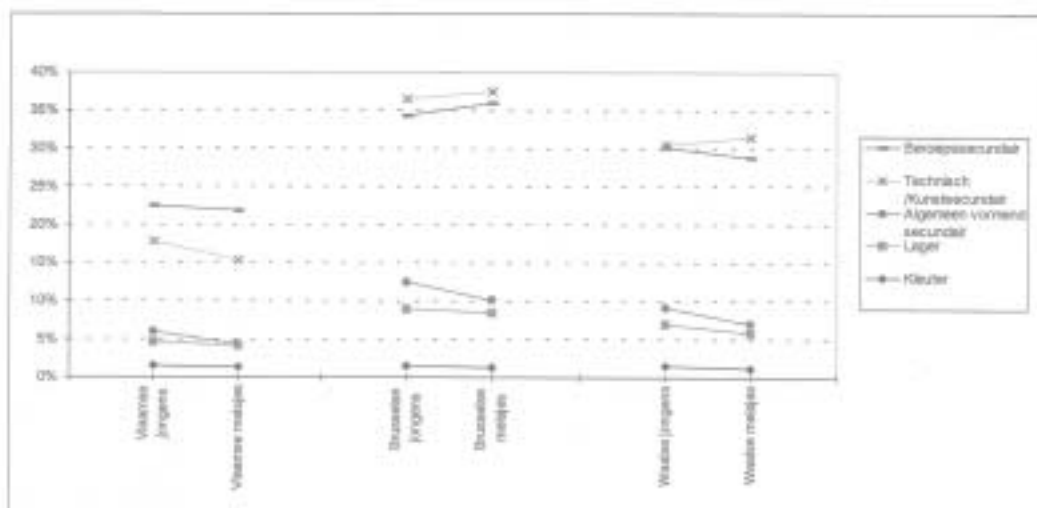
In de volgende paragraaf brengen wij een andere indicator in : deze legt de nadruk op de verschillen tussen de Gewesten en helpt ons de schoolachterstand in te schatten tijdens de periode van de schoolplicht.

2.2.6.2. Schatting van de schoolachterstand tijdens de schoolplicht, per geslacht en per Gewest of gemeente

In 1991 was het mogelijk om elk schooljaar te dubbelen gedurende de ganse periode van de schoolplicht. Het aantal leerlingen die gedubbeld hebben, kan geschat worden op basis van de leeftijd van de leerlingen tijdens de verschillende stappen van hun scolarisatie¹. We veronderstellen dat een leerling die ouder is dan de verwachte leeftijd een jaar gedubbeld heeft². Uit de volkstelling kunnen we het gevolgde schooljaar voor elke leerling, niet aflezen. Wij zijn zodoende verplicht om onze onderzoeken toe te spitsen op de "spil-leeftijden", theoretische leeftijden waarop veranderingen optreden (6 jaar voor de overgang van het kleuteronderwijs naar het lager onderwijs, 12 jaar voor de overgang van het lager naar het secundair onderwijs, 18 jaar voor het beëindigen van het secundair onderwijs). We beschouwen dus als leerlingen met een schoolachterstand jongeren van 12 jaar en meer in de lagere school en jongeren van 18 jaar en meer in het secundair onderwijs.

De volgende grafiek toont het aandeel van de leerlingen, ouder dan de verwachte leeftijd ten opzichte van het totaal aantal leerlingen van het onderzochte niveau.

Grafiek 2.16 : Percentage leerlingen ouder dan de verwachte leeftijd per geslacht en per woonplaats, volgens onderwijsniveau en onderwijsvorm.

Bron : Nationaal Instituut voor Statistiek : Volkstelling 1991

Berekeningen : Service de Pédagogie expérimentale, Ulg.

Brussel vertoont het grootste aandeel van de leerlingen die ouder zijn, en dit op eender welk niveau van onderwijs. Vlaanderen bezit het laagst percentage schoolachterstand vanaf het lager onderwijs : in het technisch secundair onderwijs ligt de schoolachterstand er twee keer lager dan elders, in het beroepsonderwijs vertegenwoordigt deze 2/3 van de achterstand in de andere Gewesten.

1 Het deelaantal leerlingen dat gedubbeld heeft per schooljaar levert verdere analysemogelijkheden, maar de volkstelling en de klassieke schoolstatistieken zijn onvoldoende om deze te kunnen berekenen. (voor een discussie zie FORCEVILLE, 1995)

2 Het is op dit moment onmogelijk om leerlingen die hun schooljaar dubbelen door verlengde afwezigheid om bijvoorbeeld medische redenen, te onderscheiden van leerlingen die in hun eindevaluatie gefaald hebben.

We vinden in verhouding meer jongens dan meisjes boven de 11 jaar in het lager onderwijs. Over het algemeen blijven de jongens ook langer in het secundair onderwijs dan meisjes. Volgens deze indicator telt het technisch secundair onderwijs in Wallonië en het technisch- en beroepsonderwijs in Brussel in verhouding meer meisjes van 18 jaar en meer, dan jongens van dezelfde leeftijdsgroep. In Vlaanderen bemerken we het tegengestelde dan in de andere Gewesten : de schoolachterstand ligt hoger in het beroepsonderwijs dan in het technisch onderwijs.

Een analyse van de gegevens per schooljaar, opgemaakt aan de hand van statistieken van de Ministeries van Opvoeding, bevestigt sommige van de resultaten die we tot hier toe bekomen hebben. Het aandeel van de leerlingen van 12 jaar of meer in het zesde leerjaar van de lagere school van 1990/1991 bereikt 24,6% in de Franse Gemeenschap (CABITSIS et al., 1994, p. 29) en 12,8% in de Vlaamse Gemeenschap (LEROY, 1995, p. 2). In het secundair onderwijs waren tijdens hetzelfde schooljaar 62% van de leerlingen van het zesde jaar 17 jaar oud of meer in de Franse Gemeenschap (CABITSIS et al., 1994, p. 53) terwijl op hetzelfde tijdstip de Vlaamse Gemeenschap slechts 40,7% leerlingen met schoolachterstand telde (LEROY, 1995, p. 3)¹. De schoolachterstand ligt hoger in het vijfde dan in het zesde schooljaar van het secundair onderwijs vermits een deel van de jongeren de school verlaat zonder het getuigschrift van hoger secundair onderwijs behaald te hebben (zie ook 3.4.1). We moeten nochtans een verschil noteren tussen onze indicator en deze analyses : in de Franse Gemeenschap ligt volgens CABITSIS et al. de schoolachterstand in het zesde jaar hoger in de beroepsvorm (87,4%) dan in de technische onderwijsvorm (80,3%). Dit resultaat vinden we echter niet terug in onze analyses, waarin, in het bijzonder in Brussel, de schoolachterstand het hoogst ligt in de technische onderwijsvormen. Bijkomende onderzoeken zouden nodig zijn om de bijzondere situatie van de jongeren die in het Brusselse Gewest gedomicilieerd zijn te analyseren, om aan het licht te brengen waarin juist het verschil ligt met de andere jongeren van België.

In de volgende twee kaarten wordt de schoolachterstand voorgesteld per gemeente, eerst voor het lager onderwijs en vervolgens voor het secundair onderwijs. De twee kaarten verdelen de gemeenten in vier kwartielen, die elk hetzelfde aantal gemeenten bevatten.

Het aandeel van de kinderen van 12 jaar of meer die naar de lagere school gaan, bedraagt gemiddeld 5,5%. Volgens kaart 2.7 stellen we vast dat de schoolachterstand het hoogst ligt in de volgende regio's : Henegouwen, het Luikse Maasgebied, enkele gemeenten ten noorden van Brussel en de Vlaamse stadscentra.

In de Volkstellingsatlas, vinden we een kaart die ietwat van deze kaart afwijkt. Zij toont de schoolachterstand in verhouding tot het geheel van de leerlingen van het basisonderwijs.

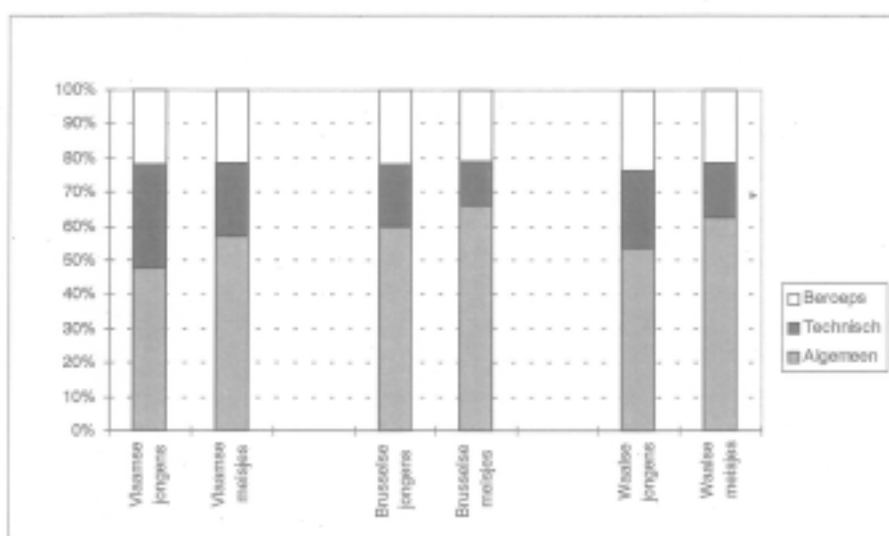
---

¹ Voor een vergelijking tussen de twee Gemeenschappen, zie ook : DELVAUX, 1996. In dit document ontwikkelt de auteur eveneens een vergelijkende analyse van de verhouding van de jongeren ingeschreven in het buitengewoon onderwijs.

Ook hier ligt het aandeel van de leerlingen dat ouder is in verhouding tot het totaal van de leerlingen van het secundair onderwijs het hoogst ten noorden van het Brusselse Gewest, in Henegouwen, langs de Samber-Maas as. De laagste aandelen van oudere leerlingen vindt men terug in Vlaanderen, in het midden van de Provincie Luxemburg en in het oosten van de provincie Luik. Gemiddeld vertegenwoordigen jongeren van 17 jaar en ouder bijna 30 % van de studenten van het secundair (14,5 % van het geheel van de studenten van het secundair zijn 18 jaar en ouder).

2.2.6.3. Sclarisatie in het secundair onderwijs per onderwijsvorm en per geslacht, volgens Gewest of gemeente

Grafiek 2.17 :Verdeling per onderwijsvorm van het secundair onderwijs naargelang het geslacht en het woonplaats.

Bron : Nationaal Instituut voor Statistiek : Volkstelling 1991

Berekeningen : Service de Pédagogie expérimentale, Ulg.

In alle leeftijdsgroepen ligt het aandeel van de beroepsonderwijs ongeveer gelijk, ongeacht het geslacht of de woonplaats : het ligt rond de 21% voor de meisjes en rond de 22% voor de jongens. De Waalse jongens bereiken het hoogste aandeel (23,5%).

In het Vlaamse Gewest heeft het technische onderwijs een hogere bezetting dan in de twee andere Gewesten (31% voor de jongens en 21% voor de meisjes). De Staten Generaal van het technisch onderwijs in Vlaanderen hebben in 1993 maatregelen getroffen om het aandeel van de meisjes in deze onderwijsvorm te vergroten.

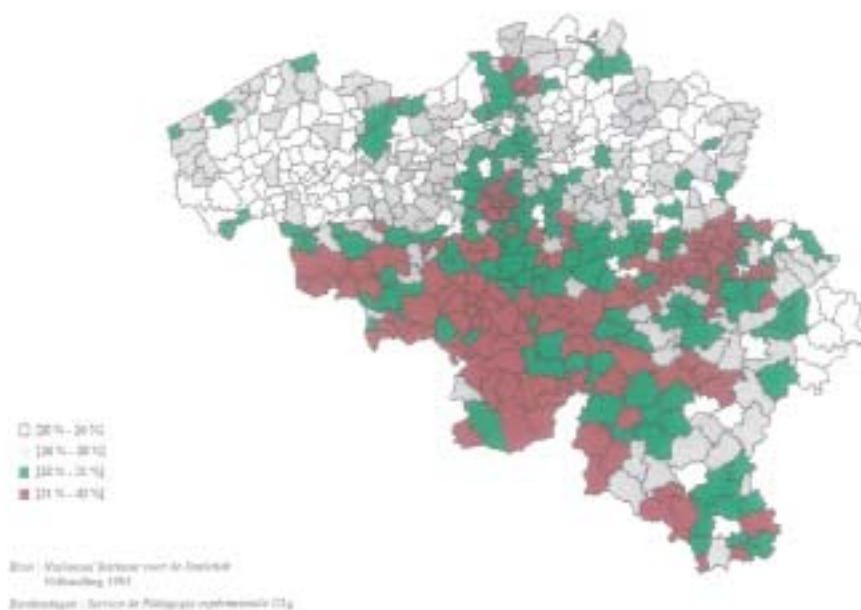
Het algemeen vormend onderwijs is het meest ontwikkeld in het Brusselse Gewest, ongeacht het geslacht (60% voor de jongens en 66% voor de meisjes). Het Waalse Gewest bekleedt volgens dit criterium een tussenpositie (53% jongens voor 63% meisjes).

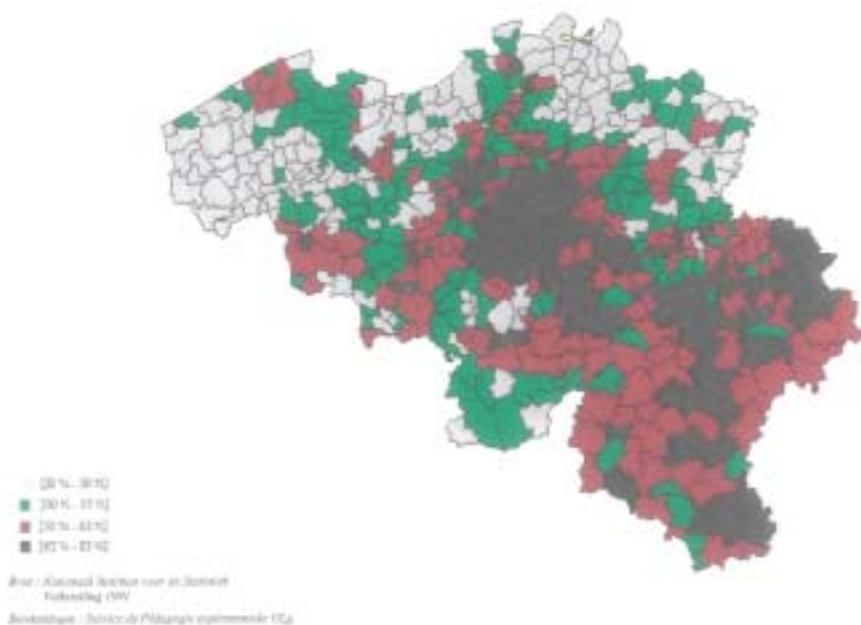
De volgende kaart stelt het percentage van de leerlingen in het algemeen vormend onderwijs voor, in verhouding met het totaal aantal leerlingen van het secundair onderwijs, per gemeente van woonplaats. Ze werd opgemaakt door de gemeenten in kwartielen samen te brengen. Elk kwartiel omvat hetzelfde aantal gemeenten.

De Vlaamse gemeenten vertonen een verschillend profiel dan de anderen : het percentage van het algemeen vormend onderwijs ligt hier lager, met uitzondering van de stadszones. In tegenstelling ligt in de Brabantse gemeenten, in het zuiden en het oosten van het land, het aantal leerlingen van het algemeen vormend onderwijs hoger .

Kaart 2.8 : Jongeren van 17 jaar en meer die naar het secundair onderwijs gaan, in verhouding tot het totaal aantal leerlingen van het secundair onderwijs gedomicileerd in de gemeente.

Kaart 2.9 : Verhouding van de leerlingen van het algemeen secundair onderwijs gedomicileerd in de gemeente ten opzichte van het totaal aantal leerlingen van het secundair onderwijs.

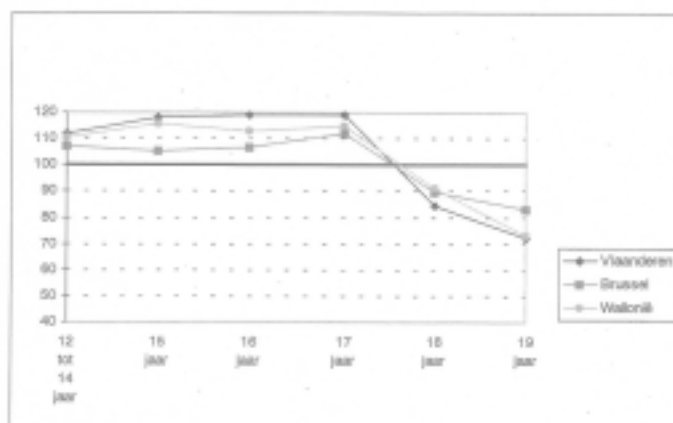

2.2.6.4. Scolarisatie in het secundair onderwijs per onderwijsvorm en per geslacht, volgens woonplaats

Een andere manier om het verschil tussen het percentage schoolbezoek per geslacht te berekenen, bestaat erin om het aantal meisjes te berekenen voor 100 jongens, per onderwijsvorm van het secundair onderwijs. De volgende grafieken stellen de evolutie van de variabele voor tussen 12 en 19 jaar.

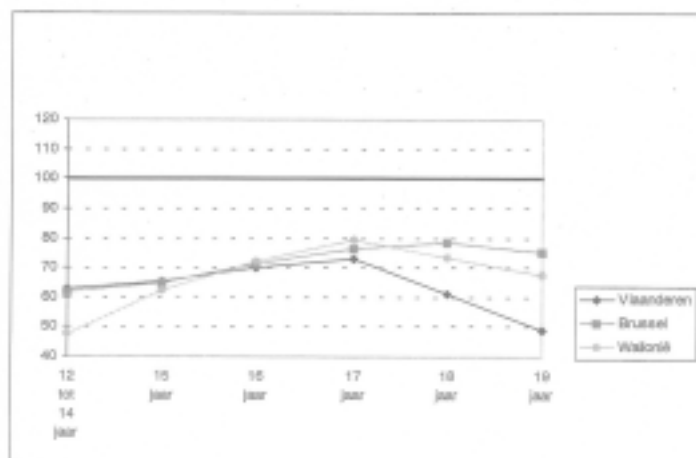
Grafiek 2.18 : Aantal meisjes voor 100 jongens in het algemeen vormend secundair onderwijs, per leeftijd, volgens woonplaats.

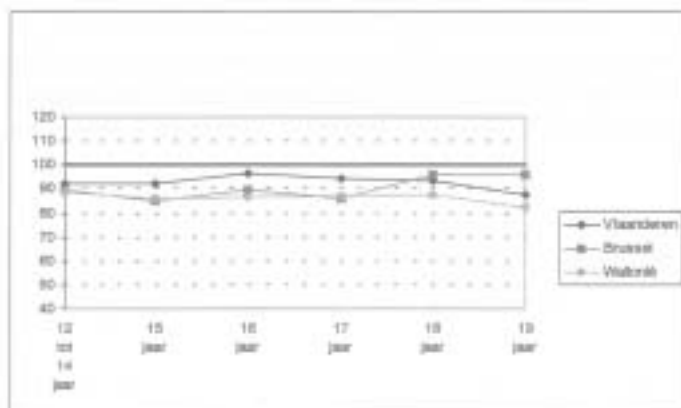
Bron : Nationaal Instituut voor Statistiek : Volkstelling 1991

Berekeningen : Service de Pédagogie expérimentale, Ulg.

Grafiek 2.19 : Aantal meisjes voor 100 jongens in het technisch secundair onderwijs, per leeftijd, volgens woonplaats.

Grafiek 2.20 : Aantal meisjes voor 100 jongens in het secundair beroepsonderwijs, per leeftijd, volgens woonplaats.

Bron : Nationaal Instituut voor Statistiek : Volkstelling 1991

Berekeningen : Service de Pédagogie expérimentale, Ulg.

Deze reeks grafieken stelt de waargenomen verschillen voor, volgens de Regio's in de spreiding meisjes/jongens voor elke van de onderwijsvormen van het secundair onderwijs.

Wat het algemeen vormend onderwijs betreft, bevindt Wallonië zich in de intermediaire positie tussen Vlaanderen (waar het aandeel van de meisjes het hoogst ligt) en Brussel (waar de verdeling per geslacht het meest homogeen is).

In de technische vorm is het in Wallonië dat het verschil jongens/meisjes het hoogst ligt, tussen 12 en 14 jaar : 48 meisjes voor 100 jongens. In de eerstvolgende jaren stabiliseert deze verhouding zich tot 70 meisjes voor 100 jongens, ongeacht het Gewest.

De verdeling jongens/meisjes is het evenwichtigst in de beroepsrichting, ongeacht de woonplaats. Het aandeel van de meisjes ligt evenwel ietwat hoger in Vlaanderen.

2.2.6.5. Sclarisatie in het hoger onderwijs per onderwijsniveau en per geslacht, volgens Gewest of gemeente

Iets meer dan de helft van de meisjes die hogere studies aangaan, schrijven zich in het onderwijs van het korte type in, behalve in Brussel. Het is bij de jongeren die in Brussel gedomicilieerd zijn dat we verhoudingsgewijs minder studenten van het onderwijs van het korte type tellen, voor beide geslachten.

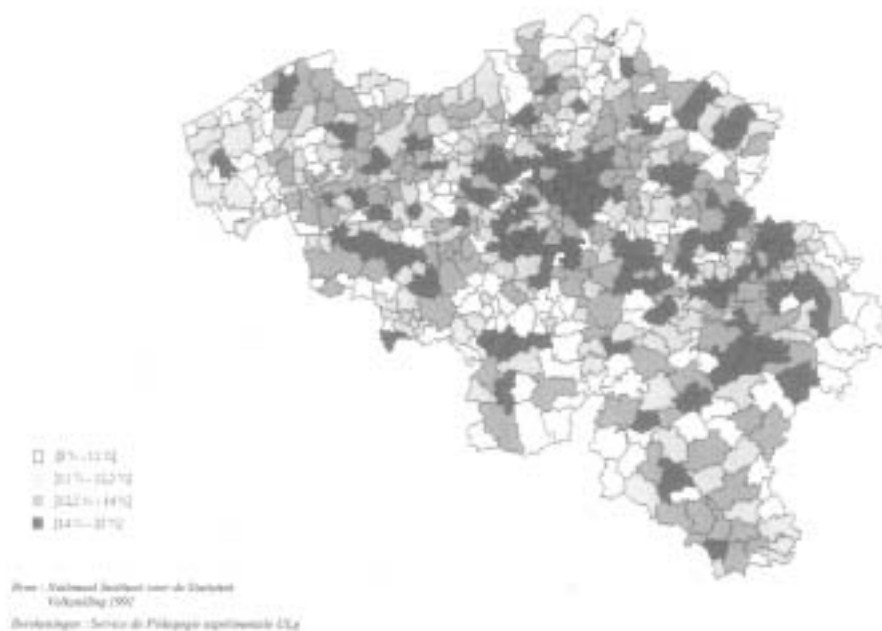
Tabel 2.9 : Aandeel van de studenten van het onderwijs van het korte type in verhouding tot de studenten van het hoger onderwijs, volgens geslacht en woonplaats.

	mannen	vrouwen
Vlaanderen	37,3%	53,6%
Brussel	30,9%	41,9%
Wallonië	37,5%	53,6%

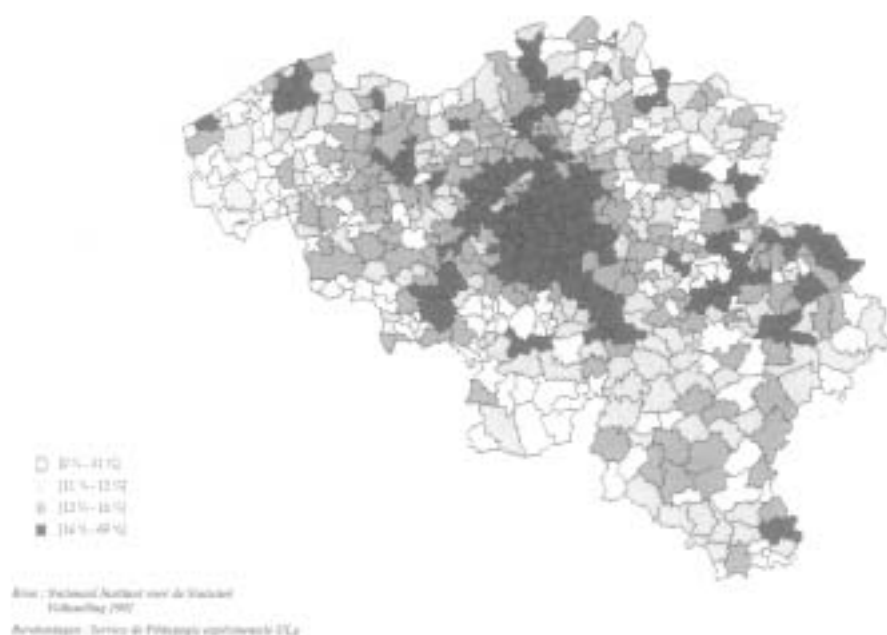
Bron : Algemene volkstelling van 1991

In de drie volgende kaarten werden de gemeenten in vier kwartielen opgesplitst, die elk hetzelfde aantal gemeenten bevatten.

Kaart 2.10 : Aandeel van de studenten van het hoger onderwijs van het korte type gedomicileerd in de gemeente in verhouding tot de bevolking van 18 tot 24 jaar.

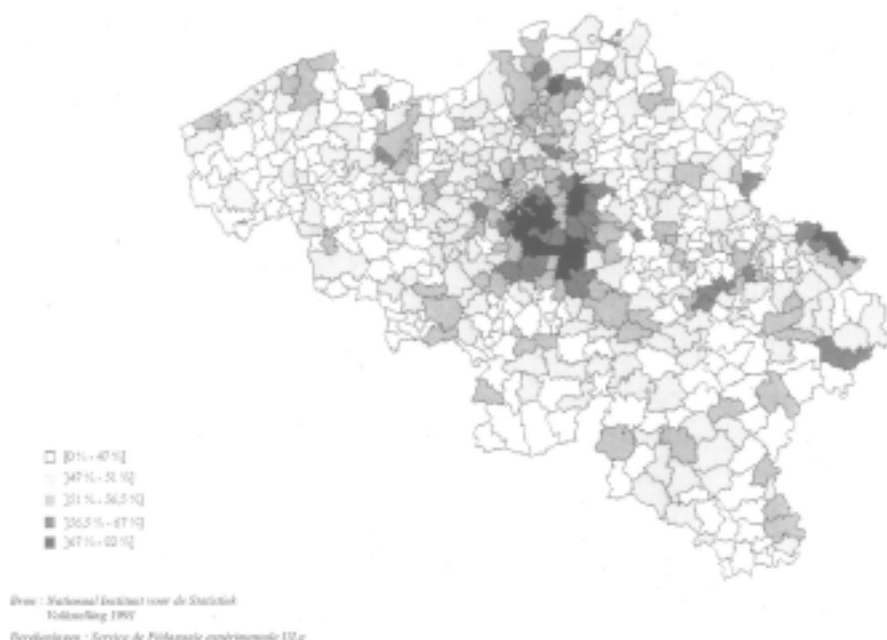

Kaart 2.11 : Aandeel van de studenten van het universitair en het hoger onderwijs van het lange type gedomicileerd in de gemeente in verhouding tot de bevolking van 18 tot 24 jaar.

In de meeste gemeenten vinden we tussen 10 en 15% van de jongeren van 18 tot 24 jaar, die er gedomicileerd zijn, die de schoolinstellingen van het hoger onderwijs van het korte type bezoeken. Sommige gemeenten van Henegouwen en van de Duitse taalstreek vertonen echter een lager percentage. De studenten van het hoger onderwijs van het lange type zijn voornamelijk gedomicileerd in de gemeenten rond Brussel, langs de as Brussel-Gembloux-Namen, in de zuid-oostelijke randgemeenten van Antwerpen en rond Brugge en Luik.

Kaart 2.12 : Aandeel van de studenten van het universitair en van het hoger onderwijs van het lange type gedomicileerd in de gemeente in verhouding tot het geheel van de studenten van het hoger onderwijs.

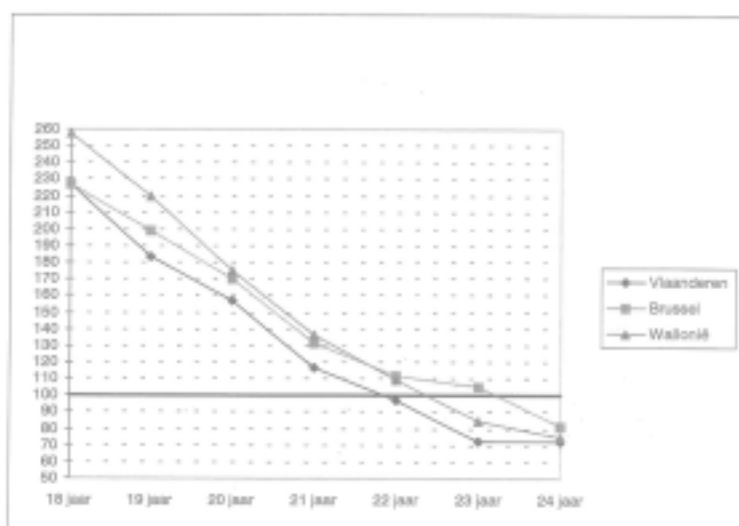

Het aandeel van de studenten van het universitair onderwijs in verhouding tot de studenten van het hoger onderwijs is het grootst in de gemeenten rond Brussel en ten oosten van Antwerpen. In de meeste Belgische gemeenten ligt het aantal universiteitsstudenten in verhouding tot het geheel aantal studenten van het hoger onderwijs dicht bij 50% (gemiddelde : 51,2%).

2.2.6.6. Sclarisatie in het hoger onderwijs per onderwijsniveau, per geslacht, per leeftijd, volgens woonplaats

Tabel 2.7 heeft de nadruk op het verschil in gemiddelde leeftijd bij studenten van het hoger onderwijs gelegd, naargelang het geslacht en de woonplaats. De volgende grafieken geven een beeld van het verschil in het aandeel van de mannen en het aandeel van de vrouwen voor de verschillende leeftijden.

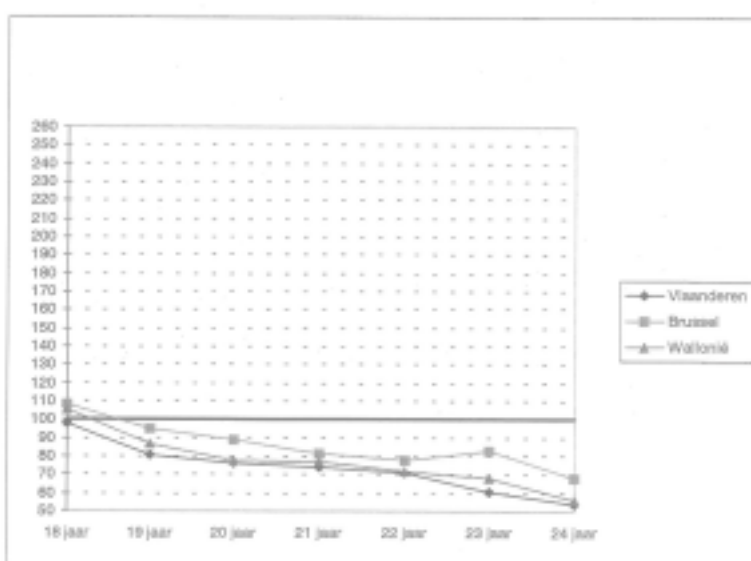
Grafiek 2.21 :Aantal meisjes voor honderd jongens in het hoger onderwijs van het korte type per leeftijd, volgens woonplaats.

Bron : Nationaal Instituut voor Statistiek : Volkstelling 1991

Berekeningen : Service de Pédagogie expérimentale, Ulg.

Grafiek 2.22 :Aantal meisjes voor honderd jongens in het universitair en in het hoger onderwijs van het lange type per leeftijd, volgens woonplaats.

Bron : Nationaal Instituut voor Statistiek : Volkstelling 1991

Berekeningen : Service de Pédagogie expérimentale, Ulg.

Tot 22 jaar ligt het aandeel van de meisjes in het hoger onderwijs van het korte type in verhouding hoger in het Waalse Gewest dan in de twee andere Gewesten. Tot op deze leeftijd is Vlaanderen het verschil tussen jongens en meisjes het kleinst. Vanaf 23 jaar is in het Brusselse Gewest de verhouding jongens/meisjes het evenwichtigst.

2.2.7. VERHOUDING TUSSEN HET AANTAL SCHOOLGAANDE LEERLINGEN EN HET AANTAL GEDOMICILIEERDE LEERLINGEN, PER GEMEENTE

Er bestaat in België geen enkele schoolkaart en de ouders hebben de vrijheid om de schoolinrichting te kiezen. De ontwikkeling van de communicatie-assen en de transportmogelijkheden, de relatief hoge bevolkingsdichtheid over het geheel van het grondgebied, tesamen met een veelvuldig en concurrentieel aanbod onder andere tussen de netwerken (enerzijds het officieel onderwijs ingericht door de Gemeenschappen, de gemeenten en de Provincies, en anderzijds het vrij onderwijs, meestal gesubsidieerd en katholiek), werken de toepassing van deze vrije keuze in de hand. De jongeren gaan dus niet noodzakelijk naar school in de gemeente waarin ze gedomicilieerd zijn¹.

We zullen hier niet alle kruisingen aanhalen tussen de gemeenten van woonplaats en de gemeenten van scolarisatie (antwoorden op vraag 5c). Dit aspect van de analyse wordt benadert in een andere monografie die de schoolverplaatsingen bestudeert². We hebben eenvoudigweg geprobeerd om in een eerste benadering voor elke gemeente de verhouding na te gaan tussen het aantal schoolgaande leerlingen in de gemeente en het aantal gedomicilieerde leerlingen in de gemeente³. Ongeacht de grootte van de gemeente toont deze indicator, per onderwijsniveau, welke gemeenten minder, meer of evenveel leerlingen of studenten tellen dan het aantal gedomicilieerde jongeren op hun grondgebied.

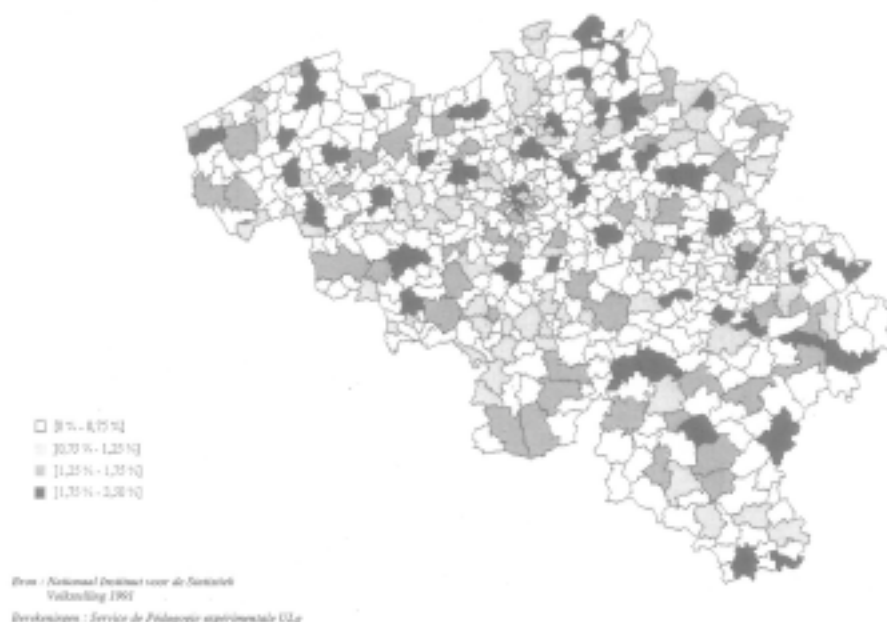
Bijna alle gemeenten bezitten één of meer instellingen voor basisonderwijs. Over het algemeen gaan de kinderen naar school in de nabijheid van hun woonplaats. Op dit onderwijsniveau telt een gemeente in haar scholen gemiddeld een aantal leerlingen dat evenredig is met 84% van haar schoolbevolking van de basisschool. Deze indicator laat niet toe om hieruit af te leiden dat slechts 84% van de kinderen van de gemeente werkelijk in de gemeente gescolariseerd zijn. Het is immers mogelijk dat kinderen van naastliggende gemeenten ingeschreven zijn in een basisschool van deze gemeente, terwijl in tegendeel, kinderen uit de gemeente naar school gaan in instellingen van een naastliggende gemeente. Dit komt vanzelfsprekend voor in de randwijken van grotere gemeenten of in functie van de organisatie van de toegangswegen en de beschikbare openbare transportmogelijkheden.

1 Bepaalde indicators blijken aan te tonen dat de schoolbevolking op het eind van het lager en in de eerste jaren van het secundair onderwijs, hoger ligt dan de residerende schoolbevolking van de Franse Gemeenschap (zie bijvoorbeeld ROUCLOUX, 1994). Volgens de E-REG-tabel van EUROSTAT in 1990/1991, bezoeken 3.457 leerlingen van de Franse Gemeenschap een schoolinstelling in het Vlaamse Gewest, vooral op niveau van het voorschoolse en het lager onderwijs, en 243.411 leerlingen volgen hun studies in het Brusselse Gewest. In tegenstelling volgen 62 Vlaamse leerlingen hun studies in het Waalse Gewest en 58.750 in het Brusselse Gewest. Volgens het rapport dat in de Vlaamse Gemeenschap gepubliceerd werd naar aanleiding van de publicatie van de uitgave van 1993 van *Regards sur l'Education. Les indicateurs de l'OCDE*, kende Vlaanderen in 1987/1988 een percentage schoolbezoek van 96 % tegen 104 in de Franse en de Duitstalige Gemeenschap (DE GROOF et al. 1993, p. 31).

2 MERENNE-SCHOUMAKER, VAN DER HAEGEN, VAN HECKE, 1997.

3 De personen zijn geteld in de gemeente waarin ze hun vaste woonplaats bezitten, daar waar ze ingeschreven zijn in het bevolkingsregister of in het vreemdelingenregister. Leerlingen die op internaat zijn of die niet bij hun ouders verblijven tijdens de schoolperiodes, blijven evenwel ingeschreven op het domicilie van hun ouders.

Kaart 2.13 : Verhouding tussen het aantal schoolgaande leerlingen van een gemeente en het aantal leerlingen gedomicilieerd in de gemeente. Secundair onderwijs.

Op secundair niveau is de situatie iets meer gediversifieerd. Bepaalde gemeenten bereiken een scalarisatie-cijfer in hun scholen dat tot 3 keer zo hoog ligt dan het aantal jongeren van het secundair onderwijs dat gedomicilieerd is op hun grondgebied. Het gaat meestal om middelgrote gemeenten die omringd zijn door minder bevolkte of door plattelandsgemeenten. Het percentage schoolbezoek ligt verhoudingsgewijs lager in grote gemeenten. De hoogste cijfers volgens onze indicator zijn : 3,3 in Hoei, 3,2 in Boom, 2,9 in Turnhout, 2,7 in Eeklo en Borgworm. Talrijke gemeenten daarentegen bezitten geen schoolinstellingen voor secundair onderwijs en kunnen dus niet tegemoet komen aan de scalarisatie van de jongeren die in hun gemeente gedomicilieerd zijn.

Kaart 2.14 : Verhouding tussen het aantal schoolgaande leerlingen van een gemeente en het aantal leerlingen gedomicilieerd in de gemeente. Hoger onderwijs van het korte type.

De instellingen van het hoger onderwijs van het korte type vormen een tussenschakel tussen het secundair onderwijs en het hoger onderwijs van het lange type¹. Zij zijn meestal gelegen in de belangrijke steden : Brussel (6,1), Gent (5), Luik (4), Bergen (2,7), Antwerpen (2,3), Namen (2,5) of Brugge (2). Sommige gemeenten bieden anderzijds studiemogelijkheden die het aantal studenten gedomicilieerd in hun gemeente overschrijdt. Het gaat om steden als Vorselaar (9,6), Hasselt (4,9), Geel (4,6). De gebieden met een hogere scholingsgraad zijn merkbaar op de kaart : De Sambre-en-Maaslijn, het Brusselse Gewest, de belangrijke Vlaamse steden,... "Historische" implantaties, eventueel verbonden aan een religieuze congregatie, kunnen veraf van de stadscentra of in weinig bevolkte gemeenten liggen (bijvoorbeeld Theux).

1 De Ministeries van Opvoeding van de Gemeenschappen telden in 1990/1991 597 instellingen van het hoger niet-universitair onderwijs. Een derde hiervan bieden een onderwijs met beperkt leerplan aan (UOC-vragenlijst 3).

Kaart 2.15 : Verhouding tussen het aantal schoolgaande leerlingen van een gemeente en het aantal leerlingen gedomiceerd in de gemeente. Universitair en hoger onderwijs van het lange type.

De instellingen van het universitair en hoger onderwijs van het lange type zijn, vaker dan de instellingen van het hoger onderwijs van het korte type, gelegen in belangrijke stadscentra, behalve enkele historische (Gembloux) of politieke uitzonderingen (Louvain-la-Neuve en Diepenbeek).

Soms zeer uitgestrekte zones - in de Provincie Luxemburg, in het zuiden van de Provincie Namen, in West-Vlaanderen, in Limburg en Haspengouw - bieden soms een heel beperkte waaier van instellingen van secundair en hoger onderwijs, en veroorzaken dusdanig grote verplaatsingsbewegingen van hun schoolbevolking.

2.3. SCOLARISATIE PER STUDIEDOMEIN IN HET HOGER ONDERWIJS

In het hoger onderwijs van het korte type vinden we 7 verschillende onderwijsvormen : de economische, pedagogische, paramedische, technische, artistieke, sociale en agrarische richtingen.

Het hoger onderwijs van het lange type biedt 3 studiedomeinen aan : een technische richting die voornamelijk als voorbereiding dient tot beroepen als industrieel ingenieur, lijnpiloot, kapitein,... een artistieke richting grotendeels ingenomen door opleidingen in architectuur, en ten laatste het groot seminarie. Omdat het aantal ingeschrevenen erg laag ligt, zijn alle studiedomeinen van het hoger onderwijs van het lange type samengebracht onder éénzelfde categorie voor de hierop volgende analyses.

Voor het universitair onderwijs hebben wij de verschillende domeinen in 12 categorieën ingedeeld op basis van de codes die het Nationaal Instituut voor Statistiek gebruikt heeft :

- godsdienstwetenschappen en thomistische filosofie,
- letteren en wijsbegeerte (studies voor vertaler/tolk en geschiedenis inbegrepen), rechten en notariaat (criminologie inbegrepen),
- wetenschappen,
- geneeskunde (specialiteiten inbegrepen),
- andere geneeskundige disciplines : tandheelkunde, farmacie, lichamelijke opvoeding, kinesitherapie, logopedie, bio-geneeskundige wetenschappen,...
- toegepaste wetenschappen,
- landbouwkunde,
- politieke, sociale en economische wetenschappen,
- handels- en toegepaste economische wetenschappen,
- pedagogie en psychologie,
- andere.

Tabel 2.9 toont het studentenaantal per studiedomein voor elk van de drie types van het hoger onderwijs. Ze werd samengesteld op basis van de antwoorden op de vraag 5b.

Deze sectie beschrijft eerst de schoolbevolking in haar geheel en nadien per woonplaats, geslacht en leeftijd. We hebben geen kaarten toegevoegd.

2.3.1. SCOLARISATIE PER STUDIEDOMEIN IN HET HOGER ONDERWIJS, IN BELGIË

Zoals we reeds aangehaald hebben, is meer dan de helft van de studenten van het hoger onderwijs (56%) ingeschreven in vormen van het lange type. Iets minder dan de helft is ingeschreven in de universiteit (47,5%).

De vijf meest gevolgde oriëntaties behoren tot het domein van de sociale- en menswetenschappen :

- hoger economisch onderwijs van het korte type,
- hoger pedagogisch onderwijs van het korte type,
- handelswetenschappen en toegepaste economische wetenschappen (universitair),
- het paramedisch hoger onderwijs van het korte type,
- letteren en wijsbegeerte (universitair).

Tabel 2.10 : Studentenaantal in het hoger onderwijs volgens de volkstelling. Vergelijking met de UOC-vragenlijst (1991) en de statistieken van de Universitaire Stichting.

	Studentenaantal volgens de volkstelling van 1991 (V5b)	Onder de studenten van het hoger onderwijs korte type	Studentenaantal volgens de UOC-vragenlijst (91) ³	Totaal studentenaantal volgens de Universitaire Stichting ¹
Hoger onderwijs korte type	122.281		123.970	
economisch	45.062	37%	55.395	
pedagogisch	23.513	19%	25.926	
paramedisch	19.338	16%	16.566	
technisch	14.877	12%	15.601	
artistiek	10.839	9%	4.857 ²	
sociaal	6.539	5%	2.666 ³	
agrarijsch	2.110	2%	1.744	
niet geklasseerd	3		1.215	
Hoger onderwijs lange type	22.215			
Universiteit	130.919	binnen de universiteits-studenten	152.278	111.845
handelswetenschap pen, toegepaste economie	22.263	17 %	46.143	13.430
letteren en wijsbegeerte	17.396	13,3 %	14.741	12.174
rechten	14.384	11 %	14.731	14.643
toegepaste wetenschappen	11.908	9 %	35.592	10.891
pol. en soc. wetenschappen	11.807	9 %	⁴	13.825 ⁵
geneeskunde	11.408	8,8 %	19.620	16.228 1.845 (vee-arts) + 3.558 farma 2.456 lich. opv.
geneeskundige disciplines	9.709	7,4 %		
wetenschappen	7.165	5,4 %	10.905	10.016
pedagogie, psychologie	4.930	3,8 %	2.299 ⁶	5.830
agrarijsch	3.276	2,5 %	2.046	4.196
godsdienst-wetenschappen		915	⁷	758 + 504 St. Thomas d'Aquin
andere	15.585	12 %	9.201 (artist., inform., docum.,...)	1.491 (interfacultaire centra)
onbekende	173	0,1%		
Totaal	275.415⁸		276.248⁹	

Bron : Algemene volkstelling van 1991

- ¹ De getelde studenten zijn enkel diegenen die regelmatig ingeschreven zijn, op legale of wetenschappelijke basis. Het gaat om hoofdinschrijvingen. Er werd geen rekening gehouden met de vrije studenten. Er werd tevens alleen rekening gehouden met die studies, die formeel georganiseerd zijn en bekroond door een diploma, afgeleverd door een universitaire instelling (behalve de studies voor vertaler - tolk aan de Université d'Etat de Mons en de Rijksuniversitair Centrum te Antwerpen (Universitaire Stichting, 1991).
- ² In deze cijfers zijn de leerlingen van het artistiek hoger onderwijs (bijvoorbeeld de Muziekconservatoria) niet inbegrepen
- ³ Alleen studenten met een deeltijds leerprogramma.
- ⁴ De studenten politieke en sociale wetenschappen zijn bij de categorie handelswetenschappen gerekend.
- ⁵ Economische wetenschappen, psychologie,... inbegrepen.
- ⁶ Enkel de opvoedingswetenschappen. Psychologen werden tot de categorie handelswetenschappen gerekend.
- ⁷ Studenten godsdienstwetenschappen zijn bij de categorie letteren en wijsbegeerte gerekend.
- ⁸ 277.311 personen werden gecodeerd volgens deze variabele maar voor 2.743 onder hen is de code onjuist (1 %). Naast de 274.568 personen die een juiste code hebben, worden door de hier gebruikte indeling die diploma's per studiedomein groepect, 671 personen ongeldig opgenomen, waarvan men de juiste code niet kent, maar wel het niveau : 85 van het hoger onderwijs van het korte type, 108 van het lange type en 478 universitaire. 173 personen hebben de specialisatie van hun diploma niet aangeduid. Het is dus onmogelijk deze te klasseren.
- ⁹ 15.614 studenten in doctorale fase zijn in dit totaal inbegrepen.

De voorlaatste kolom van tabel 2.6 geeft een andere indeling weer van de studenten ingeschreven in het hoger onderwijs. De gebruikte informatiebron is hier de UOC-vragenlijst (91)3, doorgegeven door de Dienst voor Statistiek over Opvoeding van de drie Gemeenschappen aan de interNationaale organisaties (UNESCO, OESO, EUROSTAT). De laatste kolom is gebaseerd op de statistieken van de Universitaire Stichting van 1991, die enkel rekening houden met strikt universitaire studies. Deze gegevens kunnen dus niet rechtstreeks vergeleken worden met de twee andere informatiebronnen, die de gegevens van het universitair en het hoger onderwijs van het lange type globaal bekijken.

De diplomaclassificatie die het Nationaal Instituut voor Statistiek gebruikt om de gegevens van de volkstelling te verwerken, laat geen rechtstreekse term per term vergelijking toe met de classificatie van de studiedomeinen die op internationaal vlak gedefinieerd werden en die gebruikt zijn in de vragenlijsten van UNESCO, OESO, EUROSTAT (UOC). Terwijl het aantal studenten ongeveer gelijk blijft naargelang de informatiebron, kunnen we enkele verschillen aanhalen in het gedeelte dat betrekking heeft op de studiedomeinen. Deze zijn waarschijnlijk te wijten aan de verschillende manieren waarop de diploma's ingedeeld zijn (zie ook nota's van de tabel). Bepaalde afwijkingen tussen kolom 2 en 4 blijven nochtans onuitgelegd. Deze afwijkingen zijn tweeledig : enerzijds telt de volkstelling meer studenten die zichzelf situeren in de paramedische richting van het korte type en in de faculteiten landbouwkunde en letteren en wijsbegeerte.

In tegenstelling, tellen wij er minder in de economische en pedagogische richtingen van het hoger onderwijs van het korte type, en in de faculteiten wetenschappen en toegepaste wetenschappen.

Bepaalde afwijkingen kunnen ook uitgelegd worden door het feit dat studenten die hoger onderwijs volgen van het lange type, in de UOC-vragenlijst ondergebracht zijn tussen de studenten van het universitair onderwijs, en dusdanig de categorieën toegepaste wetenschappen, handelswetenschappen, toegepaste economische wetenschappen en landbouwkunde vergroten.

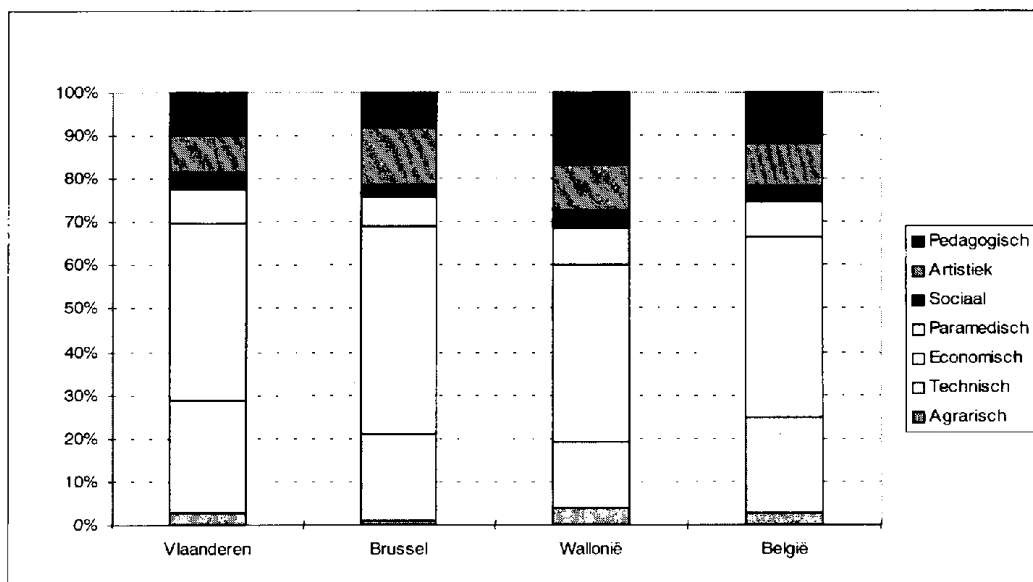
De klassering per studiedomein die gebruikt werd in de UOC-vragenlijst, is herzien geweest voor latere inzamelingen van gegevens (tellingen).

2.3.2. SCOLARISATIE PER STUDIEDOMEIN IN HET HOGER ONDERWIJS PER WOONPLAATS, PER LEEFTIJD EN PER GESLACHT

2.3.2.1. Sclarisatie per studiedomein in het hoger onderwijs per woonplaats en per geslacht

In de volgende grafieken zijn de gegevens voorgesteld per Gewest. Een bijkomende kolom geeft inlichtingen over de verdeling van de variabele in België.

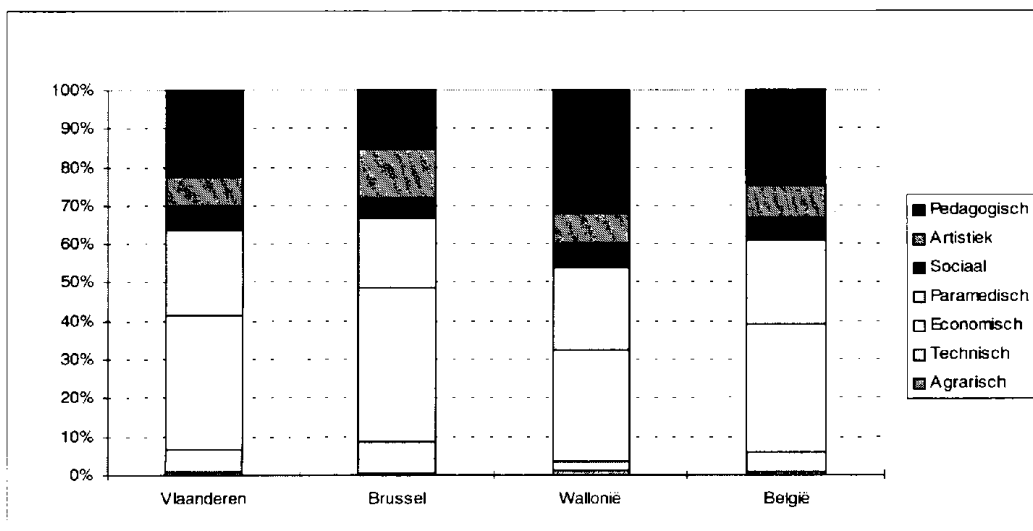
Grafiek 2.23 : Verdeling van mannen onder de 35 jaar per discipline in het hoger onderwijs van het korte type, volgens woonplaats.

Bron : Nationaal Instituut voor Statistiek : Volkstelling 1991

Berekeningen : Service de Pédagogie expérimentale, Ulg.

Grafiek 2.24 : Verdeling van vrouwen onder de 35 jaar per discipline in het hoger onderwijs van het korte type, volgens woonplaats.

Bron : Nationaal Instituut voor Statistiek : Volkstelling 1991

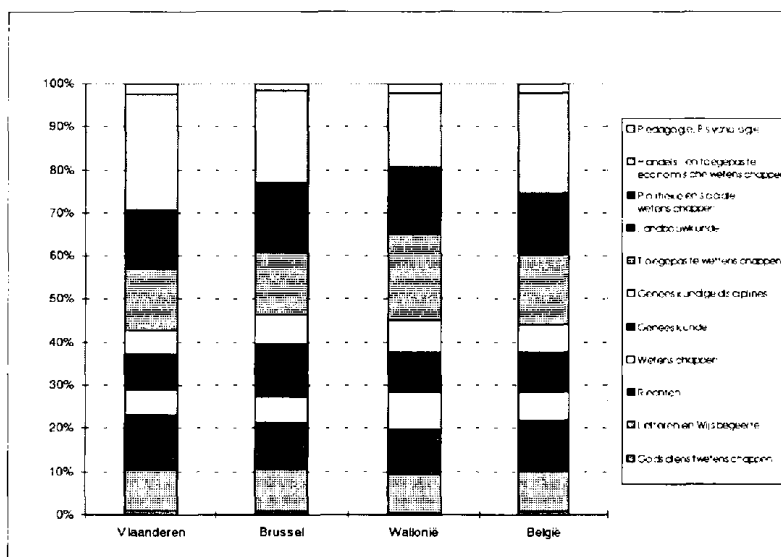
Berekeningen : Service de Pédagogie expérimentale, Ulg.

Onafhankelijk van het Gewest zijn het de economische disciplines die het grootste deel van de mannen opvangt in het hoger onderwijs van het korte type : bijna 50% in Brussel en 41% elders. Mannen kiezen ook dikwijls voor technische richtingen in Vlaanderen (26%) en in Brussel (20%) (tegen 15% in Wallonië), pedagogische richtingen in Wallonië (17%) en artistieke richtingen in Brussel (13%).

Binnen het hoger onderwijs van het korte type kiezen vrouwen vaak voor economische richtingen, vooral in Brussel (40%) en in Vlaanderen (35%) (29% in Wallonië). Andere veel bezochte richtingen door vrouwen zijn de para-medicaal en de pedagogische richtingen. In Wallonië is de keuze voor de pedagogische richtingen het duidelijkst : 32% van de meisjes.

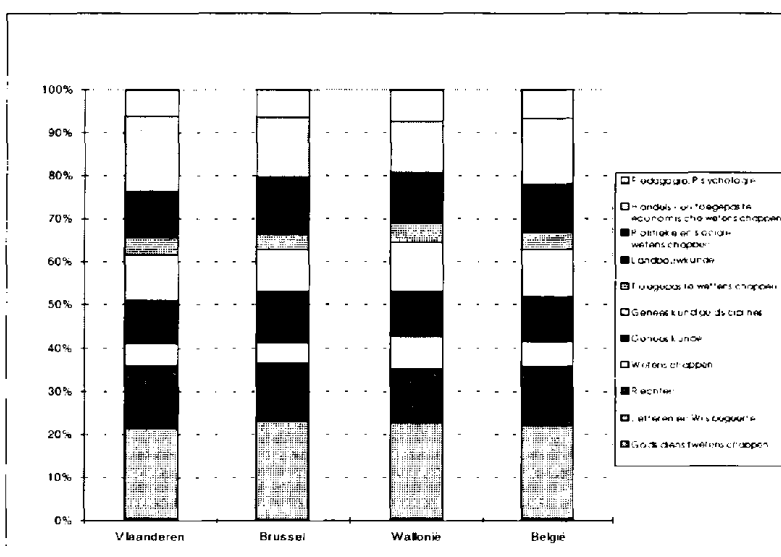
Grafiek 2.25 : Verdeling van mannen onder de 35 jaar per discipline in het universitair onderwijs, volgens woonplaats.

Bron : Nationaal Instituut voor Statistiek : Volkstelling 1991

Berekeningen : Service de Pédagogie expérimentale, Ulg.

Grafiek 2.26 : Verdeling van vrouwen onder de 35 jaar per discipline in het universitair onderwijs, volgens woonplaats.

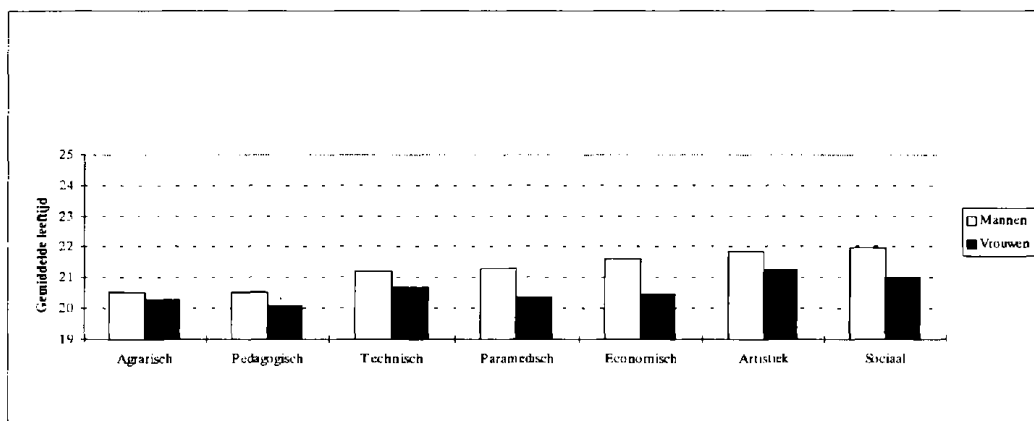
Bron : Nationaal Instituut voor Statistiek : Volkstelling 1991

Berekeningen : Service de Pédagogie expérimentale, Ulg.

De verschillen tussen de Gewesten zijn minder duidelijk wat het universitair en het hoger onderwijs van het lange type betreft. Het blijkt dat een aanmerkelijk groter deel jongeren gedomiceerd in Wallonië studies van toegepaste wetenschappen volgen, terwijl daarentegen in Vlaanderen het aandeel van de handelswetenschappen hoger ligt, zowel onder de mannen als de vrouwen.

2.3.2.2. Gemiddelde leeftijd per studiedomein in het hoger onderwijs, volgens woonplaats en volgens geslacht

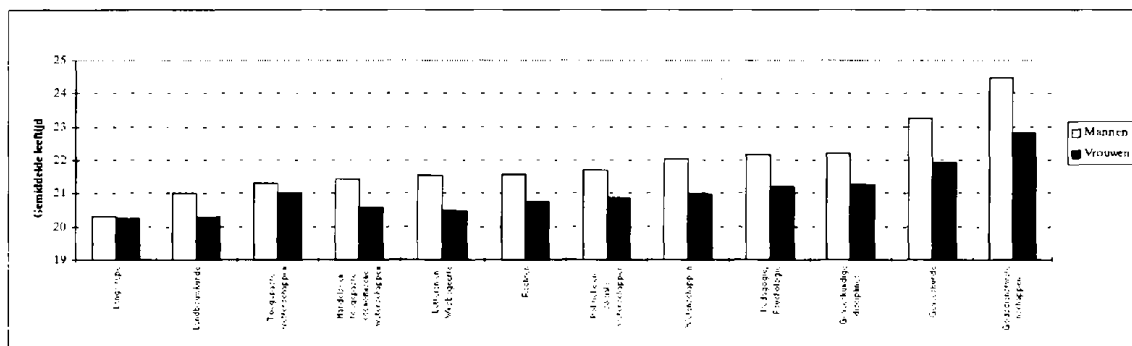
Grafiek 2.27 : Gemiddelde leeftijd van de studenten van het hoger onderwijs van het korte type per discipline, volgens geslacht. Indeling volgens de gemiddelde leeftijd van de mannen.

Bron : Nationaal Instituut voor Statistiek : Volkstelling 1991

Berekeningen : Service de Pédagogie expérimentale, Ulg.

Grafiek 2.28 : Gemiddelde leeftijd van de studenten van het universitair en het hoger onderwijs van het lange type per discipline, volgens geslacht. Indeling volgens de gemiddelde leeftijd van de mannen.

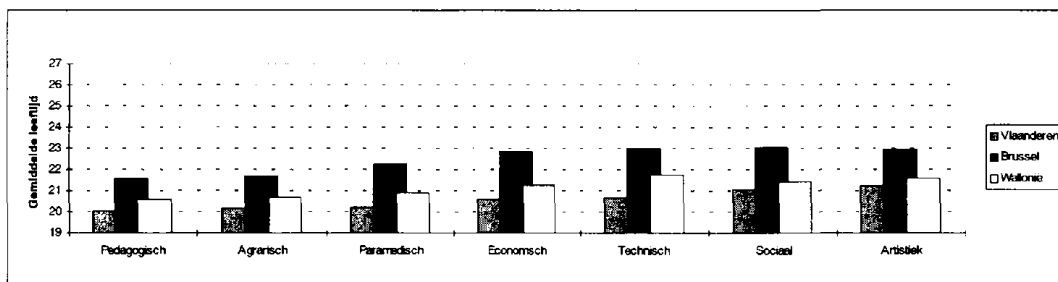

Bron : Nationaal Instituut voor Statistiek : Volkstelling 1991

Berekeningen : Service de Pédagogie expérimentale, Ulg.

De leeftijd van de vrouwen ligt systematisch lager dan die van de mannen, ongeacht de discipline (behalve in het hoger/lange type). De sociale en economische studies duren het langst, voor beide geslachten. Daarnaast ligt de klassering van de disciplines volgens de gemiddelde leeftijd anders voor vrouwen dan voor mannen. De grootste verschillen tussen de geslachten stelt men vast in de sociale en economische richtingen.

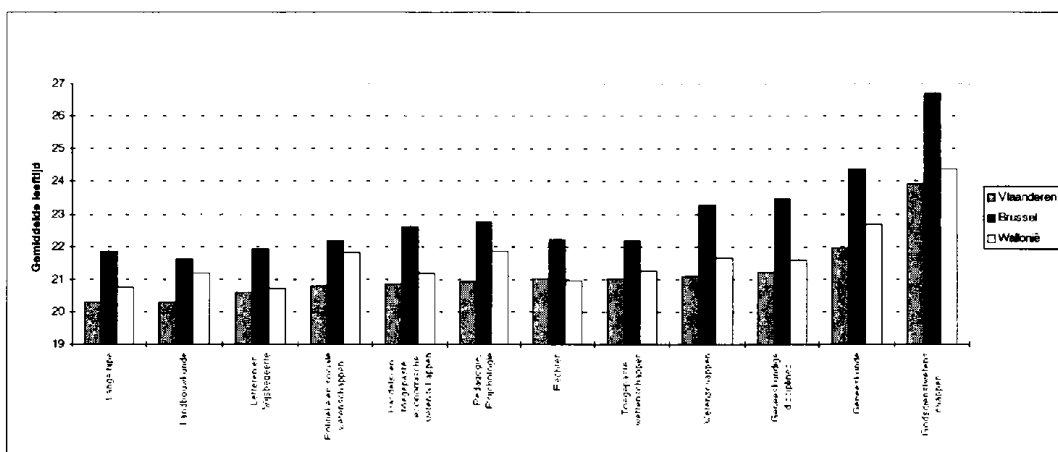
Grafiek 2.29 : Gemiddelde leeftijd van de studenten van het hoger onderwijs van het korte type per discipline volgens woonplaats. Indeling volgens de gemiddelde leeftijd in Vlaanderen.

Bron : Nationaal Instituut voor Statistiek : Volkstelling 1991

Berekeningen : Service de Pédagogie expérimentale, Ulg.

Grafiek 2.30 : Gemiddelde leeftijd van de studenten van het universitair en het hoger onderwijs van het lange type per discipline volgens woonplaats. Indeling volgens de gemiddelde leeftijd in Vlaanderen.

Bron : Nationaal Instituut voor Statistiek : Volkstelling 1991

Berekeningen : Service de Pédagogie expérimentale, Ulg.

In Brussel ligt de gemiddelde leeftijd het hoogst, ongeacht de discipline. De laagste gemiddelden liggen in Vlaanderen. De langdurigste studies en tegelijkertijd deze waarin het verschil mannen/vrouwen het hoogst is voor de gemiddelde leeftijd, zijn geneeskunde en godsdienstwetenschappen.

2.4. SCOLARISATIE EN OPLEIDING MET BEPERKT LEERPLAN

Het handboek van de volksteller legt het verschil tussen volledig en beperkt leerplan als volgt uit : wordt aanzien als volledig leerplan "het dagelijks onderwijs dat meestal plaats heeft gedurende de dag en gedurende een volledig school- of academisch jaar. Deze moet onderscheiden worden van het beperkt leerplan dat in principe als avondschoon wordt gegeven en/of volgens een veranderlijke periodieke terugkeer".

Deze definitie sluit nauw aan bij deze die gebruikt wordt in de interNationale schoolstatistieken : een leerling wordt als voltijds beschouwd indien hij minstens 75% van de schooldagen of de schoolweek op school doorbrengt, gedurende het ganse schooljaar. Indien deze voorwaarden niet vervuld zijn, wordt de leerling beschouwd als deeltijds. In de gecombineerde systemen die studies en werk verenigen (bv. het leercontract), wordt de opleidingstijd op de werkplaats meegeteld en de studenten worden beschouwd als voltijdse studenten (OCDE, 1996).

2.4.1. SCOLARISATIE EN OPLEIDING MET BEPERKT LEERPLAN, BELGIË

Tabel 2.11 : Aantal ingeschreven studenten met beperkt leerplan volgens onderwijsniveau en studievorm.

Studieniveau	Aantal	Verdeling school-gaanden met beperkt leerplan, per niveau en vorm	percentage ingeschrevenen met beperkt leerplan per niveau
algemeen vormend secundair onderwijs	633	0,5%	0,1%
technisch en artistiek secundair onderwijs	1.473	1,2%	0,8%
secundair beroepsonderwijs	4.555	3,8%	2,6%
hoger korte type	17.372	14,5%	14,2%
universitair en hoger lange type	14.192	12%	9,3%
beroepsopleiding of andere	81.425	68%	99,9%
TOTAAL	119.650	100%	5,3%

Bron : Algemene Volkstelling van 1991

Een totaal van 119.650 personen, die het onderwijs met volledig leerplan verlaten hebben, volgen een onderwijs op opleiding met beperkt leerplan, wat betekent meer dan 1 persoon op 20 van diegenen die een onderwijs of een opleiding vormen.

Volgens de gegevens van de volkstelling heeft de scalarisatie met beperkt leerplan zich meer ontwikkeld op niveau van het universitair en het hoger onderwijs van het korte type, dan op niveau van het secundair onderwijs. Bijna alle beroeps- of andere opleidingen zijn georganiseerd volgens een beperkt leerplan.

De vergelijking tussen de gegevens van de volkstelling en de schoolstatistieken in verband met deeltijdse leerlingen is zeer moeilijk te trekken, omdat de schoolstatistieken voor het bestudeerde schooljaar enkel rekening houden met het aantal inschrijvingen, uit alle mogelijke studievormen van deeltijdse opleiding, voor studies voor sociale promotie van het secundair en het hoger onderwijs en enkele vormen van universitaire cursussen ¹. In 1991 tellen de UOC-vragenlijsten van EUROSTAT 228.053 inschrijvingen in studies voor sociale

¹ In de UOC-vragenlijsten zijn bijvoorbeeld de studenten van de richting socio-culturele promotie, niet inbegrepen. In de statistieken van onze Departementen van Onderwijs, worden de jongeren, die een hogere cursus volgen met gespreid lesrooster (avond en weekend), gezien als voltijdse leerlingen, terwijl ze zich in de volkstelling waarschijnlijk hebben opgegeven als deeltijds.

promotie op secundair niveau, 28.214 in het hoger onderwijs van het korte type en 334 op universitair niveau¹.

De volkstelling laat niet toe om het geheel van deze personen op te sporen. De manier waarop de hedendaagse vragenlijst geformuleerd is, spoort de personen die een opleiding voor sociale promotie volgen, blijkbaar niet aan om te antwoorden. In de toekomst zou deze vraag expliciet moeten gesteld worden, want de volkstelling is één van de enige manieren om, per individu, informatie te bekomen over de deelname aan de permanente vorming. Er zou rekening moeten gehouden worden met alle mogelijkheden van opleiding. Wij komen hierop terug in het besluit.

Ondanks deze beperkingen zijn er toch analyses uitgevoerd in verband met de scolarisatie met beperkt leerplan, onder andere op niveau van het hoger onderwijs.

2.4.2. SCOLARISATIE EN OPLEIDING MET BEPERKT LEERPLAN PER LEEFTIJD, PER GESLACHT EN PER WOONPLAATS

2.4.2.1. Aantal personen die studeren of een opleiding volgen met beperkt leerplan

Tabel 2.12 : Aantal personen die studeren of een opleiding volgen met beperkt leerplan, per leeftijdscategorie, geslacht en woonplaats.

	Vlaanderen		Brussel		Wallonië	
	mannen	vrouwen	mannen	vrouwen	mannen	vrouwen
- 18 jaar	4.321	2.342	324	184	2.231	1.037
18-24 jaar	9.292	9.138	1.819	1.980	6.906	5.840
25-34 jaar	13.660	11.018	3.626	3.332	8.539	6.897
35-64 jaar	6.751	6.631	1.533	1.914	5.004	4.914
+ 64 jaar	107	74	39	31	92	74
TOTAAL	34.131	29.203	7.341	7.441	22.772	18.762

Bron : Algemene Volkstelling van 1991

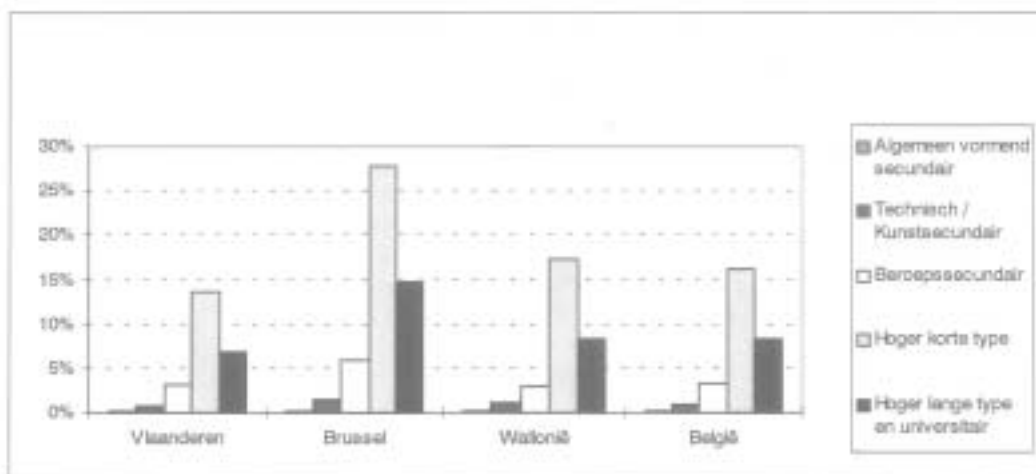
Bij de personen die een opleiding of deeltijds onderwijs volgen, ligt het aantal personen onder de 35 jaar hoger dan 75%. Het ligt dicht bij de 80% bij de mannelijke bevolking tegen 75% bij de vrouwelijke bevolking. De volgende analyses hebben enkel betrekking op personen onder de 35 jaar.

¹ Alleen een deel van de studenten die deeltijds ingeschreven zijn aan de universiteit, werden geteld. We hebben reeds gezien dat studenten die lessen volgen met een verschoven uurrooster niet als deeltijds opgenomen zijn in de schoolstatistieken.

2.4.2.2. Aantal jongeren die studeren of een opleiding genieten met beperkt leerplan per niveau en per onderwijsvorm

Het aantal studenten met beperkt leerplan per niveau en per onderwijsvorm zijn voorgesteld in de hieropvolgende grafieken volgens woonplaats, eerst voor de mannelijke bevolking en vervolgens voor de vrouwelijke bevolking.

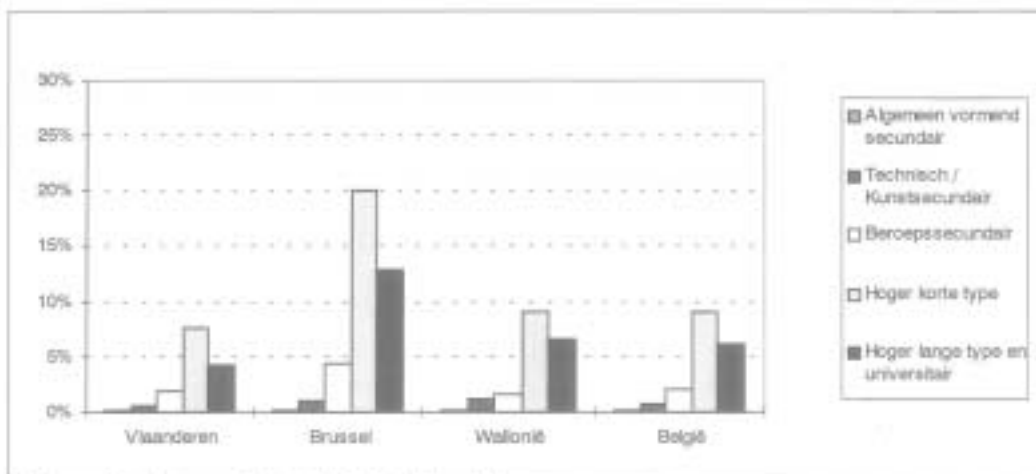
Grafiek 2.31 :Aandeel van de mannelijke studenten onder de 35 jaar die een beperkt leerplan volgen per woonplaats, volgens niveau en onderwijsvorm.

Bron : Nationaal Instituut voor Statistiek : Volkstelling 1991

Berekeningen : Service de Pédagogie expérimentale, Ulg.

Grafiek 2.32 :Aandeel van de vrouwelijke studenten onder de 35 jaar die een beperkt leerplan volgen per woonplaats, volgens niveau en onderwijsvorm.

Bron : Nationaal Instituut voor Statistiek : Volkstelling 1991

Berekeningen : Service de Pédagogie expérimentale, Ulg.

Mannen, van eender welk Gewest, kiezen vaker voor een onderwijs met beperkt leerplan. Het onderwijs met beperkt leerplan is vooral in Brussel goed vertegenwoordigd, in het bijzonder bij de studenten van het hoger onderwijs van het korte type en op universitair niveau.

HOOFDSTUK 3.

ONDERWIJSNIVEAU

De gegevens uit kader IV van het individueel telformulier van de volkstelling, hebben betrekking op de einddiploma's van personen die het onderwijs met volledig leerplan verlaten hebben (zie vragenlijst in bijlage). Volgens de instructies moet elk diploma dat in België of in het buitenland afgeleverd werd, geteld worden.

De antwoorden op de verschillende vragen met betrekking tot diploma's worden in 3.1 en 3.2 uiteengezet. De analyse richt zich eerst naar het niveau en de vorm van het gevolgde onderwijs. Daarna onderzoeken wij het studiedomein van de afgestudeerden van het secundair en van het hoger onderwijs.

Door de informatie van de Belgische en de in het buitenland afgeleverde diploma's te combineren, hebben wij het onderwijsniveau van de bevolking kunnen inschatten steunend op het hoogst behaalde diploma van elk individu. Na een kort overzicht van de mogelijke interpretaties van de synthetische variabele "onderwijsniveau" (3.3), geven we een overzicht van de gegevens, verdeeld per leeftijdsgroep en geslacht, eerst voor het geheel van het land (3.4.1) en later per woonplaats (Gewest) (3.4.2). Verschillende kaarten waarop elke gemeente voorkomt, worden van commentaar voorzien (3.4.3). Deze kaarten vervolledigen deze die reeds voorgesteld zijn in *de Volkstellingsatlas*. Alle analyses hebben betrekking op woonplaats.

De verdeling van de bevolking volgens het onderwijsniveau gebaseerd op de gegevens van de volkstelling, wordt vergeleken met de resultaten van de Steekproefenquête naar de beroepsbevolking van 1991.

In het vervolg van dit hoofdstuk bekijken we de onderwijsloopbanen. Eerst bepalen we welk onderwijsniveau in het verleden bereikt werd door diegenen die hun studies of hun opleiding deeltijds hernomen hebben. Daarna omschrijven we het studietraject van diegenen die het onderwijs met volledig leerplan verlaten hebben volgens verschillende parameters (3.5) : studievormen in het lager secundair onderwijs en voortzetting van de scholarisatie in het hoger secundair onderwijs, vorm van secundair onderwijs van diegenen die een diploma van hoger onderwijs behaalden, volgens niveau van diploma van hoger onderwijs, combinatie van diploma's van hoger onderwijs die in België afgeleverd zijn, combinatie van Belgische en buitenlandse diploma's,...

Overwegingen rond de leeftijd waarop regelmatige studies beëindigd zouden moeten zijn volgens het hoogst behaalde diploma, vervolledigen de voorstelling van het onderwijsniveau van de bevolking (3.6).

Het was jammer genoeg onmogelijk om het onderwijsniveau van elk individu te bepalen. In de volgende bladzijden trachten we op verschillende momenten de personen waarvan het onderwijsniveau onbekend is, te karakteriseren : in 3.4.4 (leeftijdsgroepen,

geslacht, woonplaats (Gewest en gemeente)), in 3.5.3.2 (bezit van Belgische of buitenlandse diploma's) en in 3.6.2 (leeftijd bij het beëindigen van regelmatige studies).

3.1. AFGELEVERDE DIPLOMA'S

Alle personen die geen onderwijs met volledig leerplan meer volgen, werden verzocht te antwoorden op alle vragen met betrekking tot alle einddiploma's die ze in België of in het buitenland behaald hebben¹. Deel 3.1 onderzoekt de niveau's en de vormen van het gevolgde onderwijs. Deel 3.2 richt zich op de studiedomeinen.

3.1.1. DIPLOMA'S AFGELEVERD IN BELGIË

Tabel 3.1: Vraag 7a Bent u houder van diploma('s) van voltooide studiën afgeleverd in België ?

	Totale getelde bevolking	In % tot de totale bevolking	personen die het onderwijs met volledig leerplan verlaten hebben	in % tot de personen die het onderwijs met volledig leerplan verlaten hebben
ja	4.499.680	45%	4.499.680	60,4%
neen	2.449.787	24,6%	2.449.787	32,9%
niet beantwoord	501.844	5,1%	501.844	6,7%
studeert nog of kinderen onder de 6 jaar non-scolarisés	2.527.371	25,3%		
	9.978.682	100%	7.451.311	100%

Bron : Algemene volkstelling van 1991

Iets minder dan de helft van de getelde bevolking bezit een einddiploma dat afgeleverd werd in België. Een vierde, daarentegen, bezit geen Belgisch diploma. Het resterende deel volgt grotendeels nog onderwijs met volledig leerplan (2.149.920) of gaat nog niet naar school (377.451) (zie hoofdstuk 2). Wij schatten dat 7.451.311 personen deze vraag zouden moeten beantwoord hebben. Het werkelijke aantal onthoudingen op deze vraag ligt dus iets lager dan 7% en het percentage personen die een Belgisch diploma behaalden ligt rond 60% van diegenen die het onderwijs met volledig leerplan verlaten hebben. Bijna een derde van de personen die zouden moeten geantwoord hebben, verklaren dat zij geen enkel Belgisch diploma bezitten.

De volgende tabel stelt de antwoorden voor op bepaalde gedeelten van vraag 7b. Deze houden verband met de verschillende niveau's en vormen van de in België afgeleverde

¹ Vele personen alleen hun hoogst behaalde diploma aangegeven hebben. Het is dus onmogelijk om rechtstreeks de verhouding te bepalen van bijvoorbeeld die personen die een diploma bezitten van hoger secundair onderwijs, als we ons alleen baseren op antwoorden op de vraag in verband met dit diploma. Verschillende houders van een diploma van hoger secundair onderwijs, hebben het onnodig geacht te signaleren dat ze noodzakelijk een diploma van secundair onderwijs bezitten, afgeleverd in België of in het buitenland (zie analyse van studietrajecten in 3.5.1).

diploma's¹. Het gaat dus inderdaad om de opmeting van het aantal afgeleverde diploma's. Vermits eenzelfde persoon verschillende diploma's kan bezitten, ligt het aantal afgeleverde diploma's hoger dan het aantal personen dat een diploma behaald heeft².

Voor elk niveau van diploma is het mogelijk om het respectievelijk deel te berekenen van elke onderwijsvorm als percentage van het aantal personen die het onderwijs met volledig leerplan verlaten hebben³. Deze resultaten vinden we terug in de laatste kolom van de tabel.

Tabel 3.2: Vraag 7b1, 7b2, 7b3 en 7b6 : Aantal afgeleverde Belgische diploma's. Verdeling per onderwijsniveau en onderwijsvorm.

	aantal diploma's		in % tot de personen die het onderwijs met volledig leerplan verlaten hebben
lagere school	4.233.502		56,8%
		in % tot de diploma's van het lager secundair onderwijs	
algemeen lager secundair	1.854.238	52,6%	24,9%
lager kunst secundair	33.895	1%	0,5%
lager technisch secundair	915.691	26%	12,3%
lager beroepssecundair	720.672	20,4%	9,7%
SUBTOTAAL lager secundair	3.524.496	100%	47,3%
		in % tot de diploma's van het hoger secundair onderwijs	
algemeen hoger secundair	1.274.360	49,4%	17,1%
hoger kunst secundair	47.019	1,8%	0,6%
hoger technisch secundair	773.449	30%	10,4%
hoger beroepssecundair	484.683	18,8%	6,5%
SUBTOTAAL hoger secundair	2.579.511	100%	34,6%
		in % tot de diploma's van hoger onderwijs	
kleuteronderwijzer(es)	41.394	3,8%	
onderwijzer(es)	105.247	9,6%	
regent / geaggregeerde voor het lager secundair onderwijs	133.138	12,2%	
ander hoger onderwijs van het korte type	452.207	41,1%	
SUBTOTAAL hoger / korte type	731.986	66,7%	
universitair of hoger onderwijs van het lange type	366.977	33,3%	
SUBTOTAAL hoger onderwijs	1.098.963	100%	14,7%

Bron : Algemene volkstelling van 1991

- ¹ 7.168 personen die houder zijn van een eindiploma dat afgeleverd is in België, preciseren niet om welk diploma het gaat. Deze werden niet bijgevoegd in tabel 3.2.
- ² In 3.4 stellen we een analyse voor van het hoogst behaalde diploma van iedereen die geantwoord heeft. Zodanig werd elke persoon slechts één keer geteld.
- ³ Deze analyse is enkel mogelijk indien één enkel antwoord gevraagd wordt per onderwijsniveau. De vraag 7b6 die betrekking heeft tot het hoger onderwijs, laat meerdere antwoorden toe (zie 3.5.2.2.3). Het was dus onmogelijk om elk individu in één enkele vorm van hoger onderwijs te klasseren.

Het aantal personen dat een diploma behaalde, vermindert vanzelfsprekend naargelang men opklimt in de "hiërarchie" van diploma's.

Zowel binnen de diploma's van lager secundair als die van hoger secundair onderwijs, is het deel van het algemeen vormend onderwijs overheersend.

Er werden bijna 1.100.000 diploma's van hoger onderwijs geteld. Twee derden hiervan zijn diploma's van het hoger onderwijs van het korte type. Dit gegeven laat echter niet toe om het aantal afgestudeerden van het hoger onderwijs in België af te leiden omdat eenzelfde persoon verschillende diploma's kan behaald hebben en dusdanig verschillende antwoorden aangekruist kan hebben¹.

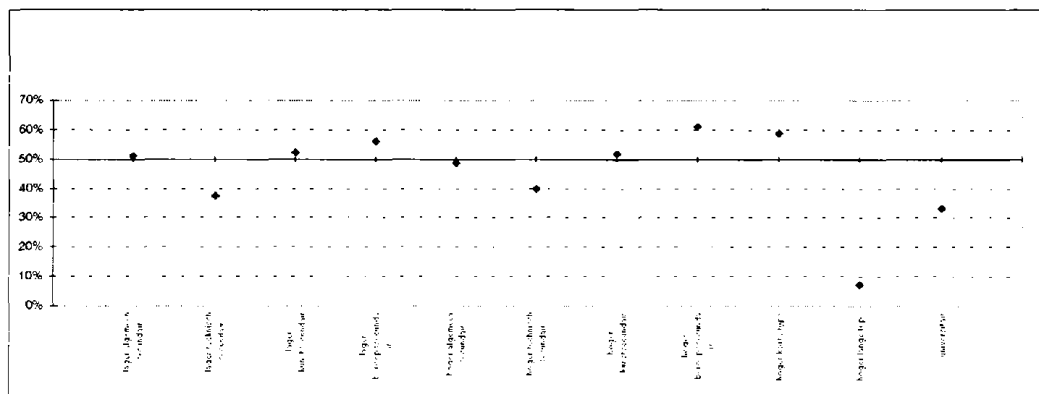
De antwoorden op deze vragen zijn soms onsamenhangend. De instructie "*alle Belgische diploma's die u behaalde*" werd niet in acht genomen.

266.178 personen die houder zijn van een Belgisch diploma van hoger onderwijs, geven niet aan dat ze in het bezit zijn van een diploma van lager onderwijs. We kunnen dit op verschillende manieren uitleggen :

- een groot aantal personen hebben enkel hun hoogste diploma aangegeven. Een belangrijk aantal onthoudingen werd bijvoorbeeld genoteerd op de vraag met betrekking tot het diploma van lager onderwijs of secundair onderwijs bij die personen die studies beëindigd hebben van een hoger niveau (zie ook 3.5.1).
- de antwoorden op deze vragen moeten natuurlijk vergeleken worden met de antwoorden op de vragen over diploma's die afgeleverd werden in het buitenland. Vermoedelijk hebben bepaalde personen die hun studies in het buitenland begonnen, deze verder gezet in België.

Het aandeel van de vrouwen varieert naargelang het type van diploma, zoals de volgende grafiek aantoont.

Grafiek 3.1 : Percentage vrouwen volgens type van diploma. Bevolking van 25 tot 64 jaar die het onderwijs met volledig leerplan verlaten heeft.

Bron : Nationaal Instituut voor Statistiek : Volkstelling 1991

Berekeningen : Service de Pédagogie expérimentale, Ulg.

¹ Op vraag 7b6 (die meerdere antwoorden toelaat, zie vragenlijst in bijlage) hebben 22.584 personen geantwoord dat ze twee diploma's van hoger onderwijs bezitten, en 1.780 drie diploma's. Nochtans geeft de analyse van de antwoorden op de volgende open vragen (7b7 en 7b8) weer dat het aantal personen, die verschillende studies van hoger onderwijs gevolgd en beëindigd hebben, hoger ligt dan de resultaten die deze eerste analyse weergeeft. Velen bezitten inderdaad twee diploma's van hetzelfde niveau. Vraag 7b6 laat niet toe om deze personen te lokaliseren. Dit onderwerp wordt verder uitgewerkt in 3.5.2.

Vrouwen nemen meestal een meerderheidspositie in onder de afgestudeerden van het algemeen vormend lager secundair onderwijs. De mannen, daarentegen, zijn ietwat talrijker dan de vrouwen onder de afgestudeerden van het algemeen vormend hoger secundair onderwijs. Het aandeel van de vrouwen blijft hoger onder de gediplomeerden van het kunst secundair en vooral van het beroepsonderwijs, op eender welk niveau. Onder de afgestudeerden van het technisch secundair onderwijs zijn de mannen in de meerderheid.

Zeer weinig vrouwen bezitten een diploma van hoger onderwijs van het lange type. Vrouwen vertegenwoordigen slechts één derde van de afgestudeerden van het universitair onderwijs. Zij zijn echter in de grote meerderheid onder de afgestudeerden van het hoger onderwijs van het korte type.

Volgende tabel geeft een korte beschrijving van de structuur van de diploma's van mannen en vrouwen voor twee contrasterende leeftijdsgroepen.

Tabel 3.3 : Verdeling van de verschillende onderwijsvormen binnen eenzelfde onderwijsniveau . Behaalde diploma's per geslacht en in twee leeftijdsgroepen.

	mannen van 25 tot 34 jaar	mannen van 35 tot 64 jaar	vrouwen van 25 tot 34 jaar	vrouwen van 35 tot 64 jaar
Lager secundair				
algemeen	48,7%	51,8%	58,7%	55,1%
technisch	32,6%	32,3%	20,7%	20,5%
kunst	0,6%	1%	1%	1%
beroeps	18,1%	14,9%	19,6%	23,4%
	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%
Hoger secundair				
algemeen	47,8%	52,8%	53,1%	51,1%
technisch	35,8%	35%	24,3%	26,2%
kunst	1,3%	2%	1,9%	2,1%
beroeps	15,1%	10,2%	20,7%	20,6%
	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%
Hoger				
universitair	35%	40,1%	22,4%	18%
hoger lange type	11,1%	8,1%	1,2%	0,4%
hoger korte type	53,9%	51,8%	76,4%	81,6%
	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%

Bron : Algemene volkstelling van 1991

In de twee betrokken leeftijdsgroepen, is het aandeel van de gediplomeerden van het algemeen onderwijs bijna altijd groter bij de gediplomeerde mannen. Het aandeel van de diploma's van het technisch onderwijs ligt echter altijd hoger in de mannelijke bevolking.

Als we het respectievelijke deel vergelijken van de vier verschillende vormen van diploma's van secundair onderwijs in de twee hier beschouwde leeftijdsgroepen, bemerken we evoluties in uiteenlopende richtingen. De jonge generatie vrouwen heeft proportioneel meer diploma's van algemeen vormend onderwijs aangegeven dan de vrouwen van hogere leeftijd, zowel voor het lager als voor het hoger secundair onderwijs. In de mannelijke bevolking bemerken we het tegenovergestelde.

Het aandeel van de diploma's van lager technisch en kunst secundair onderwijs blijft stabiel in de twee beschouwde leeftijdsgroepen. Het aandeel van de diploma's van het beroepsonderwijs daarentegen, is verschillend naargelang de leeftijdsgroep : het aandeel van de beroepsvorm tot het geheel van diploma's van lager secundair onderwijs is groter bij de oudere dan bij de jongere vrouwen. In de mannelijke bevolking ligt het aandeel van de beroepsvorm hoger bij de jongere generatie.

Het aandeel van de technische diploma's tot de diploma's van hoger secundair onderwijs ligt iets lager bij de vrouwen van 25 tot 34 jaar dan bij de oudere generatie ; bij de mannen blijft dit aandeel constant. Het aandeel van de diploma's van secundair beroepsonderwijs ligt hoger bij de jongere mannen in vergelijking met de mannen van 35 tot 64 jaar.

De verdeling van de diploma's van hoger onderwijs ligt helemaal anders naargelang het geslacht. Terwijl iets meer dan de helft van de diploma's van hoger onderwijs die geteld zijn binnen de mannelijke bevolking van het korte type zijn, stellen deze zelfde diploma's meer dan drie kwart voor van de diploma's van hoger onderwijs bij de vrouwen.

We bemerken een verschillende opsplitsing in de twee hier beschouwde leeftijdsgroepen. Het aandeel van de diploma's van universitair en hoger onderwijs van het lange type is groter bij de vrouwen tussen 25 en 34 jaar dan bij oudere vrouwen. In tegenstelling ligt het aandeel van de universitaire diploma's van de jonge mannelijke generatie lager dan bij de oudere mannen.

3.1.2. DIPLOMA'S AFGELEVERD IN HET BUITENLAND

Tabel 3.4 : Vraag 8a Bent u houder van diploma('s) van voltooide studiën afgeleverd in het buitenland ?

	bevolking	in % tot de bevolking	personen die het onderwijs met volledig leerplan verlaten hebben	in % tot de personen die het onderwijs met volledig leerplan verlaten hebben
ja	222.379	2,3 %	222.379	3%
neen	4.496.151	45%	4.496.151	60,3%
niet beantwoord	2.732.781	27,4%	2.732.781	36,7%
studeert nog of is nog te jong	2.527.371	25,3%		
	9.978.682	100%	7.451.311	100%

Bron : Algemene volkstelling van 1991

Enkel 3% van de personen die het onderwijs met volledig leerplan verlaten hebben, verklaren dat ze een diploma in het buitenland behaald hebben. Meer dan een derde heeft niet op deze vraag geantwoord.

De antwoorden op vraag 8b geven informatie over het niveau van deze diploma's.

Tabel 3.5 : Vraag 8b: Aantal diploma's afgeleverd in het buitenland, per onderwijsniveau.

	Aantal diploma's	in % tot diegenen die een buitenlands diploma bezitten	in % tot diegenen die geen studies meer volgen
lager niveau	130.590	58,7%	1,7%
secundair niveau	122.642	55,1%	1,6%
hoger niveau	67.755	30,5%	0,9%

Bron : Algemene volkstelling van 1991

Eénzeldde persoon kan de drie verschillende types van diploma behaald hebben. De verschillende combinaties die we opgemerkt hebben, worden in 3.5.3.1 voorgesteld. Een beetje minder dan 1/3 van de personen, die een diploma behaald hebben in het buitenland, hebben dit behaald in het hoger onderwijs.

Een analyse van de antwoorden op de open vraag 8c laat ons toe om de volgende tabel op te stellen :

Tabel 3.6 : Vraag 8c: Niveau van de diploma's van hoger onderwijs in het buitenland afgeleverd.

	Aantal diploma's
hoger korte type	23.723
hoger lange type	3.004
universitair	40.540
onbekend	488
TOTAAL	67.755

Bron : Algemene volkstelling van 1991

Bijna een derde van de diploma's van hoger onderwijs die in het buitenland afgeleverd werden, zijn van universitair niveau.

Tabel 3.7 : Vraag 8c: vormen van diploma's van secundair onderwijs in het buitenland afgeleverd.

	Aantal diploma's
algemeen vormend secundair	3.677
technisch, kunst of beroepssecundair	26.469
onbepaald secundair	66.957
onbekend	25.539
TOTAAL	122.642

Bron : Algemene volkstelling van 1991

Deze tabel geeft de moeilijkheden weer die de ondervraagde personen ondervonden om de secundaire onderwijsvorm te bepalen die ze in het buitenland gevolgd hebben. De vragenlijst laat evenmin toe de diploma's van lager en hoger secundair onderwijs van elkaar te onderscheiden.

3.2. STUDIEDOMEINEN

3.2.1. STUDIEDOMEIN VAN DIPLOMA'S VAN SECUNDAIR ONDERWIJS, DIE IN BELGIË AFGELEVERD ZIJN

De analyse van de antwoorden op de open vraag 7b4 met betrekking tot de specialiteit van het hoogste secundair diploma, laat ons toe om een vergelijking te trekken tussen de grote categorieën van diploma's van lager secundair onderwijs enerzijds (voor diegenen die niet verklaard hebben dat ze een diploma van hoger secundair onderwijs behaald hebben) en de diploma's van hoger secundair onderwijs anderzijds¹. Het is dus mogelijk het respectievelijk aandeel te berekenen van elk studiedomein, per studieniveau.

3.2.1.1. Studiedomein van diploma's van lager secundair onderwijs van diegenen die geen hoger diploma behaald hebben.

Tabel 3.8 : Vraag 7b4: Studiedomein van diploma's van lager secundair onderwijs die afgeleverd werden in België, in verhouding tot het totaal aantal diploma's van lager secundair onderwijs. Personen die geen hoger diploma behaald hebben.

	Aantal diploma's	in % tot het totaal aantal afgestudeerden van het lager secundair onderwijs
onbepaald	566.656	45,9%
nijverheid	201.876	16,4%
kleding	116.880	9,5%
bouwkunde	78.481	6,4%
algemeen ²	77.617	6,3% ³
economie	71.550	5,8%
dienstverlening	60.781	4,9%
voeding / hotelschool	26.777	2,2%
landbouwkunde	18.589	1,5%
kunstnijverheid	9.499	0,8%
toegepaste wetenschappen	3.396	0,3%
niet beantwoord	1.821	0,1%
TOTAAL	1.233.923	100%

Bron : Algemene volkstelling van 1991

¹ Elk individu heeft slechts één keer geantwoord, ofwel om het studiedomein van zijn diploma van lager secundair onderwijs aan te duiden (indien hij geen diploma van hoger secundair onderwijs behaald heeft in België), ofwel om het studiedomein van zijn diploma van hoger secundair onderwijs aan te duiden.

² De algemene vorm werd globaal aanzien in deze tabel en werd niet verder opgesplitst per studiedomein.

³ Dit percentage dat veel lager ligt dan deze in tabel 3.2, kan op verschillende manieren uitgelegd worden. Een aanzienlijk aandeel van de gediplomeerden van het algemeen vormend lager secundair onderwijs heeft vraag 7b4 niet beantwoord omdat hun hoogste diploma van secundair onderwijs van de hogere graad is. Een gedeelte van de antwoorden vanwege de gediplomeerden van de algemene vorm kon niet in een specifiek domein gecodeerd worden (zie verder de verdeling van de antwoorden "secundair onderwijs onbepaald" volgens de onderwijsvorm).

Van de personen die geantwoord hebben op vraag 7b3 dat ze een diploma van lager secundair onderwijs hebben behaald (zie tabel 3.2), hebben enkel 35% geen diploma van hoger secundair onderwijs behaald in België, en hebben dusdanig de specialiteit van hun diploma van lager secundair onderwijs aangegeven.

Ongelukkigerwijze is het antwoord van bijna de helft van deze personen (46%) niet nauwkeurig genoeg om op een gedetailleerde manier gecodeerd te worden volgens studiedomein. We zijn er echter in geslaagd deze onbepaalde diploma's te klasseren volgens onderwijsvorm. Ze zijn op volgende wijze verdeeld over de verschillende onderwijsvormen : 55,4% in de algemene vorm (313.646), 24,6% in de beroepsvorm (139.430), 19,3% in de technische vorm (109.629) en 0,7% in de kunste vorm (3.951).

Tabel 3.8 onderstreept het feit dat de studierichtingen "nijverheid" en "kleding" meer dan een vierde (26%) van de einddiploma's van lager secundair onderwijs voorstellen. In het Belgische onderwijssysteem is de professionele opleiding op secundair niveau opgedeeld in twee verschillende onderwijsvormen : de technische vorm¹ en de beroepsvorm.

De diploma's van lager secundair onderwijs van personen die geen diploma van hoger secundair onderwijs opgegeven hebben dat in België afgeleverd is, zijn ongeveer op gelijke manier verdeeld over de drie hoofdvormen : 36,1% in de beroepsvorm, 31,8% in de algemene vorm en 31,4% in de technische vorm. De resterende 0,8% zijn geklasseerd in de kusnte vorm².

De studiedomeinen kunnen zowel in de technische vorm als in de beroepsvorm geklasseerd worden.

Tabel 3.9 : Aandeel van de technische- en beroepsvormen per studiedomein. Diploma's van lager secundair onderwijs. Personen die geen hoger diploma behaald hebben.

	% diploma's van de technische vorm	% diploma's van de beroepsvorm
toegepaste wetenschappen	69,3%	29,4%
nijverheid	66,4%	33,5%
economie	64,6%	34,8%
bouwkunde	44,1%	55,5%
landbouwkunde	44,1%	55,6%
kleding	22,3%	77,5%
dienstverlening	26,6%	72,8%
voeding / hotelschool	25,5%	74,3%
kunstnijverheid ³	23,9%	28,8%

Bron : Algemene volkstelling van 1991

¹ Momenteel is het technisch onderwijs opgedeeld in twee verschillende secties : de overgangssectie en de kwalificatiesectie, terwijl de beroepsrichting alleen een kwalificatiesectie bezit (zie 1.5.5.1). Deze onderscheiding heeft echter niet altijd bestaan en werd niet opgenomen in de vragen van de volkstelling.

² Deze verdeling verschilt van deze van tabel 3.2 vermits hier enkel diegenen die niet verklaard hebben dat ze een diploma van hoger secundair onderwijs behaald hebben in België, geantwoord hebben.

³ 65,1 % van de gediplomeerden in kunstnijverheid verkregen hun diploma van lager secundair onderwijs na kunste studies gevolgd te hebben.

Drie groepen van specialisatie tekenen zich af onder de afgestudeerden van lager secundair onderwijs die geen hoger diploma behaald hebben : de afgestudeerden van de categorieën "toegepaste wetenschappen", "nijverheid" en "economie" hebben meestal een technische vorm gevolgd. De afgestudeerden van de categorieën "kleding", "dienstverlening" en "voeding/hotelschool" volgden meestal een beroepsvorm. De categorieën "bouwkunde" en "landbouwkunde" bevinden zich in een tussenpositie.

Enkele diploma's van onderstaande domeinen zijn door de ondervraagden per vergissing geklasseerd in de kunstvorm (1.384) en in de algemene vorm (257). Het totaal van de hier voorgestelde percentages is dus niet altijd gelijk aan 100%.

Tabel 3.10 : Studiedomein van diploma's van lager secundair onderwijs door vrouwen behaald in België, in verhouding tot het totaal aantal diploma's van lager secundair onderwijs. Personen die geen hoger diploma behaald hebben.

	Aantal vrouwen	% vrouwen in deze studievorm
onbepaald	311.094	54,9%
kleding	109.268	93,5%
economie	60.110	84%
dienstverlening	56.019	95,2%
algemeen ⁽¹⁾	44.671	57,6%
voeding/ hotelschool	5.097	19%
kunstnijverheid	4.492	47,3%
landbouwkunde	2.005	10,8%
nijverheid	1.994	1%
toegepaste wetenschappen	1.554	45,8%
bouwkunde	999	1,3%
niet beantwoord	1.092	60%
TOTAAL	598.395	48,5%

Bron : Algemene volkstelling van 1991

De vrouwen zijn niet in de meerderheid bij de afgestudeerden van het lager secundair onderwijs die geen hogere studies gevolgd hebben. Zij zijn vooral vertegenwoordigd in studiedomeinen zoals "dienstverlening", "kleding" en "economie". Meer dan de helft (58%) van de afgestudeerden van het algemeen vormend lager secundair onderwijs, zijn vrouwen. In de minder gevolgde richtingen "kunstnijverheid" en "toegepaste wetenschappen", maken de vrouwen iets minder dan de helft van de afgestudeerden uit.

3.2.1.2. Studiedomein van diploma's van hoger secundair onderwijs

De hier vermelde gegevens hernemen de antwoorden op de open vraag 7b4 met betrekking tot de studiedomeinen van het secundair diploma van personen die verklaarden dat ze een diploma van hoger secundair onderwijs behaalden. In deze categorie van ondervraagden vinden we zowel personen die hun onderwijs niet verder gezet hebben na hun secundair onderwijs als personen die een diploma van hoger onderwijs behaald hebben. Een onderzoek naar de studievormen van de einddiploma's van hoger secundair onderwijs zal voorgesteld worden in het deel dat het studietraject bestudeert (3.5).

¹ Het algemeen onderwijs werd globaal bekeken in deze tabel : het werd niet onderverdeeld in studiedomeinen.

Tabel 3.11 : Vraag 7b4: Specialiteit van diploma's van *hoger secundair onderwijs* afgeleverd in België, in verhouding tot het totaal aantal diploma's van *hoger secundair onderwijs*.

	Aantal diploma's	in % tot het totaal aantal afgestudeerden van het hoger secundair onderwijs
algemeen ¹	787.487	30,5%
onbepaald	749.758	29,1%
nijverheid	318.877	12,4%
economie	183.979	7,1%
dienstverlening	174.770	6,8%
kleding	123.666	4,8%
bouwkunde	89.782	3,5%
kunstnijverheid	45.433	1,8%
voeding / hotelschool	44.848	1,7%
toegepaste wetenschappen	30.681	1,2%
landbouwkunde	28.172	1,1%
niet beantwoord	2.058	0,1%
TOTAAL	2.579.511	100%

Bron : Algemene volkstelling van 1991

Wanneer we deze tabel vergelijken met deze voor het lager secundair onderwijs (3.8), stellen we vast dat het aantal onbepaalde antwoorden aanzienlijk verminderd is, maar toch nog steeds 30% bedraagt. De meerderheid van de personen (64,9%) waarvoor het studiedomein van het hoger secundair onderwijs onbepaald blijft, heeft ook hier een diploma van het algemeen vormend secundair onderwijs behaald (486.624). Het aantal personen die een niet-klasseerbaar antwoord gaven, ligt deze keer twee keer zo hoog bij de afgestudeerden van de technische richtingen (21,5%, 161.217) dan bij de afgestudeerden van de beroepsrichtingen (11,8%, 88.497). In de kunst-richtingen tellen we maar 13.420 personen in een gelijkaardige situatie.

De afgestudeerden van het algemeen onderwijs vertegenwoordigen ongeveer een derde van de personen die het studiedomein van hun diploma van hoger secundair onderwijs aangeduid hebben². De meest gekozen categorieën zijn verder "nijverheid", "economie" en "dienstverlening", die tesamen meer dan één vierde van de afgestudeerden van het hoger secundair onderwijs vertegenwoordigen.

¹ Het algemeen onderwijs werd globaal bekeken in deze tabel : het werd niet onderverdeeld in studiedomeinen.

² Dit percentage is minder groot dan datgene dat we in tabel 3.2 terugvinden. Tabel 3.11 is uiteraard gebaseerd op de antwoorden op de open vraag in met betrekking tot de studiedomeinen. Een aanzienlijk deel van de diploma's van algemeen vormend onderwijs werd gecodeerd in de categorie "studiedomein onbepaald".

Tabel 3.12 : Aandeel van de technische en beroepsvormen per studiedomein. Diploma's van hoger secundair onderwijs.

	% diploma's van de technische vorm	% diploma's van de beroepsvorm
toegepaste wetenschappen	91,7%	7,7%
nijverheid	78,3%	21,6%
economie	72,3%	27,4%
landbouwkunde	66,7%	33%
bouwkunde	50,2%	47,7%
dienstverlening	39,8%	59,9%
kleding	34,2%	65,6%
voeding / hotelschool	34,4%	65,5%
kunstnijverheid ¹	20,6%	14,2%

Bron : Algemene volkstelling van 1991

De indeling van de categorieën diploma's die we hier bekomen hebben, verschilt slechts weinig van deze van tabel 3.9. Voor alle specialiteiten, met uitzondering van de kunstnijverheid, is het respectievelijk aandeel van de technische vorm aanzienlijk gestegen. Bijna alle afgestudeerden in toegepaste wetenschappen van het hoger secundair onderwijs verklaren dat zij hun studies in een technische vorm gevolgd hebben. Dit is eveneens het geval voor drie kwart van de diploma's van de specialiteiten "nijverheid" en "economie". De landbouwkunde, waarvan twee derden afgestudeerd zijn in technische vormen, komt in de vierde positie, en klasseert zich hiermee vóór het domein van de bouwkunde.

Sommige diploma's van de hierboven vermelde domeinen werden per vergissing door de ondervraagden geklasseerd in de kunst (3.907) of algemene (51) vorm. Het totaal van de percentages hier voorgesteld is dus niet altijd gelijk aan 100%.

Tabel 3.13 : Studiedomein van diploma's van hoger secundair onderwijs dat door vrouwen behaald werd in België, in verhouding tot het totaal aantal diploma's van hoger secundair onderwijs.

	aantal vrouwen	% vrouwen in dit studiedomein
onbepaald	405.296	54,1%
algemeen ²	365.387	46,4%
dienstverlening	165.014	94,4%
economie	141.643	77%
kleding	115.114	93,1%
kunstnijverheid	24.023	52,9%
toegepaste wetenschappen	15.848	51,7%
voeding / hotelschool	11.263	25,1%
nijverheid	4.951	1,6%
bouwkunde	3.239	3,6%
landbouwkunde	2.833	10,1%
niet beantwoord	1.265	61,5%
TOTAAL	1.255.876	48,5%

Bron : Algemene volkstelling van 1991

¹ 47,2 % van de afgestudeerden in kunstnijverheid hebben hun diploma hoger secundair onderwijs behaald na kunst studies gevolgd te hebben.

² Het algemeen onderwijs werd globaal bekeken in deze tabel ; het werd niet onderverdeeld in studiedomeinen.

Het aandeel van de vrouwen ten opzichte van de afgestudeerden van het algemeen vormend secundair hoger onderwijs ligt niet hoger dan 46%, terwijl het 58% bedraagt ten opzichte van de afgestudeerden van het lager secundair onderwijs (Tabel 3.10), wat een verschil van 10% betekent. Ook onder de afgestudeerden van de domeinen "economie" en "kunstnijverheid" van het hoger secundair onderwijs, is het aandeel van de vrouwen proportioneel lager dan het aandeel van de mannen. Nog steeds in vergelijking met de percentages voorgesteld in tabel 3.10, is het aandeel van de vrouwelijke afgestudeerden van de richtingen "voeding/hotelschool" en "toegepaste wetenschappen" daarentegen met bijna 6% gestegen.

3.2.2. STUDIEDOMEIN VAN DIPLOMA'S VAN HOGER ONDERWIJS, IN BELGIË AFGELEVERD¹

In de volkstelling werd de mogelijkheid gegeven om de studiedomeinen van twee diploma's van hoger onderwijs aan te duiden. In 3.5.2.2 zullen we een overzicht geven van de antwoorden die we op elke vraag afzonderlijk bekomen hebben en van de bekomen combinaties. Eerst en vooral hebben wij de antwoorden op de twee vragen samengebracht om het totaal aantal afgeleverde diploma's te kunnen berekenen.

Tabel 3.14 : Vraag 7b et 7b8: Studiedomein van diploma's van hoger onderwijs in België afgeleverd.

	aantal diploma's		
hoger korte type		in % tot het totaal aantal afgestudeerden van het hoger onderwijs van het korte type	% vrouwen in dit studiedomein
pedagogisch	283.212	38%	70,2%
economisch	163.238	21,9%	50,6%
paramedisch	134.883	18,1%	83,5%
technisch	80.319	10,8%	11,6%
sociaal	39.365	5,3%	67%
artistiek	36.283	4,9%	43,8%
agrarijsch	7.791	1%	23,3%
SUBTOTAAL hoger / korte type		100%	60,1%
hoger lange type	57.138		8,4%
universiteit		in % tot het totaal aantal afgestudeerden van de universiteit	% vrouwen in dit studiedomein
letteren en wijsbegeerte	54.251	15,6%	54%
handelswetenschappen, toegepaste economische wetenschappen	44.046	12,7%	21%
rechten	41.513	12%	28,5%
geneeskunde	38.898	11,2%	24,2%
geneeskundige richtingen	38.871	11,2%	45,8%
toegepaste wetenschappen	36.812	10,6%	7,1%
wetenschappen	28.301	8,2%	38,7%
politieke en sociale wetenschappen	27.450	7,9%	27,2%
pedagogie, psychologie	14.115	4,1%	56,3%
landbouwkunde	6.815	2%	15,1%
godsdienst-wetenschappen	6.025	1,7%	19,4%
universiteit		in % tot het totaal aantal afgestudeerden van de universiteit	% vrouwen in dit studiedomein
andere	9.903	2,8%	30,9%
SUBTOTAAL universiteit		100%	32,2%
ALGEMEEN TOTAAL	1.149.229		49,1%

Bron : Algemene volkstelling van 1991

¹ De hoofdcategorieën van het hoger onderwijs werden herkend op basis van een detaillering van de diploma's (vragen 7b7 en 7b8) om diploma's van hoger onderwijs van het lange type te kunnen onderscheiden van universitaire diploma's.

Bijna 1.150.000 diploma's van hoger onderwijs werden afgeleverd in België aan de personen die op de volkstelling van 1991 geantwoord hebben. Onder de diploma's van hoger onderwijs van het korte type, tellen we 40% pedagogische diploma's en meer dan 20% diploma's van economische domeinen. De diploma's van paramedische, pedagogische en sociale domeinen werden vooral behaald door vrouwen.

In het universitair onderwijs zijn het de faculteiten van letteren en wijsbegeerte en van handelswetenschappen en toegepaste economische wetenschappen die de meeste diploma's afleveren. Slechts een derde van de universitaire diploma's werd afgeleverd aan vrouwen. In de faculteiten letteren en wijsbegeerte, psychologie en pedagogie zijn het nochtans de vrouwen die het grootst aantal diploma's behalen.

3.2.3. STUDIEDOMEIN VAN DE HOOGSTE DIPLOMA'S, AFGELEVERD IN HET BUITENLAND

Vraag 8c geeft informatie met betrekking tot de verschillende studiedomeinen van de hoogste diploma's die in het buitenland afgeleverd werden.

Tabel 3.15 : Vraag 8.c: Studiedomein van het hoogste diploma, afgeleverd in het buitenland.

		In % tot de afgestudeerden van het secundair onderwijs
onbepaald secundair	66.957	69%
kunst, technisch of beroeps-secundair waaronder :	26.377¹	27.2%
nijverheid	6.894	
economie	7.581	
dienstverlening	3.529	
kleding	2.256	
bouwkunde	1.993	
voeding / hotelschool	1.750	
kunstnijverheid	878	
toegepaste wetenschappen	808	
landbouwkunde	688	
algemeen vormend secundair	3.677	3.8%
SUBTOTAAL secundair	97.011²	
hoger korte type	23.665³	in % tot de afgestudeerden van het hoger / kort
economisch	6.450	27.2%
technisch	5.134	21.6%
paramedisch	4.281	18 %
pedagogisch	4.222	17.8%
artistiek	2.147	9 %
sociaal	813	3.4%
agrarisch	618	2.6%
hoger lange type	3.004	
universiteit	40.513⁴	in % tot de afgestudeerden van de universiteit
andere specialisaties	13.966	34.5%
letteren en wijsbegeerte	4.963	12.2%
handelswetenschappen, toegepaste economische wetenschappen	3.681	9.1%
toegepaste wetenschappen	3.331	8.2%
politieke en sociale wetenschappen	3.111	7.7%
wetenschappen	3.062	7.6%
rechten	2.602	6.4%
geneeskunde	2.252	5.6%
andere geneeskundige richtingen	1.121	2.8%
pedagogie, psychologie	1.020	2.5%
godsdienstwetenschappen	978	2.4%
landbouwkunde	426	1%
SUBTOTAAL hoger	67.182⁵	

Bron : Algemene volkstelling van 1991

- ¹ Het verschil met de resultaten van tabel 3.6 kan uitgelegd worden door het feit dat het gebruikte formaat om de verschillende studiedomeinen te bekomen, verschilt van het formaat dat gebruikt werd om het totaal aantal universitaire diploma's te berekenen. 27 individuen waarvan de code onduidelijk was, werden niet in het gedetailleerde formaat van de studiedomeinen inbegrepen.
- ² Voor 573 personen die hun hoger diploma verkregen hebben in het buitenland, was het onmogelijk om het studiedomein te preciseren.
- ³ Het verschil dat we bemerken met het resultaat voorgesteld in tabel 3.7 kan uitgelegd worden door het feit dat de manier om de studiedomeinen te berekenen, verschilt van deze die gebruikt werd om de studievormen te berekenen. 92 personen waarvan de codes onduidelijk waren, konden niet inbegrepen worden in de gedetailleerde categorieën van de studiedomeinen.
- ⁴ 25.631 diploma's van secundair onderwijs die in het buitenland afgeleverd werden, konden niet geklasseerd worden per studiedomein.
- ⁵ Het verschil dat we bemerken ten opzichte van het resultaat voorgesteld in tabel 3.6 kan uitgelegd worden door het feit dat de manier om de studiedomeinen te berekenen, verschilt van deze die gebruikt werd om de niveau's te berekenen. 58 personen waarvan de codes onduidelijk waren, konden niet inbegrepen worden in de gedetailleerde categorieën van de studiedomeinen.

Voor het merendeel van de diploma's van secundair onderwijs die afgeleverd zijn in het buitenland, is het studiedomein onbekend. Een derde van de ondervraagden geeft de specialiteit van hun diploma van universitair onderwijs dat ze in het buitenland behaald hebben niet aan.

De meest vertegenwoordigde studiedomeinen van de diploma's van hoger onderwijs van het korte type die in het buitenland verkregen werden, liggen in het economisch of technisch domein. Deze twee richtingen verzamelen bijna 50% van de diploma's van hoger onderwijs van het korte type die in het buitenland afgeleverd zijn, terwijl ze maar 40% vertegenwoordigen van de diploma's van hoger onderwijs van het korte type in België.

3.3. BEPALEN VAN EEN ONDERWIJSNIVEAU

In de volgende bladzijden zijn de antwoorden op de vragen betreffende de behaalde diploma's samengebracht in één enkele variabele, "onderwijsniveau" genoemd. Het onderwijsniveau dat bepaald wordt op basis van het hoogst behaalde diploma geeft enkel een schatting van de reële bekwaamheden die een individu kan mobiliseren in een dagelijkse- of in werksituatie ; het gaat niet om een kwalificatieniveau.

Een evaluatie van de kwalificatie die enkel gebaseerd is op het niveau van het diploma is bedrieglijk. Meerdere onderzoeken¹ hebben aan het licht gebracht dat er aanzienlijke verschillen bestaan tussen de bekwaamheden van personen met diploma's die als gelijkwaardig aanzien worden. Men kan nogal uiteenlopende resultaten waarnemen. In bepaalde gevallen bemerken we een verlies van de verworven schoolkennis bij personen die weinig kans krijgen om deze in praktijk te zetten, terwijl in andere gevallen, in tegenstelling, vaardigheden die niet door het diploma bevestigd zijn, zich hebben kunnen ontwikkelen. De uitoefening van een beroep, de deelname aan opleidingen zowel in een professioneel kader als in het kader van ontspanningsactiviteiten, laten de personen toe om nieuwe vaardigheden te ontwikkelen.

Uitgaande van de gegevens van de volkstelling, kan er geen direct verband gelegd worden tussen het "niveau van het hoogst behaalde diploma" en het "kwalificatieniveau"². We halen in het kort vier vormen van beperkingen aan :

- België bezit geen extern evaluatiesysteem voor de verworvenheden van de leerlingen (dat bijvoorbeeld vergelijkbaar zou zijn met de *baccalauréat* in Frankrijk). Elke school beslist zelf over criteria in verband met slagen of falen, op het einde van elk jaar of elke

¹ Verschillende landen, waaronder de Vlaamse Gemeenschap van België, hebben deelgenomen aan een interNationaal enquête over de *minimum vaardigheden in lezen en schrijven waarover een individu moet beschikken om de signalen van zijn omgeving te kunnen ontcijferen en op een autonome manier aan de elsen van het dagelijks-, persoonlijk- of beroepsleven te kunnen voldoen*. (InterNationaal Adult Literacy Survey - IALS). De resultaten van deze enquête bevestigen dat hetzelfde niveau van diploma een zeer verschillend niveau van vaardigheden kan voortbrengen in een land van het ene land tot het andere. Zie bijvoorbeeld, OESO (1997a en b), Van Damme et alii (1997) en OESO & Statistics Canada (1997).

² Voor een verdere vraagstelling rond het begrip kwalificatie, zie bijvoorbeeld STROOBANTS, 1996, OCDE, 1996, DEGIMBE, 1996b.

studiecyclus en in het bijzonder op het einde van de schoolplicht¹. Eenzelfde diploma kan zeer verschillende vaardigheden behelzen naargelang de school die het afgeleverd heeft.

- De vergelijking tussen de leeftijd aan het einde van regelmatige studies en het onderwijsniveau (zie 3.6) toont aan, indien dit nog nodig is, dat een groot aantal personen hun studies verder gezet hebben na de verwachte leeftijd indien we alleen verwijzen naar hun einddiploma. We kunnen hierrond verschillende veronderstellingen maken : ofwel hebben deze personen één of meerdere schooljaren gedubbeld tijdens hun schoolloopbaan alvorens hun diploma behaald te hebben, of ze hebben hun studies onderbroken om deze later terug op te nemen, of ze hebben studies van een hoger niveau trachten aan te gaan zonder succes. Wanneer een leerling niet geslaagd is, krijgt hij enkel een aanwezigheidsattest dat het gevolgde niveau aangeeft. De verschillende bekwaamheden die men gedurende deze jaren van scolarisatie kon opdoen maar die niet bekroond zijn door een einddiploma, worden niet in aanmerking genomen voor het onderwijsniveau dat we hier berekenen, dat enkel gebaseerd is op het hoogst behaalde diploma.

- Eenzelfde persoon kan verschillende diploma's behalen van hetzelfde niveau. De gegevens van de volkstelling laten toe om de meervoudige diploma's op niveau van het hoger onderwijs te analyseren (zie 3.5.2.3), maar ongelukkigerwijze niet de opeenvolging van diploma's op niveau van het secundair onderwijs in een kwalificatieafdeling. Nochtans vatten vele jongeren, die hun hogere cyclus van het secundair beroepsonderwijs beëindigd hebben, bijkomende studies aan om een tweede kwalificatiecertificaat te bekomen. In de momentele classificatie van de onderwijsniveau's kunnen die personen die een bijkomend diploma van hetzelfde niveau als hun initieel diploma behaald hebben, niet onderscheiden worden van personen van dit niveau die geen studies hernomen hebben.

- Het onderwijsniveau houdt hier alleen rekening met de diploma's die uitgereikt werden in het kader van het formeel onderwijs. In tegenstelling tot de Steekproefenquête naar de beroepsbevolking, laat de volkstelling niet toe om te weten of de personen andere opleidingen vervolledigd hebben na hun initiële opleiding. Deze opleidingen kunnen hier dus niet in aanmerking komen voor de bepaling van het onderwijsniveau.

---

¹ In het geheel van de Europese landen, is het in België dat de plaatselijke acteurs van het onderwijs de grootste bewegingsvrijheid hebben wat de evaluatie van de verworvenheden van de leerlingen betreft (CRAHAY, 1996). De opzoekingen van APER, die sinds verschillende jaren geleid worden door de *Service de Pédagogie Expérimentale* van de *Université de Liège*, brengen de beduidende verschillen aan het licht tussen evaluaties binnen de schoolinstellingen en externe testen.

3.4. NIVEAU VAN HET HOOGSTE DIPLOMA, AFGELEVERD IN BELGIË OF IN HET BUITENLAND

De stappen van de scholing zijn georganiseerd volgens een hiërarchische structuur. In de InterNationaale Standaardclassificatie voor het Onderwijs (ISCED in Engels), op punt gesteld door de UNESCO, onderscheiden we 7 niveau's :

- niveau 0 of voorschools onderwijs
- niveau 1 of basisonderwijs
- niveau 2 of lager secundair, van eender welke vorm¹
- niveau 3 of hoger secundair, van eender welke vorm
- niveau 5 of hoger niet-universitair (in België enkel het hoger onderwijs van het korte type)
- niveau 6 of hoger universitair (in België, het hoger onderwijs van het lange type en het universitair onderwijs²)
- niveau 7 of doctoraat met thesis³

Om elk individu van de volkstelling te kunnen karakteriseren volgens zijn hoogste diploma, werd de informatie van zes vragen gecombineerd. De nieuwe variabele die op die manier gecreëerd werd, laat ons toe om voor elk individu te weten :

- of hij/zij al dan niet een diploma behaald heeft van lager onderwijs in België
- of hij/zij al dan niet een diploma behaald heeft van lager secundair onderwijs in België en van welke vorm⁴
- of hij/zij al dan niet een diploma behaald heeft van hoger secundair onderwijs in België en van welke vorm
- of hij/zij al dan niet een eerste diploma behaald heeft van hoger onderwijs in België en van welk niveau⁵
- of hij/zij al dan niet een tweede, hoger diploma behaald heeft in België en van welk niveau
- of hij/zij al dan niet een diploma behaald heeft in het buitenland en van welk niveau

De informatie over het niveau van diploma's die in het buitenland afgeleverd zijn, is minder nauwkeurig dan deze die betrekking heeft op Belgische diploma's. De vragenlijst laat ons niet toe om het onderscheid te maken tussen het lager en het hoger secundair onderwijs,

¹ Het Belgisch secundair onderwijs bezit vier vormen : het algemeen vormend (vroeger, middelbaar), het technisch, het kunst en het beroepsonderwijs (zie 1.5.5.1).

² Het diploma van Kandidaat wordt niet aanzien als een eerste universitair diploma. Zij die hun studies niet verder gezet hebben na hun diploma van kandidatuur worden momenteel geklasseerd op niveau van het hoger secundair onderwijs.

³ De vragen van de volkstelling laten niet toe om dezen af te zonderen die een doctoraat met thesis behaald hebben uit het geheel van de universitaire diploma's.

⁴ Ondanks het kleine bezettingsaantal werd de kunst vorm apart bekeken, zowel op secundair als op hoger niveau. De vergelijking met de resultaten van de volkstellingen van 1970 en 1981 werd hierdoor natuurlijk vergemakkelijkt.

⁵ De informatie betreffende het niveau werd afgeleid uit de antwoorden op de open vragen 7b7 en 7b8 over de specialiteit van de diploma's van hoger onderwijs. De gebruikte methode overschat de antwoorden een beetje vermits zij de individu's die een verkeerde diplomacode van 4 cijfers gebruikten, eveneens in aanmerking neemt. Op die manier werd volgens onze indicator het niveau afgeleid van 1.027 afgestudeerden van hoger onderwijs van het korte type, 226 van hoger onderwijs van het lange type en 1.125 van universitair onderwijs, op basis van onnauwkeurige informatie over de specialiteit van hun diploma's.

en de vraag met betrekking tot de specialiteit van het hoogste diploma van hoger onderwijs kon niet gebruikt worden omdat het aantal onthoudingen op deze vraag te hoog ligt.

De diploma's in het buitenland afgeleverd, zijn onderverdeeld in drie categorieën : lager, secundair en hoger. De diploma's van lager onderwijs, in het buitenland afgeleverd, werden geklasseerd tussen de diploma's van lager onderwijs in België. De twee andere onderwijsniveau's werden apart behandeld.

De variabele die op die manier gecreëerd werd, geeft het niveau aan van het hoogste diploma van een individu, ongeacht het land waarin het diploma afgeleverd werd, volgens een waardeschaal met zeven graden :

- lager onderwijs   - lager secundair   - secundair in het buitenland   - hoger secundair   - hoger in het buitenland   - hoger korte type   - hoger lange type   - universitair

De onderverdeling die hier voorgesteld is, laat ons toe, in tegenstelling met de vooraf gepubliceerde indicators, rekening te houden met de diploma's die in het buitenland afgeleverd werden om het onderwijsniveau te bepalen. In een tijdperk dat het vrije verkeer van personen aanmoedigt, zeker op Europees niveau, lijkt de aanvaarding van buitenlandse titels in de berekening van het onderwijsniveau van de in België wonende bevolking onontbeerlijk.

3.4.1. ONDERWIJSNIVEAU IN BELGIË

3.4.1.1. Onderwijsniveau per leeftijdsgroep

In de volgende paragrafen zijn de gegevens per leeftijdsgroep gerangschikt. Twee groepen werden meer in detail bestudeerd :

- de jonge volwassenen van 25 tot 34 jaar: de meesten hebben hun initiële studies beëindigd en zijn merendeels actief op de arbeidsmarkt. Deze leeftijdsgroep stemt overeen met de diploma's die uit het educatief systeem van de jaren 70 en 80 komen,
- personen van 35 tot 64 jaar : merendeels actief, maar hun diploma dateert van de periode gaande van het einde van de tweede wereldoorlog tot het begin van de jaren 70.

Op bepaalde momenten zullen we ook gegevens van jongeren van 18 tot 24 jaar ter informatie voorstellen, vermits 33,6% van hen nog studies met volledig leerplan volgen en het aantal onthoudingen op de vraag over de behaalde diploma's dusdanig zeer hoog ligt in deze leeftijdsgroep. Bovendien werd het aandeel van de afgestudeerden, in het bijzonder van het hoger niveau, hier onderschat.

De categorie van de personen van 65 jaar en meer wordt ook aangehaald in sommige tabellen. Deze categorie telt echter een hoog aantal individu's waarvan het onderwijsniveau onbekend is, wat de draagwijdte van de analyses beperkt.

De lezer die interesse heeft voor meer gedetailleerde gegevens, kan in de bijlage tabellen vinden aangaande de hoogste diploma's, per geslacht, per leeftijdsgroep van 10 jaar¹ en per arrondissement.

Tabel 3.16 stelt de verdeling voor van de hoogste diploma's, voor de verschillende leeftijdsgroepen.

Tabel 3.16 : Onderwijsniveau (hoogste diploma, afgeleverd in België of in het buitenland). Totale bevolking vanaf 18 jaar die het onderwijs met volledig leerplan verlaten heeft, per leeftijdsgroep.

	18 tot 24 jaar	25 tot 34 jaar	35 tot 64 jaar	65 jaar en +	18 jaar en +
onbekend	124.663	303.002	1.203.853	777.351	2.408.869
lager	34.535	103.314	563.749	351.239	1.052.837
lager secundair	116.113	278.769	653.140	151.913	1.199.935
secundair in buitenland	5.540	21.763	49.188	8.496	84.987
hoger secundair	283.242	482.503	673.957	110.778	1.550.580
hoger in buitenland	1.923	14.102	33.834	4.919	54.778
hoger korte type	79.196	244.926	330.791	50.973	705.886
hoger lange type	5.231	21.568	23.960	3.709	54.468
universitair	16.369	110.828	159.565	25.382	312.144
TOTAAL	666.812	1.580.775	3.692.037	1.484.760	7.424.384

Bron : Algemene volkstelling van 1991

Tabel 3.17 : Verdeling per onderwijsniveau (hoogste diploma, afgeleverd in België of in het buitenland) van de totale bevolking van 18 jaar en meer die het onderwijs met volledig leerplan verlaten heeft, per leeftijdsgroep.

	18 tot 24 jaar	25 tot 34 jaar	35 tot 64 jaar	65 jaar en +	18 jaar en +
onbekend	18,7%	19,2%	32,6%	52,4%	32,4%
lager	5,2%	6,5%	15,3%	23,7%	14,2%
lager secundair	17,4%	17,6%	17,7%	10,2%	16,3%
secundair in buitenland	0,8%	1,4%	1,3%	0,6%	1,1%
hoger secundair	42,4%	30,5%	18,3%	7,5%	20,9%
hoger in buitenland	0,3%	0,9%	0,9%	0,3%	0,7%
hoger korte type	11,9%	15,5%	9%	3,4%	9,5%
hoger lange type	0,8%	1,4%	0,6%	0,2%	0,7%
universitair	2,5%	7%	4,3%	1,7%	4,2%
	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%

Bron : Algemene volkstelling van 1991

¹ De eerste categorie verzamelt de personen van 18 tot 24 jaar ; de laatste, die van 65 jaar en meer.

Meer dan 1.125.000 personen (15,2%) van 18 jaar en meer bezitten een diploma van hoger onderwijs. Voor de meesten (9,5%) is het hoogste diploma dit van hoger onderwijs van het korte type. 4,2% van de bevolking van 18 jaar en meer bezit een universitair diploma.

Meer dan 2.600.000 hebben een onderwijsniveau dat op zijn minst gelijk ligt met het hoger secundair (2.677.746). Iets meer dan een derde (36%) van de bevolking van 18 jaar en meer heeft dus het niveau bereikt dat momenteel overeenkomt met het einde van de schoolplicht of heeft een diploma van hoger onderwijs behaald.

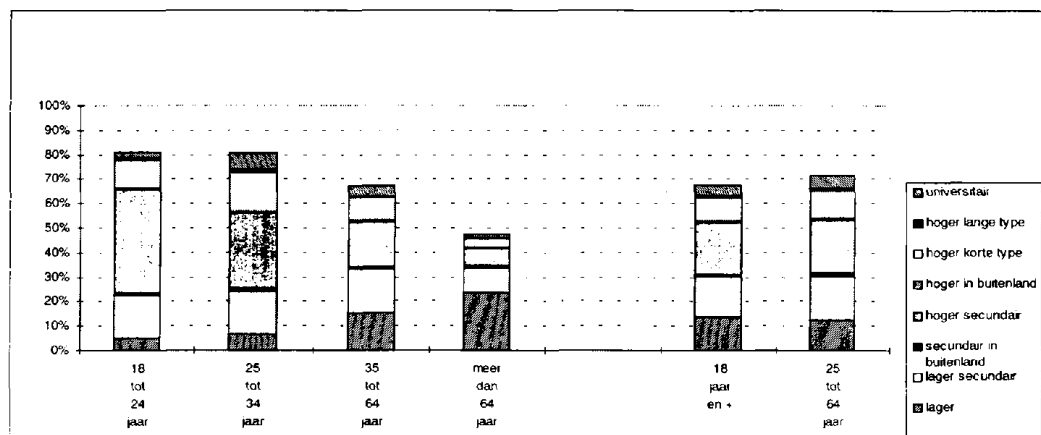
Voor meer dan 1.200.000 personen (16,3%) is het hoogste diploma dit van lager secundair onderwijs. Iets meer dan een miljoen (14,2%) heeft geen hoger diploma behaald dan dit van de lagere school.

Voor ongeveer een derde van de personen van 18 jaar en meer, was het onmogelijk om het onderwijsniveau te bepalen. Bepaalde karakteristieken van deze personen zijn beschreven in 3.4.4.

In de bevolking van 25 tot 64 jaar is het onderwijsniveau gekend voor 71,4% van de personen. Bijna een derde van deze leeftijdsgroep (30,4%) heeft geen hoger diploma behaald dan dit van lager onderwijs of van lager secundair onderwijs, 39,7% bezit minstens een diploma van hoger secundair onderwijs (17,8% bezit een diploma van hoger onderwijs).

Een grafische voorstelling legt de nadruk op de verschillen tussen de beschouwde leeftijdsgroepen.

Grafiek 3.2 : Onderwijsniveau (hoogste diploma, in België of in het buitenland afgeleverd). Bevolking van 18 jaar en meer die het onderwijs met volledig leerplan verlaten heeft, per leeftijdsgroep.

Bron : Nationaal Instituut voor Statistiek : Volkstelling 1991

Berekeningen : Service de Pédagogie expérimentale, Ulg.

De jongeren, uit de jongerengroep van 18 tot 24 jaar, die het onderwijs met volledig leerplan verlaten hebben, komen in aanmerking om tot de arbeidsmarkt toe te treden. Een groot aantal jongeren uit deze leeftijdsgroep gaan nog voltijds naar school (zie 2.1.1). Bovendien is een niet te verwaarlozen deel nog steeds ingeschreven in het secundair onderwijs (zie 2.2.3). Het is dus onmogelijk om zich een idee te vormen van het onderwijsniveau van deze groep wanneer allen hun initiële opleiding beëindigd zullen hebben. We bemerken echter

momenteel dat bijna een vierde (22,6%) van diegenen die het onderwijs met volledig leerplan verlaten hebben, hun einddiploma van secundair onderwijs niet behaald hebben. 15,4% bezitten daarentegen reeds een diploma van hoger onderwijs. De afgestudeerden van het hoger onderwijs en diegenen die met succes hun secundair onderwijs beëindigden, stellen tesamen 58% voor van de jongeren van 18 tot 24 jaar. Het onderwijsniveau is onbekend voor 18,7% van de jongeren van deze leeftijdsgroep.

In de leeftijdsgroep 25 tot 34 jaar is het aandeel van de voltijdse schoolbezoekers nog maar 0,8%. Het onderwijsniveau dat we hier waarnemen heeft dusdanig betrekking tot bijna de totaliteit van de leeftijdsgroep. Het is in deze groep dat we het grootst aantal afgestudeerden van het hoger onderwijs vinden : 24,8%. Ongelukkigerwijze is het aandeel van de personen die het niveau van hoger secundair onderwijs niet bereikt hebben bijna even groot : 24,1%.

In de bevolkingsgroep van 35 tot 64 jaar is het aandeel van de afgestudeerden van het hoger onderwijs maar 14,8%.

3.4.1.2. Onderwijsniveau per leeftijdsgroep. Vergelijking met de Steekproefenquête naar de beroepsbevolking

Deze gegevens kunnen vergeleken worden met de gegevens van de Steekproefenquête naar de beroepsbevolking van hetzelfde jaar. Deze enquête wordt gebruikt door de interNationaale organisaties (EUROSTAT, OESO) om vergelijkingen te trekken tussen de onderwijsniveau's van de verschillende landen¹.

Tabel 3.18 : Bevolking van 14 jaar en meer : niveau van het laatst behaalde diploma per geslacht en per leeftijdsgroep.

	14 tot 24 jaar	25 tot 34 jaar	35 tot 64 jaar	65 jaar en +	14 jaar en +
lager	259.285	220.949	1.263.080	1.067.175	2.810.489
lager secundair	592.631	451.108	1.073.297	271.285	2.388.321
hoger secundair	512.378	492.495	754.125	97.492	1.856.490
hoger korte type	81.507	220.321	312.104	33.850	647.782
hoger lange type	20.871	70.895	101.070	9.404	202.240
universitair	27.541	135.504	198.725	24.053	385.823
TOTAAL	1.494.213	1.591.272	3.702.401	1.503.259	8.291.145

Bron : Steekproefenquête naar de beroepsbevolking van 1991

¹ Zie ook MAINGUET, ROUCLOUX (1994) : een vraagstelling die uitgaat van de jongeren van 25 tot 34 jaar die op zijn minst een diploma van secundair onderwijs behaalden in Frankrijk, in de Franse Gemeenschap en in Nederland.

Tabel 3.19 : Verdeling per niveau van het laatst behaalde diploma. Totale bevolking van 14 jaar en meer, per leeftijdsgroep.

	14 tot 24 jaar	25 tot 34 jaar	35 tot 64 jaar	65 jaar en +	14 jaar en +
lager	17,4%	13,9%	34,1%	71%	33,9%
lager secundair	39,7%	28,4%	29%	18%	28,8%
hoger secundair	34,2%	30,9%	20,4%	6,6%	22,5%
hoger korte type	5,5%	13,8%	8,3%	2,2%	7,8%
hoger lange type	1,4%	4,5%	2,7%	0,6%	2,4%
universitair	1,8%	8,5%	5,5%	1,6%	4,6%
	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%

Bron : Steekproefenquête naar de beroepsbevolking van 1991

De bevolking die we als referentie genomen hebben, is niet dezelfde in de twee tabellen : de Steekproefenquête naar de beroepsbevolking neemt de personen in aanmerking vanaf 14 jaar, terwijl de tabellen die vanuit de volkstelling opgesteld zijn slechts beginnen vanaf 18 jaar. In de Steekproefenquête naar de beroepsbevolking werd er geen enkele onthouding gesignaleerd op de vraag in verband met het laatst behaalde diploma. Men kan veronderstellen dat de personen in de enquête, waarvan het onderwijsniveau onbekend is, in de volkstelling opgenomen zijn in de categorie van de gediplomeerden van de lagere school (zie 3.6.).

In de tabel die we uit de enquête overgenomen hebben, is het aantal personen, voor alle niveau's van diploma's behalve voor het hoger onderwijs van het korte type, hoger dan in de tabel die opgesteld werd vanuit de analyse van de volkstelling. De verschillen die we bemerken tussen de twee tabellen, zijn moeilijk uit te leggen. Volgens de gegevens van de enquête, hebben 19,6 % van de personen tussen 25 en 64 jaar, een diploma behaald van hoger onderwijs en 43,2 % minstens een diploma van hoger secundair onderwijs.

3.4.1.3. Onderwijsniveau per leeftijdsgroep en per geslacht.

De twee volgende tabellen geven dezelfde informatie weer dan tabel 3.17, eerst voor mannen en dan voor vrouwen.

Tabel 3.20 : Onderwijsniveau (hoogste diploma, in België of in het buitenland afgeleverd). Mannen van 18 jaar en meer die het onderwijs met volledig leerplan verlaten hebben, per leeftijdsgroep.

	18 tot 24 jaar	25 tot 34 jaar	35 tot 64 jaar	65 jaar en +	18 jaar en +
onbekend	66.574	150.546	564.228	282.795	1.064.143
lager	19.339	51.503	265.911	132.533	469.286
lager secundair	69.190	161.102	326.633	64.712	621.637
secundair in buitenland	2.364	10.364	24.251	3.308	40.287
hoger secundair	143.221	246.251	356.302	56.923	802.697
hoger in buitenland	792	7.145	19.784	3.053	30.774
hoger korte type	26.076	93.186	141.617	17.456	278.335
hoger lange type	4.092	19.103	23.018	3.647	49.860
universitair	7.658	63.965	115.627	21.600	208.850
TOTAAL	339.306	803.165	1.837.371	586.027	3.565.869

Bron : Algemene volkstelling van 1991

Tabel 3.21 : Verdeling per onderwijsniveau (hoogste diploma, in België of in het buitenland afgeleverd). Mannen van 18 jaar en meer die het onderwijs met volledig leerplan verlaten hebben, per leeftijdsgroep.

	18 tot 24 jaar	25 tot 34 jaar	35 tot 64 jaar	65 jaar en +	18 jaar en +
onbekend	19,6%	18,7%	30,6%	48,3%	29,8%
lager	5,7%	6,4%	14,5%	22,6%	13,2%
lager secundair	20,4%	20,1%	17,8%	11%	17,4%
secundair in buitenland	0,7%	1,3%	1,3%	0,6%	1,1%
hoger secundair	42,2%	30,6%	19,4%	9,7%	22,5%
hoger in buitenland	0,2%	0,9%	1,1%	0,5%	0,9%
hoger korte type	7,7%	11,6%	7,7%	3%	7,8%
hoger lange type	1,2%	2,4%	1,3%	0,6%	1,4%
universitair	2,3%	8%	6,3%	3,7%	5,9%
	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%

Bron : Algemene volkstelling van 1991

Tabel 3.22 : Onderwijsniveau (hoogste diploma, in België of in het buitenland afgeleverd). Vrouwen van 18 jaar en meer die het onderwijs met volledig leerplan verlaten hebben, per leeftijdsgroep.

	18 tot 24 jaar	25 tot 34 jaar	35 tot 64 jaar	65 jaar en +	18 jaar en +
onbekend	58.089	152.456	639.625	494.556	1.344.726
lager	15.196	51.811	297.838	218.706	583.551
lager secundair	46.923	117.667	326.507	87.201	578.298
secundair in buitenland	3.176	11.399	24.937	5.188	44.700
hoger secundair	140.021	236.252	317.655	53.855	747.783
hoger in buitenland	1.131	6.957	14.050	1.866	24.004
hoger korte type	53.120	151.740	189.174	33.517	427.551
hoger lange type	1.139	2.465	942	62	4.608
universitair	8.711	46.863	43.938	3.782	103.294
TOTAAL	327.506	777.610	1.854.666	898.733	3.858.515

Bron : Algemene volkstelling van 1991

Tabel 3.23 : Verdeling per onderwijsniveau (hoogste diploma, in België of in het buitenland afgeleverd). Vrouwen van 18 jaar en meer die het onderwijs met volledig leerplan verlaten hebben, per leeftijdsgroep.

	18 tot 24 jaar	25 tot 34 jaar	35 tot 64 jaar	65 jaar en +	18 jaar en +
onbekend	17,7%	19,6%	34,5%	55%	34,8%
lager	4,6%	6,7%	16,1%	24,4%	15,1%
lager secundair	14,4%	15,1%	17,5%	9,7%	15%
secundair in buitenland	1%	1,5%	1,3%	0,6%	1,2%
hoger secundair	42,8%	30,4%	17,1%	6%	19,4%
hoger in buitenland	0,3%	0,9%	0,8%	0,2%	0,6%
hoger korte type	16,2%	19,5%	10,2%	3,7%	11,1%
hoger lange type	0,3%	0,3%	0,1%	0%	0,1%
universitair	2,7%	6%	2,4%	0,4%	2,7%
	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%

Bron : Algemene volkstelling van 1991

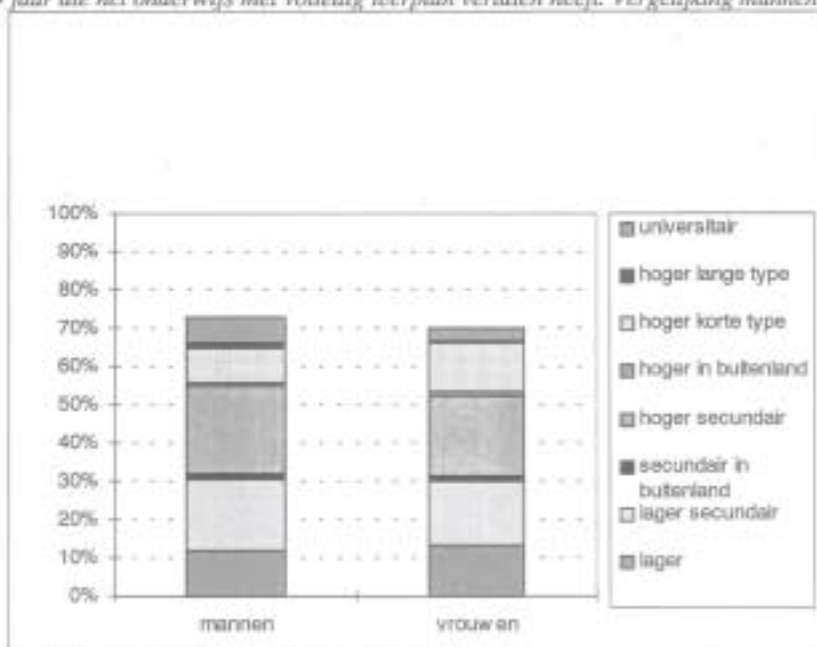
In de leeftijdsgroep van 25 tot 34 jaar heeft meer dan een kwart (26,8%) van de vrouwen een diploma van hoger onderwijs behaald. Voor dezelfde leeftijdsgroep hebben enkel 22,8% mannen een diploma van hetzelfde niveau behaald. In de oudere bevolking (35 tot 64 jaar) zijn er in verhouding meer mannen (16,3%) dan vrouwen (13,4%) die een diploma van hoger onderwijs bezitten.

Het aandeel van de afgestudeerden van het universitair onderwijs ligt echter verschillend volgens het geslacht. Terwijl in de leeftijdsgroep van 35 tot 64 jaar, het aandeel van de afgestudeerden van universitair onderwijs van de mannelijke bevolking 6,3% bedraagt, is deze van de vrouwen slechts 2,4%. In de leeftijdsgroep van 25 tot 34 jaar bedraagt het aandeel van de afgestudeerde mannen van het universitair onderwijs 8% tegen 6% bij de vrouwen.

Het niveau van de diploma's ligt hoger bij de jongere generaties. De meest opvallende stijging werd opgemerkt bij het aandeel van de afgestudeerden van het hoger secundair onderwijs, voor beide geslachten. Het aandeel van de afgestudeerden van het hoger secundair onderwijs ligt 10% hoger in de leeftijdsgroep van 18 tot 24 jaar dan in deze van 25 tot 34 jaar. Bij de vrouwelijke bevolking is de stijging van het aandeel van de afgestudeerden van het universitair en het hoger onderwijs van het korte type, opmerkelijk hoog tussen de generatie van boven de 64 jaar op het moment van de volkstelling en die van 25 tot 34 jaar op hetzelfde moment.

Uitgaande van deze gegevens, kunnen verschillende analyses gemaakt worden. Grafiek 3.3 stelt binnen de bevolking van 25 tot 64 jaar de verdeling van de onderwijsniveau's voor; zowel voor mannen als vrouwen.

Grafiek 3.3 : Onderwijsniveau (hoogste diploma, in België of in het buitenland afgeleverd), Bevolking van 25 tot 64 jaar die het onderwijs met volledig leerplan verlaten heeft. Vergelijking mannen / vrouwen.

Bron : Nationaal Instituut voor Statistiek : Volkstelling 1991

Berekeningen : Service de Pédagogie expérimentale, Ulg.

De verschillen tussen de twee groepen komen vooral naar voor in het aandeel van de afgestudeerden van het hoger onderwijs van het korte type (13% voor de vrouwen, 9% voor de mannen) en in het aandeel van de afgestudeerden van het universitair onderwijs (6,8% voor de mannen tegen enkel 3,4% voor de vrouwen). De verhouding vrouwen onder de afgestudeerden van het hoger onderwijs van het lange type is bijna onbestaande, terwijl 1,5% van de mannen dit diploma behaalde. In de leeftijdsgroep die we hier beschouwd hebben, ligt het aandeel van de afgestudeerden van het hoger onderwijs ongeveer gelijk voor beide geslachten : 25,1% voor de mannen en 24,8% voor de vrouwen.

Voor de andere hier betrachte niveau's, zijn de verschillen tussen de twee geslachten kleiner. Vrouwen hebben verhoudingsgewijs vaker dan mannen het niveau van de lagere school niet overschreden (13,3% tegen 12% mannen). Het aantal diploma's secundair onderwijs ligt hoger bij de mannelijke bevolking (22,8% hoger secundair, 18,5% lager secundair) dan bij de vrouwelijke bevolking (21% hoger secundair, 17% lager secundair).

3.4.2. ONDERWIJSNIVEAU VOLGENS WOONPLAATS

In dit gedeelte voegen we geen tabellen met numerieke gegevens toe om de presentatie niet te zwaar te maken. De lezer die meer gegevens wil, kan deze vinden in bijlage, die tabellen van de hoogste diploma's, per leeftijdsgroep van 10 jaar, per geslacht en per arrondissement bevat.

Tabel 3.24 : Onderwijsniveau (hoogste diploma, in België of in het buitenland afgeleverd). Bevolking van 25 tot 64 jaar die het onderwijs met volledig leerplan verlaten heeft, per woonplaats.

	Vlaanderen	Brussel	Wallonië	België
onbekend	896.777	181.833	428.245	1.506.855
lager	377.345	44.198	245.520	667.063
lager secundair	519.089	59.323	353.497	931.909
secundair in buitenland	25.965	17.455	27.531	70.951
hoger secundair	727.701	79.048	349.711	1.156.460
hoger in buitenland	21.218	14.270	12.448	47.936
hoger korte type	350.784	50.747	174.186	575.717
hoger lange type	29.448	3.329	12.751	45.528
universitair	148.061	42.262	80.070	270.393
TOTAAL	3.096.388	492.465	1.683.959	5.272.812

Bron : Algemene volkstelling van 1991

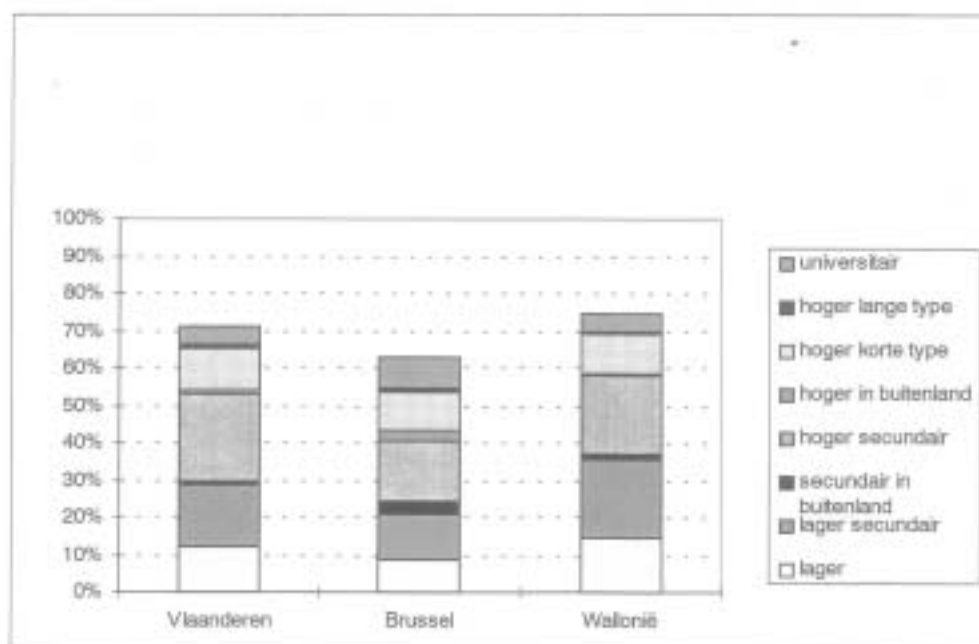
Tabel 3.25 : Verdeling per onderwijsniveau (hoogste diploma, in België of in het buitenland afgeleverd). Bevolking van 25 tot 64 jaar die het onderwijs met volledig leerplan verlaten heeft, per woonplaats.

	Vlaanderen	Brussel	Wallonië	België
onbekend	29%	36,9%	25,4%	28,6%
lager	12,2%	9%	14,6%	12,7%
lager secundair	16,7%	12%	21%	17,7%
secundair in buitenland	0,8%	3,5%	1,6%	1,3%
hoger secundair	23,5%	16,1%	20,8%	21,9%
hoger in buitenland	0,7%	2,9%	0,7%	0,9%
hoger korte type	11,3%	10,3%	10,3%	10,9%
hoger lange type	1%	0,7%	0,8%	0,9%
universitair	4,8%	8,6%	4,8%	5,1%
	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%

Bron : Algemene volkstelling van 1991

Deze gegevens zijn voorgesteld in onderstaande grafiek.

Grafiek 3.4 : Onderwijsniveau (hoogste diploma, in België of in het buitenland afgeleverd). Bevolking van 25 tot 64 jaar die het onderwijs met volledig leerplan verlaten heeft, per woonplaats.

Bron : Nationaal Instituut voor Statistiek : Volkstelling 1991

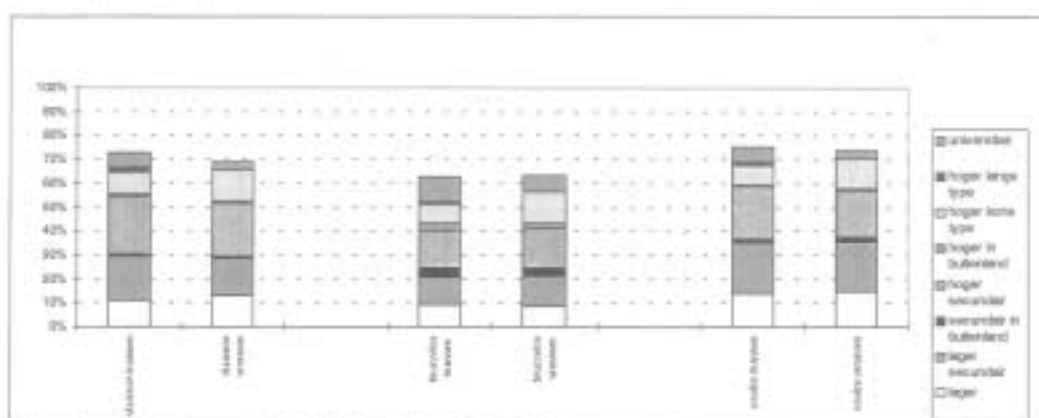
Berekeningen : Service de Pédagogie expérimentale, Ulg.

Het Brusselse Gewest onderscheidt zich van de twee andere Gewesten eerst en vooral door een hoog aandeel van de personen waarvan het onderwijsniveau ongekend is. Het is eveneens in Brussel dat we verhoudingsgewijs het grootste aantal personen terugvinden die hun hoogste diploma (secundair of hoger) in het buitenland behaalden. Nog altijd in Brussel vinden we het grootste aantal afgestudeerden van het universitair onderwijs.

Het aandeel van de afgestudeerden van het hoger secundair onderwijs in verhouding tot de totale bevolking, ligt het hoogst in Vlaanderen. Met 17,8% afgestudeerden van het hoger onderwijs komt Vlaanderen op de tweede plaats, na Brussel (22,5%) en voor Wallonië (16,6%). Dit resultaat is vooral te wijten aan het aanzienlijk aandeel van de afgestudeerden van het hoger onderwijs van het korte type. Het aandeel van de afgestudeerden van het universitair onderwijs is identiek voor Vlaanderen en Wallonië (4,8%), maar zijn veel kleiner dan in Brussel (8,6%).

Volgende grafiek vergelijkt de behaalde niveau's voor mannen en vrouwen in de drie Gewesten van het land.

Grafiek 3.5 : Onderwijsniveau (hoogste diploma, in België of in het buitenland afgeleverd). Bevolking van 25 tot 64 jaar die het onderwijs met volledig leerplan verlaten heeft. Vergelijking mannen/vrouwen, per woonplaats.

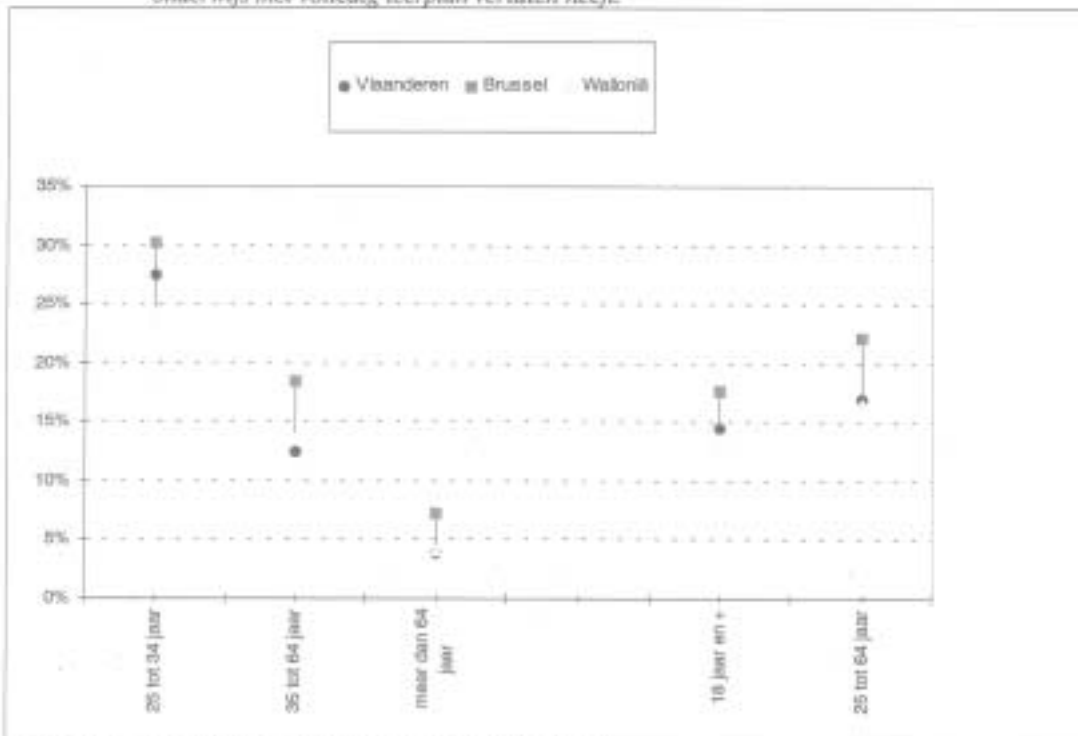

Bron : Nationaal Instituut voor Statistiek : Volkstelling 1991.

Berekeningen : Service de Pédagogie expérimentale, Ulg.

Volgende grafiek buigt zich over de onderwijsniveau's in het hoger onderwijs, in het bijzonder daar waar de verschillen man/vrouw het hoogst liggen. Hij benadrukt de progressieve stijging van het aandeel van de vrouwen dat een diploma van hoger onderwijs behaalde, in de loop van de laatste jaren.

Grafiek 3.6 : Het aandeel van de vrouwen met een onderwijsniveau van hoger onderwijs ten opzichte van het geheel van de vrouwelijke bevolking, per leeftijdsgroep, volgens de woonplaats. Bevolking die het onderwijs met volledig leerplan verlaten heeft.

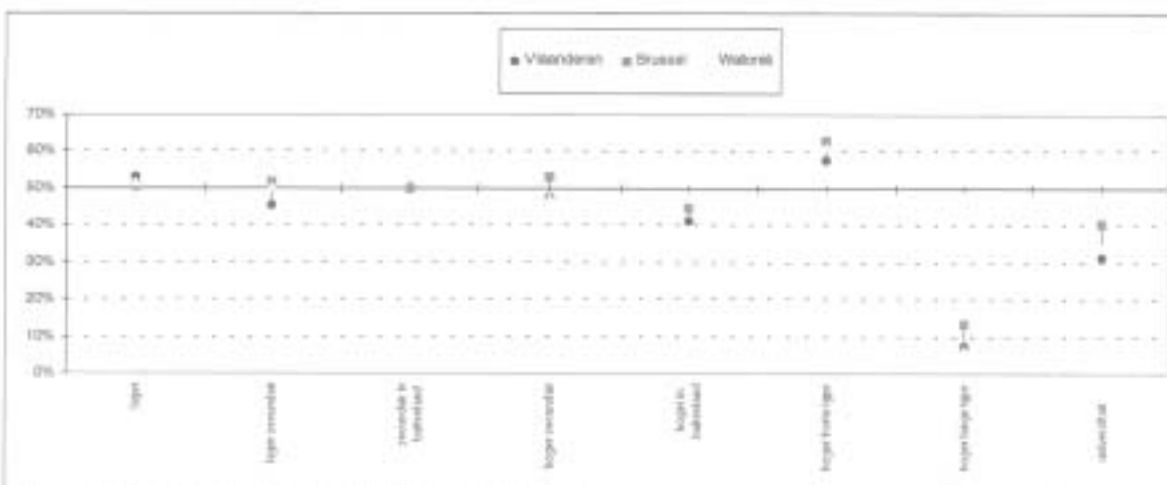

Bron : Nationaal Instituut voor Statistiek : Volkstelling 1991

Berekeningen : Service de Pédagogie expérimentale, Ulg.

Voor eender welke leeftijdsgroep, is het in Brussel dat het aandeel van de afgestudeerde vrouwen van het hoger onderwijs ten opzichte van de totale bevolking, het grootst is.

Grafiek 3.7 : Het aandeel van de vrouwen per onderwijsniveau (hoogste diploma, in België of in het buitenland afgeleverd), per woonplaats. Bevolking van 25 tot 64 jaar, die het onderwijs met volledig leerplan verlaten heeft.

Bron : Nationaal Instituut voor Statistiek : Volkstelling 1991

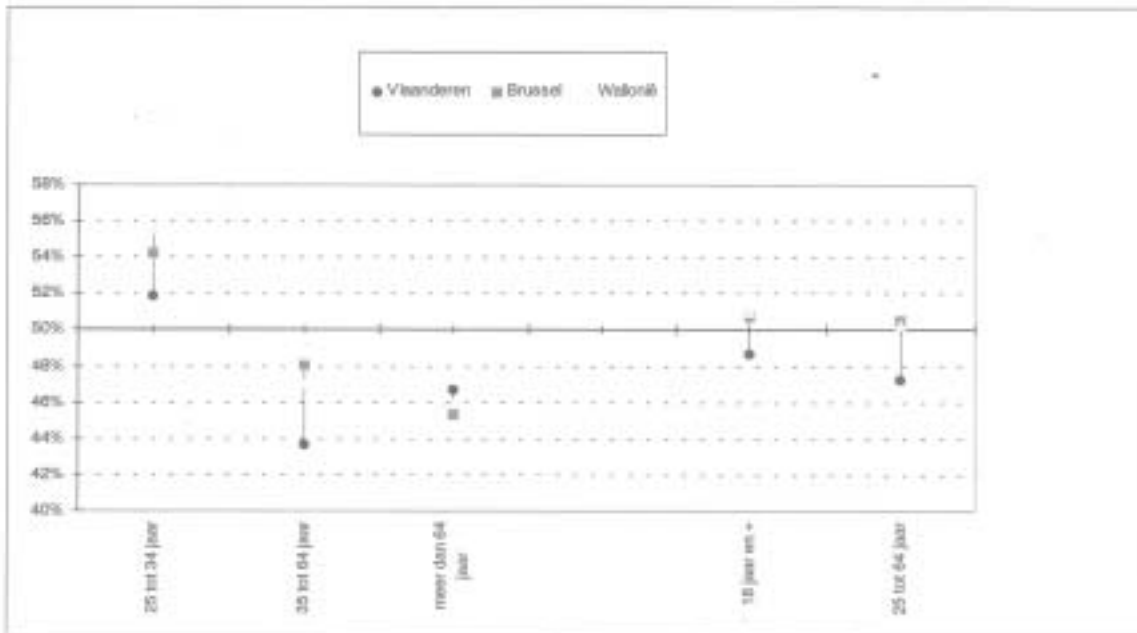
Berekeningen : Service de Pédagogie expérimentale, Ulg.

Het aandeel van de vrouwen in de verschillende onderwijsniveau's die we hier beschouwen, varieert weinig van het ene Gewest naar het andere. Het ligt dicht bij 50% voor de niveau's van het lager en het secundair onderwijs. De verschillen tussen de Gewesten komen vooral tot uiting in het hoger onderwijs.

De verdeling mannen/vrouwen is iets evenwichtiger bij de afgestudeerden van het universitair en het hoger onderwijs van het lange type gedomicilieerd in het Brusselse Gewest dan in de twee andere Gewesten. In het hoger onderwijs van het korte type, is het in Vlaanderen dat het aandeel van de vrouwen het dichtst bij 50% ligt. Voor de buitenlandse afgestudeerden van het hoger onderwijs, is de verdeling mannen/vrouwen het evenwichtigst in Wallonië.

Volgende grafiek geeft een detaillering van het aandeel van de vrouwen onder de afgestudeerden van het hoger onderwijs, per leeftijdsgroep en per Gewest.

Grafiek 3.8 : Het aandeel van de vrouwen onder de afgestudeerden van het hoger onderwijs, per leeftijdsgroep, en volgens woonplaats. Bevolking die het onderwijs met volledig leerplan verlaten heeft.

Bron : Nationaal Instituut voor Statistiek : Volkstelling 1991

Berekeningen : Service de Pédagogie expérimentale, Ulg.

Het samentellen van alle categorieën van diploma's van hoger onderwijs bevestigt het resultaat dat we reeds waargenomen hadden voor het geheel van het land. In de jongere generaties (25 tot 34 jaar), zijn de vrouwen vaker dan de mannen houder van een diploma van hoger onderwijs, in eerder welke woonplaats. We stellen het tegengestelde vast in de hogere leeftijdsklassen (35 tot 64 jaar, en boven de 64 jaar).

Vlaanderen vertoont resultaten die verschillen van de twee andere Gewesten. Het aandeel van de vrouwen onder de afgestudeerden van het hoger onderwijs ligt altijd lager dan

de verhouding die we in de twee andere Gewesten bemerken, behalve voor de personen van boven de 64 jaar.

Indien we de leeftijdsgroepen breder beschouwen, dan overschrijdt het aandeel van de vrouwen onder de afgestudeerden van het hoger onderwijs 50% in Wallonië en in Brussel, terwijl ze lager blijft dan deze van de mannen in Vlaanderen.

3.4.3. ONDERWIJSNIVEAU PER GEMEENTE WAAR MEN WOONT

Voor deze cartografische voorstelling hebben we vijf categorieën van afgestudeerden uitgekozen. Wij zullen opeenvolgend voorstellen

- de personen die enkel een diploma van lager onderwijs bezitten, in België of in het buitenland afgeleverd;
- de personen die op zijn minst een diploma van hoger secundair onderwijs bezitten (hoger secundair in België en alle andere categorieën van hoger onderwijs);
- de personen die een diploma van hoger onderwijs bezitten (in België of in het buitenland afgeleverd);
- diegenen die een Belgisch universitair diploma bezitten;
- diegenen die hun hoogste diploma in het buitenland behaald hebben.

Elke kaart stelt het aandeel van de afgestudeerden van een categorie voor, voor een bepaalde leeftijdsgroep in verhouding tot het totaal aantal personen van deze leeftijdsgroep¹.

De kaarten verdelen de gemeenten in vier kwartielen, die elk hetzelp de aantal geminden bevatten.

3.4.3.1. Personen die enkel een diploma van lager onderwijs bezitten (in België of in het buitenland afgeleverd)

We hebben in tabel 3.17 kunnen vaststellen dat het aandeel van de personen van 25 tot 34 jaar die geen ander diploma bezitten dan dat van lager onderwijs, 6,5% bedraagt. Kaart 3.1 toont de verdeling van deze variabele volgens de gemeente waar men woont.

In een groot aantal gemeenten van het zuiden van het land is het aandeel van de personen van 25 tot 34 jaar die alleen een diploma van lager onderwijs bezitten groot. Dit aandeel ligt bijzonder hoog in de gemeenten van het arrondissement Verviers. In het kwartiel

---

¹ De personen die nog ingeschreven zijn in het onderwijs met volledig leerplan zijn inbegrepen in de noemer. Zij vertegenwoordigen slechts 0,8 % van de leeftijdsgroep van 25 tot 34 jaar, en hun aandeel is te verwaarlozen tussen de 35 tot 64 jarigen.

van de gemeenten die de grootste verhouding vertonen, schommelen deze waarden tussen 8,3% en 16,6%.

De laagste waarden liggen in het arrondissement van Leuven. In het kwartiel van de gemeenten met de laagste verhouding, schommelen deze waarden tussen 4,4% en 0,9%.

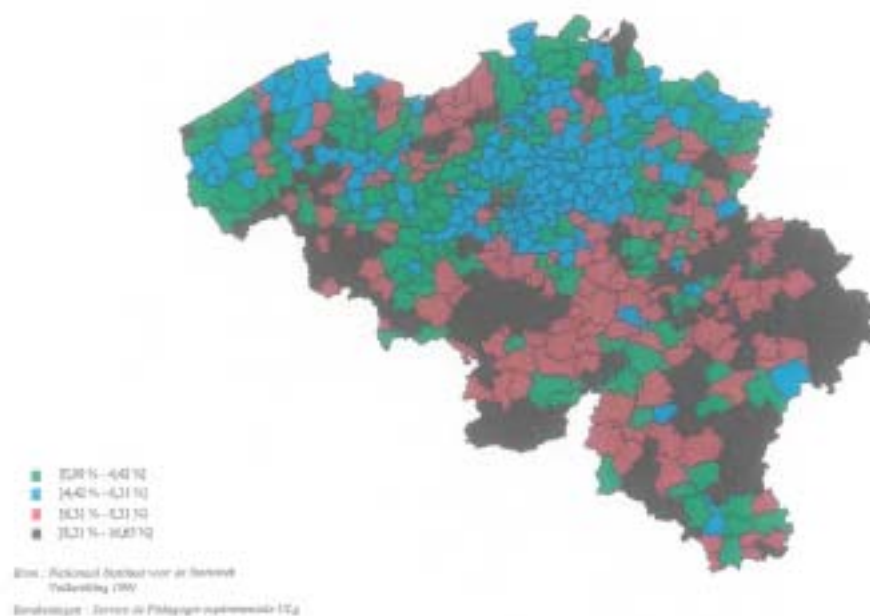
Het aandeel van diegenen die enkel afgestudeerd zijn in het lager onderwijs, ligt gemiddeld dubbel zo hoog in de leeftijdsgroep van 35 tot 64 jaar. De gemiddelde gemeente vertoont een aandeel van 16,8%.

Kaart 3.2 geeft een voorstelling van deze variabele.

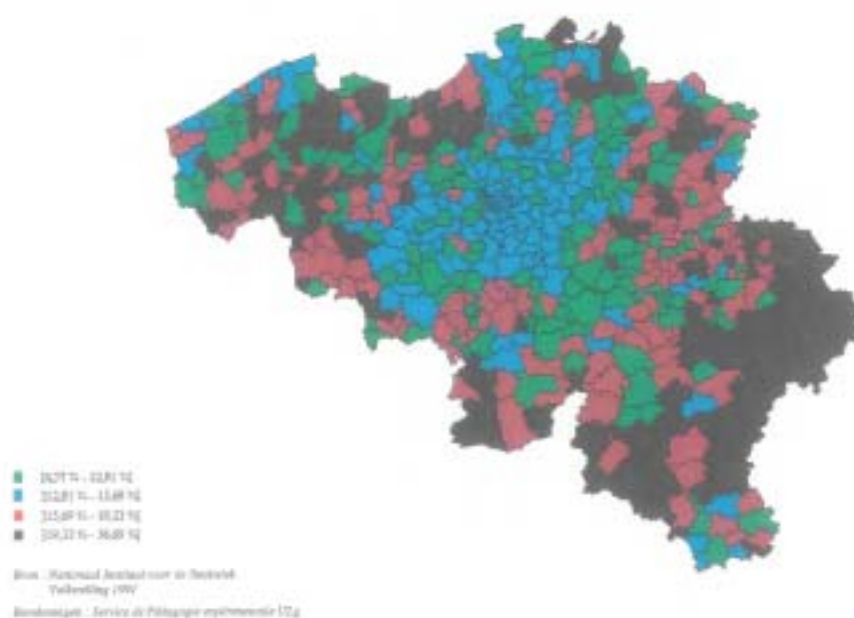
Het aandeel van de personen waarvan het hoogste diploma op het niveau van lager onderwijs ligt (in België of in het buitenland afgeleverd), varieert weinig van de ene gemeente naar de andere. Het zuid-oosten van België karakteriseert zich echter door een aandeel dat hoger ligt dan het gemiddelde. De hoogste verhoudingen vinden we terug in de oostelijke kantons.

Een synthese-kaart die het aandeel van de inwoners van 25 tot 64 jaar die geen ander diploma bezitten dan dit van lager onderwijs aanduidt, is voorgesteld in de *Volkstellingsatlas*. In deze atlas vinden we eveneens een complementaire kaart die het aandeel van de personen van 25 tot 64 jaar aangeeft, die op zijn minst een diploma van lager secundair onderwijs bezitten. Het aandeel van de personen boven de 18 jaar zonder diploma of ten hoogste een Belgisch diploma van lager onderwijs, gerangschikt per arrondissement, werd elders gepubliceerd. (MAINGUET & SCAILLET, 1996, p. 8).

Kaart 3.1 : Aandeel van de inwoners van 25 tot 34 jaar die enkel een diploma van lager onderwijs bezitten.

Kaart 3.2 : Aandeel van de inwoners van 35 tot 64 jaar die enkel een diploma van lager onderwijs bezitten.

3.4.3.2. Personen die op zijn minst een diploma van hoger secundair onderwijs bezitten

In onze Westerse maatschappijen wordt het diploma van hoger secundair onderwijs meer en meer vereist. In België, bijvoorbeeld, is de scholarisatie sinds 1983 verplicht tot de theoretische leeftijd waarop dit diploma behaald wordt. Het aandeel van de afgestudeerden die minstens een diploma bezitten van hoger secundair onderwijs, is een belangrijke indicator voor de efficiëntie van de opvoedingssystemen.

Een eerste kaart geeft aanduidingen omtrent de positie van elke Belgische gemeente, in functie van de indicator "aandeel van de afgestudeerden die minstens een diploma van hoger secundair onderwijs bezitten" onder de leeftijdsgroep van 25 tot 34 jaar.

De gemiddelde gemeente telt 56% van de personen van 25 tot 34 jaar die op zijn minst een diploma van hoger secundair onderwijs bezitten.

De zones met lagere waarden vinden we vooral terug in de gemeenten in het oostelijk deel van de provincie Luik en in sommige randgemeenten van Brussel. In sommige gemeenten blijft het aandeel van de personen die op zijn minst een diploma van hoger secundair onderwijs bezitten, onder de 30%.

De hoogste waarden kunnen 75% overtreffen. Ze werden waargenomen in sommige van de randgemeenten van Gent, Antwerpen en Leuven.

De volgende kaart geeft een overzicht van de Belgische gemeenten voor hetzelfde criterium maar deze keer voor de bevolking van 35 tot 64 jaar.

In de gemiddelde Belgische gemeente bezit een derde van de personen van 35 tot 64 jaar die minstens een diploma van hoger secundair onderwijs. De hoogste waarden komen voor in de gemeenten van het grote randgebied ten zuiden en ten oosten van Brussel (arrondissement Leuven), rond de grote Vlaamse steden (Brugge, Gent, Antwerpen, Hasselt,...), ten zuiden van Luik en van Charleroi.

Een tekort volgens dit criterium werd waargenomen in de gemeenten rond Ieper en in de gemeenten in het oostelijke deel van de provincie Luik.

In een synthese-kaart van de *Volkstellingsatlas* wordt het aandeel van de inwoners van 25 tot 64 jaar die minstens een diploma van hoger secundair onderwijs behaalden, in kaart gebracht.

3.4.3.3. Personen die een diploma van hoger onderwijs bezitten

In de twee volgende kaarten werd er rekening gehouden met de diploma's van hoger onderwijs die zowel in België als in het buitenland afgeleverd werden.

In de gemiddelde Belgische gemeente is 24% van de jonge volwassenen van 25 tot 34 jaar die houder van een diploma van hoger onderwijs. Het aandeel van de afgestudeerden van het hoger onderwijs, ligt hoger in het centrum van het land (as Brussel - Antwerpen) en in de streek van Gent. De gemeenten van de zuidelijke randgebieden van bepaalde grote steden

(Brussel, Luik, Charleroi, Antwerpen,...) vertonen hogere waarden dan deze van de gemeenten die in de noordelijke randgebieden liggen.

Enkele gemeenten van het oosten van het land en van Henegouwen tellen amper 10% afgestudeerden van het hoger onderwijs onder de jongeren van 25 tot 34 jaar die er gedomicilieerd zijn.

Op kaart 3.6 die betrekking heeft op het aandeel van de afgestudeerden van het hoger onderwijs in de leeftijdsgroep van 35 tot 64 jaar, vinden we dezelfde versnippering terug : de centrale zone van het land en de bevoorrechte gemeenten van de randgebieden van de grote steden vertonen de grootste aandelen. De gemiddelde Belgische gemeente telt 14% afgestudeerden van het hoger onderwijs in de leeftijdsgroep van 35 tot 64 jaar.

Een synthese-kaart die het aandeel van de inwoners van 25 tot 64 jaar die een diploma van hoger onderwijs bezitten in kaart brengt, is voorgesteld in *de Volkstellingsatlas*.

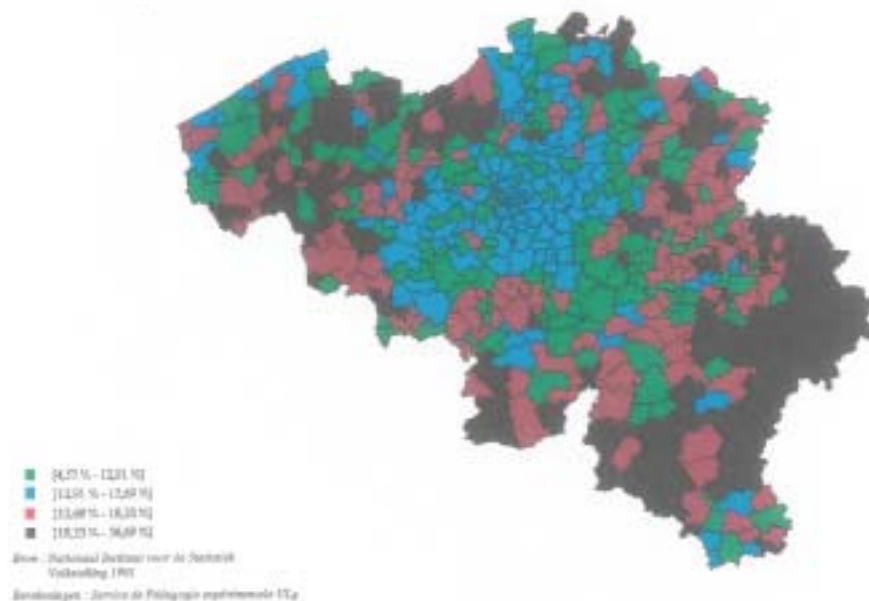
Een analyse per arrondissement (MAINGUET & SCAILLET, 1996, p. 8) bevestigt het aanzienlijk aandeel van de diploma's van het hoger onderwijs in de arrondissementen rond het centrum van het land en in het arrondissement Gent.

3.4.3.4. Personen die een diploma van universitair of hoger onderwijs van het lange type bezitten

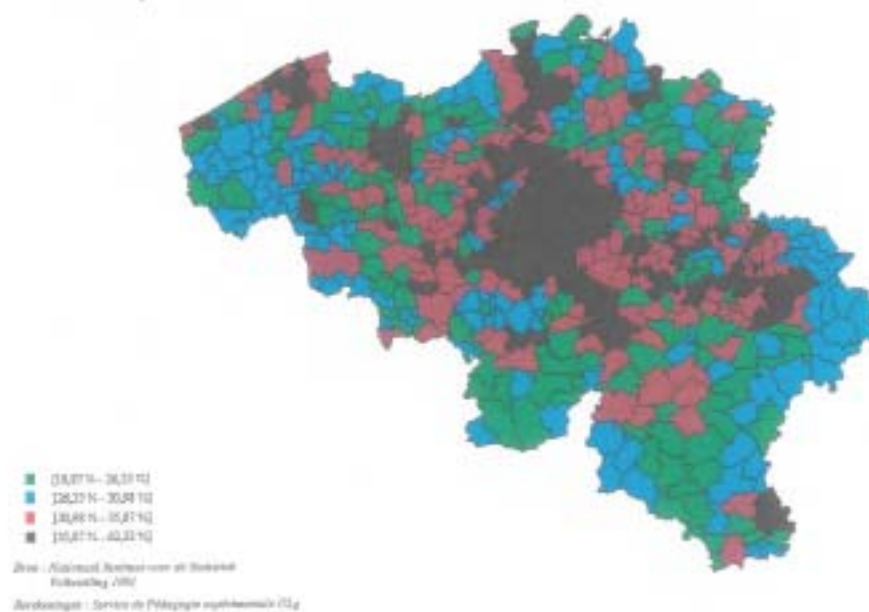
In de gemiddelde Belgische gemeente bezitten 7,4% van de inwoners van 25 tot 34 jaar een diploma van universitair of van hoger onderwijs van het lange type. De meerderheid van de Belgische gemeenten wijkt nauwelijks af van deze gemiddelde waarde : de helft heeft een aandeel van de afgestudeerden van dit niveau dat schommelt tussen 5% en 8,5%. De gemeenten die op de as Namen - Brussel - Antwerpen liggen en sommige gemeenten van het randgebied van Gent tellen meer afgestudeerden van universitair of hoger onderwijs van het lange type dan het gemiddelde.

In de gemiddelde Belgische gemeente bezitten 4,5% van de inwoners van 35 tot 64 jaar een diploma van universitair of van hoger onderwijs van het lange type. De hoogste verhoudingen werden waargenomen in Lasne (19,4%), Sint-Martens-Latem (17,6%), Sint-Pieters-Woluwe (17,2%), Chaumont-Gistoux (16,8%) en Ottignies-Louvain-La-Neuve (16,4%).

Kaart 3.3 : Aandeel van de inwoners van 25 tot 34 jaar die minstens een diploma van hoger secundair onderwijs bezitten.

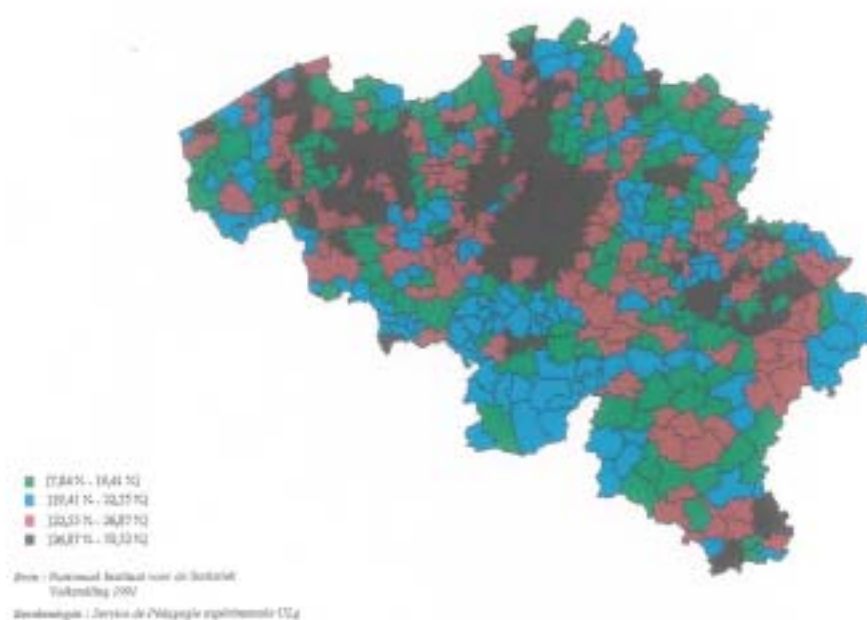

Kaart 3.4 : Aandeel van de inwoners van 35 tot 64 jaar die minstens een diploma van hoger secundair onderwijs bezitten.

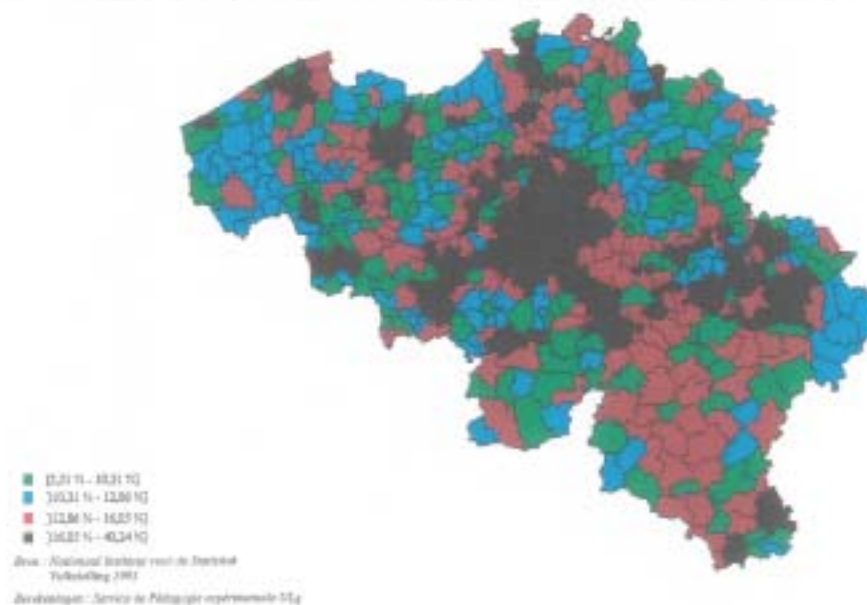

Kaart 3.5 : Aandeel van de inwoners van 25 tot 34 jaar die een diploma van hoger onderwijs bezitten.

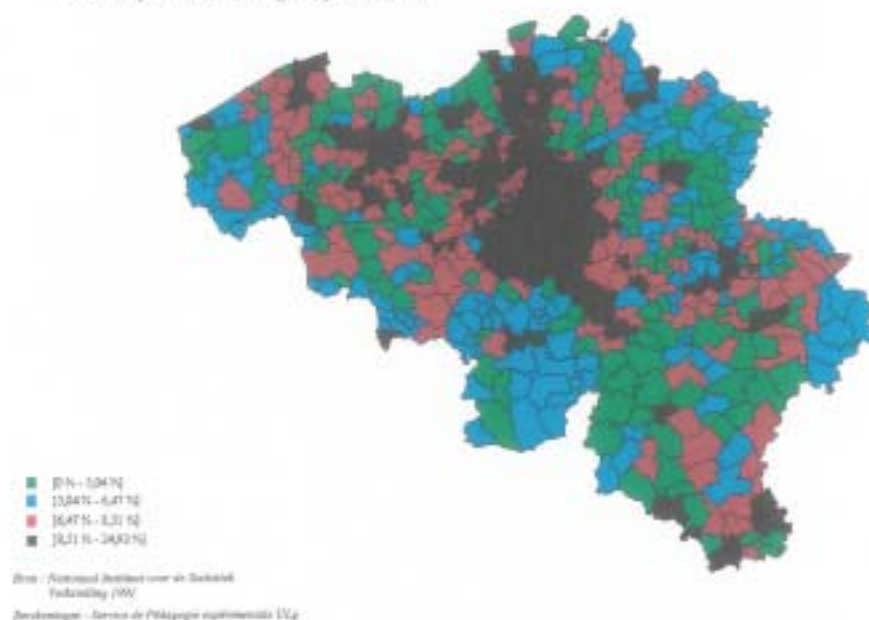

Kaart 3.6 : Aandeel van de inwoners van 35 tot 64 jaar die een diploma van hoger onderwijs bezitten.

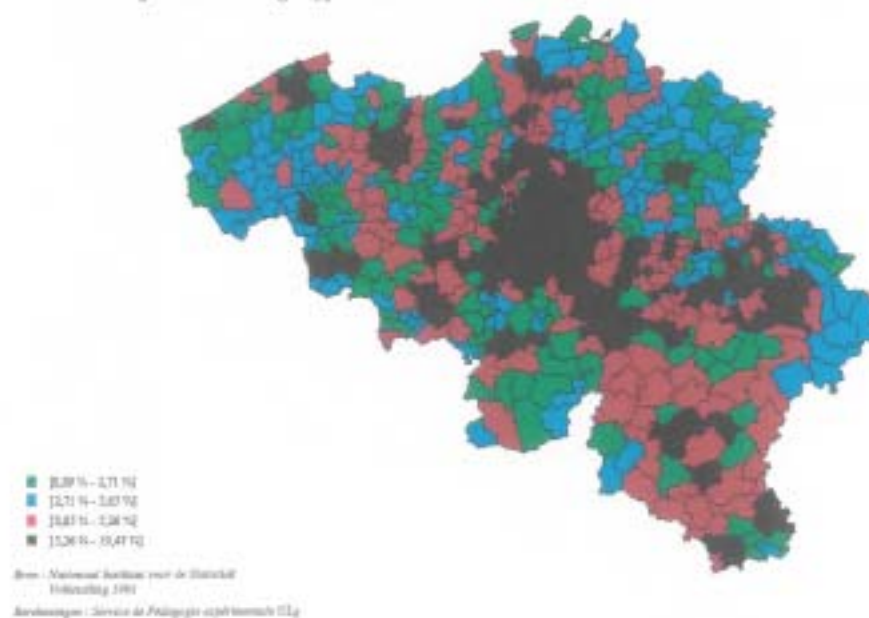

Kaart 3.7 : Aandeel van de inwoners van 25 tot 34 jaar die een diploma van universitair of van hoger onderwijs van het lange type bezitten.

Kaart 3.8 : Aandeel van de inwoners van 35 tot 64 jaar die een diploma van universitair of van hoger onderwijs van het lange type bezitten.

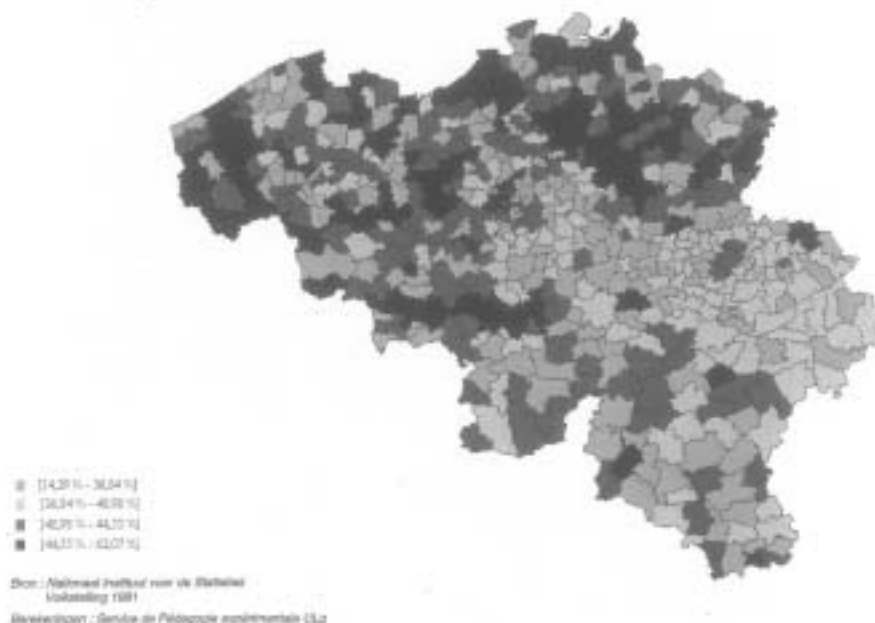

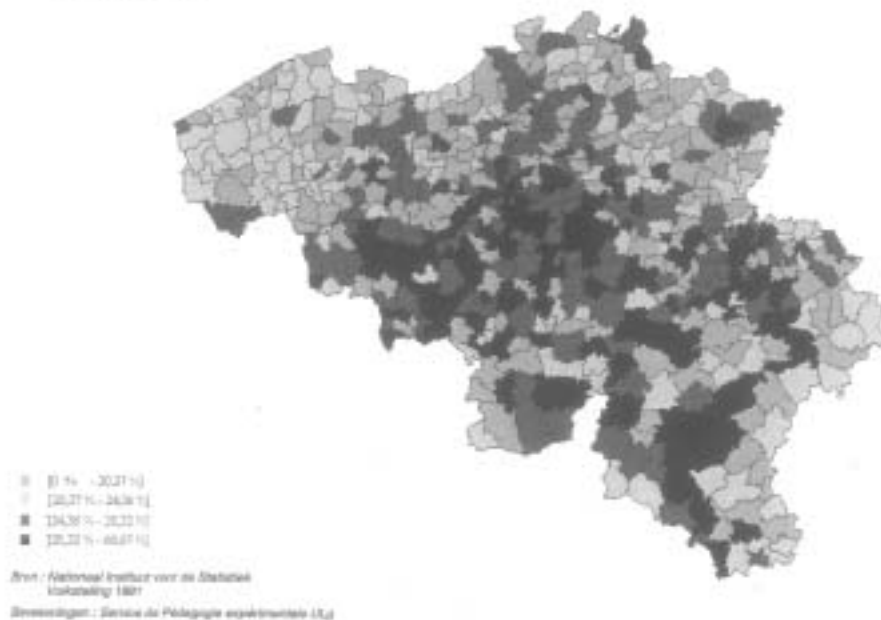
Het aandeel van de vrouwen onder de afgestudeerden van het universitair onderwijs wordt voorgesteld in de twee volgende kaarten.

Kaart 3.9 : Aandeel van de vrouwen onder de afgestudeerden van het universitair onderwijs. Bevolking van 25 tot 34 jaar.

In de gemiddelde Belgische gemeente vertegenwoordigen de vrouwen in de leeftijdsgroep van 25 tot 34 jaar 40% van de afgestudeerden van het universitair onderwijs. Deze waarden kunnen variëren van minder dan 20%, zoals bijvoorbeeld in sommige West-Vlaamse gemeenten, tot meer dan 60%. Het is echter moeilijk om vanuit deze kaart duidelijke tendenzen waar te nemen wat de geografische verdeling van deze variabele betreft.

Kaart 3.10 : Aandeel van de vrouwen onder de afgestudeerden van het universitair onderwijs. Bevolking van 35 tot 64 jaar.

In de gemiddelde Belgische gemeente vertegenwoordigen de vrouwen in de leeftijdsgroep van 35 tot 64 jaar een vierde van de afgestudeerden van het universitair onderwijs. Het aandeel van de vrouwen onder de afgestudeerden van het universitair onderwijs kan variëren van minder dan 10% tot meer dan 40%. In meer dan de helft van de gemeenten vertegenwoordigen de vrouwen van 20 tot 28% van de universitaire afgestudeerden.

3.4.3.5. Personen die hun hoogste diploma behaald hebben in het buitenland

De meeste gemeenten vertonen slechts een klein percentage personen die hun hoogste diploma in het buitenland behaald hebben. De gemiddelde gemeente vertoont een percentage van 1,9%. Het hoogste aandeel van de personen die hun diploma in het buitenland behaald hebben, vinden we in de gemeenten rond Brussel en in de grensgemeenten.

3.4.4. KENMERKEN VAN PERSONEN WAARVAN HET ONDERWIJSNIVEAU ONGEKEND IS. EERSTE ELEMENTEN

Tabel 3.17 onder andere, brengt het grote personen-aantal waarvan het onderwijsniveau niet gekend is aan het licht. Ter herinnering : voor bijna een derde van de personen van 18 jaar en meer, was het onmogelijk om het niveau van het hoogste diploma te bepalen.

Een analyse van de gegevens per leeftijd en per geslacht geeft iets meer informatie over deze personen die niet geantwoord hebben op de vragen in verband met behaalde diploma's.

Tabel 3.26 : Percentage van personen waarvan het onderwijsniveau onbekend is, per leeftijdsgroep en per geslacht. Bevolking die het onderwijs met volledig leerplan verlaten heeft.

	mannen	vrouwen
18 tot 24 jaar	19,6%	17,7%
25 tot 34 jaar	18,7%	19,6%
35 tot 44 jaar	23,4%	26,4%
45 tot 54 jaar	30,7%	34,3%
55 tot 64 jaar	40,6%	44,5%
meer dan 64 jaar	48,3%	55%

Bron : Algemene volkstelling van 1991

De verhouding van de ontbrekende gegevens stijgt naargelang de leeftijd van de ondervraagden. Deze bemerking geldt zowel voor de mannen als voor de vrouwen. In de leeftijdsgroep van boven de 64 jaar, hebben iets minder dan de helft van de ondervraagde mannen en 55% van de vrouwen geen enkele informatie gegeven met betrekking tot hun diploma's.

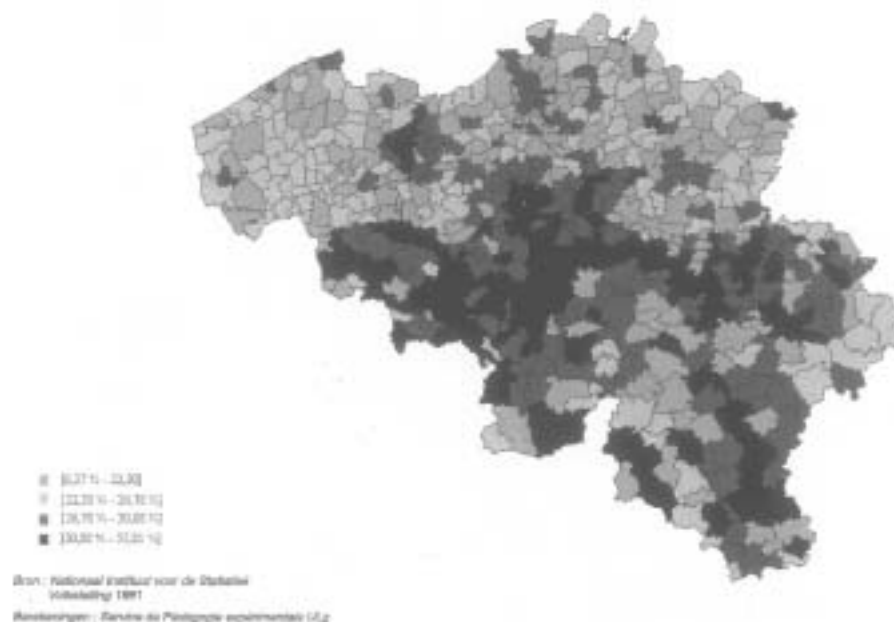
In alle leeftijdsgroepen, behalve in de 18 tot 24 -jarigen, is de verhouding onthoudingen het hoogst in de vrouwelijke bevolking.

Tabel 3.26 legt de nadruk op het hoge aandeel waarvan het diploma ongekend is in Brussel (36,9% van de 25 tot 64-jarigen, tenopzichte van 28,6% van dezelfde leeftijdsgroep voor het geheel van het land). In Wallonië ligt het aandeel van de onthoudingen lager dan in Vlaanderen (25,4% tegen 29%).

De volgende kaart geeft een gedetailleerde voorstelling van het aandeel van de onthoudingen¹ in de verschillende gemeenten van het land.

¹ In deze kaart zijn de 13.587 voltijdse studenten van de bevolking van 25 tot 64 jaar inbegrepen in de ontbrekende gegevens.

Kaart 3.11 : Aandeel van de onthoudingen op vragen met betrekking tot behaalde diploma's. Bevolking van 25 tot 64 jaar.

In de gemiddelde gemeente is het onderwijsniveau onbekend voor 27% van de bevolking van 25 tot 64 jaar. Het hoogste aandeel van de onthoudingen vinden we terug in Sint-Joost-ten-Node, Brussel, Sint-Jans-Molenbeek, Sint-Gillis, waar het niveau niet geschat kon worden voor ongeveer de helft van de personen. De laagste onderwijsniveau's werden in het bijzonder waargenomen in enkele kleine gemeenten van de arrondissementen Luik en Verviers.

In paragraaf 3.5.3.2 wordt aanvullende informatie gegeven over de types van niet beantwoorde vragen, uitgaande van een gecombineerde analyse van de antwoorden op vragen met betrekking tot het bezit van Belgische en/of buitenlandse diploma's. Daarna zal in 3.6.2 commentaar gegeven worden op de leeftijd aan het einde van regelmatige studies, van personen waarvan het onderwijsniveau onbekend is.

In het volgende hoofdstuk wordt de positie op de arbeidsmarkt onderzocht van personen waarvan het onderwijsniveau onbekend is (4.1.5).

3.4.5. ONDERWIJSNIVEAU VAN PERSONEN DIE ONDERWIJS OF EEN OPLEIDING VOLGEN MET BEPERKT LEERPLAN

Op het moment van de volkstelling zijn er bijna 100.000 personen (92.704) van 18 tot 64 jaar die deeltijds studies of een opleiding volgen nadat ze het onderwijs met volledig leerplan verlaten hebben¹. We hebben het niveau van het hoogst behaalde diploma van deze personen kunnen bepalen.

¹ Deze bevolking werd beschreven in 2.4.

Tabel 3.27 : Deelname-aandeel aan beroepsopleiding in het bijzonder en aan onderwijs of opleiding met beperkt leerplan in het algemeen, volgens onderwijsniveau (hoogste diploma in België of in het buitenland afgeleverd). Personen van 18 tot 64 jaar.

	deelname-aandeel aan beroepsopleiding	deelname-aandeel aan beroepsopleiding en aan het onderwijs met beperkt leerplan
lager	0,5%	0,6%
lager secundair	2%	2,7%
secundair in buitenland	1,2%	1,4%
hoger secundair	1,6%	2,3%
hoger in buitenland	2,3%	4,1%
hoger korte type	2,3%	3,3%
hoger lange type	2,2%	3,7%
universitair	2,1%	4,3%

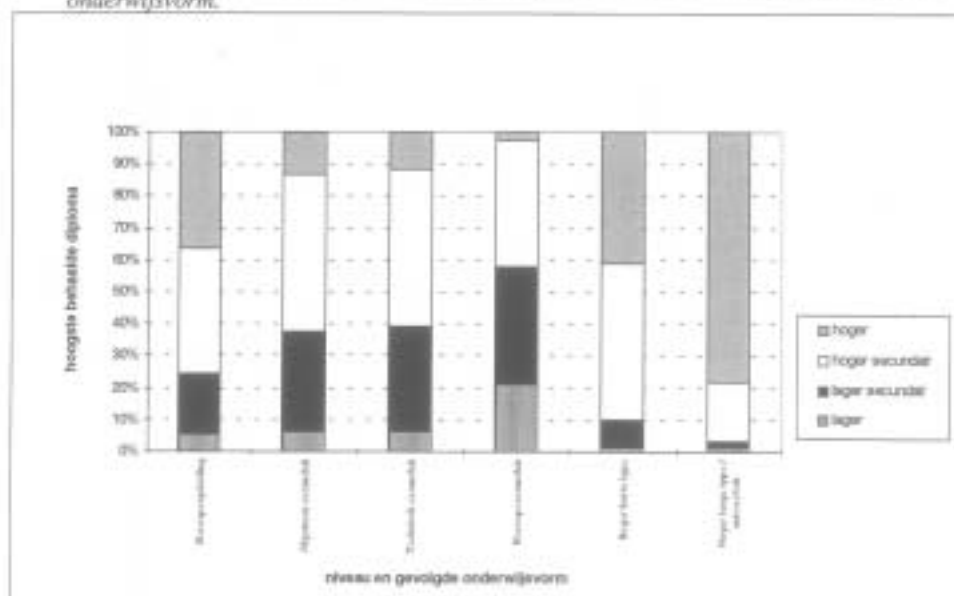
Bron : Algemene volkstelling van 1991

De deelname aan de beroepsopleiding is laag¹ en weinig veranderlijk voor eender welk niveau van hoogste diploma dat vroeger werd behaald. Het is het laagst bij diegenen die enkel een diploma van lager onderwijs bezitten en diegenen die als hoogst diploma een secundair onderwijs diploma in het buitenland behaald hebben.

Het zijn vooral de houders van een diploma van hoger onderwijs die bijkomende studies of opleidingen aanvatten.

In volgende grafieken zijn de niveau's van de diploma's gegroepeerd in vier categorieën : lager onderwijs, lager secundair onderwijs (secundair in het buitenland inbegrepen²), hoger secundair onderwijs en hoger onderwijs.

Grafiek 3.9 : Onderwijsniveau (hoogste diploma in België of in het buitenland afgeleverd) van personen van 18 tot 64 jaar die onderwijs of een opleiding volgen met beperkt leerplan, volgens niveau en gevolgde onderwijsvorm.

Bron : Nationaal Instituut voor Statistiek : Volkstelling 1991
Berekeningen : Service de Pédagogie expérimentale, Ulg.

¹ Voor de interNationale vergelijkingen : zie de vraagstelling hieromtrent in 2.1.1 en in EUROSTAT (1995, 1997).

² Bij gebrek aan nauwkeuriger informatie, hebben we secundaire studies in het buitenland bij het niveau van lager secundair onderwijs gerekend.

Uit deze eerste grafiek blijkt dat, zoals we dit uiteen zullen zetten in de volgende paragraaf, een aanzienlijk aandeel van de personen die een hogere opleiding met beperkt leerplan volgen reeds een diploma van hoger onderwijs bezitten : 41% van de ingeschrevenen in een cursus van hoger onderwijs van het korte type en 78% van de ingeschrevenen in een universitaire cursus bezitten reeds een diploma van hoger onderwijs.

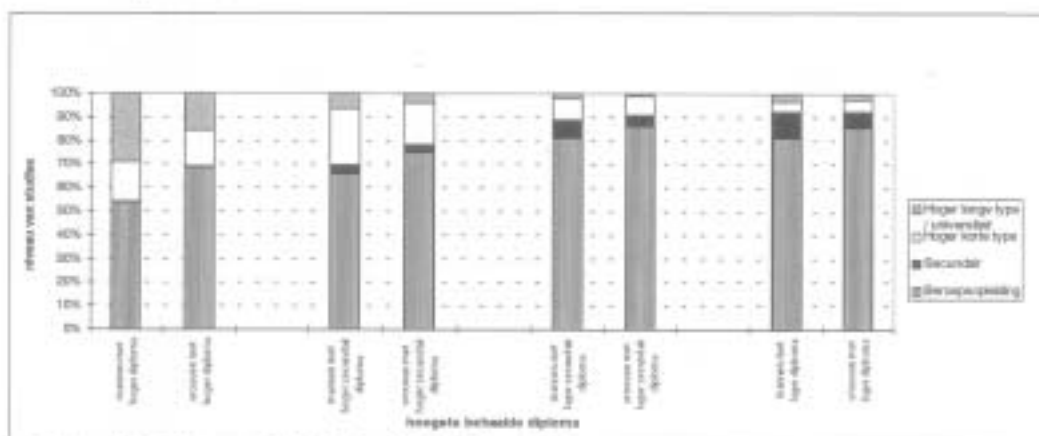
Andere personen volgen studies met een beperkt leerplan met de bedoeling een hoger diploma te bekomen dan hun initieel diploma. 49% van de studenten die ingeschreven zijn in het hoger onderwijs met beperkt leerplan, zijn reeds houder van een diploma van hoger secundair onderwijs. Dit geldt eveneens voor 19% van de studenten van het universitair onderwijs.

Enkele afgestudeerden van het lager onderwijs hernemen hun studies deeltijds op secundair niveau, waarschijnlijk in het kader van het onderwijs voor sociale promotie (21% van de ingeschrevenen in het secundair beroepsonderwijs bevinden zich in dit geval).

Ongelukkigerwijze laat de vragenlijst niet toe te onderscheiden of de gevolgde cursussen van het lager secundair dan wel het hoger secundair onderwijsniveau zijn.

De personen die ingeschreven zijn in een beroepsopleiding zijn op de volgende manier verdeeld over de verschillende onderwijsniveau's : voor 39% situeert het hoogste diploma zich op niveau van hoger secundair onderwijs, voor 36% gaat het om een universitair diploma en voor 19% om een diploma van lager secundair onderwijs. De resterende 6% zijn diegenen die enkel houder zijn van een diploma van lager onderwijs.

Grafiek 3.10 : Niveau van studies met beperkt leerplan volgens het onderwijsniveau (hoogste diploma dat voorheen in België of in het buitenland behaald werd) en volgens geslacht. Bevolking van 18 tot 64 jaar.

Bron : Nationaal Instituut voor Statistiek : Volkstelling 1991

Berekeningen : Service de Pédagogie expérimentale, Ulg.

Voor alle onderwijsniveau's die we hier bestudeerd hebben, is de beroepsopleiding de meest gevolgde weg voor permanente vorming. In de vier categorieën onderwijsniveau's die we hier beschouwd hebben, zijn er iets meer mannen dan vrouwen die studies volgen met beperkt leerplan binnen het schoolstelsel, zowel op niveau van secundair onderwijs als op niveau van hoger onderwijs.

3.5. STUDIETRAJECTEN

In dit gedeelte benaderen we het studietraject, uitgaande van de antwoorden op de verschillende vragen met betrekking tot behaalde diploma's. Er wordt hier geen rekening gehouden met studies die niet bekrachtigd werden door een diploma.

3.5.1. TRAJECT IN HET SECUNDAIR ONDERWIJS EN OVERGANG VAN HET SECUNDAIR NAAR HET HOGER ONDERWIJS. PERSONEN AFGESTUDEERD IN BELGIE.

In deze paragraaf gebruiken we de antwoorden op bepaalde delen van vraag 7 met betrekking tot de diploma's die in België afgeleverd zijn : vorm van het diploma van lager secundair onderwijs (7b2), vorm van het diploma van hoger secundair onderwijs (7b3) en titel van het eerste diploma van hoger onderwijs dat aangegeven werd (7b7). Voor elk individu werden deze informaties gecombineerd.

We hebben twee schema's opgemaakt om de schoolloopbaan in het secundair onderwijs en de overgangen van het secundair naar het hoger onderwijs te illustreren. Vrouwen en mannen werden apart voorgesteld.

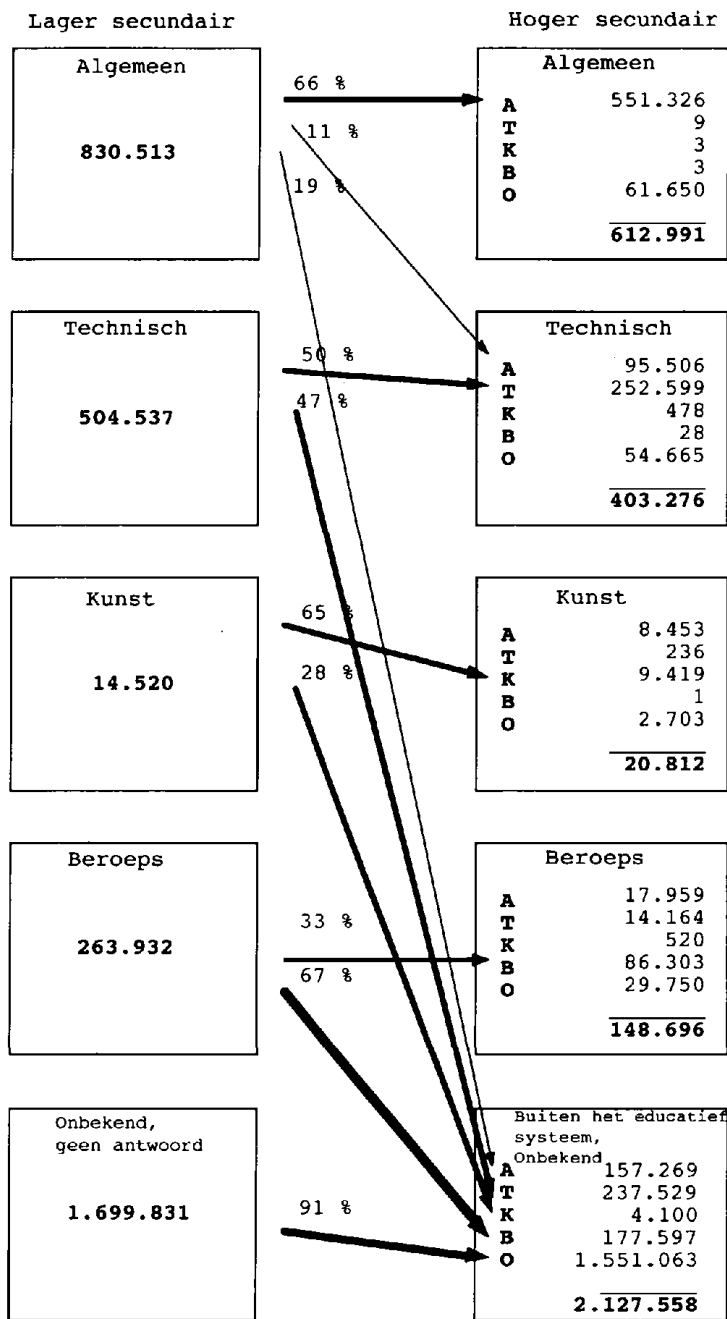
In elk schema is de overgangsstroom van het lager naar het hoger secundair onderwijs, afgebeeld op de linkerbladzijde. De breedte van de pijlen geeft de omvang van deze stroom weer.

Op de rechterbladzijde brengen we de afgestudeerden van het hoger secundair onderwijs in kaart om ze in relatie te brengen hetzij met een diploma van hoger onderwijs, hetzij met het verlaten van het educatief systeem. Ook hier weerspiegelt de breedte van de pijl de omvang van de beweging.

Een recapitulatieve tabel vervolledigt het schema. Deze tabel illustreert het aantal afgestudeerden voor elk niveau van diploma van hoger onderwijs, voor alle mogelijke studietrajecten van het secundair onderwijs.

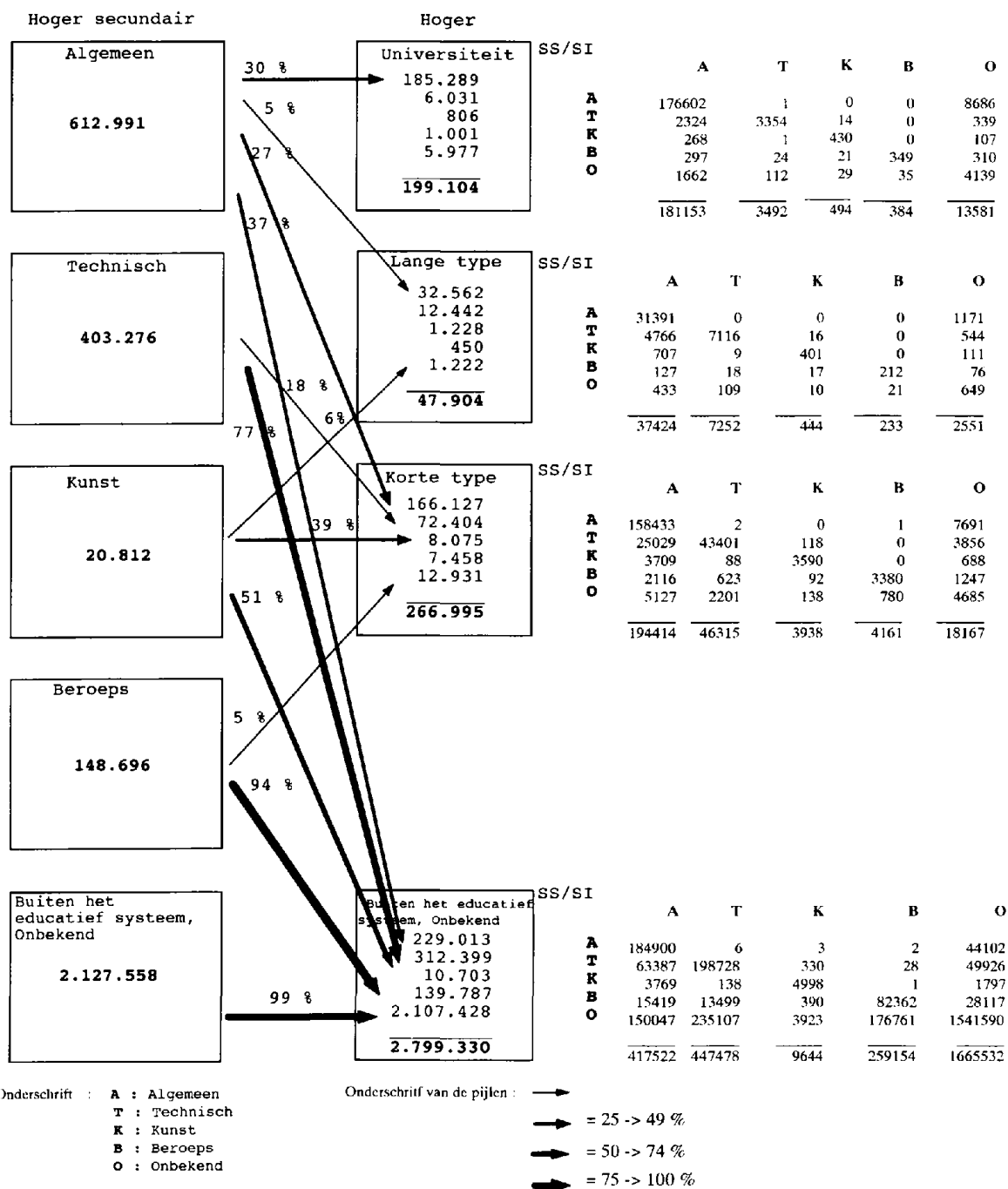

Schéma 1 : Schoolloopbanen van mannen ouder dan 24 jaar (twee tegenoverstaande bladzijden)

Schoolloopbanen van mannen ouder dan 24 jaar

Bron : Nationaal Instituut voor Statistiek, 1991
Calculs : Service de pédagogie expérimentale, Ulg.

Schoolloopbanen van mannen ouder dan 24 jaar

Bron : Nationaal Instituut voor Statistiek, 1991
Calculs : Service de pédagogie expérimentale, Ulg.

Het eerste schema beschrijft de schoolloopbanen van 3.313.333 mannen ouder dan 24 jaar. Iets meer dan 15% (514.003) hebben een diploma van hoger onderwijs behaald.

Twee derden van de afgestudeerde mannen van de algemene en de kunste vorm van het lager secundair onderwijs, hebben hun studies verder gezet in dezelfde vorm op niveau van hoger secundair onderwijs. Enkel 19% van de houders van een diploma van algemeen vormend secundair onderwijs en 28% van de houders van een diploma van kunst lager secundair onderwijs, hebben het niveau van hoger secundair onderwijs niet bereikt. Twee derden van de afgestudeerden van de beroepsvorm van het lager secundair onderwijs, daarentegen, hebben geen hoger diploma bereikt. Bijna de helft van de afgestudeerden van het technisch secundair onderwijs hebben het schoolsysteem verlaten nadat ze dit diploma behaalden. Al deze personen waren gescolariseerd in een onderwijssysteem dat toeliet de school te verlaten op 14 jaar. Sinds 1983 is de schoolplicht, op zijn minst deeltijds, verhoogd tot 18 jaar. In principe zouden alle jongeren op die leeftijd het niveau van hoger secundair onderwijs moeten behaald hebben.

Iets meer dan de helft van de mannen van ouder dan 24 jaar hebben niet verklaard een diploma van lager secundair onderwijs behaald te hebben. De meesten onder hen hebben ook niet geantwoord op de vraag met betrekking tot het diploma van hoger secundair onderwijs. We kunnen twee types van onthoudingen onderscheiden. Het merendeel van de personen die niet geantwoord hebben, hebben waarschijnlijk dit diploma niet behaald. Anderen hebben het echter nagelaten om op de vraag te antwoorden. Een nader onderzoek van het schema laat ons toe om het aantal onthoudingen in te schatten : 148.768 mannen die in België een diploma behaald hebben van hoger secundair onderwijs, hebben geen diploma aangegeven van lager secundair onderwijs (dit wil zeggen 8,7% onthoudingen op de vraag met betrekking tot het lager secundair onderwijs). We vinden hier enkele personen die een diploma in het buitenland behaald hebben dat gelijkwaardig is met het niveau van het lager secundair onderwijs, maar dit aantal is waarschijnlijk zeer beperkt¹. Op dezelfde manier hebben 34.299 afgestudeerde mannen van het hoger onderwijs niet geantwoord dat ze een diploma van lager secundair onderwijs bezitten (dit wil zeggen 2% onthoudingen op de vraag met betrekking tot het diploma van lager secundair onderwijs).

Het schema illustreert duidelijk de hiërarchische structuur van de diploma's in België. Terwijl de afgestudeerden van algemeen vormend lager secundair onderwijs zich verder verdelen over de verschillende vormen op het niveau van hoger secundair onderwijs, zijn de overgangen naar het algemeen vormend hoger onderwijs vanuit de andere vormen onbestaand. Het hoger technisch secundair onderwijs ontvangt eveneens heel weinig mannen uit andere richtingen dan de algemeen vormende of technische vorm. De afgestudeerden van het hoger secundair beroepsonderwijs komen uit alle vormen van het lager secundair onderwijs, maar met een meerderheid van personen die reeds een diploma van lager beroepsonderwijs bezitten.

Op het einde van de hogere secundaire studies, bemerken we een massale beweging van schoolverlaters : 94% van de afgestudeerde mannen van de beroepsvorm, 77% van de afgestudeerden van de technische vorm, 51% van de kunste vorm maar slechts 37% van de jongeren die met succes een algemeen vormende cyclus beëindigd hebben.

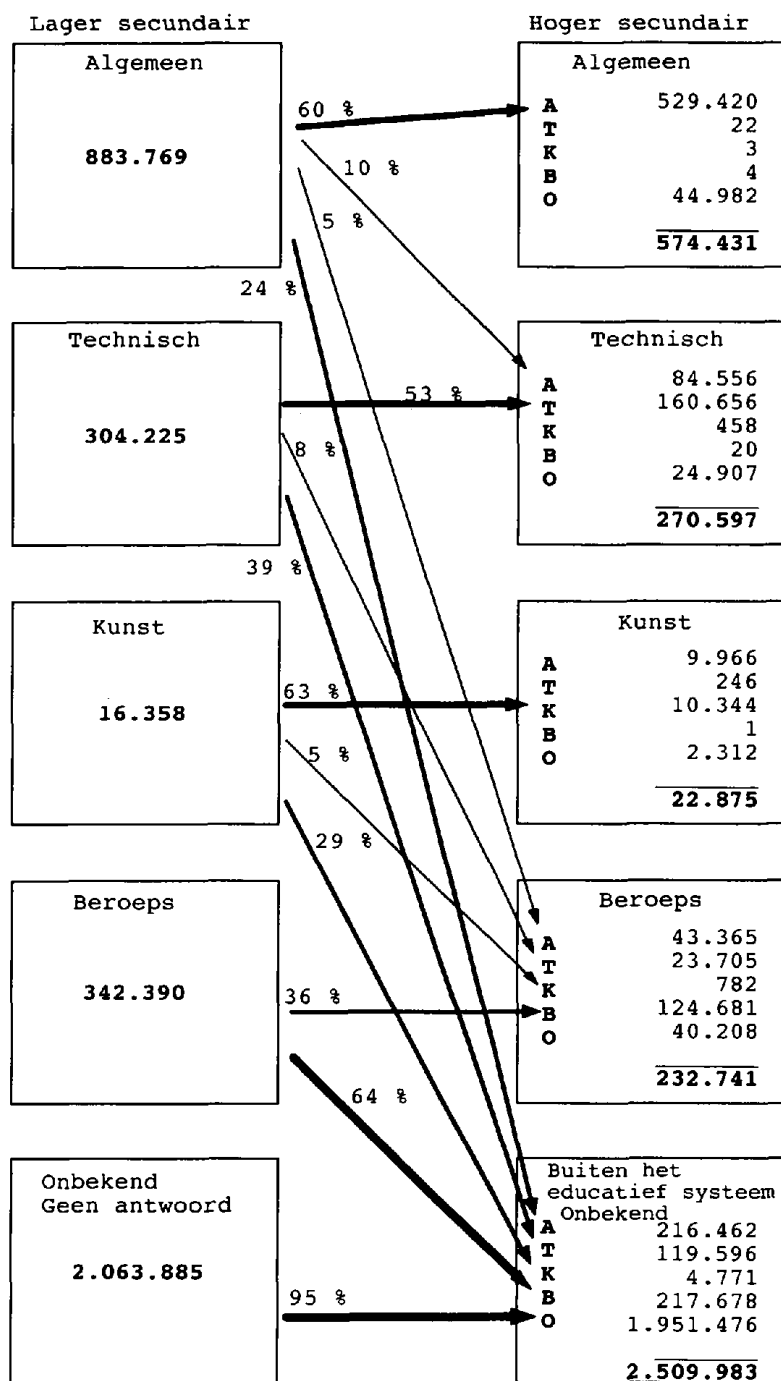
¹ De vragenlijst laat ons niet toe om het verschil per niveau van de in het buitenland behaalde diploma's van het secundair onderwijs te onderscheiden.

Op elk niveau van diploma van hoger onderwijs, vinden we een meerderheid van afgestudeerden uit het algemeen vormend secundair onderwijs : 93% bij de afgestudeerden van het universitair onderwijs, 68% bij de afgestudeerden van het hoger onderwijs van het lange type en 62% bij de afgestudeerden van het hoger onderwijs van het korte type. We vinden dus zeer weinig afgestudeerden van andere vormen van secundair onderwijs onder de afgestudeerden van het universitair onderwijs.

Onder de afgestudeerde mannen van het algemeen vormend secundair onderwijs verdelen dezen die verder studeren zich in twee categorieën van gelijkaardig belang : 48% hebben een universitair diploma behaald en 42% een ander diploma van hoger onderwijs van korte type.

Een identiek schema werd opgemaakt voor de vrouwelijke bevolking van ouder dan 24 jaar. Veel van de opmerkingen die gemaakt zijn voor de mannen, zijn hier eveneens geldig. Deze opmerkingen vestigen echter vooral de aandacht op het verschil in studietraject binnen het schoolsysteem dat we vaststellen bij de vrouwen ten opzichte van de mannen.

Schéma 2 : Schoolloophanen van vrouwen ouder dan 24 jaar (twee tegenoverstaande bladzijden).

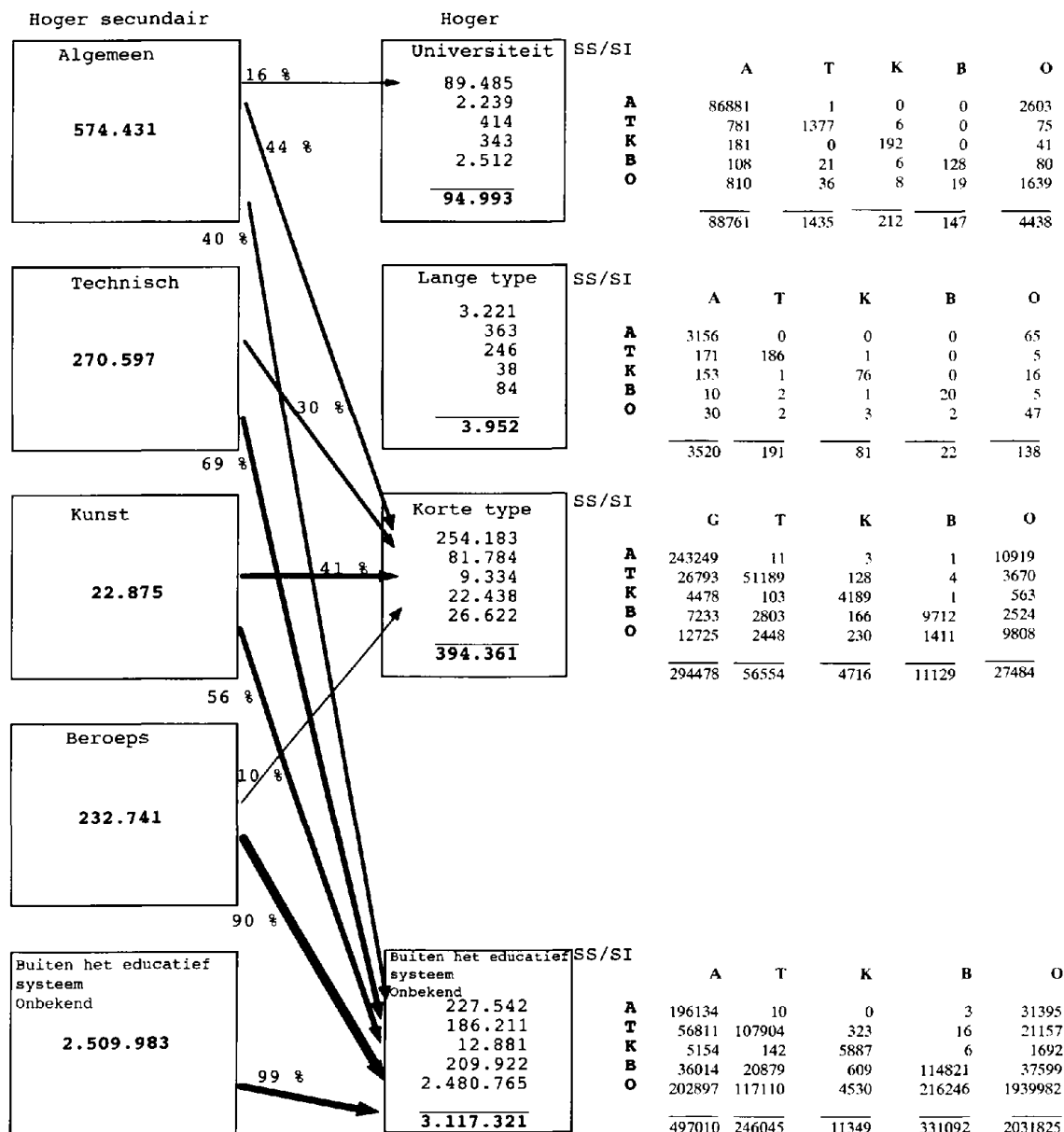

Onbepaalde pijlen :
A : Algemeen
T : Technisch
K : Kunst
B : Beroeps
O : Onbekend

Onbepaalde pijlen : $\rightarrow$ = 5 -> 24 %
 $\rightarrow$ = 25 -> 49 %
 $\rightarrow$ = 50 -> 74 %
 $\rightarrow$ = 75 -> 100 %

Bron : Nationaal Instituut voor Statistiek, 1991
 Berekeningen : Service de Pedagogie experimentale, ULg

Schoolloopbanen van vrouwen ouder dan 24 jaar

Onderschrift
A : Algemeen
T : Technisch
K : Kunst
B : Beroeps
O : Onbekend

Onderschrift van de pijlen

→ = 5 -> 24 %
 → = 25 -> 49 %
 → = 50 -> 74 %
 → = 75 -> 100 %

Bron : Nationaal Instituut voor Statistiek, 1991
 Berekeningen : Service de Pedagogie experimentale, ULg

De schoolloopbanen van de 3.610.627 vrouwen ouder dan 24 jaar die we hier beschrijven, verschillen van deze van de mannen. Bijna 500.000 (493.306), of slechts 13,7% bezitten een diploma van hoger onderwijs.

Verhoudingsgewijs zijn er meer vrouwen dan mannen (61% van de vrouwen tegen 53% van de mannen) die hun scholarisatie voortzetten, na het diploma van lager technisch secundair onderwijs. Er zijn echter verhoudingsgewijs meer vrouwen dan mannen die hun studies opgeven na het behalen van het diploma van algemeen vormend lager secundair onderwijs : 24% vrouwen tegenover 19% mannen.

Het aandeel van de vrouwen die niet geantwoord hebben op de vraag met betrekking tot het diploma van lager secundair onderwijs is zeer hoog, namelijk 57%. Het onderzoek van de gegevens toont nochtans aan dat 112.409 vrouwen (5,4%) die de vraag niet beantwoordden, een diploma van hoger secundair onderwijs behaalden en 32.060 (1,5%) een diploma van hoger onderwijs. Voor deze twee categorieën kan deze onthouding waarschijnlijk geïnterpreteerd worden als een nalatigheid, alhoewel een deel van hen hun secundair diploma in het buitenland kunnen behaald hebben.

Nadat ze een diploma van hoger secundair onderwijs verkregen hebben, verlaten 90% van de vrouwen die een beroepsonderwijs volgden het schoolsysteem, wat overeenkomt met een percentage dat iets lager ligt dan bij de mannen voor hetzelfde niveau. De resterende 10% hebben een diploma van hoger onderwijs van het korte type behaald.

In verhouding tot de mannelijke bevolking bemerken we weer een iets hoger aandeel van de vrouwen die hun studies verder zetten nadat ze een diploma van hoger technisch secundair onderwijs behaald hebben (31%). Voor de meesten zal dit diploma verder leiden naar een diploma van hoger onderwijs van het korte type.

In verhouding met mannen verlaten iets meer vrouwen de school na hun diploma van kunst hoger secundair (56%) en het algemeen vormend secundair onderwijs (40%).

Zoals in de mannelijke bevolking is het aandeel van de afgestudeerde vrouwen van het algemeen vormend secundair onderwijs in de meerderheid ten opzichte van alle afgestudeerde vrouwen van het hoger onderwijs : 94% van de afgestudeerde universitaire vrouwen, 81,5% van de afgestudeerde vrouwen van het hoger secundair onderwijs van het lange type en 64,4% van de afgestudeerde vrouwen van het hoger onderwijs van het korte type.

3.5.2. AANVULLEND DIPLOMA IN HET HOGER ONDERWIJS IN BELGIË

De gegevens van de volkstelling laten ons toe om de personen die in België twee diploma's behaalden in het hoger onderwijs, af te zonderen en te karakteriseren.

3.5.2.1. Analyse van de antwoorden op de gesloten vraag 7b6

Een eerste vraag laat ons toe om bepaalde categorieën van houders van meerdere diploma's in het hoger onderwijs te onderscheiden. Het gaat om de vraag 7b6 waar gevraagd wordt om in een lijst de diploma's aan te kruisen van hoger onderwijs die in België behaald werden (zie vragenlijst in bijlage).

De volgende combinaties werden opgetekend.

Tabel 3.28 : Vraag 7b6: Aantal personen die in België meerdere diploma's van hoger onderwijs behaald hebben¹.

	Aantal personen
hoger korte type ² / hoger lange type of universitair	9.094
geaggregeerde voor lager secundair onderwijs (regent(es)) / hoger korte type	2.970
onderwijzer(es) / geaggregeerde voor lager secundair onderwijs	2.526
geaggregeerde voor lager secundair onderwijs / hoger lange type of universitair	1.966
onderwijzer(es) / hoger lange type of universitair	1.553
onderwijzer(es) / hoger korte type	1.298
kleuteronderwijzer(es) / onderwijzer(es) / geaggregeerde voor lager secundair onderwijs	956
kleuteronderwijzer(es) / onderwijzer(es)	750
kleuteronderwijzer(es) / hoger korte type	359
onderwijzer(es) / geaggregeerde voor lager secundair onderwijs / hoger lange type of universitair	246
kleuteronderwijzer(es) / hoger lange type of universitair	160
kleuteronderwijzer(es) / onderwijzer(es) / hoger lange type of universitair	141
onderwijzer(es) / geaggregeerde voor lager secundair onderwijs / hoger korte type	132
kleuteronderwijzer(es) / onderwijzer(es) / hoger korte type	132
kleuteronderwijzer(es) / geaggregeerde voor lager secundair onderwijs	128
geaggregeerde voor lager secundair onderwijs / hoger korte type / hoger lange type of universitair	76
onderwijzer(es) / hoger korte type / hoger lange type of universitair	44
kleuteronderwijzer(es) / geaggregeerde voor lager secundair onderwijs / hoger lange type of universitair	26
kleuteronderwijzer(es) / geaggregeerde voor lager secundair onderwijs / hoger korte type	23
kleuteronderwijzer(es) / hoger korte type / hoger lange type of universitair	4
TOTAAL	22.584

Bron : Algemene volkstelling van 1991

Meestal wordt een diploma van hoger onderwijs van het korte type gecombineerd met een diploma van hoger universitair onderwijs of van het hoger onderwijs van het lange type. De gestelde vragen laten niet toe om de opeenvolging van deze studies te beschrijven. Bovendien laten ze niet alle mogelijke combinaties van diploma's toe. Personen die bijvoorbeeld twee universitaire diploma's bezitten, kunnen hier niet voorgesteld worden. Het aandeel van de meervoudige diploma's kan dus niet berekend worden aan de hand van de antwoorden op deze vraag.

¹ Voor een volledige voorstelling van de antwoorden, zie tabel 3.5.

² Pedagogische hoger onderwijs niet ingesloten.

De vraag is niettegenstaande nuttig om de combinaties voor te stellen binnen de pedagogische richtingen. 13.490 personen combineren een diploma van pedagogisch hoger onderwijs van het korte type met een ander diploma van hoger onderwijs. Meer dan 30% onder hen (4.104), verklaren dat ze twee diploma's van pedagogisch hoger onderwijs bezitten. Deze dubbele pedagogische diploma's zijn voornamelijk onderverdeeld in twee categorieën : 71% (2.904) combineren een diploma van onderwijzer(es) met een diploma van geaggregeerde voor lager secundair onderwijs (regent(es)), en 25% een diploma van onderwijzer(es) en kleuteronderwijzer(es).

Bijna 1.000 personen combineren de drie pedagogische diploma's die in de vraag voorgesteld werden.

Een vergelijking met de gegevens van tabel 3.2 laat ons toe het aandeel van de meervoudige diploma's te berekenen van personen die een pedagogisch diploma bezitten. Het is bij de geaggregeerden voor lager secundair onderwijs dat we het hoogste aandeel van de tweevoudige of drievoudige diploma's vinden (7,4%, 8.986 personen). Iets meer dan 6% van de onderwijzer(es)s(en) en kleuteronderwijzer(es)s(en) bezitten een ander diploma van hoger onderwijs, respectievelijk 6,7% van de onderwijzer(es)s(en) (7.778 personen) en 6,5% van de kleuteronderwijzer(es)s(en) (2.679 personen).

3.5.2.2. Analyse van de antwoorden op de open vragen 7b7 en 7b8

Iedereen had de mogelijkheid om twee diploma's van hoger onderwijs aan te geven die ze in België behaald hebben. Wanneer twee antwoorden geregistreerd worden, is het echter onmogelijk om het afgelegde studietraject na te gaan vermits er geen enkele aanwijzing bestaat in verband met de manier van antwoorden. Wanneer iemand antwoordt dat hij een diploma van hoger onderwijs van het korte type en een universitaire diploma bezit, is het onmogelijk om te weten welk diploma eerst behaald werd. Hetzelfde geldt wanneer twee diploma's van hetzelfde niveau aangegeven werden.

3.5.2.2.1. Studiedomein van het Belgisch diploma van hoger onderwijs dat als eerste aangegeven is

Tabel 3.29 : Vraag 7b7: Studiedomein van het Belgisch diploma van hoger onderwijs dat als eerste aangegeven is in de vragenlijst.

	Aantal diploma's		
hoger korte type		in % tot het totaal aantal afgestudeerden van het hoger onderwijs / korte type	% vrouwen in dit studiedomein
pedagogisch	266.798	37,3%	70,7%
economisch	156.751	21,9%	50,9%
paramedisch	132.579	18,6%	83,6%
technisch	78.062	10,9%	11,6%
sociaal	38.233	5,3%	67%
artistiek	34.831	4,9%	43,7%
agrarijsch	7.637	1%	23,4%
SUBTOTAAL hoger korte type	714.891	100%	60,3%
hoger lange type	54.817		8,4%
universiteit		in % tot het aantal afgestudeerden van universitair onderwijs	% vrouwen in dit studiedomein
letteren en wijsbegeerte	49.985	16,6%	55,2%
handelswetenschappen, toegepaste economie	37.364	12,4%	21,8%
rechten	35.327	11,7%	28,4%
geneeskundige richtingen	34.774	11,5%	45,5%
toegepaste wetenschappen	32.478	10,8%	6,8%
geneeskunde	31.581	10,4%	23,4%
wetenschappen	25.572	8,4%	39,7%
politieke en sociale wetenschappen	22.627	7,5%	28,1%
pedagogie, psychologie	12.337	4,1%	57,2%
landbouwkunde	6.322	2,1%	15,2%
godsdienst-wetenschappen	5.063	1,7%	19,6%
andere	8.044	2,7%	30,4%
SUBTOTAAL universiteit	301.474	100%	32,9%
ALGEMEEN TOTAAL	1.071.182		49,9%

Bron : Algemene volkstelling van 1991

De afgestudeerden van de pedagogische richtingen stellen meer dan één derde voor van de afgestudeerden van het niet-universitair onderwijs van het korte type. De economische richtingen (22%) en paramedische richtingen (19%) zijn eveneens heel goed vertegenwoordigd.

De classificatie van de universitaire studiedomeinen die hier gebruikt werd, toont duidelijk aan dat de domeinen letteren en wijsbegeerte, handelswetenschappen en toegepaste economische wetenschappen tesamen 30% van de afgestudeerden bevatten. De minst vertegenwoordigde domeinen onder de afgestudeerden van het universitair onderwijs zijn psychologie/pedagogie, landbouwkunde en godsdienstwetenschappen.

¹ Op 1.080.379 gecodeerde personen hebben 1.069.837 een juiste code. De manier van berekenen omvat ten onrechte ten onrechte 1.345 personen waarvan het niveau bekend is maar waarvoor de code onnauwkeurig is (151 in het korte type, 226 in het lange type en 968 in de universiteit).

Het aandeel van de vrouwen is heel veranderlijk naargelang het studiedomein. Vrouwen zijn in de meerderheid in vier domeinen van het hoger onderwijs van het korte type. Indeling volgens dalend belang : paramedische, pedagogische, sociale en in iets mindere mate economische domeinen.

Onder de afgestudeerden van het universitair onderwijs zijn de vrouwen enkel in de meerderheid in de pedagogische en psychologische domeinen en in letteren en wijsbegeerte.

3.5.2.2.2. Studiedomein van het Belgisch diploma van hoger onderwijs dat als tweede aangegeven werd

Tabel 3.30 : Vraag 7b8: Studiedomein van het Belgisch diploma van hoger onderwijs dat als tweede aangegeven werd in de vragenlijst.

	aantal diploma's		
hoger korte type		in % tot het totaal aantal afgestudeerden van het hoger onderwijs korte type	% vrouwen in dit studiedomein
pedagogisch	16.414	54,2%	62%
economisch	6.487	21,4%	41,8%
paramedisch	2.304	7,6%	79,7%
technisch	2.257	7,5%	10,8%
artistiek	1.452	4,8%	47,5%
sociaal	1.132	3,7%	65%
agrarijsch	154	0,5%	17,5%
SUBTOTAAL hoger korte type	30.200	100%	54,3%
hoger lange type	2.321		7%
universiteit		in % tot het aantal afgestudeerden van universitair onderwijs	% vrouwen in dit studiedomein
geneeskunde	7.317	16%	27,3%
handelswetenschappen, toegepaste economische wetenschappen	6.682	14,7%	16,5%
rechten	6.186	13,6%	29%
politieke en sociale wetenschappen	4.823	10,6%	23,2%
toegepaste wetenschappen	4.334	9,5%	9,7%
letteren en wijsbegeerte	4.266	9,4%	41,1%
geneeskundige richtingen	4.097	9%	47,5%
wetenschappen	2.729	6%	29,4%
pedagogie, psychologie	1.778	3,9%	50,2%
godsdienst-wetenschappen	962	2,1%	18,5%
landbouwkunde	493	0,1%	14%
andere	1.859	4%	33,2%
SUBTOTAAL universiteit	45.526	100%	27,8%
ALGEMEEN TOTAAL	78.047¹		37,4%

Bron : Algemene volkstelling van 1991

¹ Voor 78.145 gecodeerde personen hebben 78.047 een juiste code. De berekeningsmodus omvat ten onrechte 59 personen waarvan het niveau bekend is maar waarvoor de code onnauwkeurig is (59 in het korte type, 39 in het lange type).

De afgestudeerden van pedagogische richtingen stellen meer dan de helft (54%) van de "tweede" diploma's van hoger onderwijs van het korte type voor. Zij zijn gevolgd, volgens omvang, door de afgestudeerden van het hoger economisch onderwijs (21%).

De meest voorkomende "tweede" universitaire diploma's zijn deze van de geneeskunde. Handelswetenschappen, toegepaste economische wetenschappen en rechten omvatten ongeveer 30% van de "tweede" universitaire diploma's.

Het aandeel van de vrouwen onder diegenen die een tweede diploma van hoger onderwijs behaald hebben, ligt overal lager dan het aandeel van de vrouwen die een eerste diploma behaalden, behalve in het kunst onderwijs, in de geneeskunde en in niet-gepreciseerde universitaire domeinen.

We hebben de gedetailleerde gegevens per titel van diploma niet aangehaald in het kader van de monografie om de publicatie niet te verzwaren, maar ze zijn beschikbaar¹ en verdere analyses zullen uitgevoerd worden.

3.5.2.2.3. Combinaties van studiedomeinen in het Belgisch hoger onderwijs (Vragen 7b7 en 7b8)

Er werd een verdere analyse uitgevoerd van de verschillende mogelijke combinaties van diploma's van hoger onderwijs, uitgaande van de antwoorden op de open vragen 7b7 en 7b8 die betrekking hebben op de titels van de twee diploma's van hoger onderwijs, die in België behaald werden. 78.047 individuen² antwoordden op deze vraag dat ze twee diploma's van hoger onderwijs bezitten, dus ongeveer vier keer meer dan op vraag 7b6. Meer dan de helft hebben hun tweede diploma in dezelfde studievorm of in hetzelfde domein behaald.

De gegevens over de leeftijd waarop de diploma's behaald werden, zijn ongelukkigwijze niet beschikbaar. Deze zouden het mogelijk gemaakt hebben om te bepalen welk diploma eerst behaald werd, en welke de tijdspanne is tussen het behalen van de twee diploma's³. In de volgende toelichting gaan wij uit van de veronderstelling dat de meeste personen hun eerst behaalde diploma van hoger onderwijs in de eerste plaats aangegeven hebben.

---

¹ Het voornaamste deel van de gegevens kon geklasseerd worden aan de hand van de gedetailleerde naamlijst voor diploma's die het Nationaal Instituut voor de Statistiek gebruikt. Enkel 1 % van de codes zijn onjuist.

² Voor 88 personen was het niet mogelijk om de specialiteit van hun tweede aangegeven diploma van hoger onderwijs te klasseren.

³ Recente maatregelen zijn gericht op het beperken van opeenvolgende inschrijvingen aan de universiteit. Volgens een dekreet gestemd op 25 juli 1996 in de Franse Gemeenschap zullen, vanaf het boekjaar 1998, de studenten die zich inschrijven in de eerste of tweede cyclus daar waar ze ofwel al 2 academische graden behaald hebben (licentie, Diplôme d'Etudes Spécialisée en Diplôme d'Etudes Complémentaires), ofwel 2 graden van het hoger onderwijs van het korte of lange type, in de 5 jaar die de inschrijvingsvraag voor een identieke graad voorafgaan, niet meer meetellen voor de financiering van de universiteiten. Zullen ook niet meer meestellen, zij die zich inschrijven voor studies die leiden tot een graad van de derde cyclus (DES of DEA), indien ze in de 5 jaar die voorafgingen, de inschrijving bekomen hadden voor een identieke graad.

Tabel 3.31 : Vraag 7b7 et 7b8: Aantal personen die twee Belgische diploma's van hoger onderwijs behaalden, in verhouding tot de houders van meerdere diploma's van het hoger onderwijs in België (Totale bevolking).

	Aantal personen	in % tot houders van meerdere diploma's
tweede diploma in hoger lange type of universitair in hetzelfde domein	21.008	26,8%
tweede diploma in hoger korte type van hetzelfde domein	19.569	25,1%
tweede diploma in hoger lange type of universitair maar in een ander domein	16.668	21,4%
hoger korte type/ hoger lange type of universitair	10.018	12,8%
tweede diploma in hoger korte type maar in ander domein	7.159	9,2%
hoger lange type of universitair / hoger korte type	3.263	4,2%
eerste diploma van hoger onderwijs onbekend	362	0,5%
TOTAAL	78.047	100%

Bron : Algemene volkstelling van 1991

De algemene tendens om studies in hetzelfde domein te hernemen, vinden we niet terug in alle specialiteiten.

Tabel 3.32 : Aandeel van de personen die twee Belgische diploma's van hoger onderwijs behaalden, volgens het oorspronkelijk studiedomein.

Oorspronkelijk studiedomein	% personen die een tweede diploma behaalden
geneeskunde	32%
rechten	25%
wetenschappen	18%
landbouwkunde	14%
godsdienstwetenschappen	14%
toegepaste wetenschappen	14%
politieke en sociale wetenschappen	13%
letteren en wijsbegeerte	11%
pedagogie / psychologie	9%
economische en handelswetenschappen	8%
pedagogie korte type	7%
geneeskundige universitaire richtingen	7%
sociaal korte type	6%
technisch korte type	6%
lange type	5%
artistiek korte type	4%
economie korte type	4%
paramedisch korte type	4%
agrarijch korte type	4%

Bron : Algemene volkstelling van 1991

De waargenomen aandelen variëren zeer sterk naargelang het domein. Het zijn de studies in geneeskunde gevolgd door deze van rechten die het grootste aantal afgestudeerden tellen die met succes een tweede studiecycclus beëindigd hebben. Onder de afgestudeerden van het hoger onderwijs van het korte type zijn het deze die een pedagogische richting gevolgd hebben die het vaakst een tweede diploma behaald hebben.

Het is moeilijk om deze indicator te interpreteren bij gebrek aan bijkomende gegevens.

Het bekomen van een tweede diploma kan gemotiveerd zijn door het verlangen om een hoger niveau te bereiken in zijn domein met als doel opzoekingen te kunnen verrichten (dit is het geval van het universitair doctoraat), of door de problemen om werk te vinden in het oorspronkelijk gekozen domein.

We hebben getracht deze realiteiten te benaderen door een tweede aard van analyse uit te voeren.

Een tweede tabel stelt de frequentie van de diploma's van eenzelfde categorie voor, naargelang de oorspronkelijke specialiteit.

Tabel 3.33 : Aandeel van de personen die twee diploma's van hoger onderwijs in België behaald hebben van hetzelfde domein, naargelang de specialiteit van het initieel diploma.

Oorspronkelijk studiedomein	% personen die een tweede diploma behaalden in hetzelfde domein
geneeskunde	85%
pedagogie korte type	75%
rechten	62%
economische en handelswetenschappen	53%
geneeskunige universitaire richtingen	52%
economie korte type	52%
toegepaste wetenschappen	49%
wetenschappen	41%
letteren en wijsbegeerte	39%
landbouwkunde	36%
artistiek korte type	32%
pedagogie / psychologie	28%
technisch korte type	30%
politieke en sociale wetenschappen	25%
paramedisch korte type	24%
lange type	17%
godsdienstwetenschappen	16%
agrarisch korte type	8%
sociaal korte type	4%

Bron : Algemene volkstelling van 1991

Ook hier zijn de verschillen tussen de studiedomeinen aanzienlijk. Deze indicator geeft aan in welke mate de studenten die hun tweede diploma van hoger onderwijs in België behaald hebben, hun oorspronkelijke opleiding vervolledigd hebben door studies in hetzelfde domein. Hierdoor kunnen we de studiedomeinen in vijf grote categorieën opsplitsen :

- in de richting geneeskunde, in de pedagogische studies van hoger onderwijs van het korte type en in de rechten is het zeer frequent dat personen een tweede cursus volgen in hetzelfde domein (van 62 tot 85%);
- in een tweede groep zijn slechts de helft van de tweede diploma's afkomstig uit hetzelfde domein;
- in 8 domeinen varieert het aantal personen die verder gaan in dezelfde richting van 40 tot 25%;
- in 4 domeinen, tenslotte, opteren een meerderheid van studenten voor een ander domein wanneer ze hun studies hervatten.

Een laatste analyse legt de nadruk op het oorspronkelijk domein van diegenen die een tweede diploma behaald hebben in het hoger onderwijs in België.

We vinden ongetwijfeld dezelfde tendenzen terug als deze die we waargenomen hebben in de voorgaande tabel. Andere gegevens kunnen echter op de voorgrond gesteld worden. Om de voorstelling luchtig te houden geven we enkel een overzicht van de meest beduidende resultaten.

Sommige specialiteiten recruterend grotendeels in de groep van hun eigen domein. Zo bezaten 89% van diegenen die een tweede diploma in geneeskunde behaalden reeds een diploma van hetzelfde type. De pedagogische studierichtingen van hoger onderwijs van het korte type en de rechten, tellen eveneens een interne recrutering die zeer hoog ligt.

De reeds afgestudeerden uit het hoger technisch onderwijs van het korte type vertegenwoordigen 56% van diegenen die een tweede technisch diploma behalen, alsook 43% van diegenen die landbouwkundige studies hervatten in het hoger onderwijs van het korte type en 48% van diegenen die een tweede diploma behalen van hoger onderwijs van het lange type.

De reeds afgestudeerden uit het pedagogisch onderwijs van het korte type vertegenwoordigen 30% van diegenen die een tweede diploma behalen in de pedagogische en psychologische disciplines aan de universiteit, maar ook 32% van de afgestudeerden van het sociaal hoger onderwijs van het korte type, 23% van de afgestudeerden van het paramedische onderwijs van het korte type, 24% van het kunst onderwijs van het korte type, 12% van de gediplomeerden in letteren en wijsbegeerte en 11% van de afgestudeerden in de economische domeinen van het hoger onderwijs van het korte type.

Naast de afgestudeerden van het pedagogisch onderwijs van het korte type, hebben de sociale richtingen van het hoger onderwijs van het korte type 19% jongeren aangetrokken die reeds afgestudeerd waren in paramedische domeinen van het hoger onderwijs van het korte type, 14% van de economische sector van het korte type, tegen enkel 8% afgestudeerden uit hun eigen domein.

De houders van een tweede diploma in de geneeskundige richtingen, geneeskunde uitgezonderd, zijn voor 34% reeds afgestudeerd in de paramedische richtingen van het hoger onderwijs van het korte type, 28% bezit reeds een universitair diploma van een geneeskundige richting en 15% zijn al afgestudeerd in de geneeskunde.

In de toegepaste wetenschappen bedraagt de interne recrutering bijna de helft (46%) van diegenen die een tweede diploma behaalden ; de overigen komen voor 16% uit de afgestudeerden van het hoger onderwijs van het lange type en voor 14% uit de faculteit van wetenschappen.

In de pedagogie / psychologie bezitten, naast de 30% afgestudeerden van de pedagogische richtingen van hoger onderwijs van het korte type, 17% reeds een diploma van dezelfde oriëntatie en 10% zijn afkomstig uit de faculteit letteren en wijsbegeerte.

Onder de houders van een tweede diploma van politieke en sociale wetenschappen, van handelswetenschappen en toegepaste economische wetenschappen, is de recrutering zeer veelzijdig. In de eerste dezer richtingen komen bijna een vierde (22%) uit de faculteit der

rechten, 13% heeft reeds een diploma van dezelfde oriëntatie en 12% bezit reeds een diploma economie van het korte type. In de economische en handelswetenschappen zijn 23% van diegenen die een tweede diploma behaalden reeds in het bezit van een diploma van dezelfde oriëntatie, 15% bezitten een diploma van toegepaste wetenschappen, 12% een diploma van economie in het hoger onderwijs van het korte type en 10% komen uit de faculteiten politieke en sociale wetenschappen.

3.5.2.3. Aandeel van de meervoudige diploma's in het hoger onderwijs in België, per leeftijdsgroep en per geslacht (7b7 en 7b8)

Voor een verdere, meer nauwkeurige analyse per leeftijd en per geslacht, hebben wij ons beperkt tot de personen van 25 tot 64 jaar. In deze leeftijdsgroep zijn er 68.936 personen die twee diploma's bezitten van hoger onderwijs in België, wat neerkomt op 7,3% van de 939.584 afgestudeerden van het hoger onderwijs van 25 tot 64 jaar.

Tabel 3.34 : Combinaties van diploma's van hoger onderwijs afgeleverd in België , personen van 25 tot 64 jaar.

	Aantal personen	in % tot personen die twee diploma's combineren
universitair / universitair	30.963	44,9%
hoger korte type / hoger korte type	23.369	33,9%
hoger korte type / universitair ¹	10.426	15,1%
hoger lange type / universitair	1.956	2,8%
hoger korte type / hoger lange type	1.814	2,6%
andere combinaties	408	0,7%
TOTAAL	68.936	100,00%

Bron : Algemene volkstelling van 1991

Personen die twee diploma's behaald hebben, combineren meestal twee universitaire diploma of twee diploma's van hoger onderwijs van het korte type. De gegevens van de volkstelling laten niet toe om het onderscheid te maken tussen de universitaires die twee diploma's van hetzelfde niveau (licentiaten) behaalden en dezen die een aanvullende opleiding volgden in de vorm van een master's, postgraduaatdiploma, een specialisatiediagram of een doctoraat met thesis.

Tabel 3.35 : Aandeel van de personen die twee diploma's van het Belgisch hoger onderwijs combineren , in verhouding tot het totaal aantal afgestudeerden van het hoger onderwijs, per leeftijd en per geslacht.

	25 tot 34 jaar	35 tot 44 jaar	45 tot 54 jaar	55 tot 64 jaar	25 tot 64 jaar
mannen	8,3%	8,9%	9,7%	9,6%	8,9%
vrouwen	6,2%	5,5%	4,9%	4,5%	5,6%
TOTAAL	7,2%	7,3%	7,6%	7,5%	7,3%

Bron : Algemene volkstelling van 1991

¹ We harrineren eraan dat de vragenlijst niet toelaat om te bepalen welk van de twee diploma's eerst werd behaald.

Het zijn vooral mannen die hogere studies volgen. Een analyse per leeftijd toont niettegenstaande aan dat er een positieve evolutie bestaat in de verhouding afgestudeerde vrouwen van het hoger onderwijs¹.

Aanzienlijke verschillen komen naar boven tussen de vrouwelijke en de mannenelijke bevolking wat de combinatie van diploma's betreft.

Tabel 3.36 : Meest voorkomende combinaties van diploma's van hoger onderwijs afgeleverd in België, personen van 25 tot 64 jaar volgens geslacht.

	Aantal vrouwen	in % tot vrouwen die twee diploma's combineren	Aantal mannen	in % tot mannen die twee diploma's combineren
universitair / universitair	7.896	30,7%	23.067	53,4%
hoger korte type / hoger korte type	12.822	49,9%	10.547	24,4%
hoger korte type / universitair	4.713	18,3%	5.713	13,2%
hoger lange type / universitair	123	0,5%	1.833	4,2%
hoger korte type / hoger lange type	140	0,5%	1.674	3,9%
hoger lange type / hoger lange type	25	0,1%	383	0,9%
TOTAAL	25.719	100%	43.217	100%

Bron : Algemene volkstelling van 1991

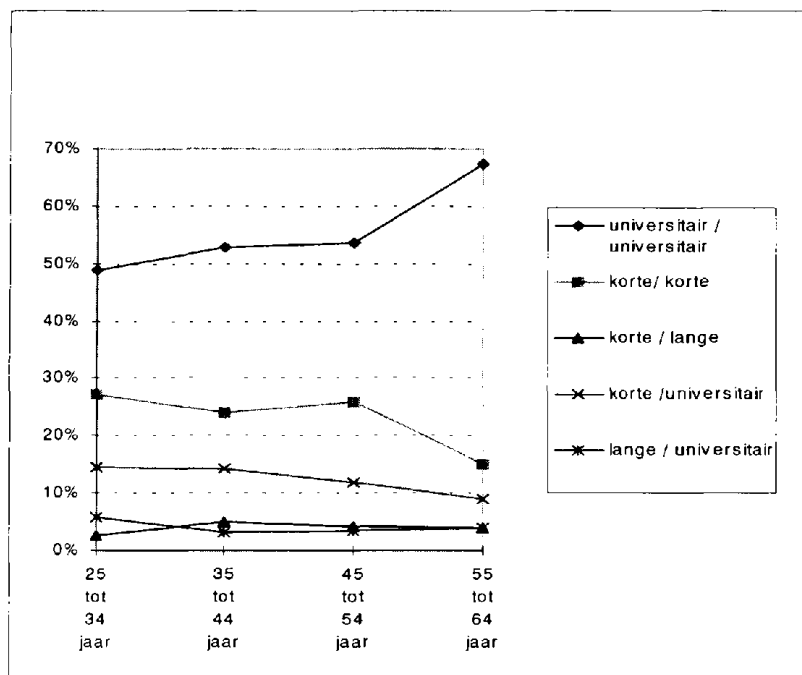
Twee belangrijke waarnemingen komen uit deze tabel naar voren : terwijl meer dan de helft van de mannen die twee diploma's van hoger onderwijs bezitten, universitaire diploma's behaalden, is dit slechts het geval voor 30% van de vrouwen. Deze combineren in 50% van de gevallen twee diploma's van hoger onderwijs van het korte type terwijl dit enkel het geval is voor een kwart van de mannen.

De afgestudeerden van het hoger onderwijs van het lange type bestaan voornamelijk uit mannen (zie grafiek 3.1). Combinaties tussen diploma's van hoger onderwijs van het lange type met andere diploma's van hoger onderwijs, komen heel weinig voor bij vrouwen (amper 1%).

De twee volgende grafieken stellen de evolutie van deze variabele voor doorheen de tijd.

¹ Het onderwijsniveau van de vrouwen blijft eveneens met regelmaat stijgen (zie 3.4.1.3).

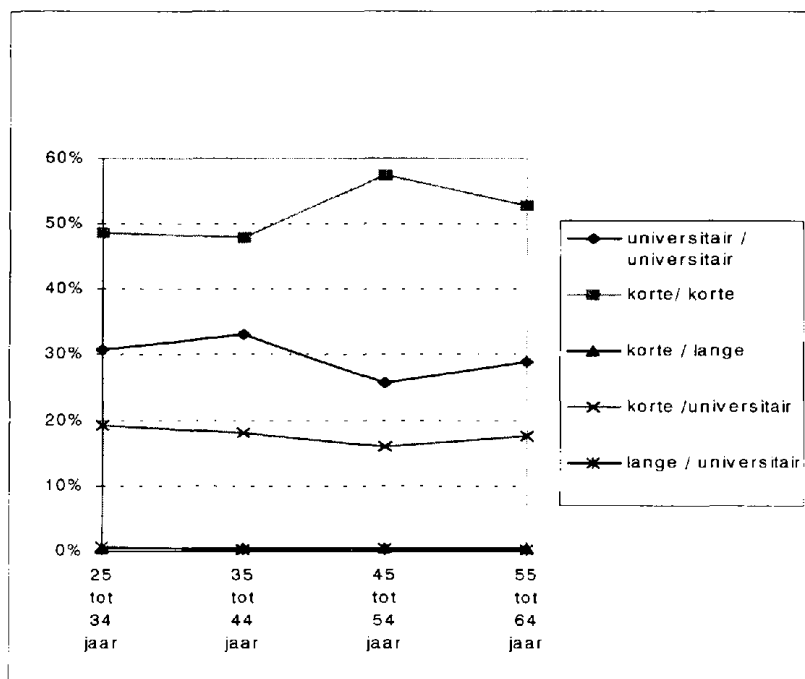
Grafiek 3.11 :Aandeel van elk type van diploma van het Belgisch hoger onderwijs. Mannen per leeftijdsgroep, ten opzichte van het totaal aantal mannen die twee diploma's van hoger onderwijs behaalden.

Bron : Nationaal Instituut voor Statistiek : Volkstelling 1991

Berekeningen : Service de Pédagogie expérimentale, Ulg.

Grafiek 3.12 :Aandeel van elk type van diploma van het Belgisch hoger onderwijs. Vrouwen per leeftijdsgroep, ten opzichte van het totaal aantal vrouwen die twee diploma's van hoger onderwijs behaalden.

Bron : Nationaal Instituut voor Statistiek : Volkstelling 1991

Berekeningen : Service de Pédagogie expérimentale, Ulg.

Het respectievelijke aandeel van de verschillende combinaties beschreven in tabel 3.36, blijkt redelijk constant te zijn doorheen de tijd. We noteren nochtans een dalende tendens in het aandeel van de dubbele universitaire diploma's van mannen, die gedeeltelijk gecompenseerd wordt door een lichte stijging van dubbele diploma's op niveau van hoger onderwijs van het korte type. We bemerken een tegengestelde evolutie bij de vrouwen. Bij de interpretatie van deze gegevens is het belangrijk in het oog te houden dat deze cijfers betrekking hebben op het aandeel van de afgestudeerden van het hoger onderwijs, dat in permanente stijging zijn is (zie grafiek 3.2).

3.5.3. STUDIETRAJECTEN IN HET BUITENLAND

3.5.3.1. Schoolloopbanen in het buitenland

De analyse van de antwoorden op vraag 8b, laat ons toe een eerste benadering te schetsen van de combinaties van diploma's die in het buitenland afgeleverd zijn.

Tabel 3.37 : Vraag 8b: Aantal personen die één of meer diploma's behaald hebben in het buitenland, in percentage tot de personen die een diploma in het buitenland behaald hebben. Totale bevolking.

	Aantal personen	in % tot de personen die een diploma behaalden in het buitenland
alleen lager	57.652	25,9%
lager en secundair	50.382	22,6%
alleen secundair	46.908	21,1%
alleen hoger	42.002	18,9%
lager, secundair en hoger	22.155	9,9%
secundair en hoger	3.197	1,4%
lager en hoger	401	0,2%
TOTAAL	222.697	100%

Bron : Algemene volkstelling van 1991

3.5.3.2. Combinatie van diploma's die in het buitenland en in België afgeleverd zijn

De combinatie van de antwoorden op de vragen 7a en 8a over het al dan niet in het bezit zijn van een Belgisch en een buitenlands diploma, laat ons toe om de frequentie van gecombineerde studietrajecten in het buitenland en in België, te berekenen. We verkregen de volgende antwoorden van personen van boven de 18 jaar die op deze vraag moesten antwoorden :

Tabel 3.38 : Kruising van de antwoorden op de vragen over het al dan niet in het bezit zijn van een buitenlands en een Belgisch diploma. Bevolking 18 jaar or ouder die het onderwijs met volledig leerplan verlaten heeft¹.

	onthouding	buitenlands diploma	geen buitenlands diploma	totaal
onthouding	461.829	5.579	19.503	486.911
Belgisch diploma	1.242.970	42.709	3.207.686	4.493.365
geen Belgisch diploma	1.007.561	173.980	1.262.567	2.444.108
Totaal	2.712.360	222.268	4.489.756	7.424.384

Bron : Algemene volkstelling van 1991

Tabel 3.39 : Verdeling van de antwoorden op de vragen over het al dan niet in het bezit zijn van een buitenlands en een Belgisch diploma. Bevolking 18 jaar or ouder die het onderwijs met volledig leerplan verlaten heeft.

	onthouding	buitenlands diploma	geen buitenlands diploma	totaal
onthouding	6,2%	0%	0,3%	6,6%
Belgisch diploma	16,7%	0,6%	43,2%	60,5%
geen Belgisch diploma	13,6%	2,3%	17%	32,9%
Totaal	36,5%	3%	60,5%	100%

Bron : Algemene volkstelling van 1991

Bijna 43.000 getelde personen hebben de kans gehad om hun studies te combineren in België en in het buitenland. Dit stelt slechts een heel klein gedeelte voor van de personen ouder dan 18 jaar.

Bijna 180.000 personen (173.980, of 2,3% van de bevolking van 18 jaar en meer die het onderwijs met volledig leerplan verlaten heeft) daarentegen, hebben geen diploma in België behaald maar wel in het buitenland.

In het totaal hebben 3% van de personen van 18 jaar en meer die het onderwijs met volledig leerplan verlaten hebben, een diploma in het buitenland behaald.

Dankzij deze gekruiste tabel konden verschillende categorieën van onthoudingen aan het licht gebracht worden. Bijna 500.000 personen van 18 jaar en meer die het onderwijs met volledig leerplan verlaten hebben (461.829, of 6%) hebben geen enkele van de twee vragen beantwoord. Iets meer dan een miljoen individuen (1.007.561, of 13,6%) hebben geantwoord dat ze geen Belgisch diploma bezitten, maar hebben geen antwoord gegeven op de vraag betreffende het buitenland. Enkelen (0,3%, of 19.503) hebben verklaard dat ze geen diploma in het buitenland behaald hebben, maar hebben nagelaten te antwoorden of ze al dan niet een Belgisch diploma bezaten.

Voor deze verschillende categorieën van individuen blijft er een onzekerheid bestaan omtrent het al dan niet bezitten van een diploma. Voor meer dan 1.250.000 personen (1.262.567) daarentegen, is de situatie duidelijker : zij verklaarden dat ze geen Belgisch noch een buitenlands diploma bezitten.

¹ Deze aantallen verschillen lichtjes van deze die we terugvinden in tabellen 3.1 en 3.3 omdat de analyse hier alleen betrekking heeft op personen ouder dan 18 jaar. Deze verschillen hebben nauwelijks geen invloed op de verhoudingen, die identiek blijven (zie volgende tabel).

De helft van de personen waarvoor we geen onderwijsniveau konden bepalen (zie tabel 3.16¹) zijn waarschijnlijk zeer weinig naar school geweest. De informatie waarover we voor de anderen beschikken, laat ons niet toe ons daarover uit te spreken.

De personen die Belgische en buitenlandse diploma's combineren, verdelen zich als volgt over de verschillende Gewesten van het land.

Tabel 3.40 : Vraag 8a: Aantal personen die een diploma behaalden in het buitenland per leeftijdsgroep, per woonplaats en per geslacht. Percentage van deze personen die geen diploma in België behaald hebben.

	Vlaanderen	% alleen buitenlands diploma	Brussel	% alleen buitenlands diploma	Wallonië	% alleen buitenlands diploma
mannen van 18 tot 24 jaar	2.107	64,7%	1.227	73,9%	1.553	70,3%
mannen van 25 tot 34 jaar	11.107	65,3%	7.365	71,9%	8.612	72,1%
mannen van 35 tot 64 jaar	26.253	72,3%	17.582	78,1%	27.200	78,2%
mannen ouder dan 64 jaar	3.975	76,4%	2.381	75%	5.146	83,1%
vrouwen van 18 tot 24 jaar	2.737	71,2%	1.586	76,1%	2.339	77%
vrouwen van 25 tot 34 jaar	10.020	74,5%	7.185	75,1%	9.809	80,3%
vrouwen van 35 tot 64 jaar	19.856	82%	14.661	82,6%	25.893	87,6%
vrouwen ouder dan 64 jaar	4.067	86,5%	3.137	85,4%	6.472	90%

Bron : Algemeen volkstelling van 1991

Welke ook de leeftijdsgroep of de woonplaats moge zijn, het aandeel van de personen die enkel een diploma behaalden in het buitenland ligt hoger voor de vrouwelijke dan voor de mannelijke bevolking. Jongeren combineren vaker Belgische en buitenlandse diploma's dan oudere leeftijdsgroepen.

Tabel 3.41 : Aantal personen die een Belgisch en buitenlands diploma combineren per leeftijdsgroep, per woonplaats en per geslacht.

	Vlaanderen	Brussel	Wallonië
mannen van 18 tot 24 jaar	684	256	446
mannen van 25 tot 34 jaar	3.591	1.805	2.297
mannen van 35 tot 64 jaar	6.600	3.179	5.615
mannen ouder dan 64 jaar	807	471	777
hommes de 18 ans et plus	11.682	5.711	9.135
vrouwen van 18 tot 24 jaar	723	314	515
vrouwen van 25 tot 34 jaar	2.301	1.526	1.805
vrouwen van 35 tot 64 jaar	3.002	1.966	2.883
vrouwen ouder dan 64 jaar	374	286	487
vrouwen van 18 jaar en meer	6.400	4.092	5.690

Bron : Algemeen volkstelling van 1991

¹ Als we alle personen die verklaard hebben dat ze geen enkel diploma behaald hebben optellen bij diegenen die een diploma bezitten maar niet geantwoord hebben op de andere vraag of die op geen enkele vraag beantwoord hebben, bekomen we 2.751.460 personen van 18 jaar en meer die het onderwijs met volledig leerplan verlaten hebben. Het scholingsniveau kon daarentegen slechts bepaald worden voor 2.408.869 personen (zie tabel 3.15). Het blijkt dus dat sommige personen die niet op vraag 7a of op vraag 8a geantwoord hebben, wel meer informatie gegeven hebben op de volgende vragen die dan gebruikt kon worden om hen te klasseren volgens het hoogst behaalde diploma.

3.5.4. AANDEEL VAN DE DIPLOMA'S VAN SECUNDAIR NIVEAU IN HET ONDERWIJS MET BEPERKT LEERPLAN

Tabel 3.42 : Vraag 7b5: Werd dit diploma afgeleverd na het volgen van onderwijs met volledig leerplan (dagelijks verstrekt, gewoonlijk tijdens de daguren en gedurende een volledig schooljaar) ?

	Aantal personen	in % tot de personen die een diploma behaalden
Ja	3.457.186	94,9 %
Neen	186.637	5,1%

Bron : Algemeen volkstelling van 1991

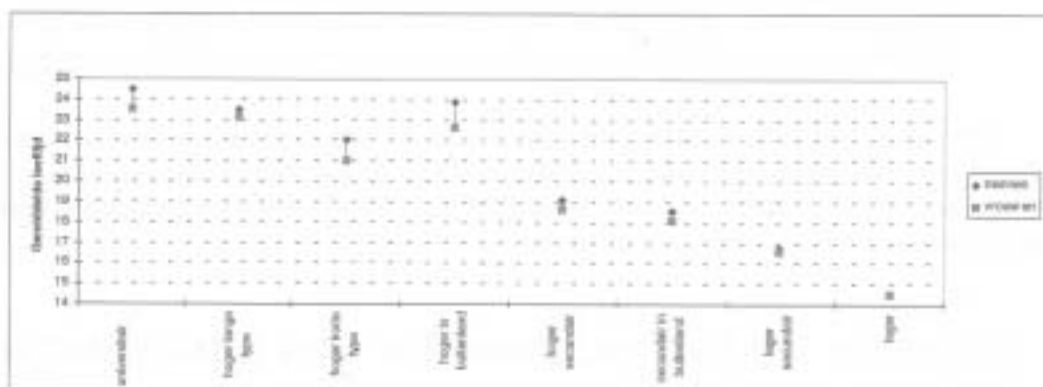
5 % van de personen verklaren dat ze hun diploma van secundair onderwijs bekomen hebben langs het onderwijs met beperkt leerplan. Het gaat hier waarschijnlijk om personen die op oudere leeftijd hun secundair diploma behaald hebben door lessen voor sociale promotie te volgen of examens van middenjury af te leggen.

3.6. LEEFTIJD BIJ HET BEËINDIGEN VAN REGELMATIGE STUDIES, VOLGENS ONDERWIJSNIVEAU

Het ontlede van de vraag 6 : "Tot welke leeftijd hebt U de leergangen van een onderwijsinstelling regelmatig gevolgd (in België of in het buitenland) ?" vervolledigt de beschrijving van het onderwijsniveau van de bevolking. De leeftijd bij het beëindigen van regelmatige studies is niet gelijk aan de leeftijd waarop het hoogste diploma behaald werd. Sommige personen kunnen inderdaad hun studies hervat hebben, voltijds of deeltijds, na hun initiële studies en zodanig een hoger diploma bekomen hebben op latere leeftijd dan de leeftijd voor regelmatige studies. In de volkstelling komt een vraag voor met betrekking tot de datum van het behalen van een diploma van hoger onderwijs. Deze vraag werd ongelukkigerwijze niet gecodeerd. Bij gebrek aan verdere informatie in verband met de data waarop de diploma's afgeleverd werden, is het onmogelijk om een schatting te maken - onder het aantal personen waarvan de leeftijd bij het beëindigen van regelmatige studies hoger ligt dan verwacht - van het aandeel van de mensen die gedubbeld hebben of die hun studies onderbroken hebben en ze later weer opgenomen hebben. Rekening houdend met de analyse die we ontwikkeld hebben, met name in hoofdstuk 2, stellen we de hypothese dat het aandeel van de personen, die een jaar overdeden, groter is dan het aandeel van de personen die hun studies hervat hebben na een onderbreking.

3.6.1. LEEFTIJD BIJ HET BEEINDIGEN VAN REGELMATIGE STUDIES VAN DIEGENEN WAARVAN HET ONDERWIJSNIVEAU BEKEND IS

Grafiek 3.13 : Gemiddelde leeftijd bij het beëindigen van studies van personen van 25 tot 64 jaar volgens hun onderwijsniveau (hoogste diploma, in België of in het buitenland afgeleverd) en volgens geslacht

Bron : Nationaal Instituut voor Statistiek : Volkstelling 1991

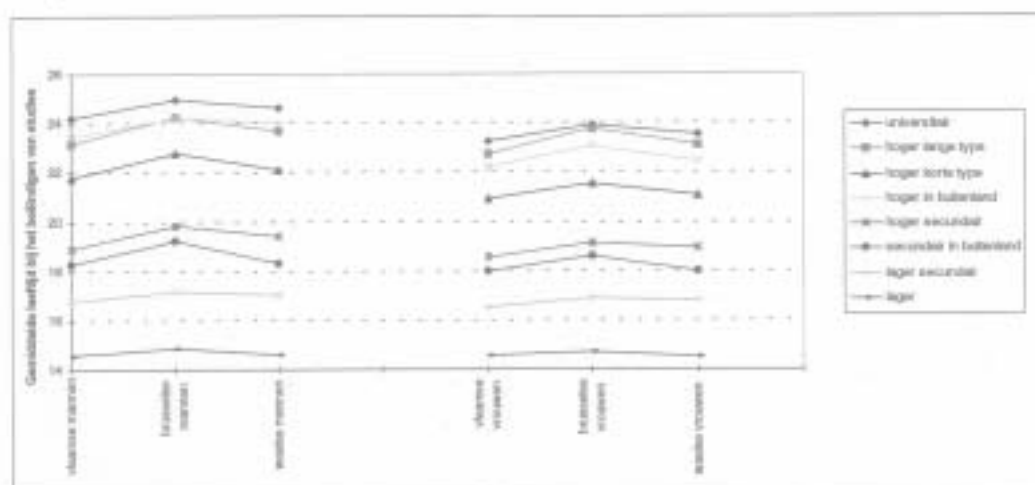
Berekeningen : Service de Pédagogie expérimentale, Ulg.

Tabel 3.43 : Gemiddelde leeftijd bij het beëindigen van studies volgens het onderwijsniveau (hoogste diploma in België of in het buitenland afgeleverd) volgens woonplaats. Gemiddelde leeftijd bij het beëindigen van studies, per geslacht. Personen van 25 tot 64 jaar.

	Vlaanderen	Brussel	Wallonië	Mannen	Vrouwen	Totaal
universitair	23,9	24,5	24,2	24,5	23,6	24,2
hoger lange type	23,1	24,2	23,6	23,5	23,1	23,5
hoger korte type	21,3	22	21,5	22	21	21,4
hoger in buitenland	22,9	23,7	23,3	23,9	22,7	23,4
hoger secundair	18,7	19,5	19,2	19,1	18,7	18,9
secundair in buitenland	18,1	18,9	18,1	18,5	18,1	18,3
lager secundair	16,7	17	16,9	16,8	16,6	16,7
lager	14,6	14,8	14,6	14,5	14,5	14,5

Bron : Algemene volkstelling van 1991

Grafiek 3.14 : Gemiddelde leeftijd bij het beëindigen van studies volgens onderwijsniveau (hoogste diploma, in België of in het buitenland afgeleverd) volgens geslacht en woonplaats. Bevolking van 25 tot 64 jaar.

Bron : Nationaal Instituut voor Statistiek : Volkstelling 1991

Berekeningen : Service de Pédagogie expérimentale, Ulg.

De meest voorkomende leeftijd voor het beëindigen van regelmatige studies lijkt licht hoger te zijn in Brussel dan in Wallonië, en hoger in Wallonië dan in Vlaanderen (voor een gelijkwaardig onderwijsniveau). Er zijn meer jongens die hun studies later verlaten dan meisjes, om hetzelfde onderwijsniveau te bereiken.

3.6.2. LEEFTIJD BIJ HET BEEINDIGEN VAN REGELMATIGE STUDIES VAN DIEGENEN WAARVAN HET ONDERWIJSNIVEAU ONBEKEND IS

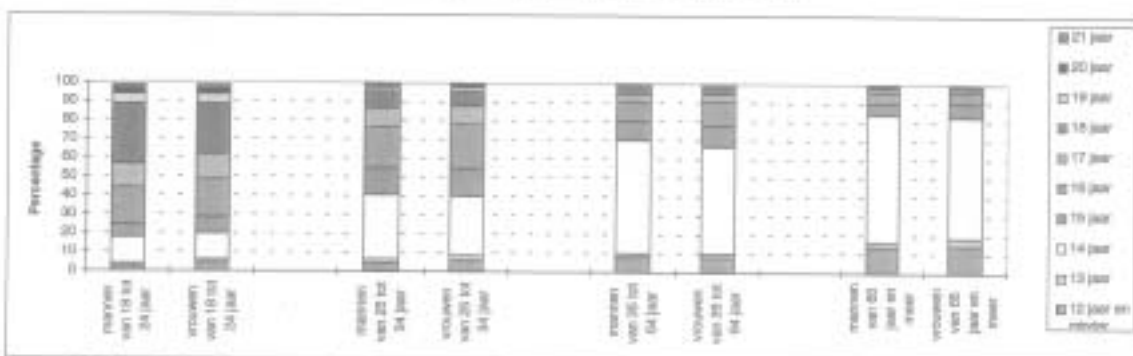
Tabel 3.44 : Gemiddelde leeftijd bij het beëindigen van studies van personen waarvan het onderwijsniveau onbekend is volgens woonplaats en per geslacht. Personen van 25 tot 64 jaar.

	Vlaanderen	Brussel	Wallonië	Mannen	Vrouwen	Totaal
onthouding	14,8	15	14,5	14,7	14,7	14,7

Bron : Algemene volkstelling van 1991

Grafiek 3.15 : Verdeling volgens leeftijd bij het beëindigen van studies van personen waarvan het onderwijsniveau onbekend is, per leeftijdsgroep en per geslacht.

Bron : Nationaal Instituut voor Statistiek : Volkstelling 1991

Berekeningen : Service de Pédagogie expérimentale, Ulg.

De leeftijd waarop de personen met een onbekend onderwijsniveau het schoolstelsel verlaten, ligt gelijkaardig met deze van de afgestudeerden van het lager onderwijs, ongeacht geslacht of Gewest van oorsprong.

HOOFDSTUK 4.

POSITIE OP DE ARBEIDSMARKT VOLGENS ONDERWIJSNIVEAU

In dit vierde hoofdstuk geven wij een korte uiteenzetting van enkele gegevens uit de volkstelling die betrekking hebben op de arbeidsmarkt in België¹. We zullen een bijzondere aandacht schenken aan de relatie die kan gelegd worden tussen het behaalde onderwijsniveau en de positie op de arbeidsmarkt. Voor elk onderwijsniveau hebben we een raming gemaakt voor het relatieve deel dat de verschillende posities innemen, volgens geslacht en leeftijdsgroep, voor personen van 18 tot 64 jaar.

Het onderwijsniveau van een individu wordt bepaald vanuit het hoogste diploma dat hij in België of in het buitenland behaald heeft (voorstelling van deze variabele : zie 3.4).

We kunnen drie posities op de arbeidsmarkt definiëren op basis van de antwoorden op vraag 2a In welke personencategorie plaatst u zich ? :

- werkloos, op zoek naar een betrekking. Personen op zoek naar een eerste betrekking en die een betrekking verloren of opgegeven hebben en op zoek zijn naar een nieuwe betrekking werden in éénzelfde categorie samengebracht. Deze categorie werklozen op zoek naar een betrekking is omvangrijker dan de categorie werklozen die gebruikt wordt in de statistieken van de Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening. De statistieken van de RVA baseren zich inderdaad voornamelijk op de notie van de volledig uitkeringsgerechtigde werkzoekende, die beperkter is dan deze die we hier gebruiken. De positie die we hier bepaald hebben, wijkt eveneens af van de definitie van de werkloosheid die normalerwijze gebruikt wordt in interNationaale statistieken. Uitgaande van het feit dat het individu in onze definitie inderdaad werkloos is en op zoek naar een betrekking, laat de vragenlijst van de volkstelling echter niet toe een derde voorwaarde na te gaan namelijk of de persoon inderdaad beschikbaar is om te werken².

- heeft een betrekking of oefent een beroep uit. Militairen die hun leger- of burgerdienst uitoefenen³, helpers en personen onder leercontract worden beschouwd als werkenden. Personen uit deze categorieën die tijdelijk hun werk onderbreken wegens ziekte of verlof van alle aard, die genieten van een loopbaanonderbreking of die tijdelijk werkloos zijn, blijven geklasseerd onder de categorie van de werkenden.

- is niet tewerkgesteld Deze laatste positie groepeerde zeer uiteenlopende categorieën van personen : personen die nooit een beroep uitgeoefend hebben en die geen betrekking zoeken, huisvrouwen, gepensioneerden, personen die opgehouden hebben met werken en die geen beroep meer uitoefenen en geen nieuwe betrekking meer zoeken (ongeacht of de

1 De problematiek van de tewerkstelling en de werkloosheid werd eveneens in andere monografieën van de volkstelling van 1991 bestudeerd, bijvoorbeeld de streken met werkgelegenheid (zie ALBRECHTS, 1997, VANDERMOTTEN et alii, 1997), of de benadering van de vrouwenarbeid (Van HOOFF, 1997).

2 Voor een invraagstelling van verschillende werkloosheidspercentages, zie bijvoorbeeld JADOT, 1996, p.135.

3 34.836 personen verklaarden zichzelf in legerdienst of burgerdienst.

pensioenleeftijd reeds bereikt werd of niet), renteniers, en tenslotte personen die genieten van een uitkering wegens blijvende werkonbekwaamheid.

De manier waarop de gegevens uit de volkstelling gecodeerd werden, laat ongelukkigerwijze niet toe om het aantal voltijdse studenten die deeltijds een beroepsactiviteit uitoefenen ('s avonds, tijdens het weekend of de schoolvakanties) te onderscheiden. Er werd dus helemaal geen rekening gehouden met voltijdse studenten in de doelgroep die we in de volgende paragrafen zullen beschouwen.

Wij zullen per onderwijsniveau het aantal personen analyseren die werkloos zijn, die op zoek zijn naar een betrekking (4.1.1), die een betrekking hebben (4.1.2) en die niet tewerkgesteld zijn (4.1.3). Deze aandelen werden berekend uitgaande van het totale bevolkingscijfer, voltijdse studenten uitgezonderd.

Deze verschillende indicatoren werden gebruikt om de situatie voor het hele land weer te geven. Het is tevens mogelijk deze te beschrijven voor meer gedetailleerde geografische niveau's. We beperkten de voorstelling van de resultaten per Gewest (woonplaats) tot een synthetische indicator: de proportie niet gevaloriseerde diploma's (4.1.4). Deze groep vertegenwoordigt zowel de niet tewerkgestelde personen als deze die op zoek zijn naar een betrekking, in verhouding tot de totale bevolking.

De positie op de arbeidsmarkt van personen met een ongekend onderwijsniveau, werd voorgesteld in 4.1.5. Deze informatie vervolledigt de analyses van hoofdstuk 3 die het profiel schetsten van personen waarvan het onderwijsniveau niet kon geschat worden.

Paragraaf 4.1.6. geeft een overzicht van de posities op de arbeidsmarkt van personen die een onderwijs of opleiding volgen met beperkt leerplan. Dezen werden geïdentificeerd door de antwoorden op vraag 2 te kruisen met de antwoorden op vragen 4 en 5 die gaan over het onderwijs waaraan ze nog deelnemen (zie vragenlijst in bijlage).

Een tweede deel (4.2) spitst zich voornamelijk toe op personen onder de 35 jaar. Uit de antwoorden op de vraag naar de leeftijd bij het beëindigen van regelmatige studies, hebben we zes groepen opgesteld in functie van de tijdspanne tussen het einde van de studies en het moment van de enquête. Voor deze zes groepen werd de positie op de arbeidsmarkt en het aandeel van de deelnemers aan deeltijdse studies of opleidingen nader bekeken in functie van het onderwijsniveau.

De resultaten die we in dit hoofdstuk voorstellen, moeten met omzichtigheid geïnterpreteerd worden. Zij mogen in de eerste plaats niet als dusdanig gebruikt worden om een prognose te stellen van tewerkstellingsvooruitzichten van bepaalde studierichtingen. De analyse van de situatie van verschillende categorieën diploma's op de arbeidsmarkt van 1991, geven geen aanwijzing omtrent de voorwaarden van de arbeidsmarkt in de toekomst. Bepaalde tendenzen zullen waarschijnlijk bevestigd worden. Geen enkel diploma bijvoorbeeld, zelfs van universitair niveau, kan borg staan voor de toegang tot tewerkstelling. Omgekeerd zal de inschakeling in de arbeidsmarkt moeilijker blijven voor minder geschoolden. De daling van beschikbare betrekkingen in sectoren die traditioneel door laaggeschoolde werkrachten bezet werden samen met de stijging van het onderwijsniveau van de bevolking, hebben ertoe bijgedragen dat de kansarmoede van personen met een lager onderwijsniveau nog toeneemt. De moeilijke inschakeling in de arbeidsmarkt heeft ertoe geleid dat hooggeschoolden betrekkingen aannemen die minder kwalificaties vereisen en op zodanige manier de integratiekansen verminderen van personen met een lager diploma. Deze hoofdtendenzen

werden door verscheidene auteurs uitgediept. Talrijke publicatie's onderlijnen de noodzaak om meerdere parameters in de analyses in te sluiten : demografische tendenzen, modaliteiten van de beroepsmobiliteit, veranderingen in arbeidsorganisatie in verschillende economische sectoren, werkgelegenheidspolitiek en werkloosheidsbestrijding,... (zie bijvoorbeeld TANGUY, 1986, ALALUF en VANHEERSWYNHIGELS, 1988, GOS & PACOLET, 1992, DEGIMBE, 1996b).

Op de tweede plaats moeten we met omzichtigheid het gewicht van het hoogst behaalde diploma evalueren in de kansrekening voor tewerkstelling. Dit criterium is zeker niet het enige dat telt in de evaluatie van een kandidaat voor een bepaalde betrekking. Niettemin blijft het diploma voor de werkgever een indicator voor een behaald niveau en voor het aantal jaren die in het schoolstelsel doorgebracht werden. Andere bekwaamheden dan deze die in het formeel onderwijssysteem verworven kunnen worden, zijn echter onontbeerlijk om zich in de arbeidsmarkt te kunnen integreren en handhaven. Talrijke studies benadrukken het feit dat de arbeidsplaatsen van morgen een veel bredere waaier van bekwaamheden zullen eisen, en dringen aan op het feit dat deze regelmatig zouden moeten aangepast worden (Zie bijvoorbeeld Europese ronde-tafelgesprek, ..?, DE VILLE et al. 1995). In de toekomstige analyses zullen we ongetwijfeld rekening moeten houden, naast het hoogst behaalde diploma, met de permanente vorming die de werknemer doorloopt in zijn beroepsleven.

4.1. POSITIES OP DE ARBEIDSMARKT VOLGENS HET ONDERWIJSNIVEAU

De tabellen in deel 4.1 geven in volgorde, voor elk onderwijsniveau, het aandeel van de personen weer in vier verschillende posities in verhouding tot de arbeidsmarkt : werkzoekenden, werkenden, niet-tewerkgestelden en de niet gevaloriseerde diploma's. Het tegengestelde, meer gebruikelijke uitgangspunt namelijk de verdeling van categorieën afgestudeerden voor te stellen binnen een gegeven positie, zal hier niet aan bod komen⁴. De gegevens van de volgende tabellen laten wel toe deze te berekenen.

Bijna 250.000 personen van 18 tot 64 jaar (248.573, of 4,2%) hebben niet geantwoord op vraag 2 en konden dus niet geklasseerd worden volgens de positie die ze innemen op de arbeidsmarkt. 89% (of 222.175 personen) onder hen konden niet geklasseerd worden volgens het behaalde onderwijsniveau.

---

⁴ De lezer kan zich richten tot de monografieën van ALBRECHTS en VANDERMOTTEN als voorbeeld. Een voorstelling van de verdeling van de niveau's van de diploma's van tewerkgestelden vanuit de gegevens van de volkstelling, per arrondissement, werd uitgegeven door DEJONCKHEERE in 1994. Een vergelijking van de verdeling van de niveau's van diploma's van tewerkgestelden, per beroepsstatuut in 1981 (volkstelling) en in 1990 (Steekproefenquête naar de beroepsbevolking) werd voorgesteld door HOLDERBEKE, 1991.

4.1.1. PERCENTAGE WERKZOEKENDEN VOLGENS ONDERWIJSNIVEAU

4.1.1.1. Onverwerkte gegevens

Een eerste indicator is het aandeel van de werkzoekenden. We hebben werklozen die een betrekking zoeken in éénzelfde categorie geplaatst, ongeacht of ze voorheen gewerkt hebben of niet.

Tabel 4.1 : Aantal werkloze mannen die een betrekking zoeken per leeftijdsgroep en per onderwijsniveau.

	18 tot 24 jaar	25 tot 34 jaar	35 tot 44 jaar	45 tot 54 jaar	55 tot 64 jaar	18 tot 64 jaar
onbekend	8.747	14.287	15.383	15.402	10.725	64.544
lager	4.518	6.110	6.384	6.545	4.766	28.323
lager secundair	9.875	9.355	6.108	4.124	2.233	31.695
secundair in het buitenland	467	1.599	1.240	695	230	4.231
hoger secundair	14.501	10.129	5.081	3.430	2.049	35.190
hoger in het buitenland	131	741	580	345	143	1.940
hoger van het korte type	2.322	2.495	1.226	889	421	7.353
hoger van het lange type	276	397	144	122	81	1.020
universitair	754	2.158	900	614	320	4.746
TOTAAL	41.591	47.271	37.046	32.166	20.968	179.042

Bron : Algemeen volkstelling van 1991

Tabel 4.2 : Aantal werkloze vrouwen die een betrekking zoeken per leeftijdsgroep en per onderwijsniveau.

	18 tot 24 jaar	25 tot 34 jaar	35 tot 44 jaar	45 tot 54 jaar	55 tot 64 jaar	18 tot 64 jaar
onbekend	10.387	25.887	23.858	15.806	4.795	80.733
lager	5.106	12.336	11.254	8.128	2.400	39.224
lager secundair	15.383	25.295	16.951	8.070	1.765	67.464
secundair in het buitenland	749	2.293	1.544	672	131	5.389
hoger secundair	30.552	34.739	14.833	5.906	1.469	87.499
hoger in het buitenland	216	1.070	801	317	47	2.451
hoger van het korte type	4.658	8.363	3.822	1.390	296	18.529
hoger van het lange type	157	168	35	12	0	372
universitair	1.291	2.807	1.059	292	46	5.495
TOTAAL	68.499	112.958	74.157	40.593	10.949	307.156

Bron : Algemeen volkstelling van 1991

Er zijn veel meer werkloze vrouwen die een betrekking zoeken dan mannen. In de leeftijdsgroep van 25 tot 34 jaar is het aantal vrouwen in deze positie meer dan twee keer zo hoog dan het aantal mannen. Dit overheersend aantal vrouwen is het hoogst onder de laagste onderwijsniveau's, maar is ook duidelijk merkbaar onder de werkloze afgestudeerden van het hoger onderwijs van het korte type die een betrekking zoeken.

In de leeftijdsgroep van 55 tot 64 jaar daarentegen, is het aantal nog werkzoekende mannen twee keer zo hoog dan de vrouwen.

4.1.1.2. Vergelijking met de gegevens van de RVA

De cijfers verschillen met de door de RVA gepubliceerde statistieken. Deze instelling verdeelt de volledig uitkeringsgerechtigde werkzoekenden volgens het hoogst behaalde diploma. Deze doelgroep is veel beperkter dan deze die wij analyseren.

Tabel 4.3 : Aantal volledig uitkeringsgerechtigde werkzoekenden in 1991, per geslacht en onderwijsniveau (situatie op 30 juni). Alle leeftijden.

	mannen	vrouwen
lager	66.872	77.092
lager secundair	33.557	59.863
hoger secundair	18.477	46.298
hoger	9.055	13.649
leercontract e.a.	15.114	12.360
TOTAAL	143.075	209.262

Bron : Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening, 1992

De categorie van volledig uitkeringsgerechtigde werkzoekenden die gebruikt wordt voor de gegevens van de volkstelling, telt 40.000 mannen en 100.000 vrouwen méér dan de categorie van volledig uitkeringsgerechtigde werkzoekenden die normalerwijze gebruikt wordt door de RVA. De vergelijking tussen de twee informatiebronnen wordt bemoeilijkt door de verschillende verdeling van de categorieën diploma's naargelang de database.

De RVA telt eveneens een andere categorie werklozen, namelijk deze van de niet-actieve werkzoekenden. Deze groep bevat niet alleen de volledig uitkeringsgerechtigde werkzoekenden maar ook de andere niet-actieve verplicht ingeschrevene en vrije werkzoekenden (jongeren in de periode van wachttijd voor ze recht hebben op werklozen- of wachttijdsuitkeringen).

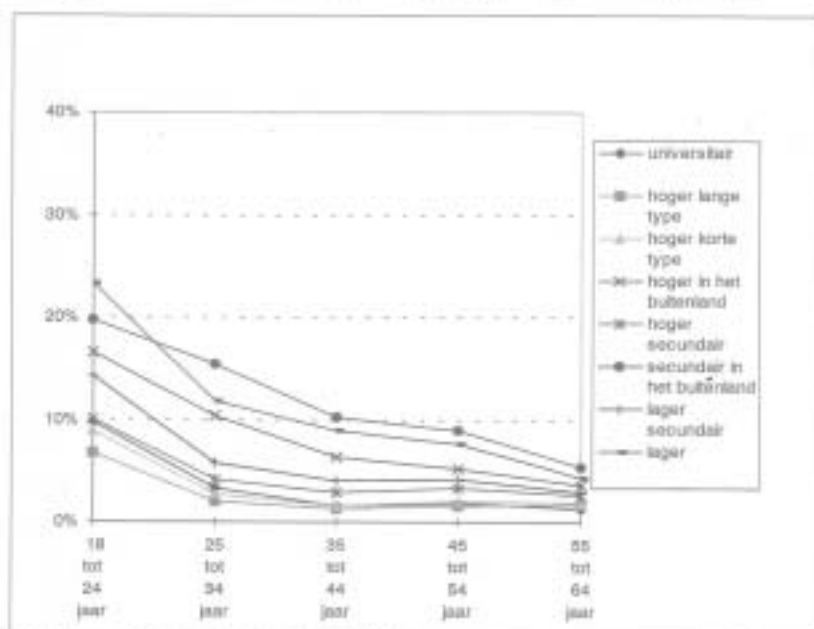
Eind juni 1991 telde de leeftijdsgroep jonger dan 25 jaar bijvoorbeeld 89.679 niet-actieve werkzoekenden voor het geheel van het land, waaronder 74.514 volledig uitkeringsgerechtigde werkzoekenden (RVA, 1995). Het verschil tussen volledig uitkeringsgerechtigde werkzoekenden en het aantal werkzoekenden in de bredere zin is eveneens beduidend in de oudere leeftijdsgroepen naar aanleiding van maatregelen rond de terugtrekking uit de activiteit van oudere werklozen⁵. De RVA bezit spijtig genoeg geen tabellen met betrekking tot het niveau van de diploma's van de niet-actieve werkzoekenden.

⁵ Voor een invraagstelling rond dit punt, zie OUZIEL & DEGIMBE, 1994.

4.1.1.3. Percentage werkzoekenden

Voor elk onderwijsniveau werd het aantal werklozen die een betrekking zoeken in verhouding gebracht tot het geheel van personen die dit onderwijsniveau behaalden⁶. De twee volgende grafieken stellen het percentage werkzoekenden volgens onderwijsniveau op de voorgrond, eerst voor de mannelijke dan voor de vrouwelijke bevolking, voor verschillende leeftijdsgroepen.

Grafiek 4.1 : Percentage werkzoekende mannen per leeftijdsgroep en per onderwijsniveau.

Bron : Nationaal Instituut voor Statistiek : Volkstelling 1991

Berekeningen : Service de Pédagogie expérimentale, Ulg.

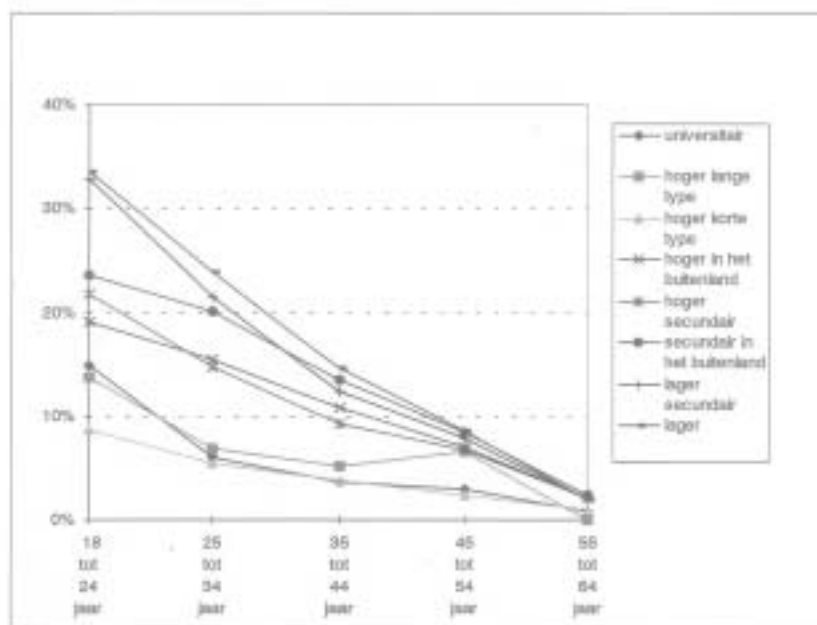
Het aandeel van de werkloze werkzoekende mannen vermindert naargelang de leeftijd stijgt : van 12,3% van de jongeren van 18 tot 24 jaar die het onderwijs met volledig leerplan verlaten hebben, stabiliseren de cijfers zich verder rond 5 tot 6%. Op het einde van de actieve leeftijdperiode, tussen 55 en 64 jaar, zijn nog 3,8% van de mannen werkzoekend.

Deze cijfers variëren naargelang het behaalde onderwijsniveau. Voor eender welke leeftijd is de kans om werkloos te zijn en op zoek naar een betrekking lager naargelang het niveau van diploma hoger ligt. De verschillen tussen de niveau's verkleineren echter in de loop van de tijd, allen 2% van de afgestudeerden van het hoger onderwijs kennen nog problemen bij de integratie op de arbeidsmarkt na 35 jaar. Ongeacht de leeftijd is het percentage werkzoekenden iets lager onder de afgestudeerden van het hoger onderwijs van het lange type dan onder de afgestudeerden van het universitair onderwijs.

⁶ De werkloosheidspercentages die we hier voorstellen, wijken af van de percentages gepubliceerd door andere informatiebronnen, om twee redenen. De categorie werklozen die een betrekking zoeken is uitgebreider dan de categorie volledig uitkeringsgerechtigde werkzoekenden. Vervolgens wordt het gebruikelijke werkloosheidspercentage berekend op basis van de actieve bevolking en niet, zoals hier, op basis van de gehele bevolking.

Het hoogste percentage werkzoekenden vinden we terug bij dezen die enkel een diploma van lager onderwijs behaalden en bij dezen die als hoogste diploma een diploma van secundair of hoger onderwijs behaalden in het buitenland.

Grafiek 4.2 : Percentage werkzoekende vrouwen per leeftijdsgroep en per onderwijsniveau.

Bron : Nationaal Instituut voor Statistiek : Volkstelling 1991

Berekeningen : Service de Pédagogie expérimentale, Ulg.

Het aandeel van de werkloze werkzoekenden ligt veel hoger in de vrouwelijke dan in de mannelijke bevolking. Een vijfde (20,9%) van de vrouwen van 18 tot 24 jaar die het onderwijs met volledig leerplan verlaten hebben, is op zoek naar een betrekking. Deze cijfers dalen geleidelijk in de hogere leeftijdsgroepen. Zij zakken van 14,5% in de leeftijdsgroep van 25 tot 34 jaar tot 10,4% in de groep van 35 tot 44 jaar. Ze bereiken 7,3% bij de 45-jaarigen, en zijn het laagst bij de vrouwen van 55 tot 64 jaar (1,9%).

Het aandeel van de werkzoekenden is aanzienlijk bij vrouwen die alleen een diploma van lager onderwijs bezitten (10,8% in de bevolking van 18 tot 64 jaar) en bij vrouwen die hun hoogste diploma in het buitenland behaald hebben. Het deel werkloze vrouwen van het secundair onderwijs in België blijft nochtans hoog : tussen 25 en 34 jaar, bijvoorbeeld, zijn 14,7% afgestudeerde vrouwen van het hoger secundair en 21,5% van het lager secundair onderwijs op zoek naar een betrekking.

Ongeacht de leeftijd, is het aandeel van de werkzoekenden het laagst onder de afgestudeerde vrouwen van het hoger onderwijs van het korte type (4,1% vrouwen van 25 tot 64 jaar). Het aandeel van de werkzoekende afgestudeerde vrouwen van het universitair onderwijs bedraagt 4,6% voor dezelfde leeftijdsgroep, wat het dubbel betekent in vergelijking met de mannelijke bevolking met gelijkwaardig diploma en tevens evenredig met het aandeel van de werkzoekende mannen van dezelfde leeftijd die afgestudeerd zijn in het lager secundair onderwijs.

Het bepalen van het aandeel van de werkzoekenden kan toegepast worden op meer specifieke categorieën van diploma's. Meer diepgaande analyses zullen in de loop van de volgende maanden gepubliceerd worden⁷.

4.1.2. WERKGELEGENHEID VOLGENS ONDERWIJSNIVEAU

Personen "met betrekking" zijn in onze analyse diegenen die op vraag 2a verklaren dat ze een betrekking hebben of een beroep uitoefenen. Conform aan de aanbevelingen van het Internationaal Arbeidsbureau, zijn dienstplichtigen inbegrepen in de categorie van personen "met betrekking".

4.1.2.1. Onverwerkte gegevens

Tabel 4.4 : Aantal tewerkgestelde mannen per leeftijdsgroep en per onderwijsniveau.

	18 tot 24 jaar	25 tot 34 jaar	35 tot 44 jaar	45 tot 54 jaar	55 tot 64 jaar	18 tot 64 jaar
onbekend	31.660	86.271	114.432	105.017	47.198	384.578
lager	13.961	42.925	59.931	63.591	29.344	209.752
lager secundair	58.036	148.682	139.631	83.093	30.576	460.018
secundair in het buitenland	1.714	8.267	10.301	6.138	1.766	28.186
hoger secundair	126.946	233.244	168.459	90.967	35.177	654.793
hoger in het buitenland	604	6.159	8.266	5.847	2.415	23.291
hoger van het korte type	23.576	90.313	72.699	41.824	11.033	239.445
hoger van het lange type	3.786	18.660	10.404	7.266	3.198	43.314
universitair	6.769	61.494	56.995	32.383	16.730	174.371
TOTAAL	267.052	696.015	641.118	436.126	177.437	2.217.748

Bron : Algemene volkstelling van 1991

⁷ Andere werken hebben werkloosheidscijfers volgens onderwijsniveau bestudeerd. De afgestudeerden van het hoger onderwijs werden in het bijzonder bestudeerd in de statistieken van de RVA, bijvoorbeeld RVA 1995, en VOS et alii 1991 die de niet-absorptiegraad op de arbeidsmarkt berekenden uitgaande van de statistieken van de RVA en die een weerslag geven van de enquêtes van de KUL en de RUG in verband met de professionele toekomst van hun afgestudeerden. Zie ook BEGUIN et alii 1996, voor recentere gegevens van de Franse Gemeenschap.

Tabel 4.5 : Aantal tewerkgestelde vrouwen per leeftijdsgroep en per onderwijsniveau.

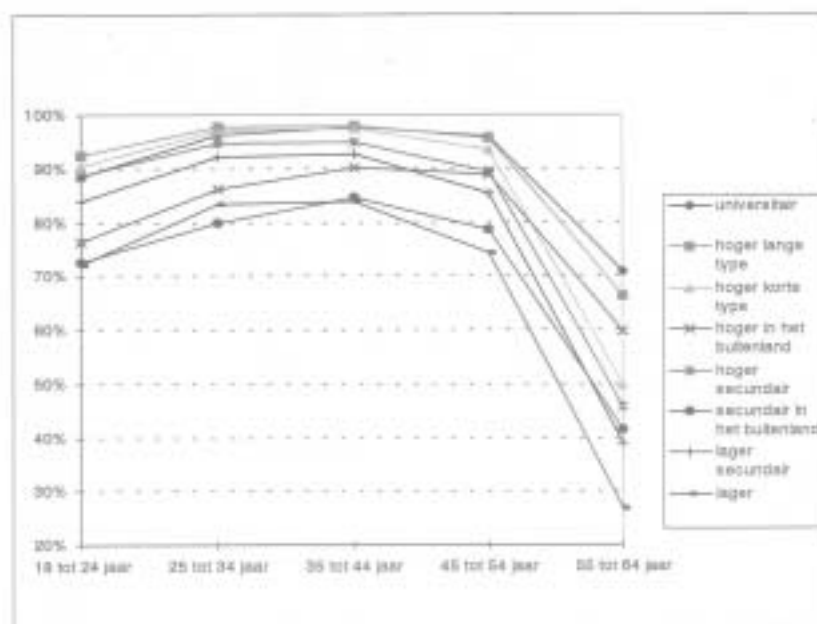
	18 tot 24 jaar	25 tot 34 jaar	35 tot 44 jaar	45 tot 54 jaar	55 tot 64 jaar	18 tot 64 jaar
onbekend	17.704	58.165	71.311	46.095	16.990	210.265
lager	6.958	26.183	36.400	28.409	10.012	107.962
lager secundair	28.084	75.552	82.271	43.054	11.986	240.947
secundair in het buitenland	1.433	5.253	5.496	3.037	806	16.025
hoger secundair	104.487	181.756	112.016	42.217	11.097	451.573
hoger in het buitenland	740	3.935	3.966	2.095	504	11.240
hoger van het korte type	47.891	137.516	86.943	40.174	7.450	319.974
hoger van het lange type	976	2.223	573	140	37	3.949
universitair	7.268	42.553	25.643	7.781	2.112	85.357
TOTAAL	215.541	533.136	424.619	213.002	60.994	1.447.292

Bron : Algemene volkstelling van 1991

4.1.2.2. Tewerkstellingscijfers volgens onderwijsniveau

De tewerkstellingscijfers werden berekend door voor elk onderwijsniveau het aantal personen die een betrekking hebben in verhouding te brengen met het geheel van personen die hetzelfde onderwijsniveau bereikt hebben.

Grafiek 4.3 : Percentage tewerkgestelde mannen per leeftijdsgroep en per onderwijsniveau.

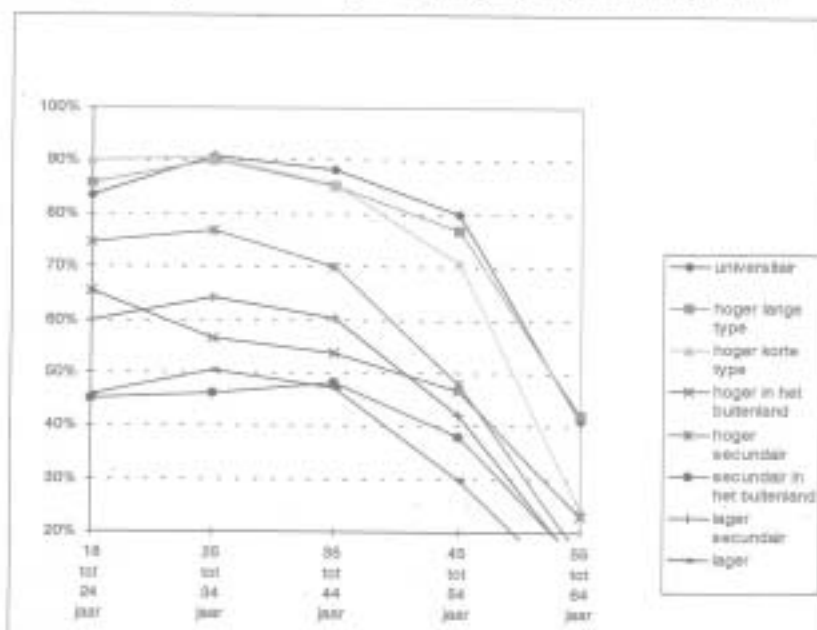

Bron : Nationaal Instituut voor Statistiek : Volkstelling 1991
 Berekeningen : Service de Pédagogie expérimentale, Ulg.

Het percentage werkenden ligt hoger naargelang het onderwijsniveau hoger ligt. De verschillen tussen de onderwijsniveau's zijn eerder onbeduidend door het feit dat het percentage werkenden voor de verschillende categorieën van diploma's meestal hoog ligt. Het percentage van de tewerkgestelde mannen overstijgt 75% in alle leeftijdsgroepen onder de 55 jaar (maar daalt tot 32,5% op deze leeftijd). Het ligt gelijklopend voor de leeftijdsgroep van 18 tot 24 jaar (78,7%⁸) en voor de groep van 45 tot 54 jaar (78,5%). De hoogste cijfers worden bereikt tussen 35 en 44 jaar (87,1%). Het percentage werkenden bereikt 86,7% onder de jonge volwassenen van 25 tot 34 jaar.

De laagste percentages werkenden worden waargenomen bij personen waarvan het hoogst behaalde diploma hetzij een diploma van lager onderwijs hetzij van secundair onderwijs in het buitenland is, ongeacht de leeftijdsgroep. In de bevolking van 18 tot 64 jaar schommelen de percentages tewerkgestelde personen van 62,3% voor mannen met als hoogste behaalde diploma een diploma van lager onderwijs tot 93,7% voor afgestudeerde mannen van het hoger onderwijs van het lange type.

Grafiek 4.4 : Percentage tewerkgestelde vrouwen per leeftijdsgroep en per onderwijsniveau.

Bron : Nationaal Instituut voor Statistiek : Volkstelling 1991

Berekeningen : Service de Pédagogie expérimentale, Ulg.

Het percentage tewerkgestelde vrouwen overschrijdt nooit 90%. De hoogste percentages werden bereikt door vrouwen jonger dan 35 jaar, afgestudeerd van het hoger onderwijs.

Onder de vrouwelijke bevolking leidt het hoogst behaalde diploma naar een grotere discriminatie in het tewerkstellingspercentage dan in de mannelijke bevolking. Het verschil tussen het aandeel van de werkenden die een diploma van hoger onderwijs bezitten en dezen die enkel een diploma van lager onderwijs bezitten, is aanzienlijker bij de vrouwelijke dan bij de mannelijke bevolking. In de bevolking van 18 tot 64 jaar schommelen deze percentages inderdaad van 29,6% voor vrouwen die enkel een diploma van lager onderwijs behaalden tot 85,5% van de vrouwelijke afgestudeerden van het hoger onderwijs van het lange type.

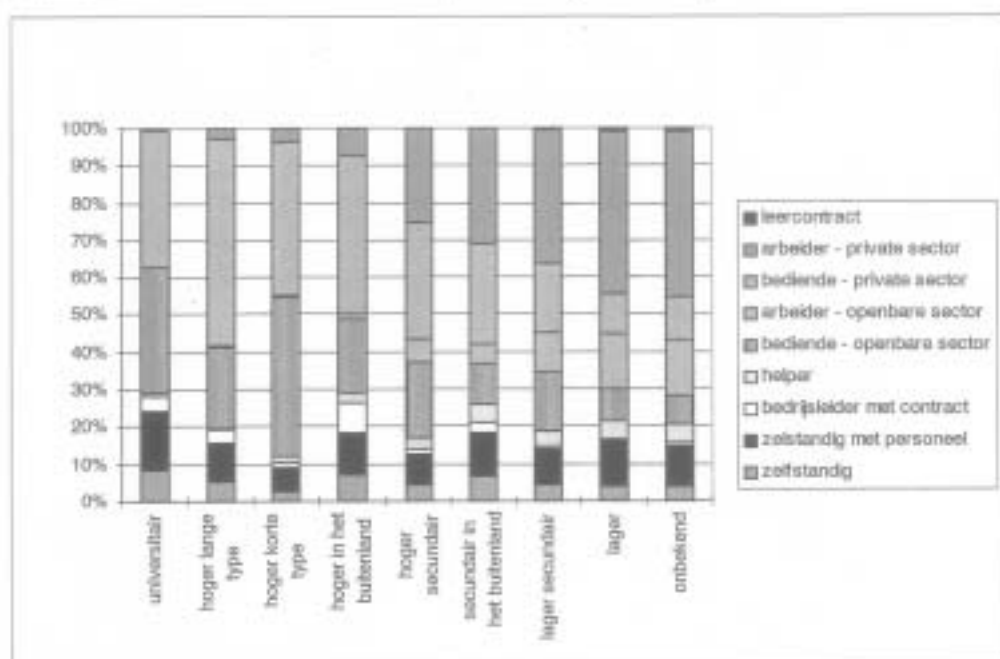
⁸ Dienstplichtingen werden aanzien als tewerkgesteld.

Voor eender welk onderwijsniveau ligt het percentage werkenden lager vanaf 45 jaar. Deze daling is voornamelijk merkbaar onder vrouwen die geen diploma van hoger onderwijs behaald hebben.

4.1.2.3. Beroepsstatuut volgens onderwijsniveau

We zullen in deze monografie niet uitwiden over de omschrijving van de talrijke karakteristieken van de beklede functies volgens onderwijsniveau. Een eenvoudige illustratie van de mogelijke analyses is weergegeven in grafiek 4.5.

Grafiek 4.5 : Aandeel van de verschillende beroepsstatuten volgens onderwijsniveau.

Bron : Nationaal Instituut voor Statistiek : Volkstelling 1991

Berekeningen : Service de Pédagogie expérimentale, Ulg.

De afgestudeerden van het hoger onderwijs en dezen die met succes hun hogere secundaire studies beëindigd hebben werken onder het statuut van bediende, meestal in de privé-sector : dit is het geval voor 70% van de afgestudeerden van het hoger onderwijs in België, voor 60% voor de afgestudeerden van het hoger onderwijs in het buitenland en voor meer dan 50% van de afgestudeerden van het hoger secundair onderwijs. Het aandeel van de bedienden in de openbare sector is echter beduidend bij de afgestudeerden van het hoger onderwijs van het korte type (42,6%) en van het universitair onderwijs (33,7%).

Personen die geen diploma van hoger secundair onderwijs behaalden zijn grotendeels arbeiders in de privé-sector.

Het deel zelfstandigen die personeel tewerkstellen, ligt dicht bij 10%, ongeacht de categorie van het hoogst behaalde diploma. Het ligt het hoogst onder de afgestudeerden van het universitair onderwijs en het laagst onder de afgestudeerden van het hoger onderwijs van het korte type.

4.1.3. PERCENTAGE NIET TEWERKGESTELDEN VOLGENS ONDERWIJSNIVEAU

De voorstelling van de niet tewerkgestelden volgens onderwijsniveau vervolledigt het overzicht van de positie op de arbeidsmarkt. Deze laatste categorie beschouwt personen die niet werken en die zich niet willen inschakelen in de arbeidsmarkt, voor eender welke reden. Alleen voltijdse studenten zijn niet in rekening gebracht.

4.1.3.1. Onverwerkte gegevens

Tabel 4.6 : Aantal niet tewerkgestelde mannen per leeftijdsgroep en onderwijsniveau.

	18 tot 24 jaar	25 tot 34 jaar	35 tot 44 jaar	45 tot 54 jaar	55 tot 64 jaar	18 tot 64 jaar
onbekend	4.094	8.652	12.441	31.620	151.516	208.323
lager	685	1.940	4.387	14.291	74.037	95.340
lager secundair	903	2.254	4.010	9.323	45.456	61.946
secundair in het buitenland	133	371	534	891	2.215	4.144
hoger secundair	1.183	2.039	3.041	6.876	39.620	52.759
hoger in het buitenland	37	171	234	324	1.459	2.225
hoger van het korte type	127	268	536	1.968	10.738	13.637
hoger van het lange type	20	29	52	183	1.516	1.800
universitair	102	217	282	669	6.521	7.791
TOTAAL	7.284	15.941	25.517	66.145	333.078	447.965

Bron : Algemene volkstelling van 1991

Tabel 4.7 : Aantal niet tewerkgestelde vrouwen per leeftijdsgroep en onderwijsniveau.

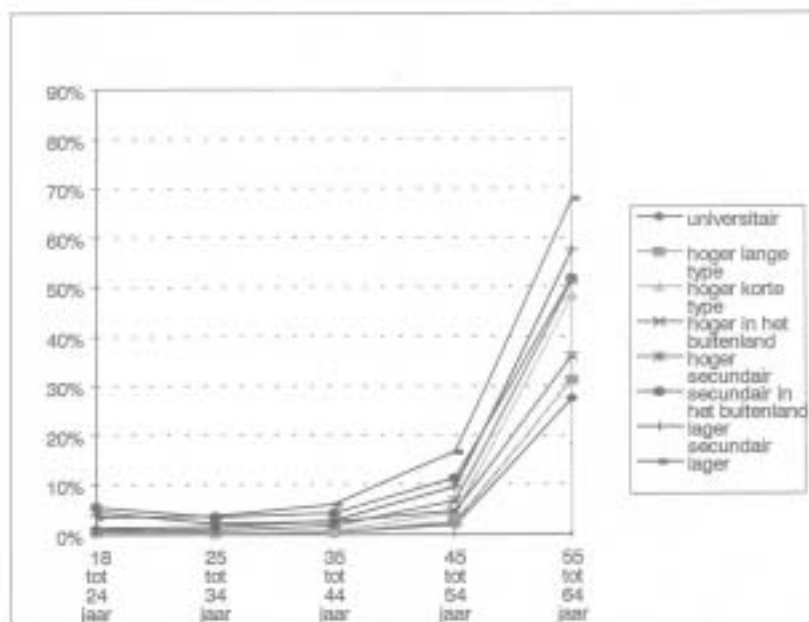
	18 tot 24 jaar	25 tot 34 jaar	35 tot 44 jaar	45 tot 54 jaar	55 tot 64 jaar	18 tot 64 jaar
onbekend	9.064	36.732	70.421	112.918	231.765	460.900
lager	2.934	12.703	28.279	57.070	112.208	213.194
lager secundair	3.138	15.951	36.093	49.978	73.384	178.544
secundair in het buitenland	950	3.711	4.240	4.191	4.565	17.657
hoger secundair	4.320	18.588	31.870	39.271	56.521	150.570
hoger in het buitenland	155	1.853	2.513	2.003	1.615	8.139
hoger van het korte type	463	5.557	10.499	14.927	22.835	54.281
hoger van het lange type	5	69	60	30	49	213
universitair	126	1.400	2.262	1.636	2.963	8.387
TOTAAL	21.155	96.564	186.237	282.024	505.905	1.091.885

Bron : Algemene volkstelling van 1991

4.1.3.2. Percentage niet tewerkgesteld

Het percentage niet tewerkgesteld werd bekomen door de vergelijking te trekken, per onderwijsniveau, tussen het aantal niet tewerkgesteld en het geheel van de bevolking dat hetzelfde niveau behaalde.

Grafiek 4.6 : Percentage niet tewerkgestelde mannen per leeftijdsgroep en per onderwijsniveau.

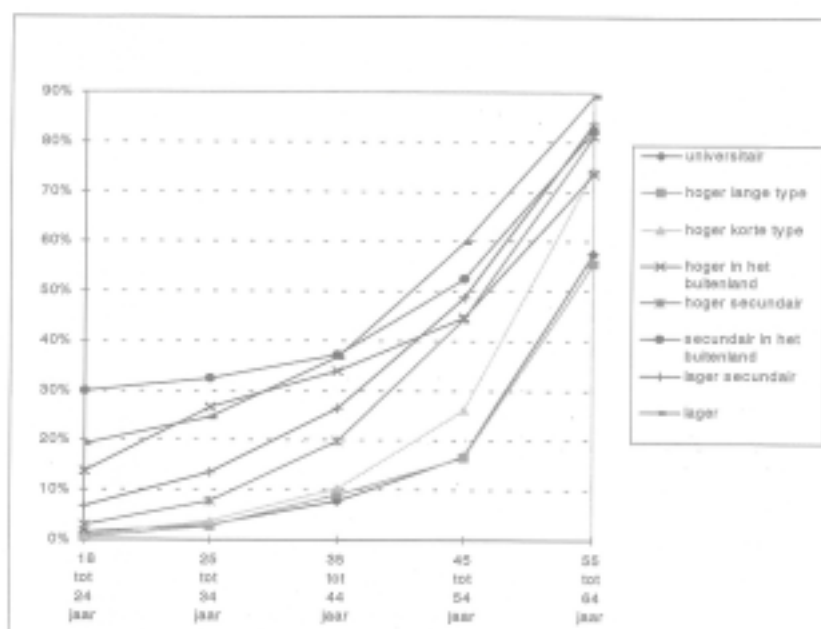

Bron : Nationaal Instituut voor Statistiek : Volkstelling 1991

Berekeningen : Service de Pédagogie expérimentale, Ulg.

Het aandeel van de niet tewerkgestellten is heel laag bij mannen tot op de leeftijd van 35 jaar, ongeacht het onderwijsniveau. Vervolgens neemt deze verhouding geleidelijk aan toe en bereikt gemiddeld 61 % bij de mannen van 55 tot 64 jaar. Het aandeel van de niet tewerkgestellten ligt hoger naargelang het onderwijsniveau van de persoon lager ligt : het varieert van 68% van de mannen die het secundair onderwijsniveau niet bereikt hebben tot 27,6% universitair, in de leeftijdsgroep van 55 tot 64 jaar.

Grafiek 4.7 : Percentage niet tewerkgestelde vrouwen per leeftijdsgroep en per onderwijsniveau.

Bron : Nationaal Instituut voor Statistiek : Volkstelling 1991

Berekeningen : Service de Pédagogie expérimentale, Ulg.

Zelfs in de laagste leeftijdsgroepen ligt het aandeel van de niet tewerkgestelde vrouwen hoog. Het aandeel van de niet tewerkgestelde vrouwen ligt bijzonder hoog bij diegenen die hun hoogste diploma in het buitenland behaald hebben : 32% van de vrouwen van 18 tot 34 jaar waarvan het hoogste in het buitenland behaalde diploma dat van secundair onderwijs is, zijn niet werkzaam ; 24,8% van de vrouwen van het hoger onderwijs, afgestudeerd in het buitenland bevinden zich in dezelfde situatie.

Over het algemeen ligt het aantal niet tewerkgestelde vrouwen het hoogst bij de laaggeschoolden. Zij die het niveau van lager onderwijs niet overschreden hebben, tellen cijfers van niet-tewerkstelling die gaan van 19,3% in de leeftijdsgroep van 18 tot 24 jaar, tot 24,5% bij de 25 tot 34-jarigen en die geleidelijk oplopen tot bijna de meerderheid van de vrouwen van 55 tot 64 jaar (89,3%).

Het percentage niet tewerkgestelde vrouwen ligt algemeen gezien hoog onder de afgestudeerden van het hoger onderwijs : 13,8% van de vrouwen van 18 tot 64 jaar die afgestudeerd zijn in het hoger onderwijs van het korte type zijn niet werkzaam ; dit is eveneens het geval voor 8,4% van de afgestudeerde vrouwen van de universiteit en 4,7% van de afgestudeerde vrouwen van het hoger onderwijs van het lange type.

4.1.4. PERCENTAGE NIET GEVALORISEERDE DIPLOMA'S PER ONDERWIJSNIVEAU EN PER GEWEST VAN WOONPLAATS

Een synthetische indicator van de niet gevaloriseerde diploma's werd berekend voor verschillende categorieën van de bevolking. We hebben de werkloze werkzoekenden en de niet tewerkgestelde personen in éénzelfde groep ondergebracht. Voltijdse studenten werden niet inbegrepen. Deze percentages stellen echter niet het tegenovergestelde voor van de tewerkstellingscijfers in 4.1.2., vermits voor 4,2% van de bevolking van 18 tot 64 jaar de positie op de arbeidsmarkt onbekend is.

Tabel 4.8 : *Percentage niet gevaloriseerde diploma's, per geslacht en per woonplaats, in de leeftijdsgroep van 25 tot 34 jaar.*

	Vlaanderen		Brussel		Wallonië	
	mannen	vrouwen	mannen	vrouwen	mannen	vrouwen
onbekend	11,9%	39,3%	12,2%	30,4%	22,9%	51,1%
lager	10,1%	41,3%	19,9%	44,5%	20,4%	57,6%
lager secundair	4,3%	30,2%	13%	29,3%	11,1%	42,3%
secundair in het buitenland	15,9%	55,2%	22,9%	46,3%	19,4%	54,1%
hoger secundair	3,3%	20,1%	10,6%	19,5%	7,4%	28,7%
hoger in het buitenland	10,5%	44,8%	13,7%	35,4%	16,6%	45,5%
hoger van het korte type	1,9%	8,4%	7,3%	10,6%	4,2%	10,5%
hoger van het lange type	1,7%	9%	4%	6,9%	3,5%	13,2%
universiteit	3%	8%	6,1%	10,5%	4%	10,2%
TOTAAL	5,2%	23,6%	11,6%	24,4%	11,8%	34%

Bron : Algemene volkstelling van 1991

De Vlaamse mannelijke bevolking van 25 tot 34 jaar kent de laagste verhouding niet gevaloriseerde diploma's. In tegenstelling ligt het percentage niet gevaloriseerde diploma's het hoogst onder de jonge vrouwen die in Wallonie gedomicilieerd zijn. Verschillen in functie van het geslacht liggen het hoogst in Vlaanderen. In het totaal ligt het risico dat hun diploma niet gevaloriseerd wordt vijf keer hoger bij de vrouwelijke dan bij de mannelijke Vlaamse bevolking. Het risico ligt zes keer hoger voor afgestudeerde vrouwen van het hoger secundair onderwijs dan voor de mannen van hetzelfde onderwijsniveau en zeven keer hoger voor de afgestudeerde vrouwen van het lager secundair onderwijs. In Brussel zijn de verschillen tussen mannen en vrouwen het kleinst wat het percentage niet gevaloriseerde diploma's betreft.

Ongeacht het Gewest, liggen de verschillen tussen mannen en vrouwen zeer hoog bij de afgestudeerden die hun diploma in het buitenland behaalden. Het is overduidelijk dat vrouwen met een buitenlands diploma het minst gevaloriseerd zijn in de tewerkstelling.

Meer dan 10% van de jonge vrouwen, afgestudeerd van het hoger onderwijs van het korte type en het universitair onderwijs in Wallonie en in Brussel, slagen er niet in hun diploma te valoriseren in een betrekking.

De positie van de afgestudeerden van het lager onderwijs is vergelijkbaar met deze van de personen waarvan het onderwijsniveau ongekend is, behalve in Brussel waar de categorie "onderwijsniveau ongekend" een heel andere positie inneemt op de arbeidsmarkt dan deze van de afgestudeerden van het lager onderwijs.

Tabel 4.9 : *Percentage niet gevaloriseerde diploma's, per geslacht en woonplaats, in de leeftijdsgroep van 35 tot 64 jaar.*

	Vlaanderen		Brussel		Wallonië	
	mannen	vrouwen	mannen	vrouwen	mannen	vrouwen
onbekend	40,5%	73,2%	33,5%	55,6%	48,9%	75,1%
lager	41%	74,9%	36,7%	61,3%	43,3%	73,6%
lager secundair	19,4%	58,2%	25,5%	49,8%	25%	56,8%
secundair in het buitenland	21,3%	68,8%	24,9%	54,3%	25,9%	59,4%
hoger secundair	15,6%	48,9%	21,5%	42,7%	18,5%	45,1%
hoger in het buitenland	15,8%	58,6%	15,3%	44,2%	15,6%	50,4%
hoger van het korte type	9,8%	29%	16,6%	30,4%	12,4%	26,9%
hoger van het lange type	7,8%	20,7%	13,8%	20,8%	10,3%	17,8%
universiteit	6,8%	18,6%	11,3%	20%	8,7%	18,3%
TOTAAL	26,6%	61,1%	26,7%	48,4%	31,2%	59,3%

Bron : Algemene volkstelling van 1991

In de leeftijdsgroep van 35 tot 64 jaar is het percentage niet gevaloriseerde diploma's globaal gezien twee keer zo hoog in de vrouwelijke dan in de mannelijke bevolking, ongeacht het Gewest van woonplaats. De Waalse mannelijke bevolking kent hogere cijfers van niet gevaloriseerde diploma's dan de Vlaamse mannelijke bevolking, voor alle onderwijsniveau's. In vergelijking met de in het Brussels Gewest gedomicileerde mannen, hebben de Waalse afgestudeerde mannen van het hoger secundair en het hoger onderwijs in België een gunstigere positie op de arbeidsmarkt.

De positie van de Vlaamse vrouwen op de arbeidsmarkt is daarentegen minder gunstig dan deze van de vrouwen van de twee andere Gewesten, voor alle niveau's van diploma. De enige uitzondering is deze van de in het Brusselse Gewest gedomicileerde afgestudeerde vrouwen van het hoger onderwijs in België, die een iets minder gunstige positie innemen dan de vrouwen van de twee andere Gewesten. In het Brusselse Gewest vinden we inderdaad het hoogste percentage niet gevaloriseerde diploma's van het hoger onderwijs behaald in België, voor eender welk geslacht.

Voor alle Gewesten, valoriseren 20% van de afgestudeerde vrouwen van het universitair of het hoger onderwijs van het lange type en 30% van de afgestudeerden in het hoger onderwijs van het korte type hun diploma niet in een betrekking. In het Waalse Gewest ligt de situatie iets gunstiger voor dit criterium.

4.1.5. POSITIE OP DE ARBEIDSMARKT VAN PERSONEN WAARVAN HET ONDERWIJSNIVEAU ONGEKEND IS

Onder de 18 tot 64-jarigen die het onderwijs met volledig leerplan verlaten hebben, hebben meer dan 1.600.000 (1.631.518) geen informatie gegeven die toelaat om hun onderwijsniveau te bepalen. De positie op de arbeidsmarkt kon evenwel bepaald worden voor 86% onder hen (we vinden deze cijfers terug in 4.1, 4.2, 4.4, 4.5, 4.6 en 4.7).

Tabel 4.10 : Positie op de arbeidsmarkt van personen waarvan het onderwijsniveau ongekend is, per leeftijdsgroep.

	werk- zoekenden	werkenden	niet-tewerk- gestelden	positie onbekend
18 tot 24 jaar	15,3%	39,6%	10,6%	34,5%
25 tot 34 jaar	13,3%	47,7%	15%	24,1%
35 tot 44 jaar	10,9%	51,7%	23%	14,4%
45 tot 54 jaar	8,6%	41,9%	40%	9,5%
55 tot 64 jaar	3,2%	13,3%	79,3%	4,2%
18 tot 64 jaar	8,9%	36,5%	41%	13,6%

Bron : Algemene volkstelling van 1991

Het aandeel van de werkenden waarvan het onderwijsniveau ongekend is, varieert naargelang de leeftijd. Het ligt altijd lager dan het aandeel van de tewerkgestelde personen die enkel een diploma van lager onderwijs bezitten. Het ligt dicht bij 50% in de leeftijdsgroep van 25 tot 44 jaar.

Het aandeel van de personen waarvan de positie ongekend is, ligt het hoogst bij de jongere leeftijdsgroepen. Ook het aandeel van de werkzoekenden ligt het hoogst bij de jongeren. Het aandeel van de niet tewerkgestelden daarentegen, stijgt geleidelijk naargelang de leeftijd vordert.

4.1.6. POSITIE OP DE ARBEIDSMARKT VAN PERSONEN DIE HET ONDERWIJS MET VOLLEDIG LEERPLAN VERLATEN HEBBEN EN DIE ONDERWIJS OF EEN OPLEIDING MET BEPERKT LEERPLAN VOLGEN

De volkstelling telt meer personen die studeren of een opleiding volgen (2.269.563) dan het aantal personen die zich als student opgegeven hebben in vraag 2 (2.153.581). Er zijn inderdaad personen die hun studies weer opnemen na het verlaten van hun initiële studies of die tewerkstelling of het zoeken naar een betrekking combineren met de voortzetting van hun scholing⁹.

De volkstelling verschaft informatie in verband met de positie die deze personen, die een onderwijs of opleiding hernemen, innemen op de arbeidsmarkt.

⁹ Verscheidene interNationaale vergelijkingen brengen aan het licht dat de deelname aan beroepsopleidingen en permanente vormingen in België zeer laag ligt in vergelijking met andere ontwikkelde landen (zie bijvoorbeeld EUROSTAT 1995 en 1997, DAVIS 1996, OESO 1996).

Alle personen die studies of een opleiding hernemen zijn in de volkstelling opgenomen in de categorie van de opleidingen met beperkt leerplan (zie 2.4).

4.1.6.1. Onverwerkte gegevens

Tabel 4.11 : *Onderwijsvorm en onderwijsniveau in functie van de positie op de arbeidsmarkt, vrouwen en mannen van 18 tot 64 jaar.*

	werkenden		niet-tewerkgestelden		werkzoekenden	
	mannen	vrouwen	mannen	vrouwen	mannen	vrouwen
secundair	2.837	1.430	36	41	242	326
hoger van het korte type	8.084	5.588	83	296	990	1.351
hoger van het lange type / universitair	7.885	3.838	98	183	661	538
opleiding	32.224	25.132	752	3.390	4.626	9.093
TOTAAL	51.030	35.988	969	3.910	6.519	11.308

Bron : Algemene volkstelling van 1991

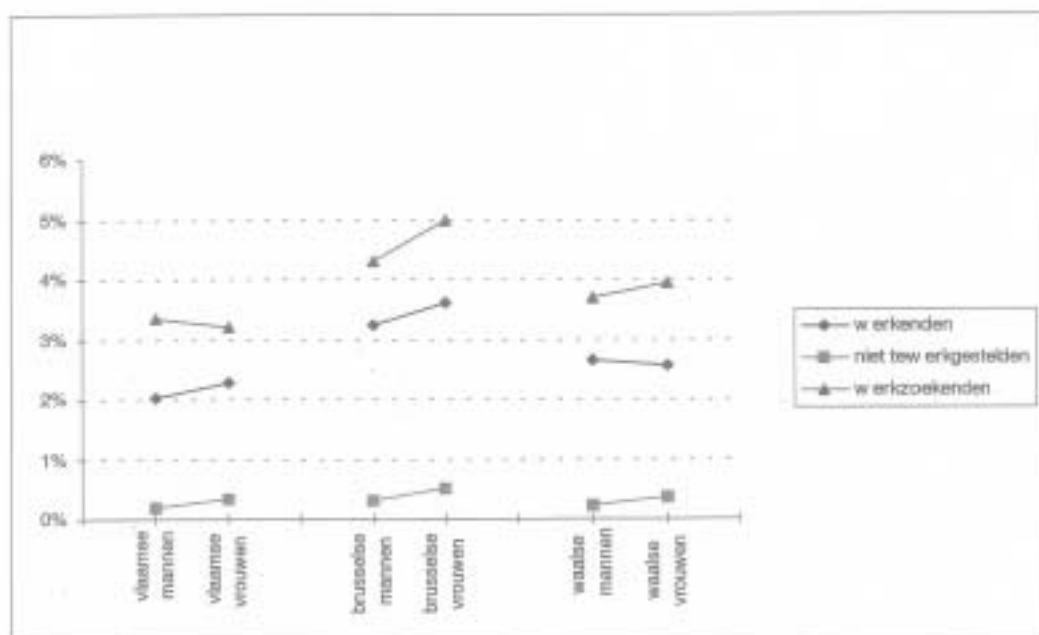
De werkenden nemen een absolute meerderheidspositie in onder de personen die studies met beperkt leerplan of beroepsopleidingen volgen. Niet tewerkgestelde of werkloze werkzoekende vrouwen schrijven zich vaker in in vormen van onderwijs of permanente vorming dan mannen in dezelfde situatie.

Volgens tabel 1.E.6 van de Steekproefenquête naar de beroepsbevolking van 1991, volgden 79.998 werkenden een beroepsopleiding in 1991. Voor de grote meerderheid ging het om een bijscholing. Het aantal dat we verkregen in de volkstelling ligt lager (57.356). Dit verschil kan uitgelegd worden door het feit dat de Steekproefenquête naar de beroepsbevolking een referentieperiode van vier weken toepassen terwijl de volkstelling alleen de deelname op het moment van het interview in acht neemt.

4.1.6.2. Deelnamecijfers aan permanente vorming / opleiding

Het aantal studenten die deeltijds studeren of een opleiding volgen kunnen in relatie gebracht worden met het totaal aantal personen voor elke categorie. Op die manier werden deelnamecijfers volgens de positie op de arbeidsmarkt berekend.

Grafiek 4.8 : Deelnamecijfers aan permanente vorming / opleiding van personen van 18 tot 64 jaar die het onderwijs met volledig leerplan verlaten hebben, in functie van de positie op de arbeidsmarkt, het geslacht en woonplaats.

Bron : Nationaal Instituut voor Statistiek : Volkstelling 1991

Berekeningen : Service de Pédagogie expérimentale, Ulg.

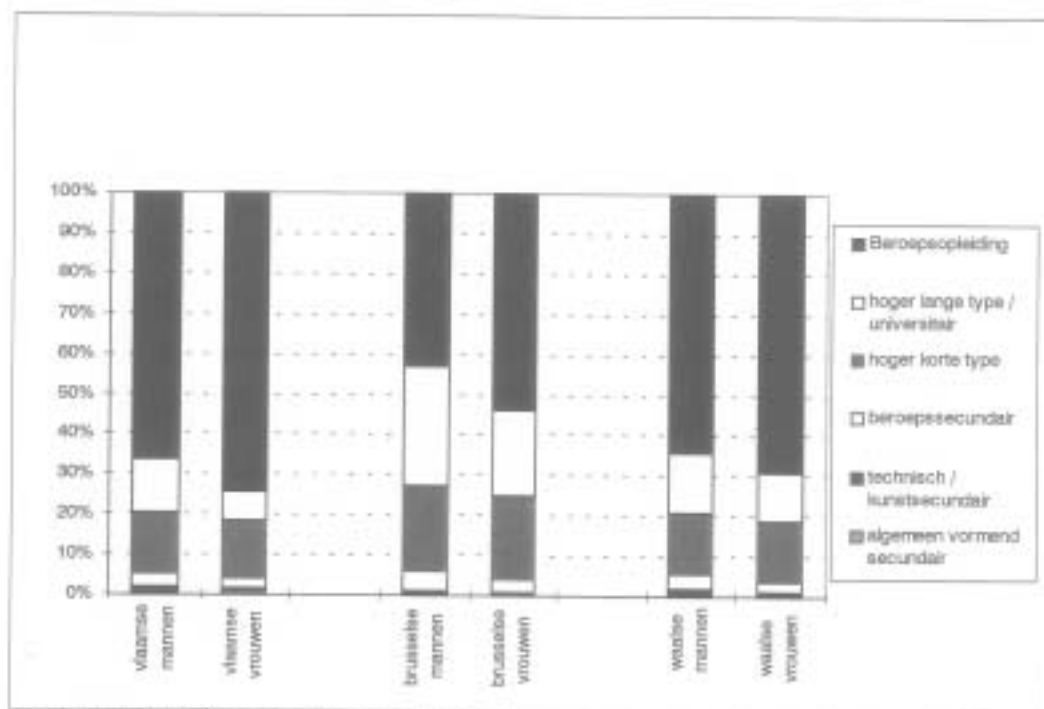
De deelnamecijfers aan permanente vorming / opleiding zijn zeer klein, welke ook de positie op de arbeidsmarkt mag zijn.

De deelnamecijfers aan permanente vorming / opleiding liggen hoger bij werklozen die op zoek zijn naar een betrekking. In het Brusselse Gewest liggen de cijfers het hoogst, voor eender welke positie op de arbeidsmarkt en voor beide geslachten. Alhoewel vrouwen minder goed vertegenwoordigd zijn op de arbeidsmarkt, volgen ze in het algemeen verhoudingsgewijs meer bijkomende studies of opleidingen dan de mannelijke bevolking.

4.1.6.3. Permanente vorming en opleiding van werkenden

Een verdeling volgens het type van het gevolgde onderwijs of opleiding helpt ons de deelname aan opleidingsprocessen doorheen de levensloop beter te omschrijven. Een eerste grafiek stelt deze verdeling bij tewerkgestelden voor.

Grafiek 4.9 : Verdeling van werkenden die onderwijs of een opleiding met beperkt leerplan volgen, in functie van het gevolgd onderwijsniveau, per geslacht en woonplaats.

Bron : Nationaal Instituut voor Statistiek : Volkstelling 1991

Berekeningen : Service de Pédagogie expérimentale, Ulg.

Onder de werkenden die het onderwijs met volledig leerplan verlaten hebben maar die onderwijs of een opleiding met beperkt leerplan hernemen, ligt het aandeel van diegenen die cursussen volgen in een schoolinstelling in verhouding hoger in het Brusselse Gewest dan in de andere Gewesten. Het aandeel van de werkenden die universitaire studies volgen ligt er buitengewoon hoog. Het aandeel van de beroepsopleiding is het hoogst in Vlaanderen.

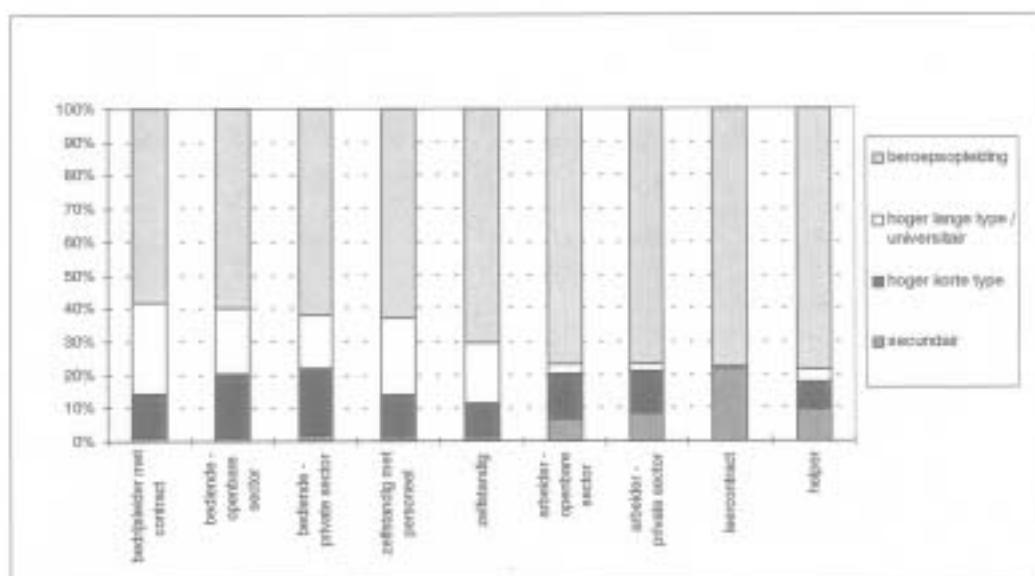
Voor eender welk Gewest is het aandeel van de beroepsopleiding hoger bij tewerkgestelde vrouwen dan bij tewerkgestelde mannen.

Tabel 4.12 : Percentage en aantal deelnemers aan permanente vorming of opleiding in functie van het beroepsstatuut.

	mannen		vrouwen	
	bezetting	aandeel (1/1000)	bezetting	aandeel (1/1000)
zelfstandig	944	7	333	11
zelfstandig met personeel	2.722	12	1.804	17
bedrijfsleider met contract	562	15	133	18
helper	1.198	33	1.143	13
bediende in de openbare sector	9.603	26	410	26
arbeider in de openbare sector	1.658	9	679	7
bediende in de private sector	14.774	33	15.261	33
arbeider in de private sector	11.651	16	2.831	13
leercontract	5.764	783	2.871	814
TOTAAL	48.876	23	34.465	25

Bron : Algemene volkstelling van 1991

Grafiek 4.10 : Verdeling van werkenden die een permanente vorming of opleiding volgen, per gevolgde onderwijsniveau, in functie van het beroepsstatuut.

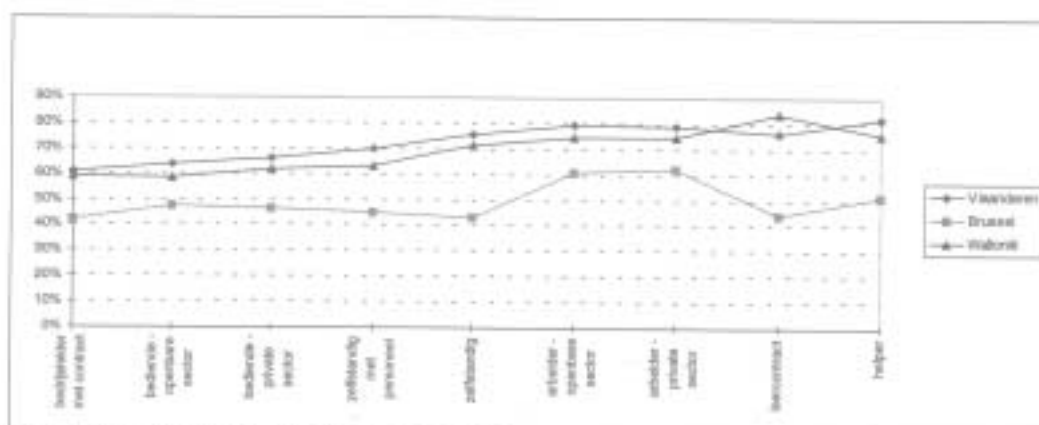
Bron : Nationaal Instituut voor Statistiek : Volkstelling 1991

Berekeningen : Service de Pédagogie expérimentale, Ulg.

Deze grafiek toont het respectievelijk aandeel van de verschillende modaliteiten van permanente vorming in functie van het beroepsstatuut. De statuten zijn gerangschikt naar het groeiend aandeel van de permanente vormen. Voor contractuele bedrijfsleiders, bedienden en zelfstandigen die personeel in dienst hebben, neemt de permanente vorming voor 40% plaats in schoolinstellingen en voor 60% volgens diverse formules van beroepsopleiding. Het aandeel van de beroepsopleiding bedraagt 70% voor de zelfstandigen en 75% voor diverse categorieën arbeiders. Bijna 80% van de leerlingen onder leercontract klasseren zichzelf in de beroepsopleiding, de overblijvenden verklaren dat ze secundair onderwijs volgen. Het gaat echter waarschijnlijk om eenzelfde vorm van alternerend leren die cursussen in een schoolinstelling combineert met een praktische opleiding bij een patroon. Bij gebrek aan een welbepaalde categorie "leercontract" als antwoord op de vraag betreffende de gevolgde opleiding, klasseren de leerlingen onder leercontract zich ofwel in het secundair onderwijs ofwel in de beroepsopleiding. De antwoorden die we bekomen, illustreren duidelijk de problemen die we ondervinden om vergelijkingen te trekken uitgaande van de subjectieve interpretatie van de ondervraagde of van één van zijn familieleden van een bepaalde situatie en van administratieve gegevens zoals gebruikelijke schoolstatistieken.

De twee volgende grafieken vertonen opeenvolgend het aandeel van de beroepsopleiding en het aandeel van deeltijdse universitaire studies volgens het beroepsstatuut. De statuten werden geklasseerd volgens het belang dat het gekozen criterium inneemt in het geheel van de beschikbare vormingsvoorzieningen.

Grafiek 4.11 : Aandeel van de beroepsopleiding volgens beroepsstatuut en Gewest van woonplaats.

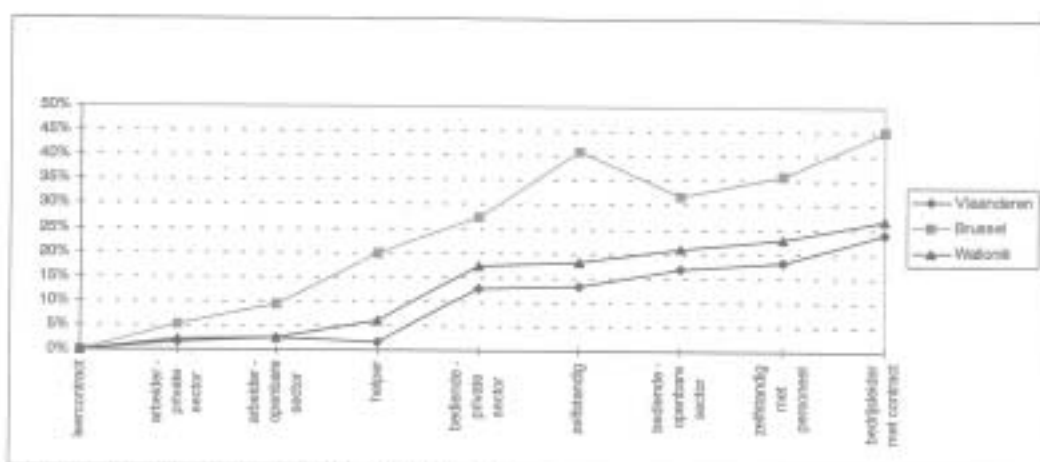

Bron : Nationaal Instituut voor Statistiek : Volkstelling 1991

Berekeningen : Service de Pédagogie expérimentale, Ulg.

Het aandeel van de beroepsopleiding schommelt tussen 40% en 84% naargelang het beroepsstatuut en het Gewest van woonplaats. Het aandeel van de beroepsopleiding is het kleinst in het brusselse Gewest, zoals we reeds aangehaald hebben. Deze geringere deelname is vooral duidelijk onder de zelfstandigen en leerlingen onder leercontract die zich minder vaak dan in de andere Gewesten inschrijven in een opleiding dan in deeltijdse studies. Vlaanderen en Wallonië vertonen bijna gelijkwaardige cijfers.

Grafiek 4.12 : Aandeel van de deeltijdse universitaire studies volgens beroepsstatuut en woonplaats.

Bron : Nationaal Instituut voor Statistiek : Volkstelling 1991

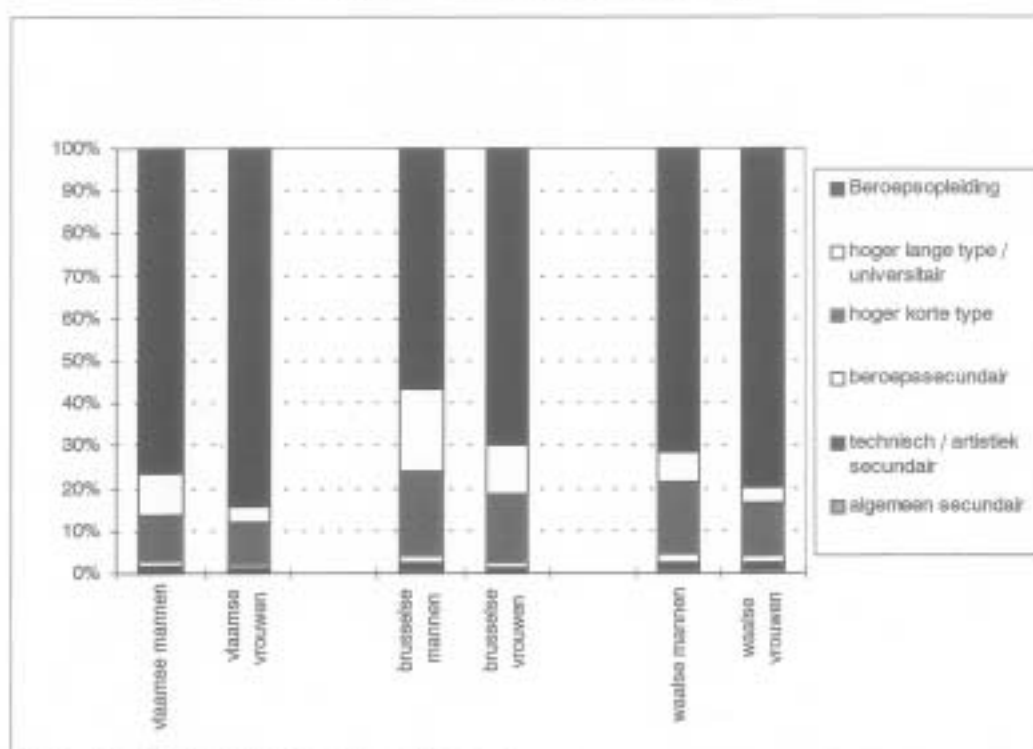
Berekeningen : Service de Pédagogie expérimentale, Ulg.

Het Brusselse Gewest onderscheidt zich van de andere Gewesten door een aanzienlijker aandeel van de deeltijdse universitaire studies in de verschillende modaliteiten van permanente vorming voor werkenden, ongeacht hun statuut. Vooral bedienenden en zelfstandigen gaan proportioneel vaker naar de universiteit of naar schoolinstellingen van het hoger onderwijs van het lange type, naast hun arbeidsactiviteit. Vlaanderen en Wallonië vertonen bijna gelijkwaardige cijfers.

4.1.6.4. Permanente vorming en opleiding van werkzoekende werklozen

Volgende grafiek geeft de verdeling tussen de verschillende modaliteiten permanente vorming / studies weer voor werkzoekende werklozen die een opleiding of vorming met beperkt leerplan volgen.

Grafiek 4.13 : Verdeling van werkzoekende werklozen die onderwijs of een opleiding met beperkt leerplan volgen, per onderwijsniveau, volgens geslacht en woonplaats.

Bron : Nationaal Instituut voor Statistiek : Volkstelling 1991
Berekeningen : Service de Pédagogie expérimentale, Ulg.

Onder het geheel van werkzoekende werklozen die een opleiding hernomen hebben, ligt het aandeel van de beroepsopleidingen in verhouding het hoogst in Vlaanderen. In het Brusselse Gewest vinden we opnieuw een hoger aantal deeltijdse studies in vergelijking met de twee andere Gewesten. Het aandeel van de beroepsopleiding ligt hoger onder de vrouwelijke dan onder de mannelijke bevolking.

De gegevens van de volkstelling zouden aanvullende analyses kunnen toelaten, bijvoorbeeld naargelang de activiteitensector, het beroep of de leeftijdsgroep. De draagwijdte van deze verschillende analyses is echter beperkt door het feit dat het onmogelijk is om de duur van de opleiding af te leiden en omdat de vraag enkel de gevolgde studies en opleidingen in acht neemt op het moment van de volkstelling zelf. Het belang van deze variabele zou voor een volgende volkstelling een aanpassing van het telformulier moeten teweegbrengen. We zullen hierop terugkomen in het besluit.

4.2. POSITIE VAN DE JONGEREN OP DE ARBEIDSMARKT TIJDENS DE OVERGANG SCHOOL / WERK

De eerste jaren van het beroepsleven gaan vaak gepaard met wijzigende posities op de arbeidsmarkt. Periodes van zoeken naar een betrekking wisselen zich af met periodes van kortere of langere tewerkstelling. Sommige jongeren hernemen hun studies of vatten een opleiding aan, vaak deeltijds. De loopbanen verschillen naargelang het bereikte onderwijsniveau.

Sinds het begin van de jaren '70 is de eerste ervaring op de arbeidsmarkt meer en meer deze van de werkloosheid. Het aandeel van de jonge volledig uitkeringsgerechtigde werklozen, die ingeschreven worden na hun studies, is in voortdurende stijging (DEGIMBE, 1996b). In 1991 werden 47,1% van de jongeren ingeschreven als werkzoekenden op basis van het beëindigen van hun studies (RVA, 1995, p.73). De tewerkstellingscijfers liggen bijzonder laag in België voor de jongere bevolking (zie 4.1.2.2).

Er werden verscheidene maatregelen getroffen om aan de groeiende moeilijkheden van de jongereninschakeling in de arbeidsmarkt tegemoet te komen. Sommige maatregelen betreffen de initiële studies (aanpassing van curricula, verhoging van praktische stageperiodes, ...), meer en meer met de hulp van externe partners buiten het schoolsysteem. Andere maatregelen hebben betrekking tot de aanwervingsvoorwaarden van jongeren voor hun eerste tewerkstelling of tot het afremmen van de werkloosheid¹⁰.

Er worden eveneens cursussen van voortdurende opleiding georganiseerd bestemd voor laaggeschoolde jongeren¹¹. Veel van deze maatregelen die de integratie op de arbeidsmarkt zouden moeten bevorderen, zijn echter weinig doeltreffend gebleken. (JADOT, 1996).

De evaluatie van de verschillende voorzieningen vereist meerdere indicators die zowel betrekking hebben op de voorwaarden van de initiële opleiding en de karakteristieken van de bezette werkgelegenheden (duur, deeltijds / voltijds, sector, ...) als op het proces van de overgang zelf (afwisseling van periodes van werkloosheid en tewerkstelling, hernemen van korte opleidingen, ...). De meest relevante informatie hieromtrent kan geleverd worden door enquêtes die de cohort van afgestudeerden volgen over meerdere jaren. Momenteel beschikken we in België niet over zulke enquêtes, of ten minste niet op grote schaal. We moeten echter de aandacht trekken op de follow-up die de cohort van de afgestudeerden van het technisch secundair en het beroepsonderwijs volgt (zie bijvoorbeeld DENYS, 1995, VAN DORPE et alii, 1995), op de analyses van de herinschrijvingen van de FOREM (1991) en van de VDAB (1997) en op de verschillende onderzoeken verricht door de ULB (zie VANHEERSWYNGHEL, 1997, DESMAREZ & MARTINEZ, 1991...).

¹⁰ De beschikbare statistieken zijn meestal niet verdeeld volgens het niveau van het hoogst behaalde diploma. Volgens de RVA (1995) volgden eind juni 1991 23.049 jongeren jonger dan 25 jaar een stage, en bezaten 5.589 jongeren het statuut van gesubsidieerde contractueel (Gesco). Het Ministerie van Tewerkstelling en Arbeidsvoorziening publiceert eveneens gegevens rond de verschillende maatregelen die genomen werden voor de hulp voor tewerkstelling.

¹¹ Conventie tewerkstelling - opleiding, industriële leergangen, ...

Bij gebrek aan verdere gegevens over deze doorvloeing, zijn de analyses voornamelijk gebaseerd op het aantal beschikbare afgestudeerden. De Steekproefenquête naar de beroepsbevolking, bijvoorbeeld, geven interessante informatie over de evolutie, jaar na jaar, van de deelname van jongeren op de arbeidsmarkt (zie bijvoorbeeld BELLENS, 1996, voor een voorstelling van de karakteristieken van ingenomen betrekkingen).

De databases over werklozen geven eveneens informatie, maand per maand of jaar per jaar, rond bepaalde karakteristieken van jonge werklozen (duur van de werkloosheid, sector van de activiteit, ... zie bijvoorbeeld RVA, 1995). Ze laten eveneens analyses toe rond de doorvloeing van het intreden in of uitreden uit de werkloosheid (zie bijvoorbeeld VDAB Studiedienst, 1991 en 1997 of DEGIMBE, 1996 a, voor een analyse van de rotatie binnen de werkloosheid).

De gegevens van de volkstelling bieden de gelegenheid om de posities op de arbeidsmarkt, van verschillende categorieën op het moment van de enquête, voor elke leeftijd te vergelijken, bijvoorbeeld leeftijd per leeftijd. Deze analyses kunnen uitgevoerd worden voor specifieke categorieën van diploma's. We zullen deze echter hier niet verder ontwikkelen. We hebben gekozen voor een originele benadering die enkel mogelijk is vanuit de gegevens van de volkstelling. Vraag 6 in verband met de leeftijd bij het beëindigen van regelmatige studies, laat inderdaad toe om, op éénzelfde tijdstip, de positie van jongeren op de arbeidsmarkt te analyseren in functie van de tijdsspanne die verlopen is sinds het einde van hun studies. Wegens plaatsgebrek zullen we hier enkel de belangrijkste categorieën van diploma's voorstellen. Meer gedetailleerde analyses zullen in de toekomst uitgevoerd worden zowel met betrekking tot de aard van de diploma's als tot de karakteristieken van de ingenomen betrekkingen.

4.2.1. POSITIE OP DE ARBEIDSMARKT IN FUNCTIE VAN DE PERIODE NA HET EINDE VAN REGELMATIGE STUDIES

Vraag 6 Tot welke leeftijd hebt U de leergangen van een onderwijsinstelling regelmatig gevolgd (in België of in het buitenland) ? laat toe om de datum van het beëindigen van regelmatige studies te berekenen, die hier gebruikt wordt als benaderende maatstaf voor de datum van intreding in het beroepsleven¹². We gaan uit van de veronderstelling dat op dit tijdstip de personen zich voorstellen op de arbeidsmarkt met hun hoogst behaalde diploma. Voor een klein aantal personen, die hun hoogste diploma behaalden in het kader van sociale promotie of die hogere studies aangevat hebben na een tewerkstellingperiode, is het onderwijsniveau waarmee ze zich voor het eerst voorstellen op de arbeidsmarkt lager dan het niveau dat hun toegezegd wordt voor de volgende analyses. Bij gebrek aan verdere informatie over het studietraject van de individuen kunnen wij de bijkomende draagwijdte van onze afwijking niet schatten. Het zou wenselijk zijn om over bijkomende informatie te beschikken over de datum waarop het hoogste diploma behaald werd, om deze analyses verder te kunnen

¹² De samenloop van de datum van het einde van reguliere studies en de datum van intrede in het beroepsleven is in vele gevallen waarschijnlijk niet correct. Bijkomende analyses zouden moeten toelaten om na te gaan op welke manier bijvoorbeeld personen onder leercontract of personen die studies hernemen hebben na een periode van tewerkstelling, het einde van hun reguliere studies definiëren. De database laat evenmin toe om rekening te houden met jongeren die aan het beroepsleven deelnemen terwijl ze nog voltijds studeren (jobstudenten, seizoenarbeid, ...).

zetten. De vraag is in de volkstelling gesteld geweest aan houders van een diploma van hoger onderwijs en aan personen die een diploma in het buitenland behaalden, maar de antwoorden werden niet gecodeerd.

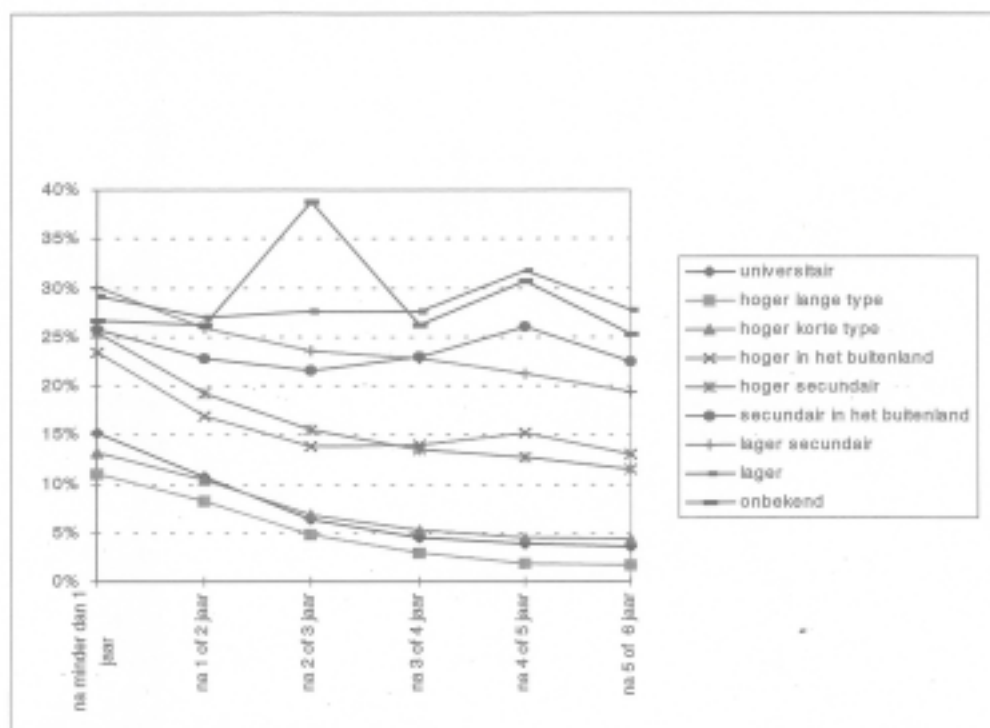
We zullen opeenvolgend de evolutie van de tewerkstellingscijfers en het percentage werkzoekenden voorstellen vanaf de maanden die onmiddellijk het einde van regelmatige studies volgen, tot 5 of 6 jaar na het einde van deze studies¹³.

De doelgroep van deze analyse werd beperkt tot personen jonger dan 35 jaar. Volgende grafieken stellen helaas niet het geheel van de onderwijsverlaters voor; voor 15% onder hen is de datum van het beëindigen van regelmatige studies niet gekend.

De drie eerste grafieken geven de evolutie weer van de percentages werkzoekenden, werkenden en deelname aan permanente vorming over een periode van 6 jaar vanaf beëindiging van regelmatige studies, volgens onderwijsniveau.

¹³ Deze duur werd berekend door de leeftijd waarop de persoon verklaart geen regelmatige studies meer te volgen, af te trekken van de volle leeftijd die deze persoon bereikt op 31 december 1990. Het feit dat de maand van uittrading niet gekend is en dat er geen rekening werd gehouden met de geboortemaand in onze analyses, belet ons om deze duur nauwkeurig te berekenen. Inderdaad, wanneer een persoon die 22 jaar is op 31 december 1990 het onderwijs verlaten heeft in september 1989, zal deze verklaren dat hij zijn studies beëindigt heeft op 21-jarige leeftijd indien hij geboren is in de eerste acht maanden van het jaar, maar op 20-jarige leeftijd indien hij geboren is in de laatste vier maanden van het jaar. De tijd die verlopen is tussen het einde van reguliere studies en de maand maart 1991, wordt dus geschat op 1 jaar in het ene geval en op 2 jaar in het andere geval.

Grafiek 4.14 : Evolutie van het percentage werkzoekenden in de jaren na het beëindigen van regelmatige studies, in functie van het niveau van het hoogst behaalde diploma.

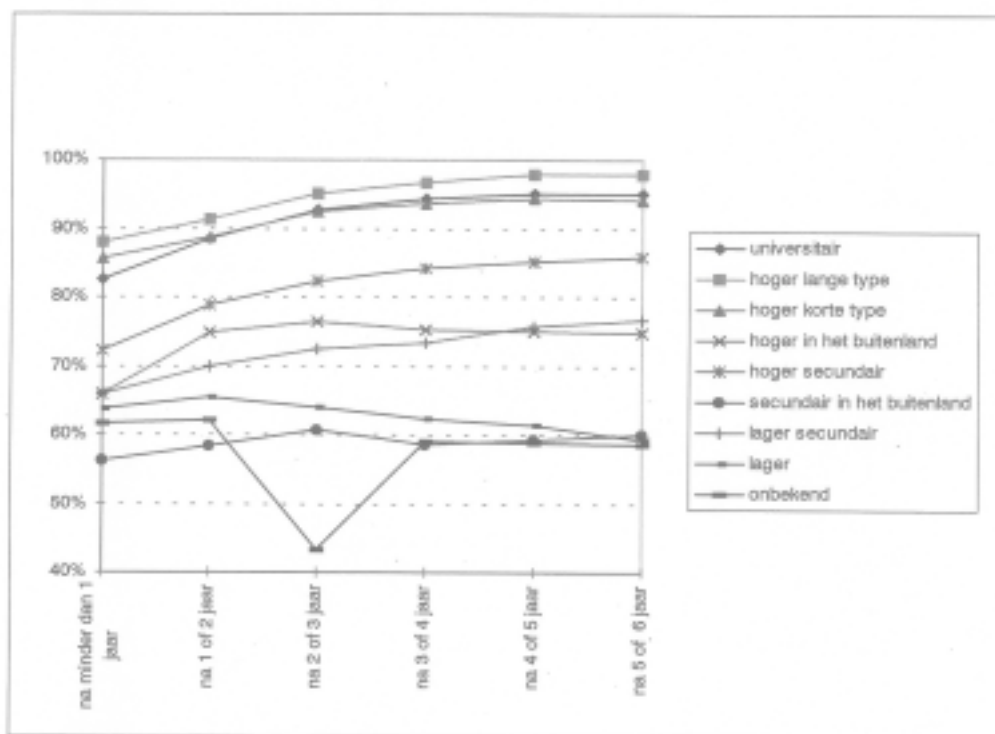

Bron : Nationaal Instituut voor Statistiek : Volkstelling 1991

Berekeningen : Service de Pédagogie expérimentale, Ulg.

Het aandeel van de werkzoekende werklozen blijft zeer hoog voor personen waarvan het hoogst behaalde diploma ongekend of van lager onderwijs is, voor de volledige periode die hier beschouwd werd. Personen met een buitenlands einddiploma van secundair onderwijs kennen evenmin een werkelijke daling in het percentage werkzoekenden. Voor alle andere categorieën van diploma's vermindert het aantal werkzoekenden geleidelijk. De cijfers stabiliseren zich onder de 5% voor de afgestudeerden van het hoger onderwijs (behalve voor diegenen die hun diploma in het buitenland behaalden) en tussen 10% en 15% voor de afgestudeerden van het hoger secundair onderwijs en van het hoger onderwijs in het buitenland.

Grafiek 4.15 : Evolutie van de tewerkstellingscijfers in de jaren na het beëindigen van regelmatige studies, in functie van het niveau van het hoogst behaalde diploma.

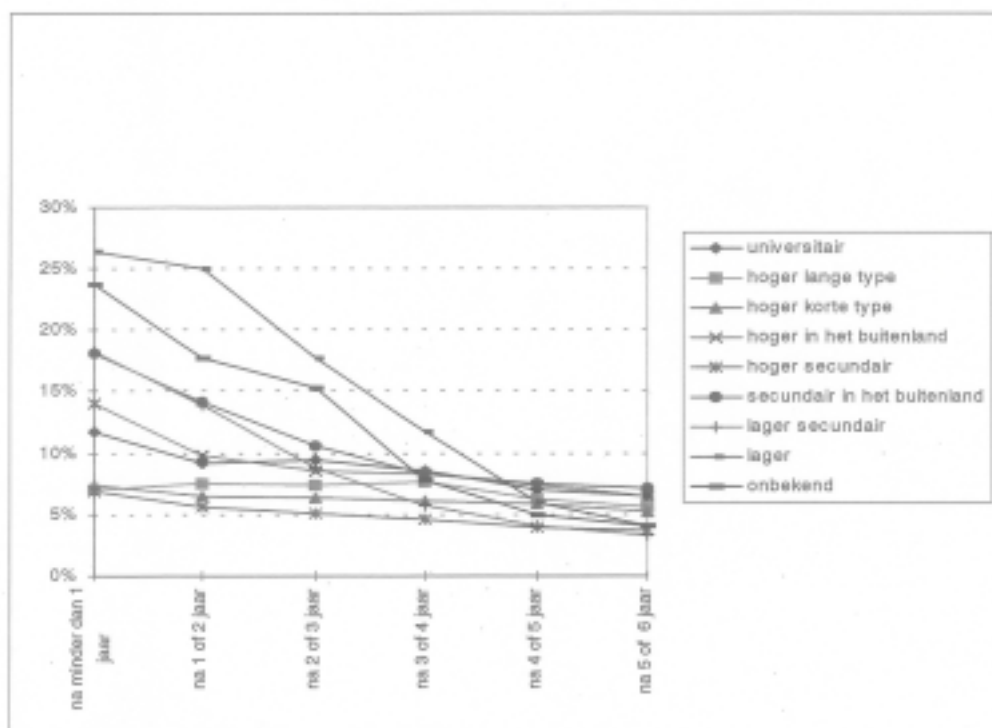
Bron : Nationaal Instituut voor Statistiek : Volkstelling 1991

Berekeningen : Service de Pédagogie expérimentale, Ulg.

Grafiek 4.15 weerspiegelt op dezelfde manier de inschakelingsproblemen van jongeren, die het onderwijsniveau van hoger secundair onderwijs niet bereiken. Het tewerkstellingscijfer van deze categorieën ligt nooit boven de 80%. Jongeren die het niveau van hoger secundair onderwijs bereikt of overschreden hebben, zien daarentegen hun tewerkstellingscijfer geleidelijk aan stijgen over de beschouwde tijdsperiode, om zich te stabiliseren rond 85% voor de jonge afgestudeerden van het hoger onderwijs en 95% voor jongeren die een diploma van hoger onderwijs in België behaalden. Jongeren die hun hoogste diploma in het buitenland behaalden kennen duidelijk lagere tewerkstellingscijfers dan deze van hetzelfde niveau die hun diploma in België behaalden.

De laatste grafiek van deze reeks vestigt vooral de aandacht op de evolutie van de deelname aan onderwijs / permanente vorming (onderwijs met beperkt leerplan of beroepsopleiding) in de jaren die het beëindigen van regelmatige studies volgen, in functie van het onderwijsniveau.

Grafiek 4.16 : Evolutie van de deelname aan onderwijs / permanente vorming in de jaren die het beëindigen van regelmatige studies volgen, in functie van het hoogst behaalde diploma.

Bron : Nationaal Instituut voor Statistiek : Volkstelling 1991

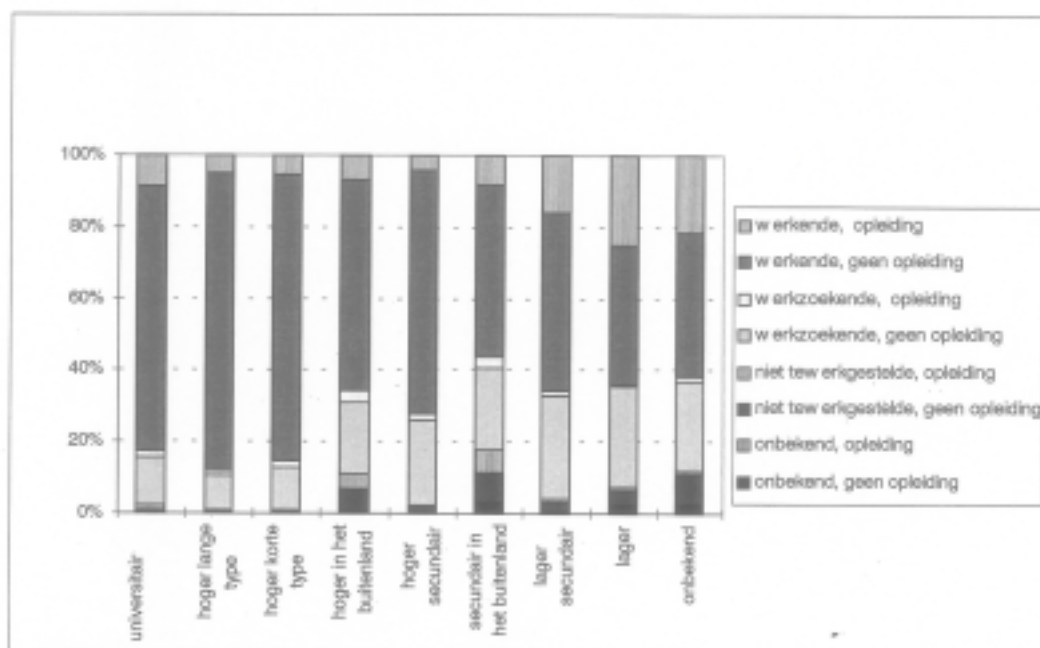
Berekeningen : Service de Pédagogie expérimentale, Ulg.

In de maanden die het beëindigen van regelmatige studies volgen blijft de deelname aan onderwijs / permanente vorming hoog bij diegenen die het niveau van hoger secundair onderwijs niet bereikt hebben. Deze cijfers dalen echter zeer vlug in de volgende jaren. Na vijf of zes jaar komen de hoogste deelnamecijfers voor onder de afgestudeerden van het hoger onderwijs en van het secundair onderwijs in het buitenland. Eén persoon op 10 van universitair niveau of die een diploma van hoger onderwijs in het buitenland behaald heeft, herneemt deeltijdse studies of opleidingen in de eerste maanden na het beëindigen van regelmatige studies. Na 5 of 6 jaar liggen deze cijfers nog steeds rond de 7%.

De twee volgende grafieken stellen een synthese voor van de combinatie van de informatie over de positie op de arbeidsmarkt en over de herneming van deeltijdse studies of opleidingen van enerzijds personen die minder dan één jaar geleden regelmatige studies verlaten hebben en anderzijds voor personen die hun studies sinds 5 of 6 jaar verlaten hebben.

Grafiek 4.17 : Posities op de arbeidsmarkt en vervolg van opleiding minder dan één jaar na beëindiging van regelmatige studies, volgens het niveau van het hoogst behaalde diploma.

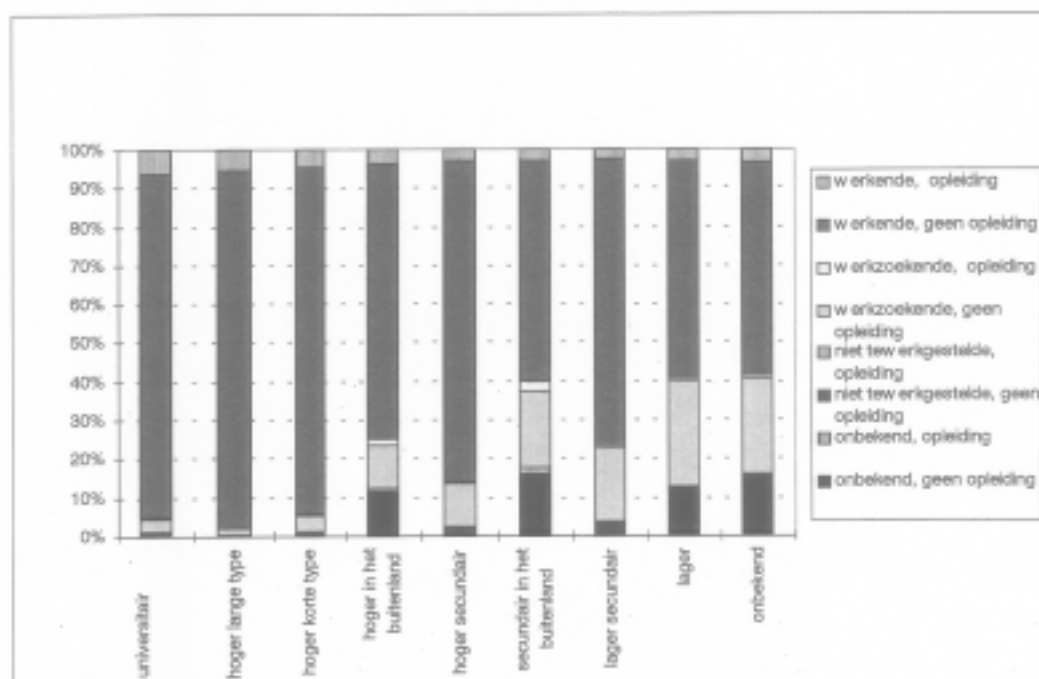

Bron : Nationaal Instituut voor Statistiek : Volkstelling 1991

Berekeningen : Service de Pédagogie expérimentale, Ulg.

In de eerste maanden die het einde van regelmatige studies volgen, ligt het tewerkstellingspercentage van jonge afgestudeerden van het hoger onderwijs reeds hoog. Jongeren die op de arbeidsmarkt komen met alleen een diploma van lager onderwijs hebben daarentegen maar 64% kans om een betrekking te vinden. De meest kansarme jongeren op de arbeidsmarkt zijn diegenen die als hoogste diploma een diploma van secundair onderwijs in het buitenland behaalden. Zij nemen ook het meest deel aan opleidingsactiviteiten wanneer ze werkloos zijn. Tewerkgestelde personen die het niveau van hoger secundair onderwijs niet behaald hebben, zijn in de meerderheid voor het volgen van deeltijdse studies of deelname aan beroepsopleidingen.

Grafiek 4.18 : Posities op de arbeidsmarkt en vervolg van opleiding 5 of 6 jaar na beëindiging van regelmatige studies, volgens het niveau van het hoogst behaalde diploma.

Bron : Nationaal Instituut voor Statistiek : Volkstelling 1991

Berekeningen : Service de Pédagogie expérimentale, Ulg.

De deelname aan permanente vorming en opleiding daalt zeer sterk na 5 of 6 jaar, behalve onder de afgestudeerden van het hoger onderwijs. De situatie op de arbeidsmarkt is aanzienlijk verbeterd voor jongeren die verder zijn gegaan dan het hoger secundair onderwijs. De anderen zijn nog zeer vaak werkloos en nemen bijna niet meer deel aan opleidingen. Het deel van de niet tewerkgestelden is eveneens gestegen in dezelfde bevolkingscategorieën.

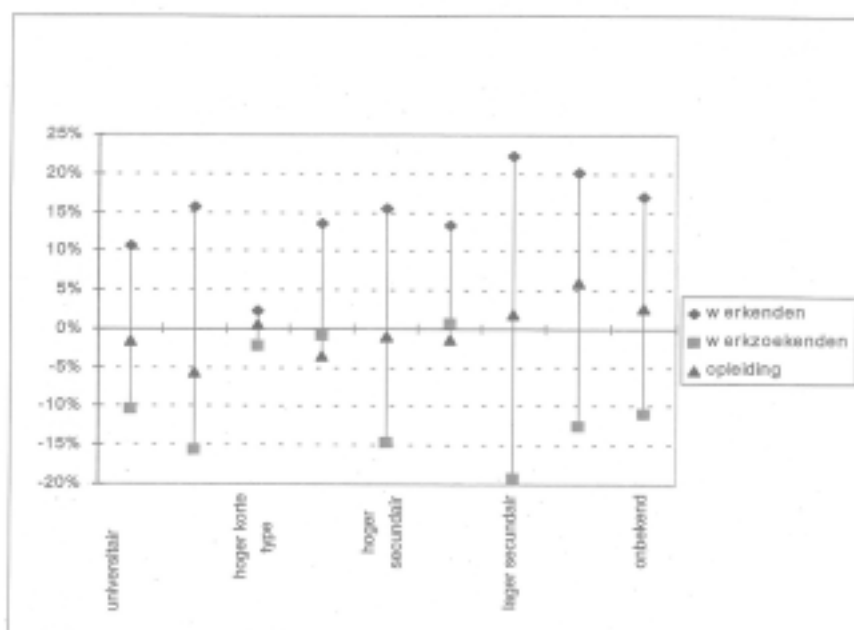

4.2.2. POSITIE OP DE ARBEIDSMARKT IN FUNCTIE VAN DE PERIODE NA HET EINDE VAN REGELMATIGE STUDIES, VOLGENS GESLACHT

In de twee volgende grafieken werden de situatie van de mannelijke en de vrouwelijke bevolking vergeleken volgens drie criteria : tewerkstellingscijfers, percentage werkzoekenden en deelname aan permanente vorming / onderwijs. Twee tijdstippen werden geanalyseerd : enkele maanden na het beëindigen van regelmatige studies en vijf tot zes jaar later.

In elke grafiek wijzen de positieve percentages naar hogere cijfers voor de mannelijke bevolking. Negatieve percentages daarentegen wijzen naar hogere cijfers voor de vrouwelijke bevolking.

Grafiek 4.19 : Afwijkingen tussen de percentages werkenden, werkzoekenden en deelname aan vorming van mannen en vrouwen minder dan één jaar na het beëindigen van regelmatige studies.

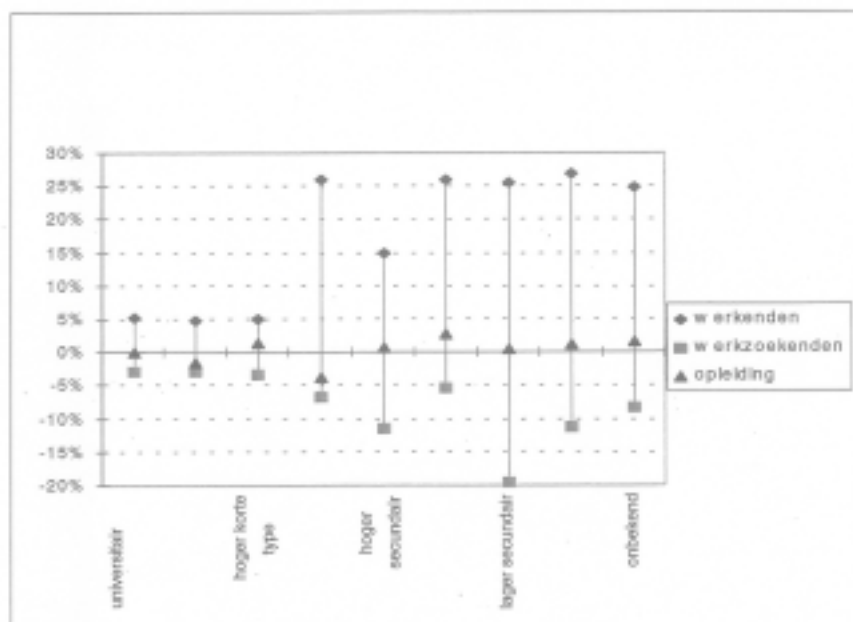
Bron : Nationaal Instituut voor Statistiek : Volkstelling 1991

Berekeningen : Service de Pédagogie expérimentale, Ulg.

In de maanden die volgen op het beëindigen van regelmatige studies, ligt de situatie heel anders naargelang het geslacht voor alle categorieën van diploma's behalve voor afgestudeerden van het hoger onderwijs van het korte type. De grootste verschillen komen voor onder de afgestudeerden van het lager en het lager secundair onderwijs. In het geheel van de afgestudeerden van het hoger onderwijs, liggen de grootste verschillen tussen de afgestudeerden van het hoger onderwijs van het lange type.

De tewerkstellingscijfers liggen positiever onder de mannelijke bevolking. Het percentage werkzoekenden daarentegen ligt hoger bij de vrouwen, behalve bij dezen die als hoogste diploma een diploma van secundair onderwijs in het buitenland behaalden. De deelname aan permanente vorming / onderwijs ligt hoger bij de vrouwelijke bevolking behalve voor diegenen die het niveau van hoger secundair onderwijs niet bereikt hebben.

Grafiek 4.20 : Afwijkingen tussen de percentages werkenden, werkzoekenden en deelname aan vorming van mannen en vrouwen vijf tot zes jaar na het beëindigen van regelmatige studies.

Bron : Nationaal Instituut voor Statistiek : Volkstelling 1991

Berekeningen : Service de Pédagogie expérimentale, Ulg.

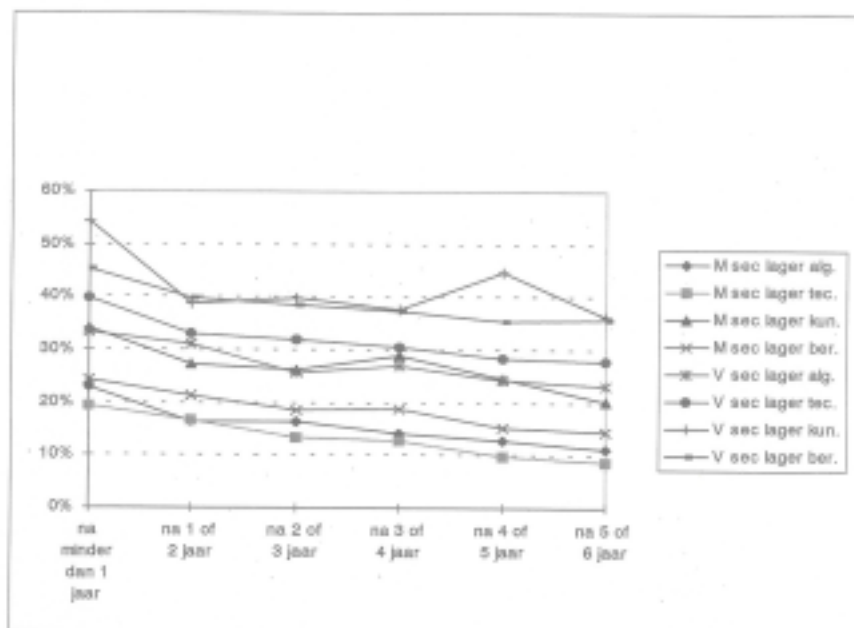
Na vijf of zes jaar zijn de verschillen tussen mannen en vrouwen voor de verschillende indicatoren gedaald voor de afgestudeerden van het hoger onderwijs in België. Zij zijn echter toegenomen voor personen die hun hoogste diploma in het buitenland behaald hebben.

4.2.3. POSITIE OP DE ARBEIDSMARKT IN FUNCTIE VAN DE PERIODE NA HET EINDE VAN REGELMATIGE STUDIES, VOLGENS DE AARD VAN DIPLOMA VAN HET SECUNDAIR ONDERWIJS

De laatste vier grafieken vertonen het percentage werkzoekenden en de tewerkstellingscijfers van jongeren waarvan het einddiploma van hetzij lager secundair hetzij van hoger secundair onderwijs is. Voor elk niveau werd het onderscheid gemaakt voor de vier vormen van secundair onderwijs.

4.2.3.1. Afgestudeerden van het lager secundair onderwijs

Grafiek 4.21 : Percentage werkzoekenden die als hoogste diploma een diploma van lager secundair onderwijs behaalden, volgens de gevolgde onderwijsvorm, het geslacht en de tijd verstreken sedert het beëindigen van regelmatige studies.

Bron : Nationaal Instituut voor Statistiek : Volkstelling 1991

Berekeningen : Service de Pédagogie expérimentale, Ulg.

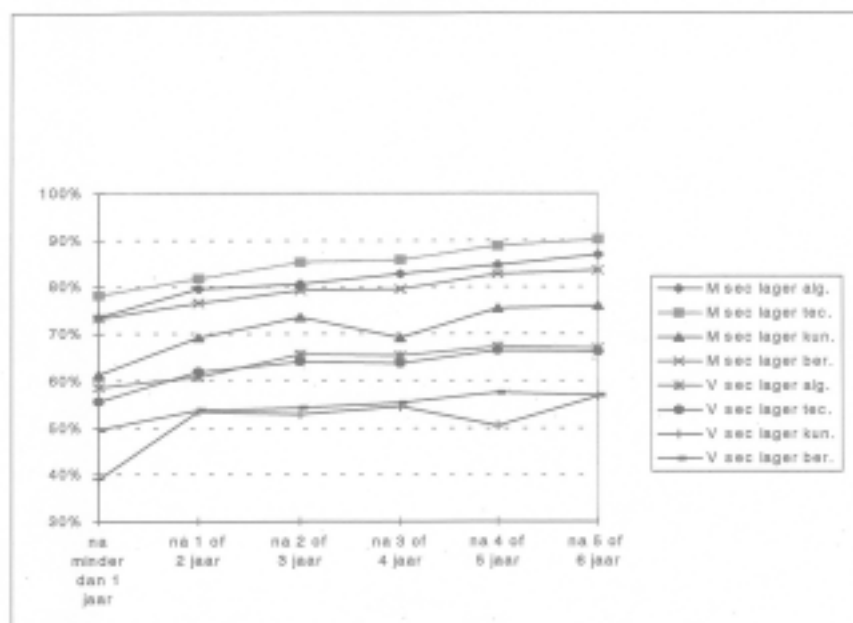
Het percentage werkzoekenden ligt altijd hoger bij de vrouwelijke dan bij de mannelijke bevolking ongeacht de gevolgde onderwijsvorm. Alleen afgestudeerde jongens uit het lager kunst secundair onderwijs kennen een percentage werkzoekenden dat gelijkwaardig is met de laagste percentages onder de vrouwelijke bevolking, namelijk de afgestudeerde meisjes uit de algemeen vormende richtingen.

De hoogste percentages komen voor onder de jongeren van het kunst¹⁴ en beroepsonderwijs, voor beide geslachten. Meisjes die een technische richting gevolgd hebben kennen een hoger percentage werkzoekenden dan meisjes die een algemeen vormende richting gevolgd hebben. Onder de jongens werd het tegengestelde waargenomen : afgestudeerden uit het lager technisch secundair onderwijs kennen het laagste percentage werkzoekenden.

Deze cijfers dalen langzaam over de beschouwde periode.

¹⁴ De variaties doorheen de tijd van de percentages afgestudeerden van het kunst onderwijs die vastgesteld werden, moeten met omzichtigheid geïnterpreteerd worden, gezien de lage bezetting van deze groep.

Grafiek 4.22 : Tewerkstellingscijfers voor personen die als hoogste diploma een diploma van lager secundair onderwijs behaalden, volgens de gevolgde onderwijsvorm, het geslacht en de tijd verstreken sedert het beëindigen van regelmatige studies.

Bron : Nationaal Instituut voor Statistiek : Volkstelling 1991

Berekeningen : Service de Pédagogie expérimentale, Ulg.

Deze grafiek vertoont duidelijk de lage tewerkstellingscijfers van afgestudeerde meisjes van het beroeps- en kunst lager secundair onderwijs, en de hogere, ongeveer gelijkwaardige cijfers voor de afgestudeerden van de twee andere vormen namelijk het algemeen vormend en het technisch secundair onderwijs.

In de mannelijke bevolking daarentegen ligt het tewerkstellingscijfer van de afgestudeerden van de beroepsrichtingen niet veel lager dan deze van de technische en algemeen vormende richtingen.

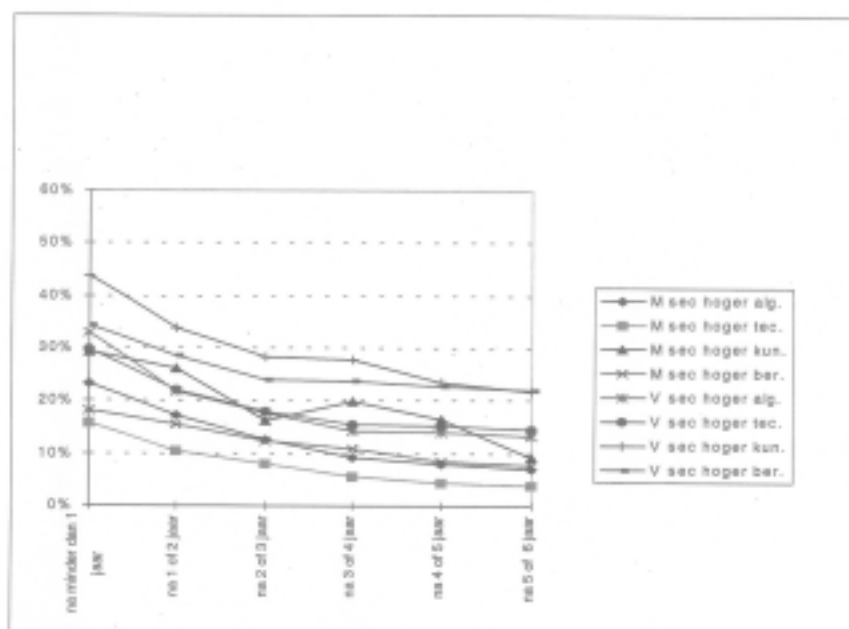
De tewerkstellingscijfers liggen hoger bij de mannelijke dan bij de vrouwelijke bevolking : de hoogste cijfers die we genoteerd hebben bij de meisjes (afgestudeerden van het algemeen vormend secundair onderwijs) liggen lager dan de laagste cijfers die we beschouwden bij de jongens (afgestudeerden van het artistiek secundair onderwijs). We moeten hierbij de aandacht trekken op het feit dat in de eerste jaren de cijfers onder de mannelijke bevolking licht overschat kunnen zijn door het toevoegen van de dienstplichtigen in de categorie van werkenden.

De tewerkstellingscijfers onder de vrouwelijke bevolking stijgen langzaam na het eerste jaar.

4.2.3.2. Afgestudeerden van het hoger secundair onderwijs

Over het algemeen kennen de afgestudeerden van het hoger secundair onderwijs hogere tewerkstellingscijfers en lagere percentages werkzoekenden dan de afgestudeerden van het lager secundair onderwijs.

Grafiek 4.23 : Percentage werkzoekenden die als hoogste diploma een diploma van hoger secundair onderwijs behaalden, volgens de gevolgde onderwijsvorm, het geslacht en de tijd verstreken sedert het beëindigen van regelmatige studies.

Bron : Nationaal Instituut voor Statistiek : Volkstelling 1991

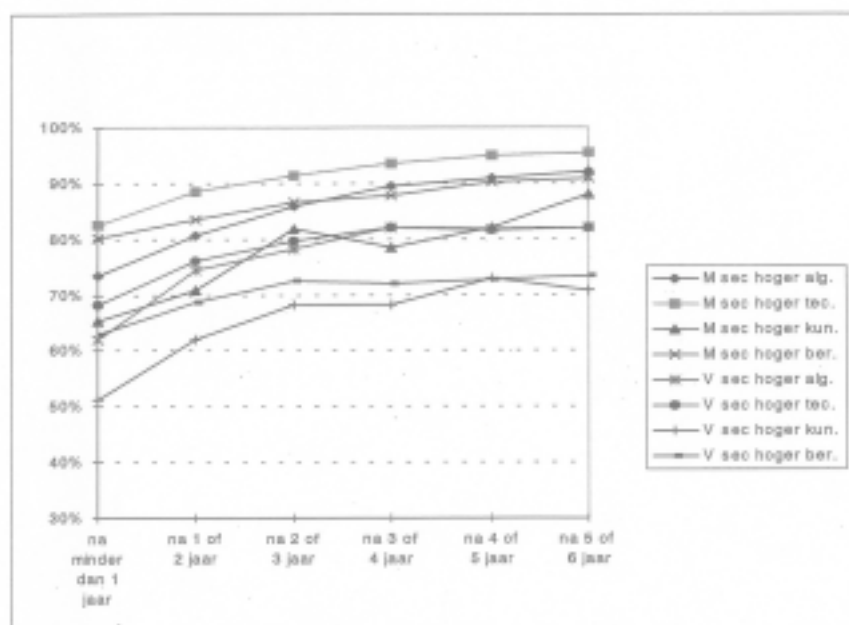
Berekeningen : Service de Pédagogie expérimentale, Ulg.

Ook hier wijkt het percentage werkzoekenden duidelijk af naargelang het geslacht, ongeacht het behaalde diploma. De laagste percentages vinden we terug onder de afgestudeerde jongens van het hoger technisch secundair onderwijs. Afgestudeerde jongens van de algemeen vormende- en de beroepsrichtingen kennen evenredige cijfers.

Onder de afgestudeerde meisjes van het secundair beroepsonderwijs ligt het percentage werkzoekenden echter hoog. Afgestudeerde meisjes van het algemeen vormend- en het technisch secundair onderwijs kennen evenredige cijfers.

Het percentage werkzoekenden evolueert voornamelijk gedurende de drie eerste jaren na het beëindigen van regelmatige studies.

Grafiek 4.24 : Tewerkstellingscijfers voor personen die als hoogste diploma een diploma van hoger secundair onderwijs behaalden, volgens de gevolgde onderwijsvorm, het geslacht en de tijd verstreken sedert het beëindigen van regelmatige studies.

Bron : Nationaal Instituut voor Statistiek : Volkstelling 1991

Berekeningen : Service de Pédagogie expérimentale, Ulg.

Jongeren uit het artistiek onderwijs ondervinden de grootste moeilijkheden om werk te vinden. In de eerste maanden die het einde van regelmatige studies volgen, kennen afgestudeerde jongens van het algemeen vormend secundair onderwijs lagere tewerkstellingscijfers dan de afgestudeerden van technische- en beroepsrichtingen. Drie jaar later liggen de tewerkstellingscijfers van algemeen vormende- en beroepsrichtingen ongeveer gelijk, met een lichte voorsprong voor de afgestudeerden van het algemeen vormend onderwijs die een sterkere toename gekend hebben.

De tewerkstellingscijfers van afgestudeerde meisjes van het technisch hoger secundair en van het algemeen vormend secundair onderwijs groeien geleidelijk aan naar elkaar toe. Meisjes uit het beroepsonderwijs kennen lagere tewerkstellingscijfers, die dicht bij deze van de afgestudeerden van het kunst hoger secundair onderwijs liggen.

HOOFDSTUK 5.

CONCLUSIES EN VOORUITZICHTEN

Deze monografie vormt een eerste poging om op een systematische manier de individuele gegevens over scholing en onderwijsniveau te verwerken die bij een volkstelling in België werden verkregen, waarbij verder wordt gegaan dan de tabellen gepubliceerd bij de vorige volkstellingen (INS, 1952, 1965, 1966, 1975a, 1975b).

De **scholing** wordt in haar geheel beschouwd. De analyses hebben niet alleen betrekking op het bezoek van onderwijsinstellingen door kinderen en volwassenen, maar ook op de deelname aan diverse aanvankelijke beroepsopleidingen en permanente vormingen die niet in scholen of universiteiten worden georganiseerd (leercontracten, opleiding in het bedrijf, ...). Tussen de gevolgde onderwijsniveaus wordt een onderscheid gemaakt volgens leeftijd, geslacht, woonplaats en, voor mensen die deeltijds onderwijs of opleiding volgen, volgens het hoogste diploma dat ze voorheen behaald hebben en volgens hun positie op de arbeidsmarkt. Er wordt een bijzondere aandacht besteed aan leerachterstand en vroegtijdige schoolverlaters en aan de verschillen tussen jongens en meisjes, bijvoorbeeld wat de keuze van studierichting betreft.

De resultaten van de onderwijssystemen worden benaderd doorheen de analyse van de hoogste behaalde diploma's en de leeftijd bij het beëindigen van reguliere studies. Het **onderwijsniveau** werd geraamd door informatie over de Belgische en de buitenlandse diploma's te combineren. Het onderwijsniveau van verschillende bevolkingsgroepen werd afzonderlijk behandeld met als voornaamste variabelen de leeftijd, het geslacht en de woonplaats. Voor een deel van de bevolking konden de studietrajecten worden achterhaald: de onderwijsvorm voor de twee niveaus van het secundair onderwijs, de aard van het diploma van hoger onderwijs in functie van de gevolgde secundaire studies, combinaties van verschillende Belgische diploma's van hoger onderwijs en combinaties van in België en in het buitenland behaalde diploma's.

Deze analyses zijn momenteel alleen mogelijk op basis van de gegevens van de volkstelling. Alhoewel pogingen in die zin worden ondernomen, beschikken de onderwijssystemen van de drie Gemeenschappen nog altijd niet over echt functionele middelen waardoor rekening kan worden gehouden met de individuele studietrajecten over een lange periode.

Deze voorstelling wordt vervolledigd door een onderzoek over de **positie op de arbeidsmarkt** van de verschillende categorieën van afgestudeerden. Er werden drie groepen onderscheiden : de tewerkgestelde, de niet werkende werkzoekende en de niet tewerkgestelde. De **overgang tussen school en tewerkstelling** wordt onder meer beschreven aan de hand van grafieken die de plaats van jongeren op de arbeidsmarkt weergeven volgens het hoogste behaalde diploma, in functie van de tijd die sedert het beëindigen van de reguliere studies is verlopen.

Deze monografie wil voornamelijk een algemeen referentiekader bieden. Enkele indicatoren werden verder uitgewerkt. Zo kunnen deze basisgegevens ter beschikking worden gesteld van een breed publiek. Aanvullende analyses zijn nu reeds voorzien (zie 5.3).

5.1. VOORNAAMSTE RESULTATEN

Voor elk van de drie delen van deze monografie - scholing, onderwijsniveau en tewerkstelling - worden 10 thema's behandeld waarvan we hier de hoofdtendenzen samenvatten.

5.1.1. LEVENSLANG ONDERWIJS EN OPLEIDING

1 - **Nagenoeg een kwart (23%) van de getelde bevolking gaat naar school of volgt een opleiding**, wat neerkomt op 2.270.000 mensen. De onderwijsperiodes vallen grotendeels samen met de periode van de leerplicht (tussen 6 en 18 jaar). De permanente vorming lijkt slechts zeer weinig ontwikkeld. In de leeftijdsgroep van 35 jaar en ouder verklaarden slechts 28.000 mensen dat ze onderwijs of een opleiding volgen. Ze vertegenwoordigen 1,2% van de totale groep van mensen die onderwijs of een opleiding volgt.

Iets minder dan één persoon op twintig (of 120.000 personen) volgt onderwijs of opleiding met beperkt leerplan.

2 - **Zeer veel kinderen gaan reeds naar school vóór ze leerplichtig zijn**. Ongeveer 75% van de kleuters gaan naar school vanaf de leeftijd van 2,5 jaar. Op 5 jaar gaan slechts 5,6% nog niet naar school. De percentages van het schoolbezoek in het voorschools onderwijs liggen iets hoger bij de meisjes. In Brussel en in de Duitse Gemeenschap liggen deze cijfers het laagst. De hoogste percentages vinden we in Vlaanderen.

3 - **Afhaken van de studies** komt voor bij meer dan 16.000 leerplichtige jongeren. Iets meer dan 2% van de jongeren tussen 13 en 16 jaar en bijna 4% van de 17-jarigen verklaren dat ze geen onderwijs of opleiding meer volgen¹. **Het afhaken van de studies treft in het bijzonder de grote stedelijke centra, de provincies West-Vlaanderen en Henegouwen en vooral het Brusselse Gewest.** Het zijn voornamelijk jongens die het schoolstelsel voor het einde van de leerplicht verlaten.

4 - **Op de scharnierleeftijd van 18 jaar**, die tegelijk het einde van de leerplicht als de theoretische leeftijd van het einde van de secundaire studies betekent, lopen ¾ van de jongeren nog school of volgen een opleiding : volgen 28% van de jongeren hoger onderwijs

---

¹ Deze cijfers worden spijtig genoeg onderschat wegens de correcties die door het Nationaal Instituut voor Statistiek in het bestand werden aangebracht: jongeren van minder dan 18 jaar die de vraag in verband met het schoolbezoek niet hebben beantwoord, werden als student gecodeerd (zie STOOPT & SURKYN, 1997, p. 13).

(waarvan 11% onderwijs van het korte type), **17% volgen nog beroepssecundair onderwijs, 15% technisch onderwijs en 14% algemeen vormend onderwijs.** 2% volgen een beroepsopleiding.

Het percentage schoolbezoek daalt zeer snel in de eerste jaren na de leerplicht. Op 20 jaar ligt het schoolbezoek om en bij de 50%. Een vijfde van de schoolbevolking is op die leeftijd nog altijd ingeschreven in het secundair onderwijs ! Een groot aantal jongeren vangt een tweede cyclus secundair onderwijs aan na het behalen van hun eerste getuigschrift van secundair onderwijs dat toegang geeft tot de arbeidsmarkt (VANHEERSWYNGHELS, 1996). Op dezelfde leeftijd voltooiën een deel van de jongeren slechts hun eerste cyclus in het secundair onderwijs. Het aandeel van deze twee categorieën van jongeren kon spijtig genoeg niet worden bepaald.

Tussen 18 en 20 jaar ligt het percentage schoolbezoek hoger bij meisjes dan bij jongens; vanaf de leeftijd van 21 jaar volgen jongens vaker onderwijs of een opleiding dan meisjes.

Over het algemeen is de scholingsgraad na 18 jaar lichtjes hoger in het Waalse dan in het Vlaamse Gewest. Na de leeftijd van 21 jaar heeft het Brusselse Gewest de hoogste scholingsgraad.

5 - De deelnamecijfers aan beroeps- of andere opleidingen liggen bijzonder laag : 2% slechts (2.000 tot 5.000 personen per leeftijdsjaar) tussen 16 en 34 jaar. Dit resultaat kan gedeeltelijk worden verklaard door de zeer korte referentieperiode in het telformulier, waarin alleen rekening werd gehouden met opleidingen die bezig waren op het moment van de volkstelling zelf. Op 17 jaar wordt een deelnamepiek (3,7%) vastgesteld, behalve in Brussel. Vanaf 20 jaar liggen de deelnamecijfers zeer lichtjes hoger bij de vrouwelijke bevolking.

6 - Voor alle onderwijsniveaus tellen we een groot aantal leerlingen dat ouder is dan de verwachte leeftijd. 4,3% van de kinderen van 6 jaar, vooral jongens, gaan nog naar het kleuteronderwijs. **Bijna een vierde (24,8%) van de kinderen van 12 jaar en 5,6% van de kinderen van 13 jaar zijn nog ingeschreven in de lagere school.** Jongens, die ouder zijn dan de verwachte leeftijd, zijn in de lagere school talrijker dan meisjes in de lagere school. De grootste achterstand wordt vooral opgemerkt in Brussel, in Henegouwen, in de Luikse gemeenten langs de Maas en in de Vlaamse grote stedelijke centra.

Op niveau van het secundair onderwijs is de gemiddelde leeftijd afhankelijk van het Gewest van woonplaats en van de gevolgde onderwijsvorm. **Ongeacht de onderwijsvorm ligt de gemiddelde leeftijd het laagst in Vlaanderen en het hoogst in het Brusselse Gewest.** Het percentage leerlingen van boven de 17 jaar die nog ingeschreven zijn in het secundair onderwijs, is kleiner in Vlaanderen, in Luxemburg en in het oosten van de provincie Luik. Het ligt vooral hoger in de gemeenten ten noorden van Brussel, in Henegouwen en langs de Sambre en de Maas.

Ongeacht het Gewest van woonplaats ligt het percentage leerlingen van boven de 17 jaar lager in het algemeen vormend secundair onderwijs dan in de drie andere vormen van het

secundair onderwijs (technisch, kunst en beroeps). In het Brusselse Gewest en in Wallonië is het aandeel van de oudere leerlingen zeer vergelijkbaar in het technisch en het beroepsonderwijs. In Vlaanderen, zijn er minder leerlingen in het technisch onderwijs dan in het beroepsonderwijs die de normale leeftijd voor de voltooiing van secundaire studies hebben overschreden. **Het percentage oudere leerlingen in het technisch onderwijs ligt in Vlaanderen twee keer lager dan in het Waalse of het Brusselse Gewest.**

7 - Meer dan de helft van de leerlingen die in het secundair onderwijs ingeschreven zijn, volgen de algemeen vormende richting. Dit resultaat kan worden verklaard door het feit dat de eerste jaren van het secundair onderwijs voornamelijk algemeen vormend zijn. Het aandeel van leerlingen die in deze onderwijsvorm zijn ingeschreven, neemt geleidelijk af met de leeftijd van de leerlingen.

Meisjes blijven vaker dan jongens in het algemeen vormend onderwijs. Jongens gaan vaker dan meisjes naar het technisch onderwijs.

In de meeste Vlaamse gemeenten is het aandeel van de leerlingen in het technisch onderwijs groter dan voor de andere twee Gewesten, zowel bij meisjes als bij jongens. In het Brusselse Gewest is het aandeel van de jonge schoolbezoekers van het algemeen vormend secundair onderwijs groter dan in de twee andere Gewesten, en dit voor beide geslachten. Het beroepsonderwijs wordt door een vergelijkbaar aandeel van de leerlingen van het secundair onderwijs gevolgd in de drie Gewesten.

8 - Meer dan de helft van de studenten van het hoger onderwijs volgen onderwijs van het lange type ; 47% volgen universitaire studies.

Het hoger onderwijs telt evenveel mannen als vrouwen. Vrouwen kiezen voornamelijk voor hoger onderwijs van het korte type, terwijl meer dan de helft van de mannen in het hoger onderwijs universitair of niet-universitair hoger onderwijs van het lange type volgen.

De gemiddelde leeftijd in het hoger onderwijs is zeer verschillend naargelang van het geslacht en het Gewest van woonplaats. **De gemiddelde leeftijd per gevolgd onderwijsniveau schommelt echter weinig binnen een bepaald Gewest en voor een bepaald geslacht.**

De gemiddelde leeftijd van de mannen in het hoger onderwijs ligt genomen hoger dan die van de vrouwen, ongeacht het niveau van de gevolgde hogere studies. Zo bedraagt de gemiddelde leeftijd van de mannen in het hoger onderwijs van het korte type 21,5 jaar tegenover 20,5 jaar voor de vrouwen. Dit resultaat kan ten dele worden verklaard door het feit dat talrijke mannen niet onmiddellijk voor deze richting hebben gekozen, maar pas na een mislukking in het universitair onderwijs of het hoger onderwijs van het lange type. Na de leeftijd van 22 jaar zijn de mannen in de meerderheid in de drie grote richtingen van het hoger onderwijs.

In Vlaanderen ligt de gemiddelde leeftijd in het hoger onderwijs het laagst, ongeacht het onderwijsniveau en in Brussel ligt de gemiddelde leeftijd het hoogst, voor beide geslachten en voor alle onderwijsniveaus.

9 - Het systeem van de schoolkaart is niet van toepassing in België. Het staat de ouders vrij hun kinderen in te schrijven in de onderwijsinstelling van hun keuze. Er werd gebruik gemaakt van een indicator om, onafhankelijk van de omvang van de gemeente, de inspanningen van een gemeente op gebied van scholing te meten: per onderwijsniveau wordt de verhouding bepaald tussen het aantal scholieren in een gemeente en het aantal scholieren dat op het grondgebied van die gemeente gedomicilieerd is.

Vooraf voor het secundair onderwijs biedt deze indicator interessante informatie. In sommige middelgrote gemeenten zoals Hoei, Boom, Turnhout, Eeklo of Borgworm, die omringd zijn door dunbevolkte gemeenten die geen of weinig secundair scholen bieden, zijn in de instellingen voor secundair onderwijs drie keer meer leerlingen ingeschreven dan er op hun grondgebied gedomicilieerd zijn.

Op het niveau van het basisonderwijs zijn er zeer veel onderwijsinstellingen en zijn de verschillen tussen de gemeenten klein.

De instellingen voor hoger onderwijs, daarentegen, zijn in enkele gemeenten geconcentreerd. In sommige steden zijn er in het hoger onderwijs 10 keer meer studenten ingeschreven dan er op hun grondgebied gedomicilieerd zijn.

10 - Een laatste reeks indicatoren bepaalt de keuze van de studierichtingen in het hoger onderwijs. In het hoger onderwijs van het korte type trekken de economische richtingen de meeste jongens aan, ongeacht het Gewest van woonplaats. Het aandeel van de jongens die technische richtingen in het hoger onderwijs van het korte type volgen, is groter in Vlaanderen dan in de twee andere Gewesten. In vergelijking met de twee andere Gewesten zijn in Wallonië jongens vaker ingeschreven in pedagogische richtingen.

Meisjes die zich inschrijven in het hoger onderwijs van het korte type kiezen het vaakst voor economische richtingen, behalve in Wallonië waar zij vaker dan in de twee andere Gewesten voor pedagogische richtingen kiezen. De paramedische richtingen trekken 20% van de meisjes aan die ingeschreven zijn in het hoger onderwijs van het korte type, ongeacht het Gewest.

De verschillen tussen de Gewesten zijn minder uitgesproken op universitair niveau. Het aandeel van de jongens die toegepaste wetenschappen kiezen, is hoger in Wallonië dan in de twee andere Gewesten ; het aandeel van de studenten in de faculteit handelswetenschappen ligt hoger in Vlaanderen, ongeacht het geslacht.

Onder de studenten van het hoger onderwijs van het korte type noteren we de hoogste gemiddelde leeftijden in de sociale en kunstrichtingen. In de onderwijsrichtingen van het lange type noteren we de hoogste gemiddelde leeftijden in de godsdienstwetenschappen en de geneeskunde - in dit laatste geval is dit te wijten aan de langere studietijd voor deze

studierichting. Bij de studenten die ingeschreven zijn in lange studierichtingen, is het in het hoger onderwijs van het lange type dat de studenten gemiddeld jonger zijn.

5.1.2. ONDERWIJSNIVEAU

1 - Er werd een onderwijsniveau bepaald dat overeenkomt met het hoogste diploma dat in België of in het buitenland werd behaald. **Onder de bevolking van 18 jaar en ouder tellen we 15,2% gediplomeerden van het hoger onderwijs** (waarvan 4,2% van het universitaire onderwijs en 0,7% met als hoogste diploma een diploma van het hoger onderwijs dat in het buitenland werd uitgereikt). **Bijna 21% hebben geen hoger diploma behaald dan een getuigschrift van het hoger secundair onderwijs** ; 16,3% hebben het secundair onderwijs aangeval maar niet beëindigd ; 1,1% hebben als hoogste diploma een getuigschrift secundair onderwijs dat in het buitenland is uitgereikt en 14,2% bezitten enkel een Getuigschrift van het Basisonderwijs dat na voltooiing van het lager onderwijs wordt uitgereikt. Voor de overigen kon het onderwijsniveau niet worden bepaald.

Het Brusselse Gewest kent het hoogste percentage afgestudeerden van universitair niveau. Hier wordt eveneens het grootste aantal mensen geteld die hun hoogste diploma in het buitenland hebben behaald.

2 - Om zich in het politiek en maatschappelijk leven te integreren en om een betrekking te vinden, wordt het steeds noodzakelijker minstens een diploma van hoger secundair onderwijs te bezitten. Slechts 36% van de personen van 18 jaar en meer die het onderwijs met volledig leerplan hebben verlaten, voldoen aan dit criterium. **Het niveau van hoger secundair onderwijs wordt in de jongere generatie steeds vaker behaald, maar er blijven verschillen bestaan.** Onder de jongsten (18 tot 24 jaar), bijvoorbeeld, hebben slechts 53,6% van de mannen, maar 62,3% van de vrouwen minstens een diploma van hoger secundair onderwijs behaald. Dit resultaat moet echter voorzichtig worden geïnterpreteerd vermits op die leeftijd een niet te verwaarlozen aantal personen, voornamelijk mannen, nog steeds onderwijs volgen. Onder de personen van 25 tot 34 jaar zijn de verschillen tussen mannen en vrouwen minder beduidend : 57,1% van de vrouwen hebben het niveau van hoger secundair onderwijs bereikt tegenover 53,5% van de mannen. Onder de oudere personen ligt het aandeel van degediplomeerden van het hoger secundair onderwijs, daarentegen, hoger bij de mannelijke dan bij de vrouwelijke bevolking : 35,7% van de mannen van 35 tot 64 jaar tegenover 30,5% van de vrouwen ; 17,5% van de mannen boven de 64 jaar tegenover 10,4% van de vrouwen.

Er werden eveneens regionale verschillen genoteerd. **In het Vlaamse Gewest vinden we het grootste aandeel van de jongeren van 25 tot 34 jaar die als hoogste diploma minstens een getuigschrift van hoger secundair niveau bezitten : 59,2% tegenover 50,6% in het Waalse Gewest en 46,6% in het Brusselse Gewest.**

3 - **Van de jongeren van 18 tot 24 jaar die het onderwijssysteem recent hebben verlaten, heeft bijna een vierde (22,6%) geen diploma van hoger secundair onderwijs behaald.** Nochtans geldt sinds 1983 de leerplicht tot 18 jaar, wat overeenkomt met de

verwachte leeftijd bij het beëindigen van het hoger secundair onderwijs. Deze resultaten moeten in verband worden gebracht met het percentage leerlingen met leerachterstand en met het percentage vroegtijdige schoolverlaters. In de leeftijdsgroep van 25 tot 34 jaar ligt het aandeel van deniet afgestudeerden van het hoger secundair onderwijs nog hoger : 24,1%.

Deze cijfers zijn waarschijnlijk onderschat. Het aanzienlijk aantal onbeantwoorde vragen met betrekking tot diploma's, waardoor voor 18,7% van de 18 tot 24-jarigen en 19,2% van de 25 tot 34-jarigen het onderwijsniveau inderdaad niet kon worden bepaald. Onder de personen van 18 tot 24 waarvan het onderwijsniveau niet gekend is, tellen we 57% mannen en 62% vrouwen van 18 tot 24 jaar die het onderwijssysteem vóór de leeftijd van 18 jaar hebben verlaten. Onder de 25 tot 34-jarigen, bedragen deze percentages respectievelijk 87% voor de mannen en 88% voor de vrouwen.

4 - In de leeftijdsgroep van minder dan 34 jaar ligt het percentage personen die een diploma van het hoger onderwijs hebben behaald hoger voor de vrouwelijke dan voor de mannelijke bevolking.

Onder de vrouwen van 25 tot 34 jaar hebben 24,2% van de vrouwen gedomicilieerd in het Waalse Gewest een diploma van hoger onderwijs behaald, tegenover 27,2% in Vlaanderen en 30,2% in het Brusselse Gewest.

Vrouwen vormen de meerderheid van de personen die als hoogste diploma een diploma van het hoger onderwijs van het korte type hebben behaald (60,1%). Hun aantal bedraagt echter maar 32% meer bij de afgestudeerden van universitair niveau en 8,4% bij de afgestudeerden met als hoogste diploma een diploma van het hoger onderwijs van het lange type.

Bepaalde studiedomeinen worden voornamelijk door vrouwen gekozen : in het hoger onderwijs van het korte type werden 83,5% van de diploma's in de paramedische richting, 70,2% in de pedagogische richting en 67% in de sociale richtingen uitgereikt aan vrouwen. In het Belgisch universitair onderwijs behaalden vrouwen 56,3% van de diploma's in de faculteiten Psychologie en Pedagogie en 54% van de diploma's in de faculteit Letteren en Wijsbegeerte.

Onder de personen van minder dan 35 jaar toont een andere indicator aan dat het aandeel van devrouwen onder de afgestudeerden van het hoger onderwijs iets hoger ligt in Wallonië (55,5% van de afgestudeerden van het hoger onderwijs zijn vrouwen) dan in het Brusselse Gewest (54,3%) of in Vlaanderen (51,9%).

Het relatieve aandeel van devan universitaire diploma's ten opzichte van het geheel van diploma's van het hoger onderwijs door vrouwenbehaald, is groter onder de vrouwen van 25 tot 34 jaar dan bij de 35 tot 64-jarigen : het schommelt tussen 22,4% en 18%. Onder de mannelijke bevolking ligt het aandeel van de universitaire diploma's ten opzichte van het geheel van diploma's van hoger onderwijs aanzienlijk hoger. In tegenstelling tot hetgeen we hebben opgemerkt voor de vrouwelijke bevolking, is er hier een dalende tendens : het ligt lager bij de jongere mannen (35%) dan bij de oudere generaties (40,1%).

5 - Van de personen van 18 jaar en ouder die het onderwijs met volledig leerplan hebben verlaten, verklaarden 60,5% dat ze een diploma hebben behaald in België en 32,9% dat ze geen Belgisch diploma bezitten; 6,6 % hebben deze vraag niet beantwoord. **Slechts 3% hebben één van hun diploma's in het buitenland behaald.** 60,5% bevestigden dat ze geen buitenlands diploma bezitten en 36,5% hebben niet geantwoord. 43.000 personen (of 0,6%) bezitten zowel een Belgisch als minstens één buitenlands diploma. 174.000 personen (of 2,3%) hebben een diploma in het buitenland behaald, maar bezitten geen Belgisch diploma.

Van de diploma's die in het buitenland werden uitgereikt, zijn 30,5% diploma's van het hoger onderwijs en bijna twee derden diploma's van universitair niveau.

6 - Voor meer dan een derde (37,1%) van de personen van 18 jaar en meer die het onderwijs met volledig leerplan hebben verlaten, de antwoorden, die bekomen werden op de algemene vragen over het in het bezit zijn van een Belgisch of buitenlands diploma, zijn onduidelijk : 17% verklaarden dat ze geen diploma - noch buitenlands noch Belgisch - bezitten, 13,6% verklaarden dat ze geen Belgisch diploma bezitten en beantwoorden de vraag met betrekking tot de eventuele buitenlandse diploma's niet, 6,2% beantwoorden geen enkele van de twee vragen met betrekking tot het bezitten van een diploma, en 0,3% bezitten geen buitenlands diploma en hebben de vraag over de Belgische diploma's niet beantwoord.

Op basis van de informatie die we hebben bekomen op de precieze vragen met betrekking tot de diploma's hebben we ruim twee derden van de personen van 18 jaar en meer kunnen indelen volgens het bereikte onderwijsniveau. **Voor 32,4% is het onderwijsniveau niet gekend.** Voornamelijk personen van boven de 65 jaar hebben de vraag over de behaalde diploma's niet beantwoord. In alle leeftijdsgroepen (behalve de 18 tot 24-jarigen) is het aantal ontbrekende antwoorden hoger bij de vrouwelijke bevolking. In het Brusselse Gewest is het aantal ontbrekende antwoorden het hoogst.

7 - Mannen vormen de meerderheid onder de afgestudeerden van het technisch en algemeen vormend hoger secundair onderwijs ; vrouwen zijn in de meerderheid bij de afgestudeerden van het hoger secundair beroeps- en kunstonderwijs. De beschouwde diploma's kunnen zowel einddiploma's als tussendiploma's zijn.

Het aandeel van dediploma's van het algemeen vormend onderwijs ten opzichte van het geheel van diploma's van het hoger secundair onderwijs, ligt hoger bij de vrouwen van 25 tot 34 jaar dan bij de generatie van 35 tot 64 jaar. Het aandeel van detechnische diploma's, daarentegen, ligt lager bij de jongere generatie dan bij de vrouwen van 35 tot 64 jaar. Onder de mannelijke bevolking is het aandeel van dediploma's van het beroepsonderwijs ten opzichte van het geheel van diploma's van het hoger secundair onderwijs hoger bij de leeftijdsgroep van 25 tot 34 jaar dan bij die van 35 tot 64 jaar. Het aandeel van dediploma's van het algemeen vormend onderwijs ligt echter lager bij de jongere generaties dan bij de mannen van 35 tot 64 jaar.

Vrouwen vertegenwoordigen 94,4% van de afgestudeerden in de richting "dienstverlening" van het hoger secundair onderwijs en 93,1% van de afgestudeerden in de richting "kleding". Ze vertegenwoordigen 77% voor van de afgestudeerden in de economische richtingen, maar vormen slechts een kleine meerderheid in de richtingen "kunstnijverheid" (52,9%) en "toegepaste wetenschappen" (51,7%). In de andere richtingen zijn de mannen in de meerderheid. Het aandeel van de vrouwen in de richtingen "bouwkunde" en "industrie" liggen bijzonder laag, namelijk respectievelijk 3,6% en 1,6%.

8 - De meest voorkomende schoolloopbanen werden uitgetekend, eerst voor mannen van boven de 24 jaar en vervolgens voor vrouwen van dezelfde leeftijdsgroep¹.

Meer dan twee derden van de afgestudeerde mannen van de algemeen vormende richting (81%) en van de kunstrichting (72%) van het lager secundair onderwijs hebben hun studies verdergezet in het hoger secundair onderwijs. Onder de vrouwelijke bevolking bedragen deze percentages respectievelijk 76% voor de afgestudeerden van het algemeen vormend lager secundair onderwijs en 71% voor de kunstrichting. Twee derden (67%) van de afgestudeerde mannen van de beroepsrichting van het lager secundair onderwijs (tegenover 64 % van de vrouwen) hebben daarentegen geen hoger diploma behaald. Bijna de helft (47%) van de afgestudeerde mannen van het technisch secundair onderwijs (tegenover 39% van de vrouwen) hebben het onderwijssysteem verlaten nadat ze het diploma van lager secundair onderwijs hadden behaald.

Mannen die een diploma van technisch hoger secundair onderwijs hebben behaald, komen voor het grootste deel uit het technisch (63%) of algemeen vormend (24%) lager secundair onderwijs. Afgestudeerde vrouwen van het (hoger !) technisch secundair onderwijs komen voor 59% uit het lager technisch en voor 31% uit het lager algemeen vormend secundair onderwijs. De afgestudeerden van het hoger secundair beroepsonderwijs zijn afkomstig uit alle vormen van het lager secundair onderwijs, met een meerderheid die reeds afkomstig was uit het lager beroepsonderwijs (58% van de mannelijke en 53% van de vrouwelijke bevolking).

Personen die het onderwijssysteem na het hoger secundair onderwijs verlaten, verschillen eveneens naargelang van de gevolgde secundaire onderwijsvorm: 94% van de afgestudeerde mannen van de beroepsrichting (90% van de vrouwen), 77% van de afgestudeerde mannen van de technische richting (69% van de vrouwen), 51% van de afgestudeerde mannen van de kunstrichting (56% van de vrouwen) en 37% van de afgestudeerde mannen van de algemeen vormende richting (40% van de vrouwen), volgen geen verdere hogere studies.

Op alle niveaus van het hoger onderwijs is een meerderheid van de afgestudeerden afkomstig uit de algemeen vormende secundaire richting : 93% van de mannelijke afgestudeerde universitair (94% van de vrouwen), 68% van de afgestudeerden van het hoger onderwijs van het lange type (81,5% van de vrouwen) en 62% van de afgestudeerden van het hoger onderwijs van het korte type (64,4% van de vrouwen).

¹ De voorgestelde schema's zijn gebaseerd op de behaalde diploma's : zij houden dus geen rekening met heroriëntaties of met studiejaar die aangeval werden maar waarvoor de betrokkenen niet zijn geslaagd. Op het niveau van het hoger secundair onderwijs werd één enkel diploma gevraagd. Op het niveau van het hoger onderwijs werd alleen rekening gehouden met het eerst vernoemde diploma om de beschrijven van het schoolloopbaan.

Mannen die een diploma van het algemeen vormend hoger secundair onderwijs hebben behaald en studies van hoger onderwijs hebben beëindigd, hebben in 48% van de gevallen een universitair diploma en in 43% van de gevallen een diploma van het hoger onderwijs van het korte type behaald. De overigen vernoemen in de eerste plaats een diploma van het hoger onderwijs van het lange type. Voor de vrouwen bedragen deze percentages respectievelijk 26% voor de universitaire diploma's en 73% voor de diploma's van het hoger onderwijs van het korte type.

9 - Onder de personen van 25 tot 64 jaar die een hoger onderwijsniveau hebben bereikt, hebben 7,3% (of 78.000 personen) in België twee diploma's van het hoger onderwijs behaald. De meest voorkomende combinaties zijn twee universitaire diploma's (45% van de personen die diploma's combineren) of twee diploma's van het hoger onderwijs van het korte type (34%). 17% van de personen die twee diploma's van hoger onderwijs bezitten, hebben twee diploma's van een verschillend niveau behaald, zonder dat we hebben kunnen uitmaken welk van de twee het eerst werd behaald.

Mannen (8,9%) combineren vaker dan vrouwen (5,6%) twee diploma's van hoger onderwijs.

Van degenen die twee universitaire diploma's bezitten, zijn 56% niet van studiedomein veranderd. Personen die twee diploma's van het hoger onderwijs van het korte type bezitten, zijn voor 73% in hetzelfde domein gebleven.

Van degenen die twee diploma's van hoger onderwijs combineren, vermelden 32% als eerste diploma een diploma van geneeskunde en 25% een diploma van rechten. We treffen het minst gecombineerde diploma's aan in het hoger onderwijs van het korte type, en in het bijzonder in de landbouwkundige, paramedische, economische en kunstrichtingen.

10 - Het deeltijds hernemen van onderwijs/opleidingscursussen komt bij volwassenen zeer weinig voor. Slechts enkele personen in België gaan tijdens hun beroepsleven opnieuw studeren om een hoger diploma te behalen dan hetgeen ze oorspronkelijk hebben behaald: 21,2% van diegenen die deeltijds ingeschreven zijn in het secundair beroepsonderwijs (waarschijnlijk in het kader van de sociale promotie) hebben nog geen diploma van secundair onderwijs behaald. Dit betreft slechts 6% van degenen die technisch of algemeen vormend secundair onderwijs volgen. In tegenstelling tot 41% van de personen die deeltijdse hogere studies van het korte type volgen en 78% van de personen die deeltijds aan de universiteit zijn ingeschreven, zijn reeds afgestudeerd in het hoger onderwijs.

Hierbij dient wel te worden opgemerkt dat meer dan 10% van degenen die deeltijdse studies volgen in het algemeen vormend of technisch secundair onderwijs vroeger reeds een diploma van hoger onderwijs hebben behaald.

Over het algemeen is het deeltijds onderwijs/de permanente vorming in verhouding iets meer verspreid bij de houders van een diploma van het hoger onderwijs (4,3% van de afgestudeerden van het universitair onderwijs en 3,3% van de afgestudeerden

van het hoger onderwijs van het korte type, volgden op het ogenblik van de volkstelling onderwijs of een opleiding), dan bij de laaggeschoolden (0,6% van de mensen met een getuigschrift van lager onderwijs, 2,7% van de mensen die als hoogste diploma een getuigschrift van lager secundair onderwijs hebben). Dit feit weegt nog zwaarder door als we rekening houden met het aanzienlijk aantal volwassenen dat geen diploma van hoger secundair onderwijs heeft behaald.

5.1.3. POSITIE OP DE ARBEIDSMARKT EN OVERGANG SCHOOL/BEROEPSLEVEN

1 - We tellen veel meer werkloze vrouwen op zoek naar werk dan mannen ¹. Deze oververtegenwoordiging van vrouwen ligt het hoogst bij de laaggeschoolden maar is ook merkbaar bij de afgestudeerden van het hoger onderwijs van het korte type.

Ongeacht de leeftijd is het percentage werkzoekenden bij mannen die een diploma van het hoger onderwijs van het lange type hebben behaald lichtjes lager dan bij de universitair gediplomeerden. Bij de vrouwelijke bevolking is het percentage werkzoekenden voor alle leeftijden het laagst onder de afgestudeerden van het hoger onderwijs van het korte type. **Bij de bevolking van 25 tot 64 jaar, bedraagt het percentage werkzoekende vrouwen met een universitair diploma 4,6%, wat het dubbel betekent van het percentage mannen met een diploma van hetzelfde niveau.** Dit percentage is vergelijkbaar met dit van werkzoekende mannen met als hoogste diploma een getuigschrift van lager secundair onderwijs.

Laaggeschoolde vrouwen zijn bijzonder slecht vertegenwoordigd in de tewerkstelling. Terwijl we kunnen vaststellen dat het percentage werkzoekenden onder de mannelijke bevolking, vanaf de leeftijdsgroep van 25 tot 34 jaar, de 10% niet meer overschrijdt (behalve voor mannen die alleen een getuigschrift van lager onderwijs bezitten of die hun diploma van secundair onderwijs in het buitenland hebben behaald), bedraagt dit cijfer bij de vrouwen van 35 tot 44 jaar nog altijd meer dan 10%, behalve voor vrouwen die minstens een diploma van hoger secundair onderwijs in België hebben behaald.

2 - **We hebben verscheidene specifieke problemen aangehaald met betrekking tot de integratie op de arbeidsmarkt van de afgestudeerden die hun diploma in het buitenland hebben behaald.** Bij de mannelijke bevolking zijn de tewerkstellingscijfers voor beide categorieën "secundair diploma behaald in het buitenland" en "hoger onderwijs gevolgd in het buitenland" zeer laag. Bij de leeftijdsgroep onder de 45 jaar ligt het tewerkstellingscijfer van de mannen afgestudeerden van het hoger onderwijs in het buitenland lager dan dit van de mannen die slechts een Belgische getuigschrift van lager secundair onderwijs bezitten. Voor de mannen die in het buitenland een getuigschrift van secundair

¹ De categorie "werkloze werkzoekenden" komt niet helemaal overeen met de categorie van "werklozen" die normaliter in Nationale of internationale statistieken wordt gebruikt. Ten opzichte van de statistieken die door EUROSTAT en de OESO worden gebruikt, houden wij er bijvoorbeeld geen rekening mee of de personen beschikbaar zijn om te werken. Onze categorie is ook breder dan deze van de "volledig uitkeringsgerechtigde werklozen" die in de statistieken van de RVA wordt gebruikt.

onderwijs hebben behaald, sluiten de tewerkstellingscijfers nauw aan bij die van mannen met een getuigschrift van het lager onderwijs.

Bij de vrouwelijke bevolking is een vergelijkbare tendens merkbaar.

3 - De tewerkstellingscijfers van mannen tussen 25 en 54 jaar liggen hoger dan 83%, ongeacht het niveau van het hoogste behaalde diploma (behalve voor mannen die als hoogste diploma een in het buitenland behaald diploma van secundair onderwijs bezitten en voor mannen van 45 tot 54 jaar die alleen een getuigschrift van lager onderwijs bezitten). **De tewerkstellingscijfers van vrouwen, daarentegen, zijn sterk gebonden aan het niveau van het hoogste behaalde diploma.** In de leeftijdsgroep van 25 tot 44 jaar schommelt het tewerkstellingscijfer tussen 45% (voor de afgestudeerden van het secundair onderwijs in het buitenland) en meer dan 85% (voor de afgestudeerden van het hoger onderwijs in België). De tewerkstellingscijfers van vrouwen bedragen nooit meer dan 90%.

4 - Het percentage niet-gevaloriseerde diploma's werd berekend door de werkzoekende werklozen en de niet-tewerkgestelden in eenzelfde groep onder te brengen. Voltijdse studenten werden niet in aanmerking genomen.

Het percentage niet-gevaloriseerde diploma's kan zeer hoog liggen, vooral onder de vrouwelijke bevolking.

De laagste percentages vinden we terug onder de Vlaamse mannelijke bevolking van 25 tot 34 jaar. **In Vlaanderen liggen de verschillen tussen de percentages niet-gevaloriseerde diploma's van mannen en vrouwen gewoonlijk het hoogst.** Voor Vlaamse vrouwen van 25 tot 34 jaar ligt het risico dat het diploma niet in een betrekking wordt gevaloriseerd bijna vijf keer hoger dan voor Vlaamse mannen uit dezelfde leeftijdsgroep. Het risico ligt zes keer hoger voor vrouwen met een diploma van het hoger secundair onderwijs dan voor mannen met een diploma van hetzelfde onderwijsniveau.

In het Brusselse Gewest ligt het verschil tussen diploma's bij mannen en vrouwen het laagst.

5 - Personen van 18 tot 54 jaar waarvan het onderwijsniveau niet gekend is, hebben meestal een betrekking : 45% van wie tewerkgesteld is zijn arbeider in de privé-sector en 15% in de openbare sector. In de analyses van de vorige hoofdstukken werd geprobeerd een lijn te trekken tussen de personen waarvan het onderwijsniveau niet gekend is en die welke alleen een getuigschrift van lager onderwijs bezitten. Het blijkt echter dat voor alle leeftijdsgroepen de tewerkstellingscijfers van personen waarvan het onderwijsniveau niet gekend aanzienlijk lager liggen dan voor personen die een getuigschrift van lager onderwijs bezitten. Het gaat hier dus waarschijnlijk om een zeer laaggeschoolde bevolking.

6 - De deelnamecijfers aan voortdurend onderwijs/ permanente vorming liggen echter hoger onder de werkzoekende werklozen dan onder de tewerkgestelden. De deelname is het hoogst in het Brusselse Gewest, ongeacht de positie op de arbeidsmarkt of het geslacht. In

Brussel is ook het aandeel van destudenten - die trouwens altijd in de meerderheid zijn - het hoogst ten opzichte van het geheel van de personen die een opleiding volgen. Ongeacht het Gewest, ligt het aandeel van de beroepsopleiding hoger bij tewerkgestelde vrouwen dan bij tewerkgestelde mannen.

7 - In de eerste maanden na de beëindiging van regelmatige studies, verschilt de positie op de arbeidsmarkt naargelang van het geslacht voor alle categorieën van diploma's, behalve voor de houders van een diploma van hoger onderwijs van het korte type. De grootste verschillen tussen de positie van mannen en vrouwen werden genoteerd bij de afgestudeerden van het lager en het lager secundair onderwijs. Na 5 of 6 jaar is de positie van mannen en vrouwen met een diploma van het hoger onderwijs in België vrij gelijklopend. Voor diegenen die hun hoogste diploma in het buitenland hebben behaald, zijn de verschillen echter groter geworden.

Drie jaar na het verlaten van het schoolstelsel stabiliseert het percentage werkzoekenden zich onder de 5% voor de afgestudeerden van het hoger onderwijs (behalve voor houders van een buitenlands diploma van hoger onderwijs) en tussen 10% en 15% voor houders van een diploma van hoger secundair onderwijs en van een diploma van hoger onderwijs dat in het buitenland werd uitgereikt.

Zes jaar na het verlaten van het schoolstelsel, stijgen de tewerkstellingscijfers, van houders van een Belgisch diploma van hoger onderwijs, stygen geleidelijk en bereiken 95% voor. Op dat ogenblik bedragen de tewerkstellingscijfers 86% voor de jongeren die het niveau van hoger secundair onderwijs hebben bereikt, 77% voor de jongeren die het niveau van lager secundair onderwijs hebben bereikt en 59% voor degenen die alleen een getuigschrift van lager onderwijs hebben behaald.

De tewerkstellingscijfers van degenen die alleen een diploma van lager onderwijs hebben behaald, nemen gedurende de beschouwde periode geleidelijk af. De grootste stijging in de tewerkstellingscijfers vinden we bij jongeren die een diploma van hoger secundair onderwijs hebben behaald.

8 - In de eerstvolgende maanden na de beëindiging van regelmatige studies, zijn het vooral jongeren die het niveau van hoger secundair onderwijs niet hebben behaald die het vaakst deelnemen aan vormen van onderwijs volgen. Daarna nemen de deelnamecijfers aan onderwijs/vorming zeer snel af. Na 5 of 6 jaar zijn de deelnamecijfers aan onderwijs/vorming het hoogst bij de afgestudeerden van het hoger onderwijs en van het secundair onderwijs in het buitenland. Een persoon op 10 met een universitair diploma of een diploma van hoger onderwijs in het buitenland herneemt deeltijdse studies of vorming tijdens de eerste maanden na het beëindigen van de reguliere studies. Na 5 of 6 jaar ligt dit cijfer nog dicht bij de 7%.

9 - De percentages werkzoekenden liggen hoger bij de vrouwelijke dan bij de mannelijke bevolking voor alle vormen van lager secundair onderwijs. Alleen bij afgestudeerde jongens wiens einddiploma dat is van het lager secundair kunstonderwijs is het percentage werkzoekenden vergelijkbaar met de laagste cijfers bij de vrouwelijke bevolking, namelijk die van meisjes met een diploma van een algemeen vormende richting.

De hoogste werkloosheidscijfers worden aangetroffen bij de jongeren die lager secundair kunst- of beroepsonderwijs hebben gevolgd, ongeacht het geslacht. Meisjes die een technische richting hebben gevolgd zijn vaker werkloos dan meisjes die een algemeen vormende richting hebben gevolgd. Het tegenovergestelde werd vastgesteld bij de jongens: de werkloosheidscijfers zijn het laagste bij afgestudeerden van het lager technisch onderwijs.

Deze cijfers namen geleidelijk af over de beschouwde periode.

Bij de vrouwelijke bevolking liggen de tewerkstellingscijfers het hoogst en zijn ongeveer vergelijkbaar voor de afgestudeerden van het algemeen vormend en technisch lager secundair onderwijs. Bij de mannelijke bevolking daarentegen liggen de tewerkstellingscijfers van de beroepsrichtingen niet veel lager dan die van de technische en algemeen vormende richtingen. De tewerkstellingscijfers bij de mannelijke bevolking liggen hoger dan bij de vrouwelijke bevolking : **de hoogste percentages bij de meisjes (afgestudeerden van het algemeen vormend secundair onderwijs) liggen lager dan de laagste percentages bij de jongens (afgestudeerden van het kunstonderwijs).** Hierbij dient wel te worden opgemerkt dat de tewerkstellingscijfers bij de jongens in de eerste jaren lichtjes kunnen worden overschat doordat de dienstplichtigen bij de categorie van de werkenden worden geteld.

Bij de meisjes nemen de tewerkstellingscijfers na het eerste jaar slechts weinig toe.

10 - Over het algemeen is het tewerkstellingscijfer hoger en het percentage werkzoekenden lager bij de afgestudeerde jongeren van het hoger secundair onderwijs dan bij die van het lager secundair onderwijs.

We bemerken opnieuw dat het percentage werkzoekenden duidelijk verschilt naargelang van het geslacht, ongeacht het behaalde diploma. Het laagste percentage wordt genoteerd bij de mannelijke houders van een diploma van technisch hoger secundair onderwijs. Bij mannelijke afgestudeerden van algemeen vormende en beroepsrichtingen zijn de percentages vergelijkbaar.

Onder de afgestudeerde meisjes van het hoger secundair beroepsonderwijs is het percentage werkzoekenden hoog. Bij afgestudeerde meisjes van technische en algemeen vormende richtingen zijn de percentages werkzoekenden vergelijkbaar.

Het percentage werkzoekenden evolueert vooral tijdens de eerste jaren na de beëindiging van de reguliere studies.

Jongeren uit het kunstonderwijs kennen de grootste moeilijkheden om een betrekking te vinden. In de eerste maanden na de beëindiging van de reguliere studies liggen de tewerkstellingscijfers lager bij afgestudeerde jongens van het algemeen vormend hoger secundair onderwijs dan bij die van de technische en de beroepsrichtingen. Drie jaar na beëindiging van de studies liggen de tewerkstellingscijfers van de algemeen vormende richtingen en de beroepsrichtingen ongeveer gelijk, met een lichte voorsprong voor de afgestudeerden van het algemeen vormend onderwijs, waar een grote vooruitgang werd vastgesteld.

De tewerkstellingscijfers voor de afgestudeerde meisjes van het technisch en het algemeen vormend hoger secundair onderwijs groeien geleidelijkaan naar elkaar toe. Bij jonge meisjes die in het beroepsonderwijs zijn afgestudeerd, zijn de tewerkstellingscijfers lager en leunen dicht aan bij die van de afgestudeerden van het hoger secundair kunstonderwijs.

5.2. VERGELIJKING MET ANDERE FEDERALE OF COMMUNAUTAIRE / REGIONALE DATABANKEN

In deze monografie hebben we de gegevens van de volkstelling vergeleken met de gegevens van andere informatiebronnen, voornamelijk, de Steekproefenquête naar de beroepsbevolking (2.1.1.2, 3.4.1.2), de statistieken van de Gemeenschapsministeries van Onderwijs, die onder meer bestemd zijn voor interNationaale organisaties (2.2.1, 2.2.2, 2.3.1 en 2.4.1), het jaarboek van de Universitaire Stichting (2.3.1) en de statistieken van de RVA (4.1.1.2).

5.2.1. STEEKPROEFENQUETE NAAR DE BEROEPSBEVOLKING

De vergelijking tussen de informatie van de volkstelling en die van de Steekproefenquête naar de beroepsbevolking van 1991 is moeilijk vermits de vragen met betrekking tot lopende studies en behaalde diploma's niet gelijk lopen. De referentieperiodes zijn verschillend : in de volkstelling gaat het om opleidingen die op het moment van het interview zelf worden gevolgd, in de Steekproefenquête naar de beroepsbevolking wordt ook rekening gehouden met de vier weken die aan het interview voorafgaan. De Steekproefenquête naar de beroepsbevolking geeft meer gedetailleerde gegevens dan de volkstelling over de aard van de opleiding in functie van de economische activiteit. De positie op de arbeidsmarkt werd op een verschillende manier bepaald naargelang van de informatiebron. De Steekproefenquête naar de beroepsbevolking houdt zich aan de overeenkomsten van het Internationaal Arbeidsbureau voor de definities van tewerkstelling, werkloosheid en non-aktiviteit. Een persoon wordt bijvoorbeeld aanzien als tewerkgestelde als hij gedurende de referentieperiode werk met een duur van minstens één uur heeft uitgevoerd. De vragen van de volkstelling zijn gebaseerd op een subjectieve inschatting door de ondervraagden van hun statuut op de arbeidsmarkt.

Er zijn eveneens afwijkingen tussen de twee informatiebronnen wat het bereikte onderwijsniveau betreft, meer bepaald wegens het aanzienlijk aantal ontbrekende gegevens in de volkstelling, wat sterk contrasteert met de totale afwezigheid van onbeantwoorde vragen in de Belgische Steekproefenquête naar de beroepsbevolking.

Vanaf 1992 werd de formulering van de vragenlijst van de Steekproefenquête naar de beroepsbevolking aangepast. Later werd deze lijst opnieuw besproken en aangepast op

Europees¹ en Belgisch niveau, met name door de gebruikers van de Steekproefenquête naar de beroepsbevolking².

5.2.2. STATISTIEKEN VAN DE DEPARTEMENTS VAN ONDERWIJS VAN DE GEMEENSCHAPSMINISTERIES EN VAN REGIONALE INSTANTIES

De formele organisatie van de onderwijssystemen valt momenteel onder de bevoegdheid van de Gemeenschappen; de beroepsopleiding, met name van de werklozen, valt onder de verantwoordelijkheid van de Gewesten. Zowel de Departements van Onderwijs van de Gemeenschappen als de regionale instanties hebben hun eigen statistieken ontwikkeld om informatie in te winnen die aan hun specifieke behoeften beantwoordt, afhankelijk van hun politieke bedoelingen³.

De statistieken over het schoolbezoek, gepubliceerd door de Gemeenschapsministeries, worden opgesteld op basis van leerlingenlijsten van onderwijsinstellingen die door hen worden georganiseerd of gesubsidieerd. De vergelijking tussen de statistieken die per Gemeenschap door de Ministeries van Onderwijs zijn opgesteld en de gegevens die in de monografie worden voorgesteld, wordt bemoeilijkt door het feit dat in de analyses die op basis van de volkstelling werden uitgevoerd niet naar de Gemeenschappen kan worden verwezen vanwege het verbod om taalgebonden tellingen uit te voeren en het tweetalig karakter van sommige gemeenten. De vergelijking van de gegevens van de volkstelling met andere beschikbare gegevens over scholing kon nochtans worden gemaakt door het land als geheel als referentie te nemen. We hebben twee Nationaale synthesebestanden gebruikt die voor het beschouwde schooljaar (1990/1991) door de Diensten voor Statistiek van het Gemeenschapsonderwijs ten behoeve van interNationaale organisaties (UNESCO, OESO, EUROSTAT) werden opgesteld: de UOE-vragenlijst en de E-REG-vragenlijst. Spijtig genoeg leveren deze twee bestanden geen vergelijkbare informatie.

---

¹ Specialisten van verschillende Europese landen hebben een module Onderwijs / Opleiding op punt gesteld die gebruikt zal worden voor de geharmoniseerde enquêtes van EUROSTAT (Arbeidskrachtenenquêtes, Panel van het gezin, ...) vanaf 1998.

² Deze groep verenigt sinds 1994 de gebruikers van verschillende institutionele richtingen. Deze werken worden gesuperviseerd door de Steunpunten Arbeid / Tewerkstelling / Opleiding opgesteld door de Federale Diensten voor Wetenschappelijke, Technische en Culturele Aangelegenheden van het Nationaal Instituut van Statistiek.

³ De Dienst voor Statistiek van de Ministeries van Opvoeding van de Gemeenschappen publiceren jaarlijsten met zeer gedetailleerde tabellen onder andere in verband met de deelname aan onderwijs, en meer analytische documenten met indicators, grafieken, tijdstabellen, interNationaale vergelijkingen, ... In bepaalde publicaties van de Vlaamse "Planning en Statistiek" en van de "*Service d'Etudes et de Statistiques du Ministère de la Région Wallonne*", worden de begrippen schoolbezoek en onderwijsniveau eveneens gebruikt. Bepaalde tabellen gepubliceerd door de statistische dienst van "Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding" en van de *Office Communautaire Régional de la Formation professionnelle et de l'Emploi (FOREM)* stellen de verdeling van de werklozen in functie van het onderwijsniveau voor.

⁴ Deze vraag werd bestudeerd in de monografie van MERENNE-SCHOUMAKER, Van der HAEGEN en Van HECKE (1997).

We stellen vast dat de volkstelling, gebaseerd op individuele verklaringen, over het algemeen het schoolbezoek onderschat. Deze resultaten werden bestudeerd in 2.2.1. Verscheidene elementen worden aangehaald om deze verschillen te verklaren : bepaalde dubbele tellingen zijn mogelijk in de statistieken van de Departements van Onderwijs, maar niet in de volkstelling ; mensen uit grensgebieden en studenten die niet ingeschreven zijn in het Vreemdelingenregister maar wel onderwijs volgen in België, werden niet geteld alhoewel ze in de schoolstatistieken voorkomen. Omgekeerd kunnen personen die in België gedomicilieerd zijn in het buitenland naar school gaan en dus in de volkstelling maar niet in de gebruikelijke schoolstatistieken voorkomen. Het zou nuttig zijn bijkomende analyses door te voeren, in functie van de gemeente van scholing, om de aard van de vastgestelde afwijkingen nader te bepalen. Aan de andere kant zou het coderen van de bezochte instelling toelaten de gegevens van de volkstelling met precisie te verwerken.

Aan de hand van het door ons gebruikte bestand van de individuele gegevens van de volkstelling kan geen rechtstreekse vergelijking worden gemaakt met de door de ONEM / RVA gepubliceerde gegevens, aangezien wij de categorie van volledig uitkeringsgerechtigde werklozen, die normaal door de ONEM / RVA wordt gebruikt, niet kunnen onderscheiden. De definities van werkloosheid zijn voor de twee databanken verschillend.

5.2.3. NAAR EEN HARMONISERING ...

De enkele vergelijkingen die we in deze monografie hebben geschetst, wijzen duidelijk op de moeilijkheden die we ondervinden bij de vergelijking van de verschillende informatiebronnen en zetten aan tot de grootste omzichtigheid bij de interpretatie van de beschouwde gegevens.

Voor een deel van de problemen die we in de voorgaande regels hebben aangehaald, is men nochtans goed op weg een oplossing te vinden, dankzij de wil zowel van sommige gebruikers als van de organisaties die de gegevens inzamelen om de definities en classificatiemethodes zowel op internationaal vlak als binnen de interNationaale organisaties zelf (doen overeenstemmen).

Het is belangrijk om nu reeds te bekijken welke aanpassingen aan de vragenlijst voor de volkstelling van 2001 zullen moeten worden aangebracht, rekening houdend met de aanpassingen die in de andere databanken werden doorgevoerd. We zullen hier later op terugkomen.

5.3. MOGELIJKE BIJKOMENDE ANALYSES OP BASIS VAN DE VOLKSTELLING

Op basis van de gegevens van 1991 kunnen talrijke bijkomende analyses worden doorgevoerd. Er zouden eveneens vergelijkingen kunnen worden gemaakt met vroegere volkstellingen, met name die van 1981.

Het bijzondere aan een volkstelling in vergelijking met andere databanken ligt in de zeer gedetailleerde gegevens, zelfs voor de statistieken, die voor het hele land kunnen worden vergeleken. Zo zouden op verzoek gedetailleerde analyses per gemeente kunnen worden uitgevoerd.

Bovendien hebben een aantal gegevens die in andere bronnen niet beschikbaar zijn, meer bepaald informatie in verband met alle behaalde diploma's, ons toegelaten het onderwijsniveau in te schatten, de studietrajecten te bestuderen, het probleem rond de leeftijd bij het beëindigen van reguliere studies te analyseren, de vraagstelling rond verplaatsingen te bestuderen'...

In dit eerste rapport werden enkele bijzonderheden van het Brusselse Gewest nader bestudeerd, zowel wat het bezoek van onderwijsinstellingen en de deelname aan opleidingen betreft, als in termen van de structuur van het onderwijsniveau van de bevolking die er gedomicilieerd is en de perspectieven die deze diploma's op de arbeidsmarkt bieden. Bijkomende analyses op basis van de volkstelling zouden een vergelijking tussen de hoofdstad en andere grote Belgische steden mogelijk kunnen maken.

Om een betere oriëntatie van de leerlingen te kunnen verzekeren, is het wenselijk over meer nauwkeurige informatie te beschikken, bijvoorbeeld over welke de uitgeoefende beroepen zijn naargelang van het behaalde diploma. De volkstelling kan informatie bieden over de positie op de arbeidsmarkt en de kenmerken van de banen die door welbepaalde categorieën van diploma's in de verschillende arrondissementen van het land worden bekleed. Op dit geografisch niveau kan alleen met behulp van de gegevens van de volkstelling een volledig beeld worden gegeven van de tewerkstelling, de werkloosheid en de non-aktiviteit. Het is dus belangrijk om zo spoedig mogelijk bijkomende analyses hieromtrent uit te voeren.

Bepaalde kenmerken van de studietrajecten en van het verloop van de inschakeling in de arbeidsmarkt zouden met elkaar in verband kunnen worden gebracht. Eén van de mogelijke vragen zou kunnen zijn welke de impact van het laattijdig schoolverlaten (met een vergelijkbaar diploma) op de tewerkstellingsgraad is, één jaar en vijf jaar na de beëindiging van de reguliere studies. Er zouden eveneens bijkomende analyses moeten worden uitgevoerd om de specifieke problemen te bestuderen van de integratie op de arbeidsmarkt van personen die hun hoogste diploma in het buitenland hebben behaald.

Bij de evaluatie van de resultaten van onderwijsinstellingen (bijvoorbeeld het percentage leerlingen dat geslaagd is in gestandaardiseerde testen), moet rekening worden gehouden met de kenmerken van de socio-culturele omgeving waarin de schoolinstelling is ingeplant en met het leefmilieu van de studenten die er schoollopen. De volkstelling levert betrouwbare uitgesplitste gegevens tot op het niveau van de statistieken over verschillende indicatoren. De analyses kunnen worden uitgevoerd in de gemeente van woonplaats van de leerlingen (zoals in deze monografie) of in de gemeente waar iemand school loopt (DEMEUSE, 1995).

Aan de hand van de volkstelling kan op basis van de informatie over de behaalde diploma's het onderwijsniveau van welbepaalde categorieën van inwoners worden bepaald, bijvoorbeeld voor personen waarvoor voortdurende-vormingsinitiatieven worden ondernomen met het oog op de bevordering van hun inschakeling in de arbeidsmarkt.

In deze monografie werd geen enkele analyse ondernomen op basis van informatie over de gezinskern. Met de ingezamelde gegevens is dit nochtans mogelijk, op voorwaarde dat de jongeren nog bij hun ouders wonen. Een analyse van de gezinssamenstelling van de studenten van het hoger onderwijs zou het bijvoorbeeld mogelijk maken om het aandeel van destudenten die nog bij hun ouders wonen te onderscheiden van die welke alleen of samen met een partner wonen. Door een verband te leggen tussen de kenmerken van de ouders (niveau van hun diploma, positie op de arbeidsmarkt, ...) en die van de kinderen (aard van het gevolgde onderwijs) zou het eveneens mogelijk zijn om bepaalde belangrijke aspecten van de gelijkwaardigheid van het onderwijssysteem te bestuderen. Dit is één van onze hoofdbetrachtingen die in latere analyses zeker aan bod zal moeten komen. Ook zou het feit dat rekening wordt gehouden met bepaalde kenmerken van gezinnen waarvan de kinderen niet naar het kleuteronderwijs gaan, leerachterstand oplopen of afhaken kunnen helpen om een grondigere analyse te maken van deze leerproblemen.

Sommige studies kunnen worden uitgevoerd in samenwerking met andere universitaire afdelingen. We overwegen onder andere om onze variabele "onderwijsniveau" in te brengen in de analyse van de beroepen en de sectoren waarin voornamelijk vrouwen zijn tewerkgesteld (ter aanvulling van de analyse die werd uitgevoerd in de monografie *Emploi féminin et ségrégation (Tewerkstelling van vrouwen en discriminatie)* Van Hoof, K., 1997). Er zouden eveneens discriminatie-indices voor diploma's en studies kunnen worden uitgewerkt, gebaseerd op het model van de indices die in deze monografie werden berekend. Door de relatie tussen de behaalde diploma's en het uitgeoefende beroep te benadrukken, zou het debat over het onderscheid tussen "algemene" diploma's - die op een brede waaier van beroepen voorbereiden - en gespecialiseerde diploma's moeten kunnen worden verduidelijkt.

Een vergelijking met de gegevens van de volkstelling van 1981 zou eveneens kunnen worden overwogen, in samenwerking met het Nationaal Instituut voor Statistiek dat de publicatie van een vergelijkende studie 1970/1981 in deel 10 van de resultaten van de volkstelling van 1981 overweegt, nog niet te verkrijgen.

5.4. VOORBEREIDING VAN DE VOLKSTELLING VAN 2001

De vragen van de volkstelling met betrekking tot onderwijs en opleiding verschaffen informatie met een grote politieke en sociale draagwijdte.

Het niveau van het hoogste behaalde diploma is een basisgegeven. De deelname aan onderwijs en vorming, zowel tijdens de jongere levensjaren als tijdens het beroepsleven, is ook een belangrijke inzet voor het toekomstig Human Resources-beheer. De moeilijkheden die jongeren bij de inschakeling op de arbeidsmarkt ondervinden, zijn een uiterst cruciaal probleem, en er werden - zowel op lokaal, regionaal als federaal niveau - reeds diverse politieke maatregelen genomen die hiervoor een oplossing trachten te bieden. Voor deze drie domeinen verschaft de volkstelling betrouwbare gegevens die nergens anders beschikbaar zijn.

België vertoont in 1991 ongetwijfeld een reeks sterke, maar ook een aantal zwakke punten voor de onderwerpen die in de analyses van deze monografie worden voorgesteld. De volgende volkstelling zou een overzicht moeten kunnen bieden van de weg die in deze 10 jaar werd afgelegd.

In het vooruitzicht van de volkstelling van 2001 stellen wij voor om een aantal wijzigingen aan te brengen aan de huidige vragen en instructies met de bedoeling om de verwerking van de gegevens met betrekking tot het onderwijs en de vorming en van die welke een raming van het onderwijsniveau mogelijk maken te vergemakkelijken. Deze aanpassingen zouden tegelijk de vergelijkbaarheid met andere informatiebronnen, zoals de Steekproefenquête naar de beroepsbevolking, moeten bevorderen. Een vergelijkbare organisatie van de vragen over onderwijs en vorming zou de vergelijking tussen deze twee complementaire informatiebronnen vergemakkelijken: de zeer uitgesplitste gegevens van de tienjaarlijkse volkstelling en de trendindicatoren van de Steekproefenquête naar de beroepsbevolking die elk jaar worden bijgewerkt.

Het is belangrijk om specialisten van uiteenlopende domeinen bij de opstelling van de vragenlijst te betrekken. Wij stellen voor om een groep van gebruikers van de volkstellingsgegevens in het leven te roepen, naar het model van die welke voor de gebruikers van de Steekproefenquête naar de beroepsbevolking door het Nationaal Instituut voor de Statistiek werd opgericht, in samenwerking met de Franstalige en Nederlandstalige Steunpunten Arbeid / Tewerkstelling / Opleiding.

Bovendien zou het wenselijk zijn de standaardisering van de coderingssystemen verder te zetten teneinde de vergelijking met vroegere algemene volkstellingen en informatiewinning in de buurlanden, voornamelijk uit de Europese Gemeenschap en de OESO, te vergemakkelijken. In 2001 zullen wij bijvoorbeeld rekening houden met de wijzigingen die aan de InterNationaale Classificatie van het Onderwijstype (ISCED / InterNationaal Standard Classification of Education) werden aangebracht. De wijzigingen van de vragenlijst moeten worden aangebracht in het licht van een Europese context om een optimale vergelijkbaarheid van onze gegevens met die van de andere landen te verzekeren. Rechtstreekse contacten met de instituten voor statistiek in de andere Europese landen zouden kunnen worden gelegd of voortgezet.

Voor de volgende telling moeten procedures worden voorzien om het aanzienlijk aantal ontbrekende gegevens te verminderen, in het bijzonder wat de vragen met betrekking tot de behaalde diploma's betreft. Er moet ook worden voor gezorgd dat iedereen alle behaalde diploma's vermeldt en niet alleen het hoogste diploma, om de geldigheid van de analyses van de studietrajecten te verhogen. De niet-verwerkte vragen van 1991 moeten worden geherstructureerd. Het zou eveneens wenselijk zijn om de gegevens betreffende schoolafhaken niet meer automatisch te corrigeren door de onbeantwoorde vragen van jongeren van onder de 18 jaar gelijk te stellen met "plausibele" antwoorden.

Er zou bijkomende informatie moeten worden gevraagd over de buitenschoolse opleiding, onder andere om rekening te kunnen houden met de evolutie van de maatschappij en met nieuwe vormen van "levenslange vorming". Dit zal inhouden dat niet alleen de vragen in verband met lopende vormingen moeten worden gewijzigd (verlenging van de referentieperiode, onderscheid tussen verschillende categorieën van opleiding, invoering van een vraag over de omvang en de duur van de opleiding, ...) maar ook die welke betrekking hebben op het bereikte onderwijsniveau. Wij stellen voor om bijvoorbeeld een vraag toe te voegen met betrekking tot de deelname, op volwassen leeftijd, na de aanvankelijke studies, aan erkende kwalificerende beroepsopleidingen van minimum 600 uren, volgens de aanbevelingen van EUROSTAT. Deze aanpassingen moeten in een breder proces worden gezien, wat inhoudt dat de verschillende landen in de komende jaren nieuwe erkennings- en

valorisatieprocedures van de kwalificaties - behaald in het kader van een permanente vorming - moeten uitwerken. De volkstelling zou de mogelijkheid moeten bieden om de balans op te maken van de deelname aan permanente vorming in functie van de specifieke kenmerken van de deelnemers: aanvankelijk opleidingsniveau, beroep, ...

Tegelijk stellen wij voor om - aan het andere uiterste van het levenslange opleidingsproces - de volkstelling te gebruiken om informatie in te winnen over het bezoek van opvangstructuren voor jonge kinderen: crèches, kinderopvangcentra, ...

Een raming van het onderwijsniveau geeft enkel een benaderend zicht op de kwalificaties van personen. Grondige enquêtes, van het type van de *InterNationaal Adult Literacy Study (IALS)* (zie 3.3), waaraan Vlaanderen in 1996 heeft deelgenomen, verschaffen zeer nuttige informatie over de minimale lees- en rekenvaardigheid die een individu moet beheersen om de signalen van zijn omgeving te kunnen ontcijferen en op een zelfstandige manier aan de behoeften van het dagelijks leven, het beroepsleven en persoonlijk leven te kunnen beantwoorden. Er zouden verbanden moeten worden gelegd tussen dit soort enquêtes en de volkstelling.

Te weinig databanken geven informatie over studietrajecten en de weerslag ervan op het verloop van de inschakeling in de arbeidsmarkt. De opvolging van de cohorten jongeren die het onderwijssysteem verlaten op verschillende niveaus, zou eveneens een prioriteit moeten zijn in de volgende jaren. De Gemeenschappen beschikken over steeds meer instrumenten die toelaten het schoolverloop van hun eigen leerlingen of studenten op te volgen en schoolverzuim beter te omschrijven. Ook aan de hand van databanken van werklozen kunnen opeenvolgende herinschrijvingen en tewerkstellingsperiodes beter worden omlijnd.

Vragen in verband met de leeftijd bij beëindiging van de reguliere studies zoals die in de volkstelling van 1991 werden gesteld, helpen ons om de longitudinale analyses te vervolledigen omdat ze informatie geven over de positie op de arbeidsmarkt in functie van de tijd die sinds de beëindiging van de studies is verlopen op een welbepaald moment van een economische cyclus. Door bijkomende vragen zouden diepgaandere analyses kunnen worden uitgevoerd : zou vult de leeftijd bij het behalen van het hoogste diploma (werd reeds gevraagd maar niet gecodeerd) de informatie over de leeftijd bij het beëindigen van de reguliere studies aan. In een voortdurend-vormingsproces of in een systeem met een hoog percentage zittenblijvers, vallen deze twee gegevens immers niet altijd samen. Het zou eveneens nuttig zijn om bij het einde van het secundair of hoger onderwijs aan alle leerlingen te vragen welk hun hoogste behaalde diploma is, zelfs aan degenen die nog onderwijs met een volledig leerplan volgen, om op die manier de studenten die reeds een diploma bezitten en zonder onderbreking een tweede cyclus van hetzelfde niveau beginnen te kunnen onderscheiden van de studenten die leerachterstand hebben opgelopen. Verder zou ook de mogelijkheid moeten worden voorzien om naar alle diploma's van het secundair onderwijs te vragen, net als de volkstelling nu reeds de mogelijkheid biedt om te ramen welk percentage van de bevolking meer dan één diploma van het hoger onderwijs heeft.

BIBLIOGRAFIE

- ALALUF, M., BEGUIN, A., BREUSE, E., CANIEAU, J.L., CHARLIER, J.E., DELCOURT, J., DESMAREZ, P., OSSANDON, M., STROOBANTS, M. (1987) *Scènes de chasse à l'emploi. L'insertion professionnelle des universitaires*, Bruxelles: Institut de Sociologie, Université Libre de Bruxelles.
- ALALUF, M. & VANHEERSWYNGHEL, A. (1988) *Adéquation Enseignement - marché de l'Emploi. Rapport du groupe francophone*, Bruxelles: Fondation Roi Baudouin & Institut de Sociologie, Université Libre de Bruxelles.
- ALBRECHTS, L. (1997) *La dimension spatiale de l'emploi. Recensement Général de la Population et des Logements du 1er mars 1991. Monographie*, Bruxelles: Institut National de Statistique et Services fédéraux des Affaires scientifiques, techniques et culturelles.
- BEGUIN, A., DETRY, Cl., DRAIME, J., HECQUET, I., LECRENIER, C. & MICHAUX, F. (1996) 'Tendances du marché de l'emploi pour les jeunes universitaires', in SERVICE DES STATISTIQUES, *Tableau de Bord de l'Enseignement. Indicateurs statistiques*. N°1, Bruxelles: Communauté française de Belgique. Ministère de l'Education, de la Recherche et de la Formation: 36-37.
- BELLENS, W. (1996) 'Le marché du travail des jeunes', in MINISTERE DE L'EMPLOI ET DU TRAVAIL, *Les jeunes et le travail: un regard pluriel*, Bruxelles: MET.
- BLONDIN, C. & MONSEUR, C. (1996) *Des caractéristiques changeables des systèmes éducatifs. La gestion des différences. Rapport réalisé pour la Commission européenne, DG XXII, dans le cadre du programme SOCRATES, III.3.1 sur l'évaluation de la qualité de l'enseignement obligatoire*, Liège: Service de Pédagogie expérimentale de l'Université.
- CABITSIS, S., FUSULIER, B., STEGEN, P., VANHEERSWYNGHEL, A. et VLASSIS, J. (1994) *Prolongation de la scolarité obligatoire: 10 ans après. Rapport de recherche déposé auprès du Ministre de l'Education de la Communauté française*, Université Catholique de Louvain-La-Neuve, Université Libre de Bruxelles, Université de Liège.
- CEDEFOP (1994) *La Formation professionnelle en Belgique*. Berlin.
- COCHINAUX, Ph. & de WOOT, Ph. (1995) *Moving towards a Learning Society. A CRE - ERT Forum Report on European Education*, Genève: Association of European Universities. Bruxelles: European Round Table.
- COMMISSION EUROPEENNE (1994) *Les chiffres clés de l'Education dans l'Union européenne*, Luxembourg: Office des publications officielles des Communautés européennes.

- COMMISSION EUROPEENNE (1995a) *Enseigner et apprendre. Vers la société cognitive. Livre blanc sur l'Education et la Formation*, Luxembourg: Office des publications officielles des Communautés européennes.
- COMMISSION EUROPEENNE (1995b) *Les chiffres clés de l'Education dans l'Union européenne*, Luxembourg: Office des publications officielles des Communautés européennes.
- COMMISSION EUROPEENNE (1997) *Les chiffres clés de la Formation dans l'Union européenne*, Luxembourg: Office des publications officielles des Communautés européennes.
- COOPERS & LYBRAND (1996) *The economic dimension of education and training in the member states of the European Union*.
- CRAHAY, M. (1996) *Peut-on lutter contre l'échec scolaire?* Bruxelles : De Boeck Université, Collection "Pédagogies en développement".
- CRAHAY, M. (1997) *Une école de qualité pour tous*, Bruxelles: De Boeck Université.
- DAVIS, N. (1996) 'Qui participe à l'éducation et à la formation ? Une vue d'ensemble au niveau européen', *Formation professionnelle - Revue européenne du CEDEFOP*, 8/9 Mai - Décembre II/III: 33-38.
- DE BRIER, C. & MEULEMANS, F. (1996) *Résultats finaux de l'enquête FORCE sur la formation professionnelle continue en entreprise*, Bruxelles: ICHEC.
- DE FALLEUR & VAN GHELUWE (1996) 'Entre Belgique et Nord Pas de Calais: les frontaliers scolaires', *Dossiers de Profils* N°39, février (cité dans Le Monde de l'Education, octobre 1996, p. 31).
- DE GROOF, J. & VAN HAVER, T. (1993) *De school op rapport. Het Vlaams onderwijs in internationale context*, Kapellen: Pelckmans.
- DE GROOF, J. & VAN HAVER, T. (1995) *Het Vlaams onderwijs in de kijker: een internationaal perspectief*, Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap. Departement Onderwijs.
- de LANDSHEERE, G. (1994) *Le pilotage des systèmes d'éducation*, Bruxelles: De Boeck Université. Collection Pédagogies en développement. Problématiques et Recherches.
- De VILLE, P. (1993) *Les aspects économiques de l'Analyse de l'Enseignement*, Louvain-la-Neuve: Institut de Recherches Economiques et Sociales, Université Catholique de Louvain-La-Neuve, publié dans le Rapport 1991-1992 du Conseil de l'Education et de la Formation. Bruxelles.
- DE VILLE, Ph., MERTENS, S., NYSSSENS, M., et SNEESENS, H. (1995) *Activité, Travail et Emploi. Enjeux et Perspectives. Rapport à la Fondation Roi Baudouin*, Institut de Recherches Economiques et Sociales, Université Catholique de Louvain-La-Neuve.

- DEGIMBE, N. (1996a) *La menace du chômage. Une analyse historique récente de la rotation au sein du chômage de courte durée*, Bruxelles: Ministère de l'Emploi et du Travail, Direction de l'étude des problèmes du travail, Administration de l'Emploi.
- DEGIMBE, N. (1996b) 'L'accès à l'emploi et le niveau de formation des jeunes', in MINISTERE DE L'EMPLOI ET DU TRAVAIL, *Les jeunes et le travail: un regard pluriel*, Bruxelles: MET.
- DEJONCKEERE, H. (1994) 'Het opleidingsniveau van de werkende beroepsbevolking. Recente cijfers van het Nationaal Instituut voor de Statistiek', *Nieuwsbrief van het Steunpunt Werkgelegenheid, Arbeid, Vorming*, 1: 60-64.
- DELVAUX, B. (1994) 'Jeunes n'étant pas "à l'heure"', in SERVICE DES STATISTIQUES, *Tableau de Bord de l'Enseignement. Premiers éléments*. N°0, Bruxelles: Communauté française de Belgique. Ministère de l'Education, de la Recherche et de la Formation: 20-21.
- DELVAUX, B. (1996) 'Retards scolaires dans l'enseignement ordinaire de plein exercice: le contexte fédéral', in SERVICE DES STATISTIQUES, *Tableau de Bord de l'Enseignement. Indicateurs statistiques*. N°1, Bruxelles: Communauté française de Belgique. Ministère de l'Education, de la Recherche et de la Formation: 16-17.
- DEMEUSE, M. (1995) 'Mise au point d'un dispositif d'évaluation des performances "objectives" des établissements scolaires dans l'enseignement fondamental de la Communauté française de Belgique. Phase 1', in *Eduquer et Former, Théories et Pratiques*, N°2: 15-27.
- DENYS, J. & STRUYVEN, L. (1992) 'Opleiding en vorming', *Nieuwsbrief van het Steunpunt Werkgelegenheid, Arbeid, Vorming*, 4: 25-28.
- DENYS, J. (1991) 'De arbeidsmarktintrede van jonge schoolverlaters uit het beroeps- en technisch secundair onderwijs: enkele beschouwingen', in *Nieuwsbrief van het Steunpunt Werkgelegenheid, Arbeid, Vorming*, 3: 11-13.
- DESMAREZ, P. & MARTINEZ, E. (1991) 'Contribution à l'étude des trajectoires professionnelles: l'exemple des diplômés du supérieur non-universitaire', in *Actes de la journée d'étude des Points d'Appui Travail, Emploi, Formation. Méthodes d'analyse de l'insertion professionnelle et du marché du travail. Bruxelles, 18 avril*, 33-37.
- EUROPEAN ROUND TABLE OF THE ECONOMISTS (1993) *Les marchés du travail en Europe. Les perspectives de création d'emplois dans la deuxième moitié des années 1990*, Brussels: ERT.
- EUROPEAN ROUND TABLE OF THE ECONOMISTS (1994) *Une éducation européenne. Vers une société qui apprend*, Brussels: ERT.
- EUROSTAT (1992) *Tableaux E-Reg*, Belgique. Année 1990-1991. Luxembourg.

- EUROSTAT (1995) 'Education et Perspectives d'emploi: à quoi faut-il s'attendre aujourd'hui?', *Statistiques en bref: Population et Conditions sociales*, 12.
- EUROSTAT (1997) 'La formation après 30 ans', *Statistiques en bref: Population et Conditions sociales*, 11.
- EURYDICE (1995) *Dossier National sur le système éducatif de la Communauté française de Belgique*, Bruxelles: Unité européenne Eurydice.
- EURYDICE (1995) *Dossier National sur le système éducatif de la Communauté flamande de Belgique*, Bruxelles: Unité européenne Eurydice.
- FONDATION UNIVERSITAIRE (1991) *Rapport annuel 1991*, Bruxelles: Bureau des statistiques universitaires.
- FORCEVILLE, J. & VAN HAEGENDOREN, M. (1995) *Studiekeuze en schoolloopbaan*, Diepenbeek: LUC.
- GAVRAY, C. & BORN, M. (1995) *Dynamique des inégalités et fragilités sociales à la lumière du rapport entre emploi, famille et sécurité d'existence*, Bruxelles: Services fédéraux des Affaires Scientifiques et Culturelles, Programme de Recherche en Sciences sociales.
- GOS, E. & PACOLET, J. (1992) *"Plus est en vous": Kwalificatieverschuivingen en toekomstperspectieven op de Belgische arbeidsmarkt*, Leuven: Hoger Instituut voor de Arbeid, Katholieke Universiteit Leuven.
- GRISAY, A. (1988) 'Améliorer l'évaluation-bilan à l'école primaire : la recherche A.P.E.R. fait chuter le taux de retards scolaires', *Revue de la Direction générale de l'Organisation des Etudes*, 8: 3-20.
- GROOTAERS, D. Avec la collaboration de TILMAN, F. (1994) *Histoire de l'enseignement technique et professionnel en Belgique (1860-1960)*, Bruxelles: EVO.
- HOLDERBEKE, F. (1991) 'Opleidingsstructuur van de werkende beroepsbevolking tussen 1981 en 1990', in *Nieuwsbrief van het Steunpunt Werkgelegenheid, Arbeid, Vorming*, 4: 7-8.
- HOLDERBEKE, F. (1991) 'Werkzoekende schoolverlaters in Vlanderen', in *Nieuwsbrief van het Steunpunt Werkgelegenheid, Arbeid, Vorming*, 4: 13-19.
- HOLDERBEKE, F. (1992) 'Overzicht van de arbeidsmarktsituatie in Vlaanderen', in *Nieuwsbrief van het Steunpunt Werkgelegenheid, Arbeid, Vorming*, 4: 2-15.
- INSTITUT DE RECHERCHES ECONOMIQUES ET SOCIALES (1996) *Emploi et Chômage. Les politiques belges à l'épreuve des faits*. Journée d'étude du 23 octobre, Louvain-La-Neuve: IRES, Université Catholique de Louvain-La-Neuve.

INSTITUT NATIONAL DE STATISTIQUE (1952) *Recensement général de la population, de l'Industrie et du Commerce au 31 décembre 1947. Tome XIII Recensement des diplômés de l'Enseignement supérieur*, Bruxelles: Ministère des Affaires économiques et des Classes moyennes, Institut National de Statistique.

INSTITUT NATIONAL DE STATISTIQUE (1965) *Recensement de la population au 31 décembre 1961. Tome 10 - Degré d'instruction de la Population. II: Principaux résultats par Commune*, Bruxelles: Ministère des Affaires économiques et des Classes moyennes, Institut National de Statistique.

INSTITUT NATIONAL DE STATISTIQUE (1966) *Recensement de la population au 31 décembre 1961. Tome 10 - Degré d'instruction de la Population. I: Royaume, Provinces et Arrondissements*, Bruxelles: Ministère des Affaires économiques et des Classes moyennes, Institut National de Statistique.

INSTITUT NATIONAL DE STATISTIQUE (1975a) *Recensement de la population au 31 décembre 1970. Tome 10 - Niveau d'instruction de la population A. Royaume, Provinces, Arrondissements et Régions linguistiques*, Bruxelles: Ministère des Affaires économiques et des Classes moyennes, Institut National de Statistique.

INSTITUT NATIONAL DE STATISTIQUE (1975b) *Recensement de la population au 31 décembre 1970. Tome 10 - Niveau d'instruction de la population B. Principaux résultats par Commune*, Bruxelles: Ministère des Affaires économiques et des Classes moyennes, Institut National de Statistique.

INSTITUT NATIONAL DE STATISTIQUE (1992) *Enquête Forces de Travail 1991*, Bruxelles: Institut National de Statistique.

INSTITUT NATIONAL DE STATISTIQUE (1995) *Population par sexe, groupe et classe d'âges. Tableaux 00.04*, Bruxelles: Ministère des Affaires économiques et des Classes moyennes, Institut National de Statistique.

INSTITUT NATIONAL DE STATISTIQUE (1995) *Population de 18 ans et plus, ne suivant plus d'enseignement de plein exercice, par sexe et niveau d'instruction. Tableaux 00.22*, Bruxelles: Ministère des Affaires économiques et des Classes moyennes, Institut National de Statistique.

INSTITUT NATIONAL DE STATISTIQUE (1995) *Population de 18 ans et plus, ne suivant plus d'enseignement de plein exercice, par sexe et selon l'âge de fin de scolarité. Tableaux 00.23*, Bruxelles: Ministère des Affaires économiques et des Classes moyennes, Institut National de Statistique.

INSTITUT NATIONAL DE STATISTIQUE (1995) *Population suivant ou non un enseignement de plein exercice par sexe et âge au 1er janvier 1981. Tableaux 00.20*, Bruxelles: Ministère des Affaires économiques et des Classes moyennes, Institut National de Statistique.

- INSTITUT NATIONAL DE STATISTIQUE (1995) *Population scolarisée par sexe et genre d'enseignement de plein exercice suivi. Tableaux 00.21*, Bruxelles: Ministère des Affaires économiques et des Classes moyennes, Institut National de Statistique.
- JADOT, M. (1996) *La politique fédérale de l'emploi. Rapport d'activité 1996*, Bruxelles: Ministère de l'Emploi et du Travail.
- JENNES, A. (1996) *Beroepsopleidingsystemen in Vlaanderen*, Leuven: Hoger Instituut voor de Arbeid, Katholieke Universiteit Leuven.
- LAFONTAINE, D. & LEJONG, M. (1992) *Radioscopie de l'enseignement en Communauté française. Rapport technique du questionnaire destiné aux établissements de l'enseignement fondamental ordinaire*, Liège: Service de Pédagogie expérimentale. Université de Liège.
- LEROY, J.L. (1995) *Combattre l'échec scolaire. Contribution de la Communauté flamande*. Rapport pour l'OCDE, Brussel: Inspectie - Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap - Departement Onderwijs.
- MAGY, J. (1992) *L'enseignement et la formation en Communauté française. Produire et gérer la qualité*, Bruxelles: CEPSS Collection Monographies.
- MAINGUET, C. & GENSBITTEL, M.H. (1995) 'La transition entre l'école et l'emploi', in ORGANISATION DE COOPERATION ET DE DEVELOPPEMENT ECONOMIQUE, *Formation et Emploi*: 55-67.
- MAINGUET, C. & ROUCLOUX, J.Cl. (1994) 'Niveau du diplôme obtenu', in SERVICE DES STATISTIQUES, *Tableau de Bord de l'Enseignement. Premiers éléments*. N°0, Bruxelles: Communauté française de Belgique. Ministère de l'Education, de la Recherche et de la Formation: 8-9.
- MAINGUET, C. & SCAILLET, Ph. (1996) 'Niveau d'instruction de la population', in SERVICE DES STATISTIQUES, *Tableau de Bord de l'Enseignement. Indicateurs statistiques*. N°1, Bruxelles: Communauté française de Belgique. Ministère de l'Education, de la Recherche et de la Formation: 10-11.
- MALFAIT, D., SELS, L. en DESMET-GOETHALS, J. (1996) *De arbeidsmarktpositie van de afgestudeerden van het TSO en BSO, in het bijzonder van vrouwelijke en mannelijke afgestudeerden van nijverheidstechnische afdelingen*, Brussel: Vlaamse Onderwijsraad.
- MERENNE-SCHOUMAKER, B., Van der HAEGEN, H. & Van HECKE, E. (1997) *Atlas du recensement*, Bruxelles: Institut National de Statistique et Services fédéraux des Affaires scientifiques, techniques et culturelles.
- MERENNE-SCHOUMAKER, B., Van der HAEGEN, H. & Van HECKE, E. (1997) *Urbanisation et navette. Recensement Général de la Population et des Logements du 1er mars 1991. Monographie*, Bruxelles: Institut National de Statistique et Services fédéraux des Affaires scientifiques, techniques et culturelles.

MINISTERE DE L'EMPLOI ET DU TRAVAIL, DIRECTION DE L'ETUDE DES PROBLEMES DE L'EMPLOI (1994) *Le marché du travail en Belgique: l'emploi et le chômage*. Série "Regards sur le marché du travail", Bruxelles: MET.

MINISTERE DE L'EMPLOI ET DU TRAVAIL, DIRECTION DE L'ETUDE DES PROBLEMES DE L'EMPLOI (1990) *Le marché du travail en Belgique*. Série "Regards sur le marché du travail", Bruxelles: MET.

MINISTERES DE L'EDUCATION, DE LA RECHERCHE ET DE LA FORMATION (1991) *Les systèmes éducatifs en Belgique: similitudes et divergences. OCDE Examen des politiques nationales d'éducation*, Brussel - Bruxelles - Eupen.

MINISTERIE VAN DE VLAAMSE GEMEENSCHAP, DEPARTEMENT ALGEMENE ZAKEN EN FINANCIEN, ADMINISTRATIE PLANNING EN STATISTIEK (1996) *VRIND - Vlaamse Regionale Indicatoren*, Brussel.

MINISTERIE VAN DE VLAAMSE GEMEENSCHAP, DEPARTEMENT COORDINATIE, ADMINISTRATIE BUITENLANDS BELEID (1996) *L'enseignement en Flandre*, Brussel.

MINISTERIE VAN DE VLAAMSE GEMEENSCHAP, DEPARTEMENT ONDERWIJS, ADMINISTRATIE ALGEMENE ONDERWIJSDIENSTEN EN VOORLICHTING, BESTUUR STATISTIEK (1992) *Statinfo - Statistische Informatie Brochure Onderwijs*, Brussel.

MINISTERIE VAN DE VLAAMSE GEMEENSCHAP, DEPARTEMENT ONDERWIJS, ADMINISTRATIE ALGEMENE ONDERWIJSDIENSTEN EN VOORLICHTING, BESTUUR STATISTIEK (1992) *Statistisch Jaarboek*, Brussel.

OFFICE COMMUNAUTAIRE REGIONAL DE LA FORMATION PROFESSIONNELLE, SERVICES ETUDES ET STATISTIQUES (1991) 'Examen du passage vers la vie active', *Lettre d'information du Point d'appui Travail, Emploi, Formation*, 2: 11-12.

OFFICE NATIONAL DE L'EMPLOI (1992) *Evolution du chômage de 1985 à 1991. Analyse selon le sexe*, Bruxelles: ONEM, Direction Statistiques, Etudes, Information.

OFFICE NATIONAL DE L'EMPLOI (1995) *Le chômage des jeunes. Aperçu de l'évolution de 1973 à 1994. Analyse selon le sexe*, Bruxelles: ONEM, Direction Statistiques, Etudes, Information.

ORGANISATION DE COOPERATION ET DE DEVELOPPEMENT ECONOMIQUE -
CENTRE POUR LA RECHERCHE ET L'INNOVATION DANS L'ENSEIGNEMENT
(1994) *Evaluer l'enseignement. De l'utilité des indicateurs internationaux*, Paris: OCDE
- CERI.

ORGANISATION DE COOPERATION ET DE DEVELOPPEMENT ECONOMIQUE
(1992) *Regards sur l'Education. Les indicateurs de l'OCDE*, Paris : OCDE.

ORGANISATION DE COOPERATION ET DE DEVELOPPEMENT ECONOMIQUE
(1993) *Regards sur l'Education. Les indicateurs de l'OCDE*, Paris : OCDE.

ORGANISATION DE COOPERATION ET DE DEVELOPPEMENT ECONOMIQUE
(1996a) *Mesurer le capital humain. Vers une comptabilité des acquis*, Paris : OCDE.

ORGANISATION DE COOPERATION ET DE DEVELOPPEMENT ECONOMIQUE
(1996b) *Regards sur l'Education. Les indicateurs de l'OCDE*, Paris : OCDE.

ORGANISATION DE COOPERATION ET DE DEVELOPPEMENT ECONOMIQUE
(1997a) *Regards sur l'Education. Les indicateurs de l'OCDE*, Paris : OCDE.

ORGANISATION DE COOPERATION ET DE DEVELOPPEMENT ECONOMIQUE
(1997b) *Regards sur l'Education. Analyse des politiques d'enseignement*, Paris : OCDE.

ORGANISATION OF ECONOMIC COOPERATION AND DEVELOPMENT and
STATISTICS CANADA (1997) *Literacy skills for the knowledge society: further
results from the International Adult Literacy Survey*, Paris: OECD, Ottawa: Statistics
Canada.

OUZIEL, J. & DEGIMBE, N. (1994) 'Le marché du travail: emploi et chômage', *Lettre
d'information du Point d'appui Travail, Emploi, Formation*, 4: 15-19.

POULAIN, M. & De LANNOY, W. (1997) *L'évolution de la population: l'âge et le sexe. La
mobilité spatiale de la population. Recensement Général de la Population et des
Logements du 1er mars 1991, Monographie*, Bruxelles: Institut National de Statistique
et Services fédéraux des Affaires scientifiques, techniques et culturelles.

ROUCLOUX, J.C. (1994) 'Participation des jeunes à l'enseignement: le contexte fédéral', in
SERVICE DES STATISTIQUES, *Tableau de Bord de l'Enseignement. Premiers
éléments*. N°0, Bruxelles: Communauté française de Belgique. Ministère de l'Education,
de la Recherche et de la Formation, 8-9.

SELS, L. (1994) *Opleiding: Van markt naar macht? Pleidooi voor een globaal
arbeidsmarktbeleid*, Leuven: Steunpunt Werkgelegenheid, Arbeid, Vorming. Katholieke
Universiteit Leuven.

SERVICE DES STATISTIQUES (1992) *Annuaire Statistique 1990-1991*, Bruxelles:
Communauté française de Belgique. Ministère de l'éducation, de la Recherche et de la
Formation.

- STOOP, R. & SURKYN, J. (1997) *In de wetenschap het niet te weten. Achtergronden van de non-respons in de Volkstelling van 1991*, Working paper NR 1, Brussel: Steunpunt Demografie. Centrum voor Sociologie, Vrije Universiteit Brussel.
- STROOBANTS, M. (1996) 'L'interminable formation et ses évaluations multiples. Le choc de la société cognitive', *Lettre d'information du Point d'appui Travail, Emploi, Formation*, 4: 13-15.
- SZABO, F. (1991) 'Les taux de chômage en Belgique', *Lettre d'information du Point d'appui Travail, Emploi, Formation*, 4: 9.
- TANGUY, L. (sous la direction de) (1986) *L'introuvable relation formation / emploi. Un état des recherches en France*, Paris: La Documentation française.
- THELOT, C. (1993) *L'évaluation des systèmes éducatifs. Coûts, fonctionnement et résultats*, Paris: Nathan Université.
- TUIJNMAN, A. & POSTLETHWAITE, T.N. (1994) *Monitoring the standards of Education*, Pergamon.
- UNESCO, OCDE, EUROSTAT (1992a) *Questionnaire sur les statistiques de l'éducation. UOC(91)1. Année scolaire 1990/1991. Belgique*.
- UNESCO, OCDE, EUROSTAT (1992b) *Questionnaire sur les statistiques de l'enseignement du troisième degré. UOC(91)3. Année universitaire 1990/1991. Belgique*.
- VAN ASSCHE, E. (1996) *De eindresultaten van het Force Onderzoek naar de voortgezette beroepsopleiding in de belgische ondernemingen*, Ledeberg: De Vlerick School voor Management.
- Van DAMME, D., Van de POELE, L. & VERHASSELT, E. (1997) *Hoe geletterd / gecijferd is Vlaanderen? Functionele taal- en rekenvaardigheden van Vlamingen in internationaal perspectief*, Leuven: Garant.
- VAN DORPE, S., VAN HOOFF, K., DENYS, J. en OMEY, E. (1995) *De beroepsloopbaan van afgestudeerden TSO en BSO*, Gent: Vakgroep Sociale Economie, Universiteit Gent, Leuven: Hoger Instituut voor de Arbeid, Katholieke Universiteit Leuven.
- VAN HAECHT, A. (1993) *Du "besoin" à la "demande". Une réévaluation de la problématique scolaire*, Bruxelles: Faculté des Sciences sociales, politiques et économiques, Université Libre de Bruxelles. Publié dans le Rapport 1991-1992 du Conseil de l'Education et de la Formation. Bruxelles.
- VAN HOOFF, K. (1997) *Emploi féminin et ségrégation sociale. Recensement Général de la Population et des Logements du 1er mars 1991. Monographie N°8*, Bruxelles: Institut National de Statistique et Services fédéraux des Affaires scientifiques, techniques et culturelles.

- VANDERMOTTEN, C., MARISSAL, P., COLARD, A. & VANHAMME, G. (1997) *Emploi et structures socio-économiques régionales. Recensement Général de la Population et des Logements du 1er mars 1991. Monographie*, Bruxelles: Institut National de Statistique et Services fédéraux des Affaires scientifiques, techniques et culturelles.
- VANDERSTRAETEN, R. (1993) 'De gevolgen van de leerplichtverlenging voor de grootte van de schoolbevolking', *Tijdschrift voor Onderwijsrecht en -beleid*, 3: 19-23.
- VANHEERSWYNGHEL, A. & DESMAREZ, P. (1984) 'L'entrée des jeunes dans la vie active', in *Courrier hebdomadaire du CRISP*, N°1227.
- VANHEERSWYNGHEL, A. (1994) 'Le devenir des diplômés de l'enseignement secondaire professionnel et de qualification technique', in SERVICE DES STATISTIQUES, *Tableau de Bord de l'Enseignement. Premiers éléments*. N°0. Bruxelles: Communauté française de Belgique. Ministère de l'Education, de la Recherche et de la Formation: 28-29.
- VANHEERSWYNGHEL, A. (1996) 'Diplômes, scolarité et emplois', in *Education et formation, facteurs de compétitivité*. Rapport préparatoire de la Commission 4 du 12e Congrès des économistes belges de langue française: "Les grandes interrogations de l'an 2000: croissance, emploi, sécurité sociale". Charleroi: Centre interuniversitaire de formation permanente.
- VLAAMSE DIENST ARBEIDSBEMIDDELING EN BEROEPSOPLEIDING
STUDIEDIENST (1993) 'Werkzoekende schoolverlaters in Vlaanderen', in *Nieuwsbrief van het Steunpunt Werkgelegenheid, Arbeid, Vorming*, 1: 28-31.
- VLAAMSE DIENST ARBEIDSBEMIDDELING EN BEROEPSOPLEIDING
STUDIEDIENST (1997) 'Meister, waarom leren wij? Schoolverlaters in Vlaanderen', in *Nieuwsbrief van het Steunpunt Werkgelegenheid, Arbeid, Vorming*, 3: 69-75.
- VOS, M., Van POECKE, J., QUAEGEBEUR, L. & NICAISE, I. (1991), *Hogere studies: een goede investering ?* Leuven: Hoger Instituut voor de Arbeid, Katholieke Universiteit Leuven.

ENGLISH SUMMARY OF THE MONOGRAPH:

SCHOOLING, LEVEL OF EDUCATION AND INTEGRATION INTO THE LABOUR MARKET

The monograph constitutes a first systematical attempt to process and use individual data concerning schooling and educational levels, collected from a census of the Belgian population, further than the tables published from the previous censuses (INS 1952, 1965, 1966, 1975a, 1975b).

Schooling is considered in the broadest sense: the analyses do not only refer to children's or adults' school attendance, but also take into account various forms of participation in vocational training courses and initial or continuing education, outside schools or universities (apprenticeship, on-the-job training etc.). The levels of education are distinguished according to age, sex, place of domicile and, for those people who receive part-time education or vocational training, according to the level of the highest previous certificate or degree obtained, and to their position on the labour market. We will take a closer look at school failure (school leavers or students lagging behind) and at differences between male and female students, e.g. in their choice of subjects.

The performance of the education systems are studied through the analysis of the highest certificate obtained and the age of completion of regular studies. An approximation of the **educational level** was achieved by combining information about degrees obtained in Belgium and abroad. The standard of education of the different segments of the population was analysed: the main variables examined were age, sex and place of domicile. Several stages of the school path were reconstituted for a part of the population: Points examined included the form of education/instruction at either cycle of the secondary education level, types of higher education degrees obtained subsequent to the form of education/instruction received at the secondary education level, combinations of several degrees of higher education obtained in Belgium and combinations of Belgian and foreign diploma's.

At this point, such analyses are only possible via population census data. As yet, the education systems of the three Belgian Communities do not possess a truly functional instrument, which would enable individual school paths to be taken into consideration in the long run. However, attempts to achieve this objective are currently being examined.

The analysis of the respective **positions on the labour market** of the different categories of graduates, complete this paper. Three positions are defined: employed people, unemployed people looking for a job and inactive people. The **transition period between school and employment** is described in greater detail by means of diagrams illustrating the young people's position on the labour market, based on the highest certification obtained and depending on the time elapsed since completion of regular studies.

The major aim of the monograph is to provide a general reference frame. A number of indicators were developed; these basic data are now available to an enlarged public. Complementary analyses are already scheduled (cf. 5.3).

5.1 MAIN RESULTS

For each of the three parts of this monograph - schooling, educational levels and integration into the labour market - we have singled out 10 themes for which we shall now summarise major trends.

5.1.1 LIFE-LONG EDUCATION AND TRAINING

1 - **Almost one quarter (23%) of the population from which the census was taken attend school or are receiving training.** i.e. approximately 2,270,000 people. The schooling periods are mainly clustered around the period during which education is compulsory (between 6 and 18 years of age). Continuing education seems poorly developed. Only 28,000 people of the entire population aged 35 or more claimed that they were attending courses or receiving training. They represent 1,2% of the whole of the people attending school or receiving training.

A little less than one person out of twenty (i.e. 120,000 individuals) attend courses or receive training part-time, with a limited curriculum.

2 - **A great number of children attend school before the period of compulsory education.** Approximately 75% of the children go to school as early as two and a half years of age. At the age of five, only 5,6% do not attend school. Pre-school education rates are somewhat higher for girls. The lowest pre-school education rates were recorded in Brussels and in the German-speaking Community. The highest rates were observed in the Flemish Region.

3 - **Dropping out** during compulsory education affects over 16,000 young people. A little more than 2% of the young people aged between 13 and 16 years and around 4% of the young people over 17 years claimed that they no longer attended school or received training¹. Truancy particularly affects larger urban areas, West-Flanders, Hainaut and most of all the Brussels Region. It is mostly boys who drop out of school before completion of compulsory education.

4 - **At the age of 18, the turning point** which marks both the end of compulsory education and the theoretical age of completion of secondary education, three quarter of the young people still attend school or follow a training: 28% of the young people attend higher

¹ Unfortunately, these figures are underestimated due to corrections the NIS has recorded in the file: youngsters below 18 who did not answer the questions concerning school attendance were processed as students (cf. STOOP & SURKYN, 1997, page 13).

education courses (11% of which follow short higher education), 17% attend vocational secondary education schools, 15% attend technical secondary education courses and 14% still attend general secondary education courses, 2% receive vocational training.

School attendance rates rapidly decrease during the first years after compulsory education. At the age of 20, the schooling rate is close to 50%. One fifth of the people attending school at that age are still registered at the secondary education level! Many young people take up a new secondary education cycle after having obtained a first qualification giving them access to the labour market (VANHEERSWYNGHEL, 1996). At the same age, others are only just completing their first secondary education cycle. Unfortunately, it has not been possible to determine the exact proportion of either of those two categories.

Between 18 and 20 years of age, the school attendance rates of female students is higher than that of male students; from the age of 21, the proportion of boys attending courses or receiving training is higher than that of the girls.

After the age of 18 the overall school attendance rate is slightly higher in the Walloon Region than in the Flemish Region. The highest rates for young adults older than 21 are found in the Brussels Region.

5 - The level of participation in vocational or other training courses is very poor: i.e. 2% only (2,000 to 5,000 people per year of age) between 16 and 34 years. This low result can be partly explained by the fact that the period to which the questionnaire refers is limited, since it only concerns training courses followed at the time of the census. A peak is registered in training attendance at the age of 17 years (3,7%), except in Brussels. As from the age of 20, participation rates are slightly higher for the female population.

6 - Many children are older than the expected class age at all school levels, 4,3% of the six-year-olds still attend pre-primary schools, and a majority of them are boys. Almost one quarter (24,8%) of the children of 12 years of age and 5,6% of those aged 13, still attend primary school. Proportionally more boys than girls are older than the expected age. This occurs more often in Brussels, in the Province of Hainaut, and in municipalities of the Province of Liège located along the Maas and in Flemish big urban centres.

At the secondary education level, the mean ages are different depending on the Region of domicile and the form of education followed. **Whatever the form of secondary education, the mean is the lowest in Flanders and the highest in the Brussels Region.** The proportion of students older than 17 years registered in secondary education is less significant in Flanders, in the Province of Luxembourg and in the Eastern part of the Province of Liège. It is the highest in municipalities located North of Brussels, in Hainaut and along the Sambre and Maas rivers.

Whatever the Region of domicile, the proportion of students older than 17 is always smaller in general education than in the three other forms of secondary education (technical, artistic and vocational). In Brussels and Walloon Regions, the proportion of older students is very similar in technical and vocational education. In Flanders there are less technical education students than vocational education students who are older than the normal age at the

end of their secondary education. **The proportion of older students in Flemish technical education is twice as low as that observed in technical education in the Walloon Region or the Brussels Region.**

7 - More than half the students attending secondary school follow a general education course. This is explained by the fact that the first years of secondary school are essentially general education years. The proportion of secondary school students following this sort of course decreases as the students' ages increase.

Girls tend to stay in general education more often than boys. Boys register for technical education more often than girls.

In most Flemish municipalities, the proportion of students registered in technical education is greater than in the country's other Regions, both for male and female students. In the Brussels Region, the proportion of youngsters attending general secondary education is higher than in both other Regions regardless of sex. The vocational channel attracts an equivalent proportion of secondary education students in all three Regions.

8 - More than half of the higher education students have taken on long term higher education; 47% go to university.

There are as many male as female students in higher education. However, a majority of women have chosen short term higher education. Conversely, more than half the male higher education students take university courses or follow long term non-university higher education.

The mean age in higher education varies significantly depending on sex and on the Region of domicile. On the other hand, **for a given Region and a given sex, the average age varies very little according to the educational level chosen.**

The mean age of male higher education students is somewhat higher than the mean age of women, whatever the level of education considered. For example, the mean age of young men taking short term higher education is 21,5 years, against 20,5 for young women. This result can be explained in part by the fact that, for many boys, short term higher education is not a first choice; they often only enrol on such courses subsequent to a failure at university or in long term higher education. After the age of 22, there is a majority of men in all three major categories of higher education.

In Flanders, the mean ages observed at higher education level are the lowest, regardless of the educational level. Conversely, in the Region of Brussels, the mean ages are the highest, no matter what the sex or educational level.

9 - The student I.D. system is not yet implemented in Belgium. Parents are free to register their child at the school of their choice. An indicator which is not related to the municipality's size was used to measure the actual schooling effort of a municipality: this indicator provides — per level of education — the ratio of the number of students attending

school in the municipality to the number of students who have their domicile in that municipality.

The most interesting information collected by means of that indicator pertains to secondary education. Several midsize municipalities such as Huy, Boom, Turnhout, Eeklo or Waremmé, which have sparsely populated peripheral municipalities that offer none or few secondary schools, sometimes have over three times as many students in their schools as they have students whose domicile is on their territory.

At the basic education level, the schools are quite numerous and differences between municipalities are irrelevant.

Conversely, institutes for higher education are concentrated in a few municipalities. Certain cities have up to ten times more higher education students than they have higher education students whose domicile is on their territory.

10 - A last set of indicators are related on the choice of disciplines in higher education. Economic disciplines seem to attract the largest number of boys in short term higher education whatever the Region of domicile. The proportion of boys choosing a technical orientation in this type of education is higher in Flanders than in both other Regions. In the Walloon Region, young men more often chose teacher training colleges than in both other Regions.

It is also the economic disciplines which attract the majority of the girls taking short term higher education courses, except in the Walloon Region, where more of the young women chose teacher training colleges. In all three Regions, paramedical disciplines attract almost 20% of the girls in short term higher education.

Regional particularities are less conspicuous at university education level. However, the proportion of male students who choose applied sciences is higher in the Walloon Region than in both other Regions, whereas the proportion of students in the faculties of Commercial Sciences is higher in Flanders than elsewhere, for both male and female students.

Amongst students in short term higher education, the highest mean ages were observed for social and artistic disciplines. In long term higher education, the highest average ages were observed amongst students of religious and medical sciences. The latter have a higher mean age because their curricula are longer. On average, the students in long term non university higher education are the youngest of all students involved in higher education.

5.1.2 EDUCATIONAL LEVEL

1 - An educational level was calculated based on the highest certification obtained either in Belgium or abroad. **Amongst the population aged 18 years and more, there are 15,2% of higher education graduates** (of which 4,2% have a university degree and 0,7% whose highest certification is a higher education degree obtained abroad). **Almost 21% did not obtain a certificate above that of higher secondary education**; 16,3% started but did not complete their secondary education. For 1,1%, the highest diploma is a graduation certificate from secondary education, obtained abroad, and 14,2% have only a C.E.B. (Certificat d'Études de Base = certificate of primary education). The educational level could not be determined for the rest.

The proportion of university graduates is the highest in the Brussels Region. Brussels is also where the highest proportion of people having obtained their highest qualification abroad was encountered.

2 - More and more frequently it is found that, at least a higher secondary education certificate is required to be able to integrate into political or social life and to find a job. Only 36% of the people aged 18 years or more and having left full-time education fulfil this criterion. **The higher secondary education level is attained more often by the younger generations but exceptions to this rule remain.** For example, amongst younger people (18 to 24 years), only 53,6% of men but 62,3% of women have obtained a certificate of at least higher secondary education level. This result must be interpreted with care since a significant part of that age category is still attending school. Amongst people aged 25 to 34 years, the difference between men and women tends to level out: 57,1% of women have attained the higher secondary education level, against 53,5% of men. Conversely, amongst older people, the proportion of people having at least a higher secondary education certificate is greater for men than for women: 35,7% of the men aged 35 to 64, against 30,5% of the women, and 17,5% of the men older than 64, against 10,4% of the women.

Differences were observed between Regions as well. **In the Flemish Region, the proportion of young adults aged 25 to 34 having attained at least the higher secondary education level is the highest**, i.e. 59,2% against 50,6% in the Walloon Region and 46,6% in the Brussels Region.

3 - **Amongst young people aged 18 to 24 who recently left the education system, almost one quarter (22,6%) did not obtain their secondary education graduation certificate.** Now, since 1983, education is compulsory until the age of 18 years, which tallies with the expected age of completion of secondary education. These results should be brought into perspective with the school drop out and failure rate. In the 24 to 34 age category, the proportion of people who have not completed higher secondary education is even higher: 24,1%.

These proportions are probably underestimated. Many people indeed failed to answer the questions concerning certification, which made it impossible for us to assess the level of education of 18,7% of the respondents aged 18 to 24 and of 19,2% of those aged 25 to 34 years. Amongst people aged 18 to 24 whose level of education remains unknown, 57% of the

men and 62% of the women left school before the age of 18. Within the 25 to 34 age group of those whose level of education is unknown, the corresponding percentages are 87% for the men and 88% for the women.

4 - Amongst people younger than 34 years old, the proportion of people having obtained a higher education degree is greater for the female than for the male population.

For example, 24,2% of the women aged 25 to 34 living in the Walloon Region have a higher education diploma. These proportions are 27,2% for the same age group domiciled in Flanders, and 30,2% for the Brussels Region.

Amongst people whose highest certificate is a short term higher education certificate, the majority are women (60,1%). There are only 32,2% women amongst university graduates and 8,4% women amongst those people whose highest certificate is a long term higher education certificate.

Certain fields of study were favoured by women: in Belgian short term higher education, 83,5% of the degrees in paramedical disciplines, 70,2% of the teaching degrees and 67% of the degrees for social disciplines were attributed to women. As regards Belgian university education, 56,3% of the diploma's of the faculties of Psychology and Educational Science and 54% of the diploma's of the faculties of Philosophy and Literature were obtained by women.

Another indicator reveals that, amongst people having obtained a higher education diploma, the proportion of women is slightly higher in the Walloon Region (where 55,5% of the higher education graduates are women) than in the Brussels region (54,3%) or in Flanders (51,9%).

The proportion of university degrees in relation to all types of higher education certificates obtained by women, is more significant amongst those aged 25 to 34 than amongst those aged 35 to 64: it varies from 22,4% to 18%. For the male population, the proportion of university degrees in relation to all types of higher education certificates is much greater.. However, as opposed to what is observed in the female population, this proportion seems to be decreasing, being smaller amongst younger men (35%) than amongst older men (40,1%).

5 - 60,5% of the people aged 18 or older who had left full-time education, stated that they had obtained their certificates in Belgium, whereas 32,9% claimed not to possess a Belgian diploma and 6,6% failed to answer. Only 3% obtained their degree abroad. 60,5% declared not to have obtained any foreign diplomas and 36,5% fail to answer. 43,000 people (0,6%) combine a Belgian diploma with at least one foreign diploma. 174,000 people (2,3%) obtained a degree abroad and not in Belgium.

Amongst those diploma's obtained abroad, 30,5% are higher education degrees. Two thirds of the latter are university degrees.

6 - The answers to general questions concerning Belgian or foreign diploma are imprecise for over one third (37,1%) of the people aged 18 years or more who have left the full-time education system. 17% of them claim not to have any certification at all, neither Belgian nor foreign, a further 13,6% state that they do not have a Belgian diploma but fail to answer the question concerning degrees possibly obtained abroad and 6,2% of them do not answer any question concerning certification. 0,3% do not have a foreign degree but do not answer the question relevant to Belgian certification.

However, the information contained in the answers to the specific questions about certification made it possible to classify - by level of education - almost two thirds of all individuals aged 18 or older who no longer attended full-time education. **The level of education remains unknown for 32,4%.** The majority of respondents who did not answer the questions relevant to certification were people older than 65. In all age categories (except that of people aged 18 to 24), the highest answer omission rates occur in the female population. The highest answer omission rates were observed in the Brussels Region.

7 - Among graduates from technical and general higher secondary education, the majority are boys. Conversely, there are more girls than boys amongst the graduates from vocational and artistic higher secondary education. The diploma's taken into consideration here are either graduation certificates or intermediate certificates.

The number of certificates of general education as a proportion of all types of secondary education certificates is higher amongst women aged 25 to 34 years than in the generation of women aged 35 to 64 years. Conversely, the proportion of certificates of technical education is lower amongst younger women than amongst women aged 35 to 64. In the male population, vocational education certificates account for a greater part of the whole of the higher secondary education certificates of young men aged 25 to 34 than of men aged 35 to 64 years. On the other hand, the proportion of men having obtained a general secondary education certificate is lower for the younger generation than for men aged 35 to 64 years.

Women represent 94,4% of the higher secondary education graduates of the "social services" field and 93,1% of graduates of the clothing trade. 77% of the youngsters who graduated from economic orientations were women, but they are only slightly in the majority for "decorative art" (52,9%) and "applied sciences" (51,7%). In the other fields, men are in the majority. The proportion of girls in the "construction" and "industrial" fields of study remains very low, i.e. 3,6% and 1,6% respectively.

8 - The most widespread school paths were identified: firstly for men older than 24, then for women of the same age category¹.

Over two thirds of men who completed general (81%) and artistic(72%) lower secondary education have resumed higher secondary education. For the female population, the percentages of those continuing on to secondary education are 76% for those who completed

¹ The outlines described are based on degrees actually obtained; they do not take reorientation or unsuccessful years of study into consideration. Only one diploma from the higher secondary education level was requested. As regards the higher education level, only the first degree quoted by the respondent was taken into account for the description of school path

general lower secondary education and 71% for the artistic form. Conversely, two thirds (67%) of the men who completed vocational lower secondary education (and 64% of the women) did not obtain a higher secondary education certificate. Almost half (47%) of the men (and 39% of the women) who completed technical lower secondary also left school after obtaining their lower secondary education certificate.

Men who obtained a technical higher secondary education certificate mostly come from the technical field (63%) or general field (24%) of lower secondary education. Amongst women who completed technical secondary education, 59% first obtained a technical lower education certificate and 31% a general one. Graduates from vocational higher secondary education come from all four forms of lower secondary education, with a majority of people who already completed the vocational form of lower secondary education (58% for the male and 53% for the female population).

The proportion of youngsters leaving the education system after completing secondary education also varies according to the form of education chosen: 94% of men (90% of women) who graduated from the vocational form, 77% of men (69% of women) with a certificate of the technical form, 51% of men (56% of women) who completed artistic secondary education and 37% of men (40% the women) who graduated from general secondary education, did not go on to higher education.

Those who obtained a general secondary education certificate are in the majority at every level of higher education: they represent 93% of the male (94% of the female) university graduates, 68% of the men (81,5% of the women) who graduate from long higher education and 62% of the men (64,4% of the women) who completed short term higher education.

Amongst the men who obtained a general higher secondary education certificate and then terminated a course of higher education, 48% obtained a university degree and 43% a short term higher education degree. For the others, the first diploma quoted was one of long term higher education. For the female population, the corresponding percentages are 26% for the university degrees and 73% for the short term higher education degrees respectively .

9 - Amongst people aged 25 to 64 years who have achieved the higher education level, 7,3% (78,000 individuals) combine two different higher education degrees, obtained in Belgium. The most frequently observed combinations are either two university degrees (45% of the people who concurrently hold two degrees) or two short term higher education degrees (34%). 17% of those who combine two higher education degrees obtained two degrees of two different levels, but it was not possible to determine which degree was obtained first.

Men tend to hold two (or several) higher education degrees concurrently more often (8,9%) than women (5,6%).

56% of those who obtained a second university degree did not change their field of study. Likewise, 73% of those who obtained two consecutive short term higher education degrees remained in the same field of study.

Amongst those who hold two higher education degrees concurrently, 32% quote a physician's/medical practitioner's degree and 25% a Law degree. The least frequent concurrent degrees are found amongst graduates from short term higher education, particularly in the agricultural, paramedical, economic and artistic disciplines.

10 - Resumption of studies / training courses on a part-time basis as an adult is quite scarce. In Belgium, only a few people take up studies again during the course of their working life in order to obtain a higher level certificate than that acquired upon completion of the initial period of education: 21,1% of the people who register for part-time vocational secondary education courses (probably within the framework of social promotion) have not previously obtained a secondary education certificate. They account for only 6% of all those who attend courses of the technical or general forms of secondary education. Conversely 41% of the people who attend part-time short term higher education and 78% of the people enrolled part-time with a university already hold a higher education degree.

It is interesting to note that 10% of the people who attend part-time secondary education courses of the general or technical forms, already hold a higher education degree.

Generally speaking, **continuing education / training is slightly more widespread proportionally amongst holders of higher education degrees** (4,3% of the university graduates and 3,3% of the short term higher education graduates, ... were attending courses or receiving training at the time of the census) than amongst people with low qualifications (0,6% of the people of a primary educational level, 2,7% of those who did not study beyond lower secondary education). The impact of this is particularly serious, when one considers the large part of the adult population who never obtained a secondary education certificate, which we highlighted earlier.

5.1.3 POSITIONS ON THE LABOUR MARKET AND THE TRANSITION FROM SCHOOL TO WORKING LIFE.

1 - There are far more unemployed women seeking employment than men¹. This predominance of women is particularly conspicuous for lower educational levels but can also be observed amongst women with short term higher education degrees.

Regardless of age, men who have obtained a long term higher education degree have a slightly lower job-seeking rate than holders of university degrees. In the female population of any age category, the lowest job-seeking rates are observed amongst women whose highest certification is a degree of short term higher education. **With regard to the population aged 25 to 64 years, the job-seeking rate of women who have a university degree is 4,6%, i.e. twice as high as that of the male population with the same level of education.** This rate is

¹ The "unemployed and job-seeking" category of the population does not correspond precisely to the "unemployed" category usually referred to in national or international statistics. In fact, as opposed to statistics used by EUROSTAT and OEDC, we do not establish whether these people are available to work or not. Our category is also broader than the "fully unemployed, job-seeking person receiving benefit" used by in ONEM / RVA (Belgian employment office) statistics

equivalent to the job-seeking rate of men whose highest certification is a lower secondary education certificate.

Poorly educated women are particularly penalised with respect to employment. Whereas, within the category of men aged 25 to 34 - job-seeking rates no longer exceed 10% (except for people who only have a primary school certificate or a foreign secondary education certificate), the job-seeking rate of women aged 35 to 44 still exceeds 10%, except for those who have obtained at least a secondary education certificate in Belgium.

2 - **People whose highest certification is a diploma obtained abroad seem to experience serious integration difficulties in our domestic labour market.** In the male population, both the categories «secondary education abroad» and «higher education abroad» show very low employment rates. Before the age of 45, the employment rates of men holders of foreign higher education degrees are lower than those of men who have obtained a Belgian lower secondary education certificate at the most. Men who have completed their secondary education abroad display employment rates which are close to those obtained by men who have no more than a Belgian primary school certificate. The same trends can be observed in the female population.

3 - The employment rates for men between 25 and 54 years old are always above 83%, whatever the highest certification obtained (except for men whose highest certification is a secondary education certificate, obtained abroad, and men aged between 45 and 54 years who only have a primary school certificate). **On the other hand, women's employment rates are closely linked to their level of education.** In the category of people aged 25 to 44 years, the employment rates for women vary from 45% (for those who completed secondary education abroad) to over 85% for those who hold a Belgian higher education degree. Women's employment rates never exceed 90%.

4 - A non actualisation rate of a diploma was calculated by regrouping both the job-seeking and non job-seeking unemployed in one category. Full-time students were not included.

The non actualisation rate of certifications can be very high, particularly for the female population.

The lowest non actualisation rates are observed for Flemish men aged 25 to 34 years. **Generally speaking, the gaps between the men's and the women's rates are the widest in Flanders.** Flemish women aged 25 to 34 years have approximately five times less chances to actualise their certification in a job than Flemish men of the same age category.

The differences between non actualisation rates of men and women are the smallest in the Brussels Region.

5 - The majority of the individuals aged 18 to 54 years whose level of education is undetermined exercise a job; of these, 45% of those who are employed are unskilled workers

in the private sector and 15% are unskilled workers in the public sector. The analyses set out in the previous chapter tend to bring people whose level of education is unknown quite close to those who have no more than a primary education certificate. However, it appears that, for each age group, the proportion of individuals whose level of education is unknown and who do have a job is by far inferior to the employment rate of people who have only obtained a primary school certificate. It is therefore likely to be a very poorly educated category.

6 - The rate of participation in continuing education / vocational training is higher amongst the job-seeking unemployed than amongst the employed. No matter what the position on the labour market, regardless of sex, the highest participation rates occur in the Brussels Region. It is also in Brussels that the proportion of students is the highest in comparison with the proportion of people receiving vocational training, who are always in the majority. In all three Regions, there is a higher rate of vocational training amongst employed women than employed men.

7 - During the first months following the end of regular studies, positions on the labour market appear to differ according to sex for all categories of certification except for graduates from short term higher education. The most significant gaps observed between men and women concerned those who had a primary education certificate or a lower secondary education certificate. After 5 or 6 years, the positions of men and women who hold a Belgian higher education degree are quite similar. Conversely, the gaps widened for those people who obtained their highest certification abroad.

Three years after leaving the education system, the job-seeking rate seems to reach a plateau below 5% for holders of higher education degrees (except for those who graduated from higher education abroad) and between 10 and 15% for holders of a higher secondary education certificate and holders of a foreign higher education diploma.

Six years after leaving the education system, the employment rates of young people who attained a Belgian higher education degree are reaching 95%. At that moment, 86% of the youngsters who have obtained a higher secondary education certificate, 77% of those who have completed lower secondary education and 59% of those who only have a primary education certificate, are employed.

Employment rates of those who have a primary education certificate decrease during the course of the period examined. The steepest progression of the employment rate was observed for young adults having completed higher secondary education.

8 - During the first months following the end of regular studies, young people who did not attain the higher secondary education level most frequently enrol on training courses or attend part-time education. The rates of participation in education / training cut down significantly at a later stage. After 5 or 6 years, the highest rates of participation in continuing education / training are found amongst holders of higher education degrees and people who obtained secondary education certification abroad. One out of 10 individuals with a university-level education or having obtained a higher education degree abroad takes up part-

time continuing education or training a few months after ending regular education. After 5 or 6 years, that rate will drop to almost 7%.

9 - The job-seeking rates are higher in the female population than in the male population, no matter what form of lower secondary education followed. Only boys whose highest degree is an artistic lower secondary education diploma show a job-seeking rate as low as the lowest rates observed amongst the female population: i.e. those of the girls who obtained their certificate in the general form of secondary education.

The highest unemployment figures are those of young people who attended artistic and vocational lower secondary education, for boys as well as girls. Girls who have chosen a technical field are more often to be found seeking employment than those who have chosen general secondary education. The opposite is recorded for boys: those who obtained a technical lower secondary education certificate are less often found seeking employment.

These rates reduce gradually over the course of the period examined.

In the female population, employment rates are higher and almost equivalent for girls who completed general and technical lower secondary education. On the other hand, in the male population, the employment rates of boys who chose the vocational form are not much lower than employment rates of those who graduated from technical or general lower secondary education. Men's employment figures are higher than women's: **the highest rates observed in the female population (girls with a general secondary education certificate) are lower than the lowest rates recorded in the male population (boys with an artistic secondary education certificate).** However, it should be mentioned that men's employment figures may be slightly overestimated due to the fact that conscripts were classed with the "employed" category. The employment figures of young women increase a little after the first year.

10 - Globally, graduates from higher secondary education show higher employment figures and lower job-seeking rates than graduates from lower secondary education.

Once again, job-seeking rates clearly differ according to sex, whatever the certification obtained. The weakest rates were recorded with young men who graduated from technical higher secondary education. The rates of those who obtained vocational and general higher secondary education certificates are equivalent.

Young women who completed vocational higher secondary education, however, show lower job-seeking rates. Those who graduated from technical and general forms have equivalent job-seeking rates.

The most significant increases in job-seeking rates take place during the course of the first three years following the end of regular studies.

Young people who come from the artistic form of secondary education find it most difficult to secure a job. In the first months following the departure from regular studies, boys

who graduated from general higher secondary education display lower employment figures than those who graduated from the technical or vocational forms of higher secondary education. Three years later, employment rates of holders of general and vocational higher secondary education certificates become equivalent, although slightly in favour of those who chose the general form, for which the progression curve is steeper.

Employment figures for girls who graduated from technical and from general higher secondary education gradually become equivalent. Young women who completed vocational secondary education have lower employment rates, closer to those recorded for girls who graduated from artistic higher secondary education.

BIJLAGE 1

Algemene Volkstelling op 1 maart 1991 Individueel telformulier Model B (extract) : gevraagde variabelen																					
Woonplaats: Gemeente : ..... Geslacht: ..... Burgerlijke staat: ..... Aantal personen in de huishouding: ..... Verwantschap : ..... Huidige Nationaliteit : ..... Geboortedatum : Jaar : ..... Maand : ..... Geboorteplaats : ..... (Zo België : gemeente, zo neen : vaderland.....)																					
I. IN TE VULLEN DOOR ALLE TELPLICHTIGEN																					
1.a) Hoofdverblijfplaats van uw moeder bij uw geboorte : In België : Gemeente : ..... In het buitenland : Lnd :																					
1.b) Wat was uw nationaliteit BIJ UW GEBOORTE ?																					
2.a) In welke personenkatgorie plaatst U zich (Een enkel vak aanstrepen) ? <table style="width: 100%; border: none;"> <tr> <td style="width: 80%;">Kind dat nog niet naar school gaat</td> <td style="width: 20%; text-align: right;">A</td> </tr> <tr> <td>Scholer, leerling, student</td> <td style="text-align: right;">B</td> </tr> <tr> <td>Dienstplichtig (in leger of burgerdienst)</td> <td style="text-align: right;">C</td> </tr> <tr> <td>Heeft nooit een beroep uitgeoefend en zoekt geen betrekking</td> <td style="text-align: right;">D</td> </tr> <tr> <td>Zoekt een eerste betrekking</td> <td style="text-align: right;">E</td> </tr> <tr> <td>Oefent een beroep uit, heeft een betrekking, is helper, heeft een leerkontrakt (eventueel tijdelijk onderbroken wegens ziekte, verlof van alle aard, loopbaanonderbreking, tijdelijke werkloosheid, e.d....)</td> <td style="text-align: right; vertical-align: top;">F</td> </tr> <tr> <td>Heeft betrekking verloren of opgegeven en zoekt nieuwe betrekking :</td> <td style="text-align: right; vertical-align: top;">G</td> </tr> <tr> <td>Heeft opgehouden met werken, op rust, oefent geen beroep meer uit en zoekt geen nieuwe betrekking : (ongeacht of pensioenleeftijd reeds bereikt werd of niet):</td> <td style="text-align: right; vertical-align: top;">H</td> </tr> <tr> <td>Andere (te omschrijven) :</td> <td style="text-align: right; vertical-align: top;">I</td> </tr> </table>				Kind dat nog niet naar school gaat	A	Scholer, leerling, student	B	Dienstplichtig (in leger of burgerdienst)	C	Heeft nooit een beroep uitgeoefend en zoekt geen betrekking	D	Zoekt een eerste betrekking	E	Oefent een beroep uit, heeft een betrekking, is helper, heeft een leerkontrakt (eventueel tijdelijk onderbroken wegens ziekte, verlof van alle aard, loopbaanonderbreking, tijdelijke werkloosheid, e.d....)	F	Heeft betrekking verloren of opgegeven en zoekt nieuwe betrekking :	G	Heeft opgehouden met werken, op rust, oefent geen beroep meer uit en zoekt geen nieuwe betrekking : (ongeacht of pensioenleeftijd reeds bereikt werd of niet):	H	Andere (te omschrijven) :	I
Kind dat nog niet naar school gaat	A																				
Scholer, leerling, student	B																				
Dienstplichtig (in leger of burgerdienst)	C																				
Heeft nooit een beroep uitgeoefend en zoekt geen betrekking	D																				
Zoekt een eerste betrekking	E																				
Oefent een beroep uit, heeft een betrekking, is helper, heeft een leerkontrakt (eventueel tijdelijk onderbroken wegens ziekte, verlof van alle aard, loopbaanonderbreking, tijdelijke werkloosheid, e.d....)	F																				
Heeft betrekking verloren of opgegeven en zoekt nieuwe betrekking :	G																				
Heeft opgehouden met werken, op rust, oefent geen beroep meer uit en zoekt geen nieuwe betrekking : (ongeacht of pensioenleeftijd reeds bereikt werd of niet):	H																				
Andere (te omschrijven) :	I																				
II. IN TE VULLEN DOOR ALL VROUWEN VAN 14 JAAR EN OUDER																					
3.b) Hoeveel kinderen hebt U in totaal levend ter wereld gebracht ? (Intussen overleden kinderen meetellen) (00 vermelden indien U geen kinderen hebt gehad) [.....]																					
3.c) Geboortjaar van al de onder (b) vermelde kinderen, te beginnen met het oudste : <table style="width: 100%; border: none;"> <tr> <td style="width: 25%;">1.....</td> <td style="width: 25%;">2.....</td> <td style="width: 25%;">3.....</td> <td style="width: 25%;">4.....</td> </tr> <tr> <td>5.....</td> <td>6.....</td> <td>7.....</td> <td>8.....</td> </tr> <tr> <td>9.....</td> <td>10.....</td> <td>11.....</td> <td>12.....</td> </tr> </table>				1.....	2.....	3.....	4.....	5.....	6.....	7.....	8.....	9.....	10.....	11.....	12.....						
1.....	2.....	3.....	4.....																		
5.....	6.....	7.....	8.....																		
9.....	10.....	11.....	12.....																		

III. IN TE VULLEN DOOR ALLE PERSONEN DIE ONDERWIJS VOLGEN (ongeacht of zij een beroep uitoefenen of niet)	
4. Betreft het een onderwijs : met volledig leerplan ? met beperkt leerplan ?	Q R
5.a) Aard van het onderwijs dat U volgt :	
Kleuteronderwijs	A
Lager onderwijs	B
Secundair onderwijs	
Algemeen vormend	C
Kunst	D
Technisch	E
Beroeps	F
Hoger onderwijs	
Pedagogisch, van het korte type(normaalonderwijs)	G
Ander niet universitair onderwijs van het korte type	H
Universitair of hoger onderwijs van het lange type	I
Beroepsopleiding en ander onderwijs :	J
(te omschrijven) (niet gecodeerd)	
5.b) Indien U hoger onderwijs volgt (vakjes G, H of I) voor het behalen van welk diploma studeert U dan ? (te omschrijven)	
5.c) In welke instelling volgt U onderwijs ? Gemeente :	
IV. IN TE VULLEN DOOR ALLE PERSONEN DIE GEEN ONDERWIJS MET <u>VOLLEDIG LEERPLAN</u> MEER VOLGEN	
6. Tot welke leeftijd hebt U de leergangen van een onderwijsinstelling REGELMATIG gevolgd (in België of in het buitenland) ? <div style="text-align: right;">jaar</div>	

7.a) Bent U houder van diploma('s) van voltooide studiën afgeleverd in BELGIË ?		
ja	S	
neen	T	
7.b) Zo ja, streep het (de) vakje(s) aan die beantwoorden aan ALLE BELGISCHE DIPLOMA'S die U behaalde :		
7.b1) Lager onderwijs	A	
7.b2) Lager secundair onderwijs (normaal tot 15 jaar)		
Algemeen vormend	B	
Kunst	C	
Technisch	D	
Beroeps	E	
7.b3) Hoger secundair onderwijs (normaal tot 18 jaar)		
Algemeen vormend	F	
Kunst	G	
Technisch	H	
Beroeps	I	
7.b4) Vermeld hieronder uw hoogste diploma secundair onderwijs (hoger of lager) :		
(Specialiteit nauwkeurig omschrijven, zoals vermeld op het diploma)		
Titel en specialiteit :		
7.b5) Werd dit diploma behaald na het volgen van onderwijs MET VOLLEDIG LEERPLAN (dagelijks verstrekt, gewoonlijk tijdens de daguren en gedurende een volledig schooljaar) ?		
ja	U	
neen	V	
7.b6) Kleuteronderwijzer(es)	J	
Onderwijzer(es) (lager onderwijs)	K	
Regent(es) of geaggregeerde van het onderwijs van de lagere secundaire graad	L	
Ander hoger onderwijs van het korte type	M	
Universitair of hoger onderwijs van het lange type	N	
7.b7) Vermeld hieronder uw diploma('s) van universitair of ander hoger onderwijs (lange of korte type) : (Specialiteit nauwkeurig omschrijven)		
Titel en specialiteit :		
Afgeleverd in 19 (niet beschikbaar).....		
7.b8) Titel en specialiteit :		
Afgeleverd in 19 (niet beschikbaar).....		
8.a) Bent U houder van diploma('s) van voltooide studiën afgeleverd in het BUITENLAND ?		
ja	W	
neen	X	
8.b) Zo ja, streep het (de) passend(e) vakje(s) aan : :		
Onderwijs van de 1e graad (gelijkgesteld lager ond.)	O	
Onderwijs van de 2e graad (gelijkgest. secund. ond.)	P	
Onderwijs van de 3e graad (hoger onderwijs)	Q	
8.c) Gelieve hieronder het hoogste diploma te vermelden :		
Titel en specialiteit :		
Afgeleverd in 19 (niet beschikbaar).....		

V. IN TE VULLEN DOOR ALLE PERSONEN VAN 16 JAAR EN OUDER

11.a) Oefent U een winstgevend beroep of ambt, een winstgevende activiteit uit ?
(Met « ja » beantwoorden ook als dit winstgevend beroep of ambt, die winstgevende activiteit tijdelijk is en / of niet de voornaamste bron van levensonderhoud uitmaakt. Ook mede-werkende gezinsleden of helpers zullen « ja » antwoorden. Men zal eveneens « ja » antwoorden, zelfs wanneer het beroep niet effectief werd uitgeoefend wegens ziekte, verlof, GEDEELTELIJKE, werkloosheid, arbeidsconflict, enz...).

ja	O
neen	P

VI. IN TE VULLEN DOOR ALLE PERSONEN DIE EEN BEROEPSACTIVITEIT UITOEFENEN
(personen die bevestigend geantwoord hebben op vraag 11 a)

11.b) Oefent U dit beroep uit :
voltijds ?
deeltijds ?

$$\begin{matrix} Y \\ Z \end{matrix}$$

11.c) Hoeveel uren per week werkt U normaal tijdens de uitoefening van dit beroep ? (afwezigheid wegens ziekte, verlof, gedeeltelijke werkloosheid niet aftrekken) .....

12.a) Oefent U dit beroep uit als :

zelfstandige, bedrijfs- of ondernemings-hoofd niet in dienstverband ?
 bedrijfs- of ondernemingshoofd in dienstverband ?
 helper ? (van een zelfstandige)
 bediende in de openbare sector ?
 arbeider in de openbare sector ?
 bediende in de privé sector ?
 arbeider in de privé sector ?
 leerjongen (-meisje) met officieel aanvaard leercontract ?
 huispersoneel ?

A
B
C
D
E
F
G
H
I

12.b) Indien U als antwoord bij vraag 12 a. A hebt aangeduid, hebt U bezoldigd personeel in dienst ?

ja	J
neen	K

14.a) Omschrijf nauwkeurig het beroep of de functie die U uitoefent zodanig dat de aard van het verrichte werk er kan uit afgeleid worden :

14.b) Vermeld uw huidige graad of de omschrijving van uw huidige functie en kwalificatie vermeld in benoemingsbesluit of arbeidscontract of gelijkwaardig document :

omschrijving : .....

23. Aard van activiteit die wordt uitgeoefend in het bedrijf waarbij U tewekgesteld bent: (zoveel mogelijk omschrijven)

.....

BIJLAGE 2

Vlaamse Gewest **MANNEN**

	Kleuter	Lager	Algemeen secundair	Technisch / kunst secundair	Beroepssecund air	Hoger korte type	Hoger lange type / universitair	Beroepsopleiding	Totaal
2-5 jaar	104451	1789	0	0	0	0	0	0	106240
6-11 jaar	1625	214436	863	76	115	0	0	0	217115
12-14 jaar	0	9834	60278	24533	12444	0	0	50	107139
15 jaar	0	355	14930	10799	7669	0	0	390	34143
16 jaar	0	275	13925	11374	8757	30	6	1151	35518
17 jaar	0	186	13135	11368	9792	207	201	1867	36756
18 jaar	0	0	4478	7038	6237	3341	7435	916	29445
19 jaar	0	0	1396	3483	3095	6040	8478	664	23156
20 jaar	0	0	428	1352	1281	6582	7964	674	18281
21 jaar	0	0	130	428	401	4839	7456	733	13987
22 jaar	0	0	62	177	167	2704	5842	872	9824
23 jaar	0	0	43	119	85	1530	3924	966	6667
24 jaar	0	0	14	76	45	867	2321	1076	4399
25-29 jaar	0	0	0	0	0	2046	3817	5222	11085
30-34 jaar	0	0	0	0	0	845	1261	3445	5551
totaal	106076	226875	109682	70823	50088	29031	48705	18026	659306

Brusselse Gewest **MANNEN**

	Kleuter	Lager	Algemeen secundair	Technisch / kunst secundair	Beroepssecund air	Hoger korte type	Hoger lange type / universitair	Beroepsopleiding	Totaal
2-5 jaar	14267	654	0	0	0	0	0	0	14921
6-11 jaar	221	32664	283	12	13	0	0	0	33193
12-14 jaar	0	3064	9364	1204	1132	0	0	24	14788
15 jaar	0	104	2886	734	1024	0	0	24	4772
16 jaar	0	92	2543	891	1213	0	1	40	4780
17 jaar	0	49	2288	972	1433	21	46	72	4881
18 jaar	0	0	1330	844	1004	166	759	91	4194
19 jaar	0	0	686	622	709	399	1164	99	3679
20 jaar	0	0	291	375	447	609	1301	118	3141
21 jaar	0	0	95	191	206	686	1282	120	2580
22 jaar	0	0	61	87	73	646	1210	129	2206
23 jaar	0	0	19	55	42	479	898	123	1616
24 jaar	0	0	10	16	31	376	760	154	1347
25-29 jaar	0	0	0	0	0	936	2171	904	4011
30-34 jaar	0	0	0	0	0	377	919	576	1872
totaal	14488	36627	19856	6003	7327	4695	10511	2474	101981

Waalse Gewest **MANNEN**

	Kleuter	Lager	Algemeen secundair	Technisch / kunst secundair	Beroepssecund air	Hoger korte type	Hoger lange type / universitair	Beroepsopleiding	Totaal
2-5 jaar	62224	1589	0	0	0	0	0	0	63813
6-11 jaar	954	120801	814	39	60	0	0	0	122668
12-14 jaar	0	8773	38486	7412	6132	0	0	28	60831
15 jaar	0	244	10679	4584	4918	0	0	226	20651
16 jaar	0	175	9877	5087	5712	10	6	648	21515
17 jaar	0	138	8686	5435	6369	179	187	1131	22125
18 jaar	0	0	4192	4496	4533	1119	3270	866	18476
19 jaar	0	0	1863	2907	2987	2325	4197	735	15014
20 jaar	0	0	592	1501	1575	3005	4012	604	11289
21 jaar	0	0	185	631	601	2820	3598	546	8381
22 jaar	0	0	78	201	223	2007	2967	533	6009
23 jaar	0	0	27	110	82	1198	2108	526	4051
24 jaar	0	0	32	75	56	736	1456	587	2942
25-29 jaar	0	0	0	0	0	1484	2945	2923	7352
30-34 jaar	0	0	0	0	0	707	1232	2209	4148
totaal	63178	131720	75511	32478	33248	15590	25978	11562	389265

Vlaamse Gewest VROUWEN

	Kleuter	Lager	Algemeen secundair	Technisch / kunst secundair	Beroepssecund air	Hoger korte type	Hoger lange type / universitair	Beroepsopleiding	Totaal
2-5 jaar	99836	1798	0	0	0	0	0	0	101634
6-11 jaar	1305	203527	893	45	82	0	0	0	205852
12-14 jaar	0	8116	67553	15378	11510	0	0	47	102604
15 jaar	0	365	17668	7048	7083	0	0	177	32341
16 jaar	0	281	16553	7947	8428	25	2	711	33947
17 jaar	0	179	15660	8292	9267	293	187	1068	34946
18 jaar	0	0	3790	4308	5817	7589	7260	472	29236
19 jaar	0	0	1008	1708	2717	11100	6824	647	24004
20 jaar	0	0	280	572	1024	10359	6092	779	19106
21 jaar	0	0	103	193	376	5662	5516	940	12790
22 jaar	0	0	48	84	113	2614	4146	1082	8087
23 jaar	0	0	37	60	63	1107	2379	1202	4848
24 jaar	0	0	25	44	30	628	1243	1266	3236
25-29 jaar	0	0	0	0	0	1340	1736	5027	8103
30-34 jaar	0	0	0	0	0	606	439	3358	4403
totaal	101141	214266	123618	45679	46510	41323	35824	16776	625137

Brusselse Gewest VROUWEN

	Kleuter	Lager	Algemeen secundair	Technisch / kunst secundair	Beroepssecund air	Hoger korte type	Hoger lange type / universitair	Beroepsopleiding	Totaal
2-5 jaar	13365	715	0	0	0	0	0	0	14080
6-11 jaar	184	31175	318	9	17	0	0	0	31703
12-14 jaar	0	2782	10041	746	1015	0	0	19	14603
15 jaar	0	82	3035	477	869	0	0	15	4478
16 jaar	0	68	2713	637	1088	3	3	27	4539
17 jaar	0	35	2559	742	1230	51	62	44	4723
18 jaar	0	0	1193	662	963	377	823	86	4104
19 jaar	0	0	569	468	679	794	1103	100	3713
20 jaar	0	0	222	236	386	1037	1159	113	3153
21 jaar	0	0	75	112	192	903	1048	159	2489
22 jaar	0	0	25	41	87	724	945	178	2000
23 jaar	0	0	17	34	44	505	744	204	1548
24 jaar	0	0	7	16	14	307	517	214	1075
25-29 jaar	0	0	0	0	0	797	1246	1138	3181
30-34 jaar	0	0	0	0	0	317	423	698	1438
totaal	13549	34857	20774	4180	6584	5815	8073	2995	96827

Waalse Gewest VROUWEN

	Kleuter	Lager	Algemeen secundair	Technisch / kunst secundair	Beroepssecund air	Hoger korte type	Hoger lange type / universitair	Beroepsopleiding	Totaal
2-5 jaar	58854	1757	0	0	0	0	0	0	60611
6-11 jaar	731	115463	985	42	63	0	0	0	117284
12-14 jaar	0	6746	42558	3538	5431	0	0	27	58300
15 jaar	0	239	12379	2858	4222	0	0	82	19780
16 jaar	0	192	11165	3671	4929	29	5	314	20305
17 jaar	0	108	9970	4312	5544	298	287	559	21078
18 jaar	0	0	3828	3298	3976	2879	3460	505	17946
19 jaar	0	0	1359	1957	2457	5111	3643	477	15004
20 jaar	0	0	407	835	1050	5268	3119	504	11183
21 jaar	0	0	133	304	410	3847	2776	579	8049
22 jaar	0	0	53	124	162	2186	2124	601	5250
23 jaar	0	0	23	75	72	1015	1429	624	3238
24 jaar	0	0	22	27	35	550	819	599	2052
25-29 jaar	0	0	0	0	0	1076	1512	2697	5285
30-34 jaar	0	0	0	0	1	447	515	2145	3108
totaal	59585	124505	82882	21041	28352	22706	19689	9713	368473

BIJLAGE 3:
Onderwijsniveau (hoogste diploma, in België of in het buitenland afgeleverd)
per leeftijdsgroep en per arrondissement

Bevolking die het onderwijs met volledig leerplan verlaten heeft

mannen, diploma van het universitair onderwijs

	18-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65-74	75 en +	18 en +
Antwerpen	767	6814	5670	3366	2408	1350	564	20939
Mechelen	233	1891	1521	775	533	294	121	5368
Turnhout	288	1783	1598	828	503	245	96	5341
Brus-	697	8892	7453	4716	4164	3210	2072	31204
hoofdstad								
Hal-Vilv.	607	4612	4437	2671	1803	870	301	15301
Leuven	445	4942	4070	2316	1321	637	273	14004
Niivel	277	3223	3870	2748	1674	795	326	12913
Brugge	249	1896	1528	885	639	422	241	5860
Diksmuide	30	173	137	61	54	22	10	487
Ieper	83	387	371	190	105	62	42	1240
Kortrijk	299	1573	1260	815	448	248	105	4748
Oostende	86	665	576	353	258	205	79	2222
Roeselare	156	727	523	286	163	99	50	2004
Tielt	66	402	303	136	82	38	18	1045
Veurne	44	270	242	177	126	135	56	1050
Aalst	251	1542	1275	607	355	169	77	4276
	157	981	885	430	212	109	47	2821
Dendermonde								
Eeklo	45	355	290	158	84	43	21	996
Gent	500	4415	3501	1873	1257	755	406	12707
Oudenaarde	75	548	520	246	166	106	36	1697
St-Niklaas	176	1175	964	495	272	123	60	3265
Aat	29	294	313	177	106	69	37	1025
Charleroi	155	1378	1496	895	759	425	216	5324
Bergen	92	951	1130	627	443	290	137	3670
Moeskroen	50	217	226	116	74	35	26	744
Zinnik	82	670	718	398	280	171	107	2426
Thuin	60	516	643	358	262	166	75	2080
Doornik	79	552	649	302	231	167	115	2095
Hoei	52	454	556	291	185	161	84	1783
Luik	352	3123	3180	2067	1641	1059	566	11988
Verviers	165	1114	1195	626	427	317	152	3996
Borgworm	30	346	379	190	132	81	36	1194
Hasselt	315	1998	1717	904	599	281	100	5914
Maaseik	157	844	690	323	182	84	32	2312
Tongeren	128	769	677	322	171	101	50	2218
Aarlen	32	346	315	140	110	66	19	1028
Bastenaken	20	206	170	98	68	37	15	614
Marche	37	223	204	119	104	72	41	800
Neufchateau	35	236	277	147	120	75	40	930
Virton	26	248	227	102	97	55	35	790
Dinant	44	387	443	240	189	164	98	1565
Namen	160	1642	1834	1050	722	484	235	6127
Philippeville	27	185	230	106	105	68	18	739

mannen, diploma van het hoger onderwijs, lange type

	18-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65-74	75 en +	18 en +
Antwerpen	394	2316	1102	900	561	187	87	5547
Mechelen	195	791	397	266	113	55	19	1836
Turnhout	266	1014	393	258	140	44	26	2141
Brus-	114	1223	675	502	489	313	200	3516
hoofdstad								
Hal-Vilv.	236	1241	628	460	307	99	55	3026
Leuven	224	1063	482	315	178	107	55	2424
Niivel	48	559	579	479	290	144	46	2145
Brugge	168	593	313	275	170	77	40	1636
Diksmuide	23	72	28	12	11	9	6	161
Ieper	57	219	82	52	29	22	18	479
Kortrijk	216	677	256	192	106	45	25	1517
Oostende	67	267	157	189	131	42	30	883
Roeselare	87	362	135	102	32	30	9	757
Tielt	53	186	64	37	20	18	6	384
Veurne	27	88	51	45	37	24	10	282
Aalst	134	600	270	188	81	38	19	1330
	111	420	172	125	56	17	12	913
Dendermonde								
Eeklo	54	174	63	51	29	14	5	390
Gent	336	1393	699	464	246	128	67	3333
Oudenaarde	55	276	135	68	52	22	10	618
St-Niklaas	137	472	235	158	80	36	22	1140
Aat	21	112	108	58	40	20	8	367
Charleroi	74	453	384	303	216	142	49	1621
Bergen	72	302	266	197	123	54	28	1042
Moeskroen	19	64	52	37	21	8	0	201
Zinnik	33	171	203	108	58	41	20	634
Thuin	18	157	147	79	54	37	15	507
Doornik	38	171	154	107	56	29	18	573
Hoei	25	134	149	70	54	19	10	461
Luik	85	661	553	384	308	215	94	2300
Verviers	81	279	260	143	107	72	26	968
Borgworm	15	75	78	48	24	15	8	263
Hasselt	218	809	347	274	172	83	28	1931
Maaseik	130	445	133	98	50	29	16	901
Tongeren	93	273	112	91	61	22	19	671
Aarlen	18	158	73	36	24	9	7	325
Bastenaken	16	70	38	13	15	8	3	163
Marche	19	57	33	20	28	14	9	180
Neufchateau	24	95	50	36	22	21	4	252
Virton	18	126	70	24	20	13	7	278
Dinant	16	109	87	48	44	35	9	348
Namen	48	325	355	234	142	89	36	1229
Philippeville	9	51	45	39	23	12	8	187

mannen, diploma van het hoger onderwijs, korte type

	18-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65-74	75 en +	18 en +
Antwerpen	2339	9075	7205	4585	2379	1220	459	27262
Mechelen	981	3292	2339	1412	656	347	131	9158
Turnhout	1367	4019	3035	1647	603	303	108	11082
Brus-	1576	7595	5314	3268	2559	1758	901	22971
hoofdstad								
Hal-Vilv.	1563	5932	4892	3326	1748	739	296	18496
Leuven	1296	4877	3864	2350	1012	486	206	14091
Niivel	538	2780	2867	1823	995	494	162	9659
Brugge	861	2903	2410	1460	641	384	160	8819
Diksmuide	137	396	262	140	51	38	14	1038
Ieper	346	970	739	394	163	93	48	2753
Kortrijk	1119	3439	2510	1351	576	285	118	9398
Oostende	380	1262	984	663	324	214	91	3918
Roeselare	514	1538	1151	626	212	132	65	4238
Tielt	297	869	597	314	95	87	29	2288
Veurne	165	487	341	269	143	118	38	1561
Aalst	889	2570	1934	1136	466	272	108	7375
	514	1740	1450	759	286	156	62	4967
Dendermonde								
Eeklo	210	621	506	310	130	62	30	1869
Gent	1388	5408	4342	2676	1333	687	299	16133
Oudenaarde	366	1206	950	462	249	115	55	3403
St-Niklaas	645	1985	1721	898	364	176	89	5878
Aat	188	588	489	336	114	93	28	1836
Charleroi	713	2735	2328	1430	861	519	204	8790
Bergen	511	1815	1476	918	411	291	123	5545
Moeskroen	178	477	368	198	76	58	15	1370
Zinnik	339	1182	1086	605	302	186	70	3770
Thuin	259	1054	979	545	217	144	53	3251
Doornik	355	1220	956	557	248	168	60	3564
Hoei	204	887	793	443	217	112	34	2690
Luik	1266	4732	3996	2501	1577	830	371	15273
Verviers	623	1957	1666	880	398	256	101	5881
Borgworm	126	573	547	280	129	78	21	1754
Hasselt	1114	3834	3041	1835	697	333	124	10978
Maaseik	663	2109	1488	893	291	128	47	5619
Tongeren	587	1806	1377	717	327	109	50	4973
Aarlen	129	512	360	222	107	65	31	1426
Bastenaken	95	288	228	140	59	42	16	868
Marche	108	372	287	188	106	55	29	1145
Neufchateau	114	380	346	242	131	76	29	1318
Virton	155	367	336	197	87	64	35	1241
Dinant	185	685	584	379	228	144	59	2264
Namen	562	2226	2033	1168	564	334	119	7006
Philippeville	111	423	409	239	117	82	35	1416

mannen, diploma van het hoger onderwijs afgeleverd in het buitenland

	18-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65-74	75 en +	18 en +
Antwerpen	118	1031	1028	757	492	290	85	3801
Mechelen	12	117	83	53	36	17	3	321
Turnhout	23	236	252	200	241	126	52	1130
Brus- hoofdstad	191	2182	2688	1924	1114	603	291	8993
Hal-Vilv.	32	418	862	731	380	149	32	2604
Leuven	25	325	465	339	205	85	30	1474
Niivel	36	329	763	630	290	111	40	2199
Brugge	15	103	110	84	68	51	23	454
Diksmuide	3	6	7	0	1	1	2	20
Ieper	9	22	25	15	7	3	0	81
Kortrijk	20	100	97	57	34	16	10	334
Oostende	5	38	44	36	26	22	5	176
Roeselare	2	19	24	16	15	7	0	83
Tielt	1	17	7	6	7	1	1	40
Veurne	5	15	29	24	14	20	4	111
Aalst	6	37	34	32	19	9	3	140
	7	20	29	23	19	6	4	108
Dendermonde								
Eeklo	8	31	32	26	6	5	3	111
Gent	29	244	227	147	99	51	25	822
Oudenaarde	7	24	31	13	15	6	4	100
St-Niklaas	12	80	76	61	33	13	5	280
Aat	1	21	24	22	12	10	9	99
Charleroi	15	116	146	84	56	31	16	464
Bergen	10	86	156	98	63	16	6	435
Moeskroen	12	59	68	38	24	14	8	223
Zinnik	6	45	67	53	20	23	4	218
Thuin	6	23	36	18	11	12	8	114
Doornik	11	64	92	53	25	25	18	288
Hoei	0	20	34	14	16	5	3	92
Luik	25	250	347	202	133	99	38	1094
Verviers	28	302	421	255	148	87	34	1275
Borgworm	1	8	20	11	6	5	2	53
Hasselt	21	154	162	107	62	24	12	542
Maaseik	24	195	223	188	123	97	51	901
Tongeren	31	197	186	106	90	64	8	682
Aarlen	9	41	49	32	16	7	1	155
Bastenaken	1	17	11	4	6	7	3	49
Marche	1	10	19	6	10	5	3	54
Neufchateau	0	10	14	12	8	2	2	48
Virton	3	16	21	17	11	7	0	75
Dinant	6	30	31	15	24	17	13	136
Namen	11	76	118	64	45	24	13	351
Philippeville	4	11	9	6	8	5	1	44

mannen, diploma van het hoger secundair onderwijs

	18-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65-74	75 en +	18 en +
Antwerpen	13517	24034	17372	11741	9493	5257	1807	83221
Mechelen	4739	8209	5681	3435	2521	1202	376	26163
Turnhout	7692	12121	7479	4142	2425	939	278	35076
Brus-	7229	14353	9420	6528	6695	5300	2516	52041
hoofdstad								
Hal-Vilv.	7250	14043	10608	6622	5242	2406	741	46912
Leuven	6434	12436	9237	5670	4074	1905	617	40373
Niivel	3016	6430	5943	3792	2799	1728	559	24267
Brugge	4442	7093	5072	3061	2422	1248	458	23796
Diksmuide	1030	1315	722	333	210	84	27	3721
Ieper	2167	2634	1645	777	583	244	68	8118
Kortrijk	4651	6843	4732	2714	2070	823	257	22090
Oostende	2230	3500	2483	1675	1404	724	242	12258
Roeselare	2665	3424	2367	1506	1012	388	145	11507
Tielt	1839	2551	1676	789	509	169	62	7595
Veurne	848	1407	976	507	495	266	96	4595
Aalst	4525	7611	5459	3219	2154	1082	319	24369
	3174	4695	3586	1962	1248	541	172	15378
Dendermonde								
Eeklo	1562	2024	1468	772	455	184	71	6536
Gent	7402	12311	8727	5388	3967	1980	695	40470
Oudenaarde	1929	3025	2151	1209	920	385	109	9728
St-Niklaas	3807	4878	3604	1995	1224	591	190	16289
Aat	1149	1935	1465	699	531	300	102	6181
Charleroi	4888	8632	6746	3465	2786	1816	614	28947
Bergen	3123	5625	4544	2042	1463	1056	346	18199
Moeskroen	992	1263	906	435	378	183	64	4221
Zinnik	2392	4035	3077	1487	1172	693	273	13129
Thuin	1890	3383	2708	1356	978	600	186	11101
Doornik	1808	3199	2272	1167	916	595	207	10164
Hoei	1131	2491	1920	926	797	442	135	7842
Luik	6379	12989	10377	5674	4801	2920	1058	44198
Verviers	3253	5822	3731	1776	1372	888	273	17115
Borgworm	758	1686	1398	692	547	297	106	5484
Hasselt	7103	11286	7597	4203	2635	1243	317	34384
Maaseik	4314	6895	4279	2299	1242	389	120	19538
Tongeren	3340	5271	3668	1948	1072	476	142	15917
Aarlen	619	1257	953	509	380	174	55	3947
Bastenaken	615	1052	572	221	157	94	32	2743
Marche	682	1302	887	371	297	193	45	3777
Neufchateau	769	1453	885	395	318	209	84	4113
Virton	621	1311	793	359	296	166	51	3597
Dinant	1241	2358	1772	801	608	415	146	7341
Namen	3166	6583	5243	2577	2132	1354	524	21579
Philippeville	840	1486	1125	525	412	221	68	4677

mannen, diploma van het secundair onderwijs afgeleverd in het buitenland

	18-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65-74	75 en +	18 en +
Antwerpen	237	1015	1104	890	483	245	139	4113
Mechelen	32	129	116	71	24	26	9	407
Turnhout	101	366	327	263	193	93	35	1378
Brus-	592	2749	3143	1919	937	500	262	10102
hoofdstad								
Hal-Vilv.	72	301	465	341	169	86	29	1463
Leuven	43	189	220	166	85	39	15	757
Niivel	55	303	459	363	150	92	21	1443
Brugge	25	86	117	74	35	32	15	384
Diksmuide	1	10	11	4	3	0	0	29
Ieper	13	44	92	37	9	6	5	206
Kortrijk	30	176	215	73	42	15	7	558
Oostende	12	44	64	32	32	26	13	223
Roeselare	10	37	32	26	7	5	5	122
Tielt	6	15	18	14	4	1	1	59
Veurne	19	55	70	33	14	8	4	203
Aalst	23	49	55	31	25	8	0	191
	13	59	64	23	11	6	4	180
Dendermonde								
Eeklo	12	65	58	54	17	11	1	218
Gent	65	250	219	154	80	43	13	824
Oudenaarde	7	34	36	19	6	4	0	106
St-Niklaas	38	112	156	95	41	31	9	482
Aat	17	70	79	52	26	12	3	259
Charleroi	87	425	495	319	208	125	27	1686
Bergen	47	254	355	191	125	74	13	1059
Moeskroen	58	291	403	217	121	62	34	1186
Zinnik	37	141	186	128	76	43	6	617
Thuin	11	97	151	93	67	36	8	463
Doornik	55	282	356	207	58	33	22	1013
Hoei	10	52	57	38	24	25	3	209
Luik	112	750	918	526	347	239	72	2964
Verviers	148	451	517	321	187	119	43	1786
Borgworm	4	19	38	16	11	5	3	96
Hasselt	61	303	283	140	100	68	14	969
Maaseik	115	284	330	276	170	107	37	1319
Tongeren	83	313	281	191	134	68	6	1076
Aarlen	19	109	141	108	65	9	4	455
Bastenaken	7	23	29	17	8	6	1	91
Marche	11	37	24	17	16	11	3	119
Neufchateau	7	37	43	13	10	4	1	115
Virton	12	68	115	60	23	8	7	293
Dinant	16	58	75	45	39	14	5	252
Namen	33	177	202	125	67	40	11	655
Philippeville	8	35	56	23	22	9	4	157

mannen, diploma van het lager secundair onderwijs

	18-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65-74	75 en +	18 en +
Antwerpen	4791	12075	11290	8089	6685	3911	1798	48639
Mechelen	1731	4401	4084	2601	2044	1018	419	16298
Turnhout	2661	6873	5745	3231	1988	852	264	21614
Brus-	4900	9219	7476	5914	5979	4360	2408	40256
hoofdstad								
Hal-Vilv.	2467	7257	7574	5493	4562	2202	838	30393
Leuven	2092	6006	6223	4140	3268	1639	696	24064
Niivel	1959	4254	4672	3169	2660	1673	720	19107
Brugge	1841	4691	4287	2926	2165	1024	429	17363
Diksmuide	450	1087	967	518	322	130	61	3535
Ieper	812	2157	1999	1205	860	389	130	7552
Kortrijk	2122	4882	4332	3149	2445	1139	408	18477
Oostende	1054	2581	2338	1671	1352	773	313	10082
Roeselare	1139	2886	2469	1714	1293	562	193	10256
Tielt	661	1785	1732	1101	723	250	124	6376
Veurne	374	869	796	619	532	262	118	3570
Aalst	1779	4253	4008	2660	1999	905	390	15994
	1586	3455	3157	1876	1306	694	241	12315
Dendermonde								
Eeklo	629	1617	1355	718	511	244	111	5185
Gent	3214	7215	6538	4686	3529	1904	849	27935
Oudenaarde	746	1821	1784	1213	944	419	196	7123
St-Niklaas	1945	4163	3755	2288	1459	676	316	14602
Aat	572	1376	1401	857	746	442	193	5587
Charleroi	3768	7739	7350	4134	3862	2721	1015	30589
Bergen	1914	4085	4251	2369	2286	1677	645	17227
Moeskroen	623	1094	931	629	541	268	88	4174
Zinnik	1404	3061	2848	1692	1462	951	418	11836
Thuin	1288	2872	2705	1489	1254	834	299	10741
Doornik	1231	2375	2341	1458	1266	859	384	9914
Hoei	664	1750	1822	1060	976	642	261	7175
Luik	4436	9543	9900	6359	6248	4734	1887	43107
Verviers	2795	5337	4539	2835	2112	1306	556	19480
Borgworm	501	1232	1286	799	701	488	214	5221
Hasselt	2593	6670	6040	3681	2506	1129	358	22977
Maaseik	1467	4532	3632	2237	1366	561	190	13985
Tongeren	1454	3522	3291	1977	1236	572	191	12243
Aarlen	338	875	784	533	469	213	109	3321
Bastenaken	404	854	734	302	258	135	56	2743
Marche	432	940	867	462	372	232	92	3397
Neufchateau	463	1027	988	463	390	219	92	3642
Virton	314	766	829	419	381	213	102	3024
Dinant	863	1776	1653	981	768	485	175	6701
Namen	2154	4908	4797	2801	2357	1507	647	19171
Philippeville	559	1221	1093	678	591	372	132	4646

mannen, diploma van het lager onderwijs

	18-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65-74	75 en +	18 en +
Antwerpen	1100	3384	4804	6499	8246	6408	3991	34432
Mechelen	306	1095	1874	2841	3453	2586	1820	13975
Turnhout	383	1785	2939	3890	4404	2873	1615	17889
Brus-	2470	5094	5602	5222	5818	4681	3239	32126
hoofdstad								
Hal-Vilv.	533	1769	2710	3675	5442	4146	2430	20705
Leuven	278	1048	1654	2664	3976	3116	1991	14727
Niivel	698	1568	2003	1856	2417	1994	1258	11794
Brugge	356	816	1342	2359	2893	2056	1444	11266
Diksmuide	45	162	239	531	584	454	305	2320
Ieper	115	385	618	1056	1294	1035	597	5100
Kortrijk	468	1417	2147	3316	3844	2772	2030	15994
Oostende	219	583	844	1331	1786	1408	974	7145
Roeselare	198	676	1022	1841	2249	1676	1125	8787
Tielt	106	351	545	1154	1468	1027	795	5446
Veurne	75	183	265	374	555	483	272	2207
Aalst	326	1244	1658	2185	2899	2038	1281	11631
	329	1042	1540	2049	2434	1917	1116	10427
Dendermonde								
Eeklo	108	330	612	1026	1232	885	688	4881
Gent	641	2051	3122	4419	5340	4211	2850	22634
Oudenaarde	148	394	655	958	1310	1102	795	5362
St-Niklaas	346	1290	1913	2633	2968	2192	1252	12594
Aat	129	407	608	561	845	803	460	3813
Charleroi	1841	4014	4871	3737	4531	3654	1856	24504
Bergen	645	1598	2086	1866	2570	2357	1306	12428
Moeskroen	235	496	869	827	752	674	294	4147
Zinnik	447	1110	1441	1324	1748	1412	859	8341
Thuin	375	1020	1388	1224	1610	1305	691	7613
Doornik	357	946	1477	1218	1471	1284	758	7511
Hoei	282	602	789	769	1101	819	468	4830
Luik	1931	4310	5587	5323	7480	5382	2996	33009
Verviers	1056	2340	3028	3533	4537	3106	1849	19449
Borgworm	137	324	488	512	770	633	353	3217
Hasselt	446	1796	2535	3518	4397	2886	1483	17061
Maaseik	187	815	1413	1976	2684	1541	857	9473
Tongeren	224	936	1298	1820	2485	1651	936	9350
Aarlen	107	265	373	426	591	427	241	2430
Bastenaken	128	277	462	434	653	448	253	2655
Marche	124	327	409	457	692	548	312	2869
Neufchateau	132	327	494	517	741	550	420	3181
Virton	92	205	325	340	564	430	331	2287
Dinant	272	570	658	747	1063	805	486	4601
Namen	804	1782	2178	1943	2483	1932	1059	12181
Philippeville	140	369	554	482	659	443	247	2894

mannen, onbekende diploma

	18-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65-74	75 et +	18 et +
Antwerpen	6094	15186	17124	17634	22018	17542	12930	108528
Mechelen	1712	4303	5677	5933	7696	6192	4579	36092
Turnhout	2149	6204	8063	8299	9820	6521	4281	45337
Brus- hoofdstad	11740	25391	23051	20080	20578	14836	11362	127038
Hal-Vilv.	2915	6481	8325	8977	11949	9384	6544	54575
Leuven	2224	5496	6919	7611	10246	8612	5957	47065
Niivel	1674	3582	4326	3716	4996	3720	2716	24730
Brugge	1550	3021	3715	4476	5698	4471	3639	26570
Diksmuide	271	608	766	1105	1401	1190	883	6224
Ieper	497	1261	1652	1988	2666	2290	1756	12110
Kortrijk	1476	3545	4061	4407	5766	4144	3366	26765
Oostende	876	1742	2121	2283	2904	2347	1823	14096
Roeselare	601	1397	1804	2357	2760	2077	1639	12635
Tielt	411	784	1067	1541	1942	1372	1299	8416
Veurne	306	639	759	857	1271	1162	873	5867
Aalst	1500	3765	4736	5022	7086	5123	3565	30797
	935	2491	3101	3488	4455	3210	2388	20068
Dendermonde								
Eeklo	427	970	1223	1602	2157	1564	1421	9364
Gent	3149	7086	7808	8470	10762	8165	7009	52449
Oudenaarde	628	1401	1791	1990	2866	2230	2038	12944
St-Niklaas	1163	2771	3732	4340	5136	3749	3031	23922
Aat	550	1064	1348	1085	1901	1547	1000	8495
Charleroi	3581	7214	8205	7089	9960	6901	3805	46755
Bergen	2057	4083	4784	3490	5493	4234	2339	26480
Moeskroen	517	1124	1405	1380	1756	1309	1205	8696
Zinnik	1149	2510	3157	2793	3800	2974	1919	18302
Thuin	905	1875	2304	2046	3396	2521	1439	14486
Doornik	949	1935	2218	1932	3162	2524	1901	14621
Hoei	510	1080	1269	1100	1747	1326	903	7935
Luik	4294	8827	8805	7666	11155	7858	4615	53220
Verviers	1357	2693	2967	3078	4232	2881	1912	19120
Borgworm	269	607	762	685	1252	967	669	5211
Hasselt	1941	5556	6511	6731	8215	5289	2788	37031
Maaseik	1015	2817	3527	3558	4170	2277	1261	18625
Tongeren	1128	2846	3296	3566	4222	2884	1757	19699
Aarlen	268	621	663	553	958	638	512	4213
Bastenaken	168	309	409	450	734	609	411	3090
Marche	238	506	561	535	793	644	422	3699
Neufchateau	316	557	719	707	1091	911	629	4930
Virton	226	494	620	530	993	735	586	4184
Dinant	626	1249	1365	1214	2089	1655	974	9172
Namen	1770	3629	4024	3366	5276	3936	2425	24426
Philippeville	442	826	1025	811	1354	1066	637	6161

vrouwen, diploma van het universitair onderwijs

	18-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65-74	75 en +	18 en +
Antwerpen	834	4754	2658	803	409	199	89	9746
Mechelen	272	1352	586	148	99	42	18	2517
Turnhout	289	1125	544	126	62	19	9	2174
Brus-	1080	8011	5350	2247	1429	863	553	19533
hoofdstad								
Hal-Vilv.	688	3608	2337	792	342	109	33	7909
Leuven	572	3774	2016	580	241	81	44	7308
Niivel	373	2683	2208	946	366	129	66	6771
Brugge	221	1105	562	189	104	52	22	2255
Diksmuide	29	75	54	6	2	0	0	166
Ieper	62	215	115	29	15	4	1	441
Kortrijk	254	906	445	116	57	17	6	1801
Oostende	96	366	233	66	36	20	7	824
Roeselare	93	373	148	45	21	4	4	688
Tielt	54	214	84	20	13	2	1	388
Veurne	41	139	89	31	25	23	7	355
Aalst	245	1045	449	109	58	15	6	1927
	143	613	353	82	27	10	2	1230
Dendermonde								
Eeklo	60	201	98	29	18	7	6	419
Gent	585	3149	1647	533	271	135	68	6388
Oudenaarde	69	385	213	48	27	9	8	759
St-Niklaas	174	688	359	76	38	12	5	1352
Aat	37	238	156	50	19	8	7	515
Charleroi	192	1019	806	300	202	78	33	2630
Bergen	175	781	614	202	107	50	21	1950
Moeskroen	26	141	76	29	7	2	0	281
Zinnik	106	541	414	112	49	38	13	1273
Thuin	73	374	328	111	61	25	7	979
Doornik	90	409	302	96	60	19	14	990
Hoei	63	352	289	84	39	34	16	877
Luik	462	2506	1903	767	448	231	142	6459
Verviers	177	735	515	155	99	62	22	1765
Borgworm	25	252	195	58	16	9	1	556
Hasselt	309	1288	699	183	73	25	8	2585
Maaseik	134	515	240	45	15	5	0	954
Tongeren	118	465	237	37	19	11	1	888
Aarlen	55	208	129	46	15	5	4	462
Bastenaken	27	126	71	19	13	3	2	261
Marche	24	144	90	33	26	10	1	328
Neufchateau	43	180	136	32	19	8	3	421
Virton	33	169	112	14	15	8	2	353
Dinant	66	271	191	46	31	30	8	643
Namen	213	1238	885	270	131	63	33	2833
Philippeville	29	130	113	38	17	9	4	340

vrouwen, diploma van het hoger onderwijs, lange type

	18-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65-74	75 en +	18 en +
Antwerpen	135	273	71	22	7	7	4	519
Mechelen	61	94	21	8	2	0	0	186
Turnhout	69	102	23	3	2	1	0	200
Brus- hoofdstad	37	291	93	33	23	8	7	492
Hal-Vilv.	75	132	53	18	10	3	0	291
Leuven	49	155	31	10	0	0	0	245
Niivel	10	59	35	13	3	1	1	122
Brugge	44	65	15	4	1	0	0	129
Diksmuide	6	8	2	0	0	0	0	16
Ieper	9	19	3	1	1	0	0	33
Kortrijk	60	93	10	2	0	1	0	166
Oostende	20	21	1	1	0	1	0	44
Roeselare	20	30	2	0	0	0	0	52
Tielt	18	23	4	0	0	1	0	46
Veume	6	9	1	1	0	0	0	17
Aalst	60	97	14	5	1	0	0	177
	29	52	5	5	0	0	0	91
Dendermonde								
Eeklo	14	20	0	0	0	0	0	34
Gent	108	226	41	13	5	2	0	395
Oudenaarde	15	39	4	0	0	0	1	59
St-Niklaas	41	55	8	4	0	1	0	109
Aat	9	16	4	0	2	0	0	31
Charleroi	28	55	29	4	7	3	2	128
Bergen	10	37	19	3	3	1	2	75
Moeskroen	5	6	1	0	0	0	0	12
Zinnik	5	18	7	1	2	0	0	33
Thuin	4	23	6	2	1	0	0	36
Doornik	16	27	8	2	1	0	2	56
Hoei	5	16	11	0	0	1	0	33
Luik	24	85	41	10	5	2	1	168
Verviers	7	22	7	4	0	0	1	41
Borgworm	3	10	2	0	0	0	0	15
Hasselt	51	106	27	4	0	0	0	188
Maaseik	36	30	4	1	0	0	1	72
Tongeren	21	34	6	0	1	0	0	62
Aarlen	6	8	5	0	0	0	0	19
Bastenaken	4	6	0	0	2	0	0	12
Marche	3	6	3	1	0	0	0	13
Neufchateau	6	7	0	0	0	0	0	13
Virton	2	13	2	0	0	0	0	17
Dinant	1	19	11	0	3	1	0	35
Namen	6	48	34	6	6	4	2	106
Philippeville	1	10	8	1	0	0	0	20

vrouwen, diploma van het hoger onderwijs, korte type

	18-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65-74	75 en +	18 en +
Antwerpen	4602	13801	8865	5384	3101	2010	1155	38918
Mechelen	1849	5025	2787	1493	823	579	365	12921
Turnhout	2621	6280	3459	1841	955	540	307	16003
Brus-	3698	13113	8869	5802	4227	3559	2117	41385
hoofdstad								
Hal-Vilv.	3028	9598	6674	3775	1908	1007	464	26454
Leuven	2665	8242	5445	2947	1511	909	670	22389
Niivel	1281	5298	4986	2871	1342	794	361	16933
Brugge	1625	4677	3199	1748	985	671	400	13305
Diksmuide	283	648	370	180	76	50	71	1678
Ieper	659	1446	959	423	182	154	113	3936
Kortrijk	2037	4876	2808	1467	600	430	242	12460
Oostende	714	1894	1278	655	391	325	182	5439
Roeselare	1073	2380	1369	679	317	239	143	6200
Tielt	627	1384	733	366	196	146	108	3560
Veurne	279	835	514	322	190	160	71	2371
Aalst	1650	3756	2399	1248	609	414	281	10357
	1136	2589	1627	791	370	262	159	6934
Dendermonde								
Eeklo	477	1001	621	358	168	102	66	2793
Gent	3021	9003	5968	3258	1546	1024	673	24493
Oudenaarde	775	1860	1165	606	292	201	139	5038
St-Niklaas	1239	2889	1794	950	402	321	180	7775
Aat	385	1100	782	470	222	164	84	3207
Charleroi	1573	4544	3431	2072	1251	951	493	14315
Bergen	1006	3017	2355	1347	757	576	283	9341
Moeskroen	312	722	508	211	83	70	30	1936
Zinnik	719	2021	1529	905	447	329	198	6148
Thuin	581	1790	1469	769	346	230	126	5311
Doornik	712	2138	1412	796	447	353	184	6042
Hoei	396	1495	1141	537	287	184	101	4141
Luik	2407	7855	5911	3445	2063	1595	752	24028
Verviers	1415	3601	2443	1193	608	438	222	9920
Borgworm	301	989	765	354	155	115	54	2733
Hasselt	2246	6106	3623	2064	990	571	297	15897
Maaseik	1433	3435	1691	877	462	219	107	8224
Tongeren	1062	2712	1783	895	370	231	145	7198
Aarlen	282	808	533	284	113	98	44	2162
Bastenaken	244	626	386	186	82	59	37	1620
Marche	250	715	457	214	136	110	58	1940
Neufchateau	297	790	501	309	134	124	65	2220
Virton	246	736	476	228	111	103	52	1952
Dinant	458	1271	859	487	309	203	102	3689
Namen	1200	3911	3110	1699	994	681	333	11928
Philippeville	256	763	577	317	162	109	73	2257

vrouwen, diploma van het hoger onderwijs afgeleverd in het buitenland

	18-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65-74	75 en +	18 en +
Antwerpen	141	819	674	427	240	138	66	2505
Mechelen	11	72	66	29	15	7	8	208
Turnhout	39	192	153	109	89	44	23	649
Brus- hoofdstad	316	2179	2178	1342	663	423	216	7317
Hal-Vilv.	57	469	692	481	182	61	20	1962
Leuven	41	314	386	215	81	42	34	1113
Niivel	36	409	660	441	155	59	29	1789
Brugge	24	92	83	57	40	22	13	331
Diksmuide	4	5	3	0	1	2	1	16
Ieper	6	25	14	9	3	6	2	65
Kortrijk	18	73	48	38	14	18	7	216
Oostende	4	35	38	23	17	10	8	135
Roeselare	10	23	14	10	8	4	1	70
Tielt	1	11	10	4	4	0	0	30
Veurne	4	15	25	18	5	3	4	74
Aalst	8	28	29	17	5	6	4	97
	6	26	32	23	6	6	2	101
Dendermonde								
Eeklo	9	17	29	13	3	3	1	75
Gent	28	188	157	125	41	25	10	574
Oudenaarde	3	22	17	8	4	5	3	62
St-Niklaas	15	68	54	36	12	3	5	193
Aat	4	19	24	11	7	7	3	75
Charleroi	21	101	121	58	44	33	13	391
Bergen	39	217	268	114	46	25	7	716
Moeskroen	14	65	36	19	11	5	2	152
Zinnik	13	65	96	56	21	13	5	269
Thuin	8	35	40	28	15	7	0	133
Doornik	11	86	82	30	25	12	7	253
Hoei	2	29	27	13	16	6	2	95
Luik	19	268	313	214	107	84	43	1048
Verviers	43	268	273	155	71	43	20	873
Borgworm	2	19	18	11	5	5	1	61
Hasselt	26	111	127	59	44	13	8	388
Maaseik	57	153	160	74	66	48	9	567
Tongeren	45	223	179	76	41	25	9	598
Aarlen	8	28	39	23	7	3	0	108
Bastenaken	0	9	13	4	4	4	0	34
Marche	1	7	11	14	10	6	2	51
Neufchateau	4	20	14	9	7	4	2	60
Virton	4	7	18	14	7	3	0	53
Dinant	7	24	23	16	13	9	6	98
Namen	16	100	109	48	33	12	10	328
Philippeville	6	21	25	9	4	5	1	71

vrouwen, diploma van het hoger secundair onderwijs

	18-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65-74	75 en +	18 en +
Antwerpen	13752	24569	17534	11748	9552	4883	2459	84497
Mechelen	4773	8257	5378	3262	2488	1079	509	25746
Turnhout	7246	11033	5718	3088	2011	754	286	30136
Brus-	7634	14363	11052	8104	8533	6359	4312	60357
hoofdstad								
Hal-Vilv.	6882	14447	10872	6480	4814	1877	713	46085
Leuven	6099	12421	8730	4606	3143	1451	692	37142
Niivel	2966	6231	6073	3637	2563	1366	645	23481
Brugge	4179	6711	4261	2590	2131	990	518	21380
Diksmuide	901	1132	455	218	180	52	24	2962
Ieper	1886	2368	1267	606	495	178	88	6888
Kortrijk	4376	6645	3752	2046	1497	567	273	19156
Oostende	2135	3258	2048	1280	1242	603	272	10838
Roeselare	2421	3063	1644	962	742	238	97	9167
Tielt	1508	2028	985	503	423	138	55	5640
Veurne	803	1214	714	446	405	210	79	3871
Aalst	4486	7829	4798	2523	1968	772	381	22757
	3049	4714	3015	1502	1080	438	187	13985
Dendermonde								
Eeklo	1460	2024	1331	614	442	152	77	6100
Gent	7108	11503	7625	4263	3612	1755	969	36835
Oudenaarde	1710	2771	1721	827	689	291	150	8159
St-Niklaas	3738	5267	3222	1487	1062	464	198	15438
Aat	1061	1641	1259	581	448	191	98	5279
Charleroi	5576	9081	6939	3144	2377	1454	642	29213
Bergen	3152	5494	4396	1933	1350	860	388	17573
Moeskroen	980	1109	679	298	219	101	50	3436
Zinnik	2444	3791	2882	1228	980	591	300	12216
Thuin	1863	3350	2421	1020	710	378	170	9912
Doornik	1699	2570	1874	882	637	383	201	8246
Hoei	1100	2147	1698	802	593	329	141	6810
Luik	6564	12606	9756	5498	4648	2639	1462	43173
Verviers	3414	5214	2857	1365	1035	664	338	14887
Borgworm	731	1459	1230	545	380	180	69	4594
Hasselt	6458	10349	6378	3075	2192	776	291	29519
Maaseik	3776	6054	2850	1448	893	258	110	15389
Tongeren	3109	4742	2695	1325	810	274	117	13072
Aarlen	733	1130	679	293	165	78	36	3114
Bastenaken	616	883	417	155	98	71	30	2270
Marche	697	1107	623	264	228	135	66	3120
Neufchateau	789	1128	669	281	189	111	64	3231
Virton	669	1024	583	250	162	80	54	2822
Dinant	1263	2136	1365	611	451	266	124	6216
Namen	3346	5985	4436	2111	1635	960	542	19015
Philippeville	869	1404	914	395	292	131	51	4056

vrouwen, diploma van het secundair onderwijs afgeleverd in het buitenland

	18-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65-74	75 en +	18 en +
Antwerpen	327	945	959	783	551	426	196	4187
Mechelen	43	141	104	69	42	37	18	454
Turnhout	122	413	308	258	228	100	30	1459
Brus- hoofdstad	695	2668	2750	1927	1362	919	604	10925
Hal-Vilv.	74	429	617	570	295	145	44	2174
Leuven	43	220	261	244	115	59	42	984
Niivel	87	449	705	519	262	140	68	2230
Brugge	23	95	99	73	72	43	28	433
Diksmuide	5	10	9	3	1	1	2	31
Ieper	13	29	39	23	17	8	6	135
Kortrijk	37	111	90	63	54	40	13	408
Oostende	28	63	65	56	48	36	18	314
Roeselare	6	33	23	11	10	5	2	90
Tielt	3	11	8	3	2	2	1	30
Veurne	23	53	39	27	28	14	12	196
Aalst	11	39	39	29	27	16	10	171
	13	47	36	25	15	14	3	153
Dendermonde								
Eeklo	23	61	53	33	18	13	2	203
Gent	64	206	183	143	88	78	33	795
Oudenaarde	8	30	26	12	11	7	2	96
St-Niklaas	51	130	119	63	45	31	11	450
Aat	25	73	87	45	25	20	10	285
Charleroi	121	470	403	276	215	142	58	1685
Bergen	139	615	572	294	162	84	24	1890
Moeskroen	91	294	300	128	82	33	22	950
Zinnik	51	198	227	117	79	48	8	728
Thuin	46	175	173	91	53	40	12	590
Doornik	76	265	379	145	139	85	40	1129
Hoei	22	55	79	54	29	22	11	272
Luik	170	736	771	508	487	323	134	3129
Verviers	164	633	511	388	251	149	82	2178
Borgworm	9	46	51	30	17	12	4	169
Hasselt	108	268	204	145	110	54	15	904
Maaseik	114	368	275	224	164	99	24	1268
Tongeren	142	404	232	186	127	50	22	1163
Aarlen	38	101	112	56	39	20	11	377
Bastenaken	9	34	20	18	10	10	1	102
Marche	11	35	32	21	23	19	4	145
Neufchateau	21	46	40	28	17	11	10	173
Virton	19	56	62	42	34	16	12	241
Dinant	24	70	74	60	43	27	14	312
Namen	59	204	225	151	121	70	36	866
Philippeville	18	70	65	29	23	17	4	226

vrouwen, diploma van het lager secundair onderwijs

	18-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65-74	75 en +	18 en +
Antwerpen	3295	8741	10400	8713	7510	4649	2824	46132
Mechelen	1027	2890	3346	2713	2187	1113	679	13955
Turnhout	1487	4793	4698	3195	2114	886	406	17579
Brus- hoofdstad	3713	7507	7780	7354	8094	7012	6069	47529
Hal-Vilv.	1398	4945	7100	6265	4998	2524	1231	28461
Leuven	1147	3810	5472	4367	3403	1680	1003	20882
Niivel	1315	3761	5270	3879	3420	2033	1254	20932
Brugge	1140	3065	3541	2951	2253	1199	697	14846
Diksmuide	260	614	678	473	349	117	70	2561
Ieper	511	1171	1205	1058	759	372	192	5268
Kortrijk	1350	2858	3531	3072	2383	1047	572	14813
Oostende	720	1696	1893	1585	1406	793	468	8561
Roeselare	708	1704	2064	1593	1221	517	238	8045
Tielt	422	1080	1183	915	730	286	162	4778
Veurne	251	532	639	577	543	299	148	2989
Aalst	1029	2766	3339	2534	2008	917	601	13194
	972	2213	2406	1722	1260	650	331	9554
Dendermonde								
Eeklo	328	805	943	684	531	251	158	3700
Gent	2004	4784	5487	4476	3704	1983	1394	23832
Oudenaarde	429	1046	1262	1043	888	446	258	5372
St-Niklaas	1288	2867	2969	1868	1303	702	327	11324
Aat	412	1004	1199	897	783	482	313	5090
Charleroi	3138	6718	7363	4706	4507	3395	1912	31739
Bergen	1447	3416	4029	2501	2549	1972	1018	16932
Moeskroen	435	758	823	559	484	222	124	3405
Zinnik	1036	2613	2818	1812	1682	1180	744	11885
Thuin	966	2371	2441	1621	1329	905	529	10162
Doornik	877	1937	2097	1461	1436	938	639	9385
Hoei	554	1466	1755	1262	1146	793	400	7376
Luik	3695	8298	10437	7691	7847	6040	3716	47724
Verviers	1861	4127	4233	2992	2345	1614	979	18151
Borgworm	364	1067	1373	918	772	513	214	5221
Hasselt	1720	4553	5063	3454	2558	1228	483	19059
Maaseik	925	2855	2774	1876	1320	519	203	10472
Tongeren	879	2370	2522	1668	1104	505	218	9266
Aarlen	282	752	878	664	527	266	152	3521
Bastenaken	232	651	624	335	279	166	83	2370
Marche	238	771	874	508	415	286	137	3229
Neufchateau	334	863	981	594	494	272	164	3702
Virton	220	653	884	546	530	288	168	3289
Dinant	570	1486	1684	1111	911	616	349	6727
Namen	1589	4363	5371	3310	3048	2022	1286	20989
Philippeville	355	927	1060	746	619	389	201	4297

vrouwen, diploma van het lager onderwijs

	18-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65-74	75 en +	18 en +
Antwerpen	951	3266	5069	6865	8987	8269	7770	41177
Mechelen	262	1057	2029	2728	3588	3177	3054	15895
Turnhout	293	1722	3074	3834	4406	3312	2589	19230
Brus- hoofdstad	2108	4896	5227	5189	7150	7653	8648	40871
Hal-Vilv.	415	1599	2763	4184	6117	5254	4484	24816
Leuven	184	983	2007	3137	4806	4122	3891	19130
Niivel	419	1302	1957	2057	3106	3181	3015	15037
Brugge	274	1002	1805	2749	3190	2683	2579	14282
Diksmuide	53	211	317	536	641	490	517	2765
Ieper	147	519	849	1180	1454	1288	1006	6443
Kortrijk	426	1705	2811	3969	4634	3778	3526	20849
Oostende	167	635	1114	1602	2044	1919	1913	9394
Roeselare	188	830	1381	2171	2653	2217	1996	11436
Tielt	130	583	861	1271	1561	1231	1236	6873
Veurne	76	267	356	495	717	643	532	3086
Aalst	259	1151	1806	2540	3261	2789	2542	14348
	303	1175	1804	2348	2739	2312	1998	12679
Dendermonde								
Eeklo	88	420	706	1007	1272	1092	1062	5647
Gent	625	2298	3702	5444	6454	5716	5526	29765
Oudenaarde	142	461	806	1187	1589	1427	1361	6973
St-Niklaas	310	1419	2386	3044	3191	2799	2101	15250
Aat	99	403	634	653	1043	1111	942	4885
Charleroi	1302	3473	4352	3752	5490	5639	4758	28766
Bergen	417	1512	2102	2036	3258	3619	3144	16088
Moeskroen	185	599	1008	950	1066	889	557	5254
Zinnik	302	1037	1394	1354	2007	1982	1850	9926
Thuin	277	887	1280	1354	2040	1911	1608	9357
Doornik	325	923	1435	1335	1784	1742	1646	9190
Hoei	199	633	784	865	1301	1304	1273	6359
Luik	1623	4636	5962	6195	9003	8661	8205	44285
Verviers	652	2104	3183	4113	5044	4791	4270	24157
Borgworm	99	334	433	578	1002	1042	944	4432
Hasselt	443	2019	3081	3947	4728	3697	2873	20788
Maaseik	187	1104	1814	2460	2729	1932	1529	11755
Tongeren	204	1066	1674	2176	2644	2164	1797	11725
Aarlen	87	290	369	508	730	655	487	3126
Bastenaken	69	236	384	500	748	634	499	3070
Marche	71	268	411	510	872	812	698	3642
Neufchateau	63	255	410	553	899	829	828	3837
Virton	53	207	288	394	630	636	629	2837
Dinant	139	434	648	856	1300	1292	1163	5832
Namen	477	1602	2051	2068	3047	2970	2783	14998
Philippeville	103	288	456	504	732	672	541	3296

vrouwen, onbekende diploma

	18-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65-74	75 et +	18 et +
Antwerpen	5372	14776	18307	19076	25788	24429	28563	136311
Mechelen	1374	4503	6436	6466	8565	7949	8672	43965
Turnhout	1854	6788	9195	8791	10301	7963	7482	52374
Brus-	11581	25056	22881	20671	24125	24263	32549	161126
hoofdstad								
Hal-Vilv.	2473	6643	9196	10379	14298	12507	13484	68980
Leuven	1883	5400	7578	8692	12141	11137	11725	58556
Niivel	1485	3305	4436	4216	6009	5558	6248	31257
Brugge	1332	3354	4778	5325	7125	6237	7876	36027
Diksmuide	242	766	1013	1156	1597	1414	1345	7533
Ieper	484	1603	2126	2283	3284	3129	3077	15986
Kortrijk	1405	3983	4993	5197	7057	6037	6569	35241
Oostende	822	2068	2505	2815	3904	3652	4252	20018
Roeselare	537	1661	2403	2740	3344	2743	3206	16634
Tielt	342	1205	1583	1708	2138	1749	2178	10903
Veurne	308	774	907	1124	1676	1602	1677	8068
Aalst	1122	3722	4989	5770	8508	7065	7328	38504
	906	2685	3700	3957	5102	4263	4534	25147
Dendermonde								
Eeklo	366	1155	1522	1746	2306	1903	2382	11380
Gent	2816	7358	8781	10076	13120	11641	14147	67939
Oudenaarde	512	1537	2101	2409	3567	3150	3937	17213
St-Niklaas	1046	3153	4455	5034	5848	5007	5361	29904
Aat	390	1065	1349	1254	2208	2142	2187	10595
Charleroi	2961	6748	8384	7574	11926	10541	11383	59517
Bergen	1816	4135	5166	4186	6893	6166	6407	34769
Moeskroen	450	1199	1763	1556	2294	2210	2686	12158
Zinnik	870	2519	3263	3052	4539	4170	4541	22954
Thuin	680	1765	2357	2406	3959	3655	3883	18705
Doornik	729	1803	2428	2176	3926	3718	4345	19125
Hoei	468	958	1181	1146	2135	1959	2135	9982
Luik	3460	7312	8060	8372	13057	11294	13001	64556
Verviers	969	2491	3151	3272	4839	4242	4696	23660
Borgworm	195	568	744	785	1537	1457	1618	6904
Hasselt	1768	6074	7992	7731	9005	6760	5672	45002
Maaseik	885	3450	4510	4152	4407	2929	2501	22834
Tongeren	999	3238	3982	3960	4572	3645	3295	23691
Aarlen	254	638	684	700	1225	1081	1092	5674
Bastenaken	113	308	427	478	868	840	853	3887
Marche	206	473	543	564	970	988	912	4656
Neufchateau	225	522	708	740	1294	1328	1358	6175
Virton	170	545	671	604	1167	1072	1192	5421
Dinant	531	1133	1331	1440	2513	2384	2409	11741
Namen	1387	3328	3987	3870	6661	6188	6582	32003
Philippeville	301	689	980	979	1653	1513	1536	7651

